Colonel
ION DRAGOMAN

Colonel
EMIL STRĂINU

ARMELE INTERZISE ŞI ARMELE NELETALE ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL UMANITAR

FOCUS

Colonel Dr.
ION DRAGOMAN

Colonel Drd.
EMIL STRĂINU

ARMELE INTERZISE ŞI ARMELE NELETALE ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL UMANITAR

Editura
Institutul de Ecologie Socială şi
Protecţie Umană
- **FOCUS** -

BUCUREŞTI,
2002

© 2002

Colonel Dr. **ION DRAGOMAN,** Colonel Drd.**EMIL STRĂINU**

ARMELE INTERZISE ŞI ARMELE NELETALE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

Editura Institutul de Ecologie Socială şi Protecţie Umană - **FOCUS** - BUCUREȘTI, 2002

I. Toate drepturile aparțin editurii.

II. Autori:
1. Colonel Doctor **ION DRAGOMAN**
2. Colonel Doctorand **EMIL STRĂINU**

ISBN **973 - 85886 -3 - 4**

Cuprins

INTRODUCERE ÎNDREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR SAU LIMITAREA RECURSULUI LA MIJLOACE ŞI METODE DE LUPTĂ 9

1. RAZBOIUL SI CONSECINTELE LUI IN ISTORIA UMANITATII. 9
2. DE LA DREPTUL RAZBOIULUI LA DREPTUL INTERNATIONAL UMANITAR. 16
3. DEFINITIA SI SCOPUL DREPTULUI INTERNATIONAL UMANITAR 20
4. RELATIA DINTRE DREPTUL UMANITAR SI DREPTURILE OMULUI. 24
5. ŞTIINTA DREPTULUI INTERNATIONAL UMANITAR. 34
6. ORIGINEA SI DEZVOLTAREA DREPTULUI INTERNATIONAL UMANITAR. 38

ORIGINEA ŞI EVOLUȚIA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR CONVENȚIONAL 46

7. IZVOARELE DREPTULUI INTERNATIONAL UMANITAR. 47
8. PRINCIPII GENERALE ALE DREPTULUI UMANITAR. 58
9. OBIECTUL DREPTULUI INTERNATIONAL UMANITAR. 62

SITUAȚII CONFLICTUALE ŞI DREPTUL APLICABIL 64

10. OPERAȚIUNILE DE PACE ŞI DREPTUL UMANITAR. 68
11. TERORISMUL INTERNAȚIONAL ŞI DREPTUL UMANITAR. 71
12. DECLAREAREA RĂZBOIULUI. 76
14. COMBATANȚII ILEGALI. 90
15. REGIULUL JURIDIC AL MIJLOACELOR ŞI METODELOR DE RĂZBOI 94
16. MIJLOACE DE LUPTA. 98
17. METODE DE RAZBOI. 103
18. ASISTENȚA JURIDICĂ A ACȚIUNILOR MILITARE. 107
19. LIMITELE OPRAȚIILOR OFENSIVE ŞI DEFENSIVE. 110
20. CONSILIERUL JURIDIC MILITAR. 113
21. DREPTUL CONFLICTULUI ARMAT MARITIM. 117
22. DREPTUL CONFLICTULUI ARMAT AERIAN. 129
23. REGULI SPECIFICE CONFLICTELOR ARMATE NEINTERNAȚIONALE. 147
24. EFECTELE RĂZBOIULUI ASUPRA MEDIULUI. 158

25. DREPTUL UMANITAR AL MEDIULUI. 165
26. EFICIENTA PROTECTIEI MEIULUI PRIN DREPTUL UMANITAR..... 173
27. ÎNCETAREA OSTILITATILOR. 177

ÎNTREBUINȚAREA ARMAMENTULUI NELETAL ÎN RĂZBOIUL ANTITERORIST ŞI ÎN OPERAȚIUNILE DE MENȚINERE A PĂCII 188

BIBLIOGRAFIE 208

SECȚIUNEA I-a

ARME NELETALE

ION DRAGOMAN

INTRODUCERE ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL UMANITAR SAU LIMITAREA RECURSULUI LA MIJLOACE ŞI METODE DE LUPTĂ

1. Războiul şi consecinţele lui în istoria umanităţii.

Ca fiinţă istorică omul este violent iar istoria umanităţii, aşa cum s-a derulat ea pînă în prezent, s-a caracterizat prin luptă, prin violenţă armată. Un filozof contemporan constata că istoria umană avansează, pe ruinele civilizaţiilor şi cadavrele inocenţilor, iar statele se edifică prin violenţă şi se menţin prin forţă , devenită instituţie, camuflaj al unei violenţe ce nu mai poate fi percepută nici măcar de cei ce o suportă căci prin violenţă îşi regăseşte propria umanitate, se umanizează, violenţa cicatrizînd rănile pe care le-a produs[11]. De la uciderea lui Abel de către Cain şi pînă la produsele jurnalistice de azi mînjite cu sîngele confruntărilor armate de pe întreg cuprinsul planetei, războiul a rămas o parte importantă a istoriei omenirii, o modalitate de rezolvare a litigiilor dintre state pe calea armelor; de aceea se spune, într-un mod cinic, că tratatele de istorie nu sunt decît o înşiruire de războaie iar pacea rămîne visul filozofilor.

Căutîndu-se cauzele acestei stări de lucruri s-au găsit cele mai diverse explicaţii. Anticii afirmau **homo homini lupus** respectînd în raporturile dintre marile comunităţi umane existenţa unui război al tuturor contra tuturor. Cercetînd cauzele războiului, Hugo Grotius, părintele dreptului internaţional, sublinia că pricina dreaptă (cauzele justificative) ale pornirii unui război nu poate fi decît o faptă nedreaptă; desigur, spunea el, cîte sunt cauzele proceselor tot

[1] Raymond Aron, "***Istoria şi dialectica violenţei***", Ed. Babel, Bucureşti, 1995, p.259.

atîtea sunt şi cauzele războaielor, deoarece acolo unde lipseşte justiţia începe războiul[22]. Pentru Kant, răutatea oamenilor este cauza războiului; deşi ne îndoim de o anumită răutate înrădăcinată în natura umană, a oamenilor care trăiesc împreună într-un stat, drept cauză a manifestărilor lor nelegale, este bătător la ochi faptul că în relaţiile exterioare dintre state, această răutate se manifestă evident şi incontestabil[33]. Alte explicaţii ale războiului au fost găsite în lupta pentru existenţă (darwinismul social) sau în necesitatea de a ţine sub control numărul populaţiei (Malthus).

Trebuie să admitem că este greu să atribui izbucnirea unui război unei singure cauze. Literatura etiologiei războiului îl atribue tuturor motivaţiilor, de la fanatismul religios pînă la agresivitatea înăscută a speciei umane şi promovarea intereselor statale. Totuşi el este absolut diferit de simplul banditism, tîlhărie şi violenţă agricolă căci presupune un surplus de bogăţie reunită într-un loc şi pusă la dispoziţia autorităţii unice. Pe această bogăţie s-au războit oamenii folosind mijloacele violenţei organizate şi mascîndu-şi intenţiile sub pretexte "rezonabile".

După unii, pacea ar fi starea normală a raporturilor interacţionale deoarece războiul, prin distrugerea, moartea, sălbăticia care-l însoţesc, reprezintă o situaţie patologică a societăţii.

Pentru alţii, dimpotrivă, războiul este starea normală a umanităţii deoarece instictul războinic ar fi atît de fundamental în natura omenească încît este cel dintîi care apare cînd se zgîrie cît de puţin lustrul superficial al civilizaţiei spre a se ajunge la starea de natură. În **Istoria războiului pentru întregirea României**, Constantin Kiriţescu arată că, potrivit unor gînditori, războiul ar fi un fenomen normal, mulţumită căruia s-ar menţine sănătatea morală a poporului, ferindu-l de putreziciune, care e o urmare a unei păci îndelungate[4]; instictiv, toate popoarele au preţuit calităţile războinice ca pe o mare virtute, fapt pentru care războaiele se repetă des iar

---

[2] Hugo Grotius, "***Despre dreptul războiului şi al păcii***", Ed. Ştiinţifică, Bucureşti 1968, p.221.

[3] Immanuel Kant,"***Scrieri moral–politice***", Ed. Ştiinţifică, Bucureşti 1991,

[4] Constantin Kiriţescu, "***Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919***" Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1989,p.49.

pacea nu este decît o scurtă pauză între două războaie, suferinţele războiului uitîndu-se repede în timpul păcii. De asemenea, ca şi alte mari religii ale Asiei, Islamul vedea lumea ca o confruntare între forţe contrarii, această luptă (djihad) fiind redată ca un război între musulmani şi necredincioşi[5]. Iar un istoric specializat în perioada Evului Mediu aprecia că originile Europei au fost forjate pe nicovala războiului, termenul de "război" fiind prea blînd pentru a descrie condiţia continentului european după ce precara Pax Romana se dezintegrase, distrusă de valurile invadatorilor[6]. La aceste valenţe "pozitive" ale războiului, istoricul român menţionat mai sus răspunde că astfel de idei sunt false, ele fiind respinse de conştiinţa morală a omenirii şi neconfirmate de evoluţia istorică; totuşi el distinge între războaiele nedrepte, de cucerire şi războaiele justificate, de apărare.

Este evident că natura şi modalităţile de purtare ale războiului au evoluat, ca şi funcţiile de evoluţie generală a societăţii omeneşti, iar consecinţele sale au fost diferite pe parcursul istoriei. Alvin şi Heidi Toffler disting trei moduri de utilizare a violenţei armate organizate[7]. Chiar şi în comuna primitivă, comunităţile umane se luptau pentru a răzbuna omoruri, pentru a răpi femei sau pentru accesul la vânat; această violenţă nu era însă sinonimă cu războiul. Abia cînd revoluţia agricolă a lansat primul mare val de schimbări în istoria omenirii şi s-au constituit statele antice au apărut şi războaiele ca ciocniri sîngeroase între state. Pînă în Evul Mediu, războaiele din Primul Val poartă pecetea inconfundabilă a economiilor agrare care le-au dat naştere, nu numai în sens tehnologic, ci şi în cel al organizării, comunicaţiilor, logisticii, administraţiei, structurilor de recompensare, stilurilor de comandă al ipotezelor culturale.

---

[5] Viorel Panaite, "***Pace, război şi comreţ în Islam, Ţările române şi dreptul otoman al popoarelor (sec.XV-XVIII***),Ed. All, Bucureşti 1997, p.87.

[6] Michel Howard, "***Războiul în istoria Europei***", Ed. Sedona, Timişoara 1997, p.9.

[7] Alvin şi Heidi Toffler, "***Războiul şi antirăzboi, Supravieţuire în zorii secolului XXI***", Ed. Antet 1995, p.46-101.

Cel de- Al Doilea Val de schimbări istorice lansat de revoluţia industrială a făcut ca distrugerile de masă să devină esenţa beligeranţei din epoca producţiei industriale de masă bazată pe tehnologia coşului de fum. Elementele acestei schimbări revoluţionare a războiului a fost: înlocuirea războiului "limitat" cu cel "nelimitat"; transformarea lui dintr-o ciocnire între conducători, într-o ciocnire între popoare, între armate regulate bazate pe serviciul militar obligatoriu; producerea masificată şi standardizată a armamentelor care a influenţat instrucţia militară, organizarea şi doctrina; creşterea puterii de foc a armamentelor şi apariţia unor noi tactici de luptă; extinderea teatrului de război. Punctul culminant al celui de Al Doilea Val a fost apariţia armelor de distrugere în masă. Încă înaintea acestui moment, cel de-al doilea război mondial demonstrase covîrşitorul potenţial de industrializare a morţii; au fost masacraţi 15.000.000 de soldaţi din toate ţările participante şi aproape de două ori mai mulţi civili[8]. Ceea ce reprezintă expresia elocventă a teoriei "războiului total" care înseamnă maximalizarea distrugerii[9]; dacă înainte scopul real al războiului, universal acceptat, era distrugerea principalelor forţe înamice pe cîmpurile de luptă, ideea de război total bazată pe distrugerea în masă elimina distincţia dintre ţintele militare şi civile deoarece, dacă totul era presupus a contribui la efortul de război total, orice bunuri şi persoane

[8] Chiar înainte de Hiroshima, războiul atinsese niveluri fără precedent ale distrugeri în masă; la 9 martie 1945, de exemplu, 334 de bombardiere americane B59 au lovit oraşul Tokyo în cadrul unui singur atac care a distrus 267.171 clădiri şi a ucis 84.000 de civili (rănind încă 40.000), nimicind oraşul pe o suprafaţă de 41 kmp. Raiduri masive au lovit deasemenea, oraşele Coventry din Anglia şi Dresda din Germania precum şi multe alte localităţi.

[9]Dacă strategul antic chinez Sun-Tzu susţinea că cel mai bun general este acela care-şi atinge scopurile fără luptă sau cu pierderi minime, părintele strategiei militare moderne, Karl von Clausewitz vorbeşte de "războiul absolut" în care actele de violenţă sunt împinse pînă la limita extremă iar teoreticianul german al "războiului total", Erich Ludendorf, a negat realitatea păcii (ea nefiind decît războiul dintre războaie), întreaga societate fiind convertită într-o unică "maşină de război" dus pe cale politică, economică şi propagandistică.

deveneau ţinte legitime. Chiar în timpul războiului rece, strategii marilor puteri apreciau că nu există timp în război pentru fixarea priorităţilor între ţinte şi nici tehnologie de ochire precisă, cîştigarea conflictului împunînd necesitatea bombarda-mentului strategic. S-a conştientizat însă că se ajunge la "remiză nucleară"şi "distrugere treciproc asigurată", războiul epocii indus-triale ajungînd la contradicţia sa finală care obligă la revoluţionarea gîndirii militare.

Cu rădăcini anterioare acestui eveniment, războiul din Golf 1991 a fost expresia tipului de violenţă armată a celui de- al Treilea Val, războiul epocii informaţionale bazată pe cunoaştere, demasificare, accelerearea schimburilor. În fapt, în Golf s-au purtat simultan două războaie, unul vizibil de tip industrial şi altul invizibil, radical diferit, cu o natură a beligeranţei complet modificată. Rezultatul a fost o imagine complet aseptizată a războiului, o formă de luptă aparent scutită de carnagiu, dusă cu arme ale celui de-Al Treilea Val, concepute pentru o precizie maximă, distrugere specializată şi minime "pagube colaterale". În această nouă operaţiune aeroterestră, cunoaşterea este resursa centrală a distructivităţii (un gram de siliciu dintr-un computer a putut avea mai mult efect decît o tonă de uraniu), balanţa puterii militare (raportul de forţe) se bazează pe putere informatică şi capacităţile comunicaţionale ale fiecărei armate, distrugerea este demasificată prin utilizarea armelor bazate pe informaţie în locul volumului puterii de foc, armatele se demasifică bazîndu-se pe militari profesionişti (în fapt, Războiul din Golf a fost cîştigat doar de 2000 de soldaţi), organizarea militară se schimbă bazîndu-se pe o logistică perfectă, informaţionalizarea la rîndul ei, şi coborîrea autorităţii de decizie la nivele inferioare. În zăzboiul din Golf s-au folosit două moduri militare diferite, din cel de-Al Doilea Val (maşinile) şi din cel de – Al Treilea Val (forţa aliată fiind nu o maşină ci un sistem cu feed-back intern). Nu putem spune că începând de acum, toate războaiele vor aparţine tipului conflictului armat al viitorului; distrugerea în masă ne va însoţii, neîndoielnic, încă mult timp pentru că inclusiv în armatele avansate mai există şi neanderthalieni morali. În acelaşi timp, armele pot funcţiona defectuos iar erorile mortale vor continua atâta vreme cât vor exista războaie. Dar distrugerea de-masificată, apreciază Toffler, croită pe măsură,

pentru a reduce la minim pagubele colaterale, va domina în proporţie crescîndă zonele de conflict, într-o paralelă precisă cu schimbările din economia civilă. El concluzionează că numai cînd vom înţelege sistemul celui de-Al Treilea Val vom întrezării viitorul violenţei armate şi a modului de anti-războaie pe care le va solicita viitorul[10].

Că istoria a fost o "baltă de sînge în care au înotat popoarele" iar comunitatea internaţională, cu toate eforturile de organizare, rămîne încă o "junglă a naţiunilor" este demonstrat de statistică care evidenţiează şi consecinţele dezastruoase ale războaielor. Statisticile realizate pe calculator[11] indică faptul că în aproximativ 5600 de ani de istorie a omenirii au avut loc peste 14520 de războaie cunoscute din surse sigure, care s-au soldat cu moartea a peste 3.640.000.000 de oameni şi cu pagube materiale ce au totalizat 500 de quintilioane de franci elveţieni echivalînd cu un inel de aur gros de 8 metri şi avînd un diametru de 10 kilometri. Plecînd de la permanenţa războiului în relaţiile interumane încă din antichitate s-a constatat că el este starea normală a popoarelor ba chiar o necesitate în evoluţia

[10] Între prezicerile care se fac asupra trăsăturilor viitoarelor modalităţi de folosire a violenţei armate se numără: forţele armate trebuie să fie în măsură să-şi asume tot mai multe misiuni de menţinere şi impunere a păcii; victoria se va obţine mai ales la nivel tactic, scopurile strategice vizînd crearea condiţiilor durabile de pace cu foştii adversari; obiectivul final al viitoarelor doctrine militare nu va mai fi distrugerea adversarului ci elinimarea rezistenţei lui şi, poate, pedepsirea, neutralizarea, dezarmarea acestuia, mergînd pînă la reconcilierea foştilor inamici; planurile de luptă şi operaţii vor avea tot mai mult în vedere minimizarea pierderilor, nu numai a celor proprii ci şi ale adversarului; gîndirea şi acţiunea militară s-ar putea să se bazeze tot mai puţin pe categoriile stricte ale artei militare, chiar şi în detalii va conta din ce în ce mai mult apărarea şi menţinerea vieţii atît la nivel naţional cît şi la nivel internaţional; flexibilitatea şi multifuncţionalitatea structurilor militare vor deveni la fel de importante ca şi puterea de foc ori manevra; soldatul secolului următor va avea probabil tot mai mult misiunea de a proteja, de a îngriji şi de a ajuta, aducîndu-şi astfel o contribuţie efectivă la menţinerea armoniei între toate naţiunile; după Gustav Daniker, "***The guardian soldier: on the nature and use of future Armed Forces***", United Nations, New York and Geneva, 1995, p.91-106.

[11] ***România şi tratatele internaţionale***, Editura Militară, Bucureşti 1972, p.XIX.

societăţii umane care în cei 5600 de ani n-a cunoscut decît 292 de ani de pace. Tot din antichitate au apărut şi primele idei privind condamnarea utilizării forţei armate ca producătoare de pierderi umane şi pagube materiale ce caracterizează numai speciile sălbatice. Între aceste două atitudini se înscrie teza, oarecum vizibilă şi azi, că războiul nu-i decît o dureroasă necesitate în viaţa comunităţilor umane silite să se apere de un dușman ofensiv.

S-a încercat definirea războiului încă din antichitate. Cicero îl defineşte ca înfruntare violentă iar Hugo Grotius sesizează că prin cuvîntul bellum (cu originea în **duellum**) se înţelege nu numai acţiunea, ci starea celor care se înfruntă în mod violent[12]. Pentru epoca modernă cea mai cunoscută definiţie aparţine lui Clausewitz: războiul este un act de violenţă destinat constrîngerii adversarului de a se supune voinţei noasre fiind o continuare a politicii cu alte mijloace[13]. Iar fondatorul polemologiei remarca faptul că războiul este o formă de violenţă cu trăsătura esenţială de a fi metodic şi organizat în ceea ce priveşte grupările luptătoare şi modalităţile de ducere; mai mult, el este limitat în timp şi spaţiu fiind supus unor reguli speciale foarte variabile, o altă caracteristică a sa fiind aceea că este sîngeros căci dacă nu implică distrugeri de vieţi umane, el rămîne doar un schimb de ameninţări[14]. Conceptul juridic de război se referă la recursul la forţă şi obiectivul de a înfrînge adversarul, fiind fie un procedeu de autoapărare, un mod coercitiv de executare a dreptului internaţional (H.Kelsen), fie o luptă armată între state, voită de cel puţin un stat şi dusă în vederea unui interres naţional (L.Delbez), ultimul caz în care el are patru elemente: un element organic(statele, agenţii războiului), un element psihologic (voinţa de a face război), un element material (lupta armată) şi un element teleologic (servirea interesului naţional)[15]. Toate aceste definiţii insită de pe utilizarea mijloacelor violenţei armate ca esenţă a

---

[12] Hugo Grotius, op.cit.,p.104.

[13] Karl von Clausewitz, "***De la guerre***", Editions du Minuit, Paris 1950, p.51.

[14] Gaston Bouthoul, "***Le phenomene guerre***", Payot, 1962.

[15] Iulia Motoc, "***Interpreter la guerre, les exceptions de l' article 2par.4 de la Charte de l'ONU dans le practique de Conseil de Securite***", Editions Babel , Bucureşti 1997, p.10-11.

războiului iar expresii metaforice "război economic", "război informaţional" exced conceptului propriu–zis. Oricum, el rămîne un fenomen deosebit de complex care antrenează diferitele aspecte ale vieţii sociale, fapt pentru care în jurul lui s-au creat adevărate ramuri de cercetare precum arta războiului, politica militară, sociologia războiului, istoria artei militare, polemologia, dreptul războiului.

2. De la dreptul războiului la dreptul internaţional umanitar.

Complexitatea războiului impune o analiză interdisciplinară şi multidimensională şi de-a lungul timpului, fenomenul n-a scăpat atenţiei celor mai diverse categorii de analişti[16]. Istorici şi sociologi, filozofi şi politologi, jurişti şi specialişti militari, economişti şi statisticieni s-au arătat interesaţi de etiologia, desfăşurarea şi consecinţele războiului, în încercarea de a sesiza sub vălul evenimentelor ceea ce-i este specific şi esenţial. Dacă militarii s-au preocupat mai ales de eficienţa utilizării mijloacelor violenţei armate, istoricii l-au analizat procesual şi cronologic pentru a-i determina cauzele şi efectele în scopul evidenţierii contribuţiei lui la evoluţia (sau inevoluţia) societăţii, una din dimensiunile fundamentale ale oricărui război este conformarea acestuia cu reglementarea juridică din epocă. Analizele militare, istorice, psihologice, economice, sociologice, etc. nu pot fi complete fără cercetarea normelor juridice referitoare la război, norme al căror ansamblu formează **dreptul războiului.** Dacă războiul este un fenomen curent al raporturilor dintre state, este normal ca dreptul internaţional să normeze această stare şi să se ocupe de protecţia oamenilor în astfel de situaţii. Ca urmare, dreptul internaţional a fost definit ca fiind chiar un "drept al războiului", concept care are două sensuri.

Într-un înţeles subiectiv, prin dreptul războiului se înţelege facultatea statelor de a-şi reglementa raporturile reciproce prin intermediul acestui adevărat instrument al politicii naţionale care presupune utilizarea mijloacelor violenţei armate. Încă de la apariţia şi formarea comunităţii interstatale incipiente, s-a

[16] Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Dreptul internaţional umanitar***", Casa de Editură şi Presă "Şansa" SRL, Bucureşti, 1992, p. 15.

recunoscut entităţilor statale prerogativa de a recurge la război în promovarea intereselor ca o continuare a politicii cu alte mijloace. Mai mult, s-a considerat că aceasta ar fi un adevărat "drept", un act licit derivat din suveranitate şi, ca atare, o reală procedură "legală" de soluţionare a litigiilor dintre state. Romanii numeau acest drept "jus ad bellum" (dreptul la război). În susţinera acestui drept, doctrinele politico-juridice formulează justificări "juridice" ca autoconservarea, necesitatea, autoprotecţia, ocrotirea intereselor vitale, autoapărarea preventivă, menţinerea echilibrului de forţe ş.a.[17]. În practica statelor se caracterizează astfel concepţia că războiul constituie o procedură legitimă, ultimul mijloc la care politica statelor e nedreptăţită să recurgă în rezolvarea disputelor dintre ele ca să-şi apere şi să-şi asigure realizarea drepturilor lor. Evoluţia concepţiilor şi instituţiilor juridice privind recurgerea la război în relaţiile interstatale a parcurs mai multe etape istorice pînă astăzi cînd în dreptul internaţional s-a consacrat ca o formă imperativă de jus cogens gentium, principiul fundamental al nerecurgerii la forţă şi la ameninţarea cu folosirea forţei împotriva suveranităţii, integrităţii şi independenţei politice a statelor sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile şi principiile Cartei Naţiunilor Unite[18]. De menţionat că, actualmente dreptul războiului în sens subiectiv face o distincţie operaţională clară între agresiune armată (interzisă) şi acţiuni militare în legitimă apărare individuală şi colectivă (admise), existînd în dreptul internaţional public un adevărat drept al păcii (jus contra bellum) care sancţionează crimele

[17] Hugo Grotius afirma că, dreptul natural sau dreptul ginţilor încuviinţează ca legitim războiul drept căci este îngăduit să se răspundă la forţă prin forţă, acest drept fiind statornicit chiar de la natură şi găsea nenumărate argumente în acest sens, vezi Hugo Grotius op. Cit., p. 119-152. De asemenea, în "De spiritul legilor", Montesquieu afirmă că, între societăţi dreptul de legitimă apărare implică uneori necesitatea de a atac, atunci cînd un popor vede că o pace de mai lungă durată ar da altui popor putinţa să-l distrugă şi că atacul este în acel moment singurul mijloc de a preîntîmpina această distrugere, în Montesquieu, 1964,"***Despre spiritul legilor***", Ed. Ştiinţifică, vol.I, p.174.

[18] Vasile Creţu, "***Nerecurgerea la forţă în relaţiile internaţionale***", Editura politică, Bucureşti 1972, p.22.

contra păcii. Din acest motiv, se apreciază că dreptul internaţional constituie o evoluţie lentă dar fermă de la dreptul războiului admis în primele epoci istorice pînă la dreptul păcii recunoscut astăzi în mod universal.

Cea de-a doua semnificaţie a naţiunii de "dreptul războiului"este cea de totalitate de norme juridice care reglementează declanşarea, desfăşurarea şi încheierea ostilităţilor militare, ceea ce la români echivala cu expresia "jus in bello" (dreptul în război). **În acest înţeles obiectiv**, dreptul războiului este o parte a dreptului internaţional care cuprinde reguli create prin acordul de voinţă al statelor avînd ca scop reglementarea conflictelor armate în vederea atenuării efectelor distructive ale acestora, fiind susceptibile a fi duse la îndeplinire prin utilizarea constrîngerii exercitate tot de state, individual sau colectiv, asupra beligeranţilor. În acest înţeles, încă în 1625, Hugo Grotius analiza în Cartea a-III-a a monumentalei sale opere, regulile generale cu privire a ceea ce este îngăduit într-un război după dreptul natural[19]. Concret în această accepţiune, dreptul războiului a însemnat întotdeauna impunerea de restricţii juridice acţiunilor militare prin intermediul cutumei sau convenţiilor şi protejarea unor valori în caz de conflict armat; încălcarea lor a constituit şi constituie infracţiuni grave care sunt denumite crime de război sau crime contra umanităţii.

Expresii echivalente ale conceptului de "drept al războiului" în sens obiectiv sunt: "dreptul de la Haga, care fixează drepturile şi obligaţiile beligeranţilor în conducerea acţiunilor militare precum şi "dreptul de la Geneva"care cuprinde normele referitoare la protecţia victimelor conflictelor armate, a populaţiei şi bunurilor civile, a organismelor care au grija acestora[20]. Observăm că dreptul de la Haga se complectează cu cel de la Geneva astfel încît împreună formează dreptul războiului tradiţional, dreptul de la Haga conţinînd şi norme umanitare iar cel de la Geneva reglementînd, într-o anumită măsură comportamentul forţelor

[19] Hugo Grotius, op.cit. , p.605.

[20] Ion Dragoman, "***Drept internaţional aplicabil în conflictele armate***" Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p.8-9.

armate în acţiune. O altă sintagmă utilizată frecvent este cea de "legile şi obiceiurile războiului" care este mai cuprinzătoare, incluzînd atît normele cutumiare cît şi pe cele convenţionale.
Din momentul conservării principiului fundamental a nerecurgerii la forţă şi al anulării dreptului subiectiv la război al statelor, s-a conştientizat faptul că folosirea în continuare a noţiunii de "dreptul războiului" ar putea crea confuzii. Acesta este motivul pentru care au fost propuse şi s-au utilizat alte expresii echivalernte cum ar fi: "dreptul conflictelor armate" cu înţelesul "dreptului războiului" tradiţional, "dreptul militar internaţional " în accepţiunea "dreptului de la Haga" sau "dreptul internaţional umanitar" cu semnificaţia dreptului de la Geneva". La această pluralitate de denumiri privind ansamblul normelor care reglementează protecţia drepturilor omului în timp de război, se adaugă şi sintagma "drept internaţional aplicabil în conflictele armate" utilizată în ultimul document important în materie şi anume Protocolul adiţional I la Convenţiile de la Geneva. Considerăm că această ultimă denumire reflectă în mod adecvat realitate juridică dualistă (militară şi umanistă totodată) a normelor ce reglementează ostilităţile militare prin: indicarea faptului că acest drept este o parte a dreptului internaţional general; evidenţierea totalităţii regulilor de purtare a acţiunilor militar, indiferent că aparţin dreptului de la Haga sau celui de la Geneva, eliminarea contradicţiilor cu alte principi, instituţii şi norme ale dreptului internaţional contemporan; facilitarea înţelegerii raporturilor sale cu dreptul internaţional al drepturilor omului. În sfîrşit, o ultimă, denumire utilizată este aceea de "drepturile omului în situaţii de conflict armat" care încearcă să unifice materia drepturilor omului în timp de pace şi de război. Sunt utilizate, de asemenea, denumiri mixte, cum ar fi spre exemplu, aceea de "drept internaţional umanitar al conflictelor armate".

Este evident că o dată cu desfiinţarea dreptului subiectiv al statelor la război ar fi fost normal să se renunţe şi la reglementarea în continuare a acţiunilor militare decît la dreptul obiectiv al războiului; astfel, s-a ajuns în situaţia paradoxală ca o ramură de drept să reglementeze o activitate prohibită de dreptul general. De aceea, ONU, care a instituit prin Cartă principiul fundamental al interzicerii utilizării forţei în relaţiile internaţionale, o perioadă de

timp a refuzat să se ocupe de problemele dreptului internaţional umanitar pentru a nu crea opiniei publice impresia de insuficienţă a anulării dreptului subiectiv al statelor la război. În realitate, deşi interzis, războiul s-a manifestat şi se manifestă cu putere în raporturile interstatale. Astfel, în perioada post belică au avut loc peste 1230 de conflicte antrenînd 83 de ţări şi care au provocat aproximativ 50 de milioane de victime (excluzînd incidentele de frontieră episodice sau izolate, terorismul ori represiunea violentă a mişcărilor politice)[21]. Am putea spune că lumea n-a cunoscut în întregul ei situaţia de pace sau nebeligeranţă căci 40 de conflicte armate au fost mereu active iar alte 13 au rămas mereu latente sau nerezolvate. Iată de ce, reglementarea juridică a ostilităţilor armate apare nu numai ca justificată în continuare prin reafirmarea şi dezvoltarea dreptului umanitar dar şi ca necesară pentru asigurarea protecţiei drepturilor omului în timp de conflict armat.

În legătură cu denumirea ansamblului regulilor juridice ale războiului consemnăm şi ideea că prin Protocolul adiţional I din 1977 s-au unificat dreptul de la Haga cu cel de la Geneva. Pe de altă paarte, trebuie menţionat că literatura de specialitate utilizează toate denumirile evocate mai sus, esenţial fiind obiectul şi conţinutul reglementării şi nu numele sub care sunt cunoscute. Observăm însă utilizarea cu precădere a denumirii de "drept internaţional umanitar", formă sub care s-a încetăţenit şi în România, atît la nivelul instituţional (Asociaţia Română de Drept Umanitar) cît şi în literatura de specialitate.

3. Definiţia şi scopul dreptului internaţional umanitar

Am putea spune că există tot atîtea definiţii ale dreptului internaţional umanitar cîţi specialişti cercetează acest domeniu. Din pluritatea de definiţii, rezultă pluritatea de denumiri, din care ne vom opri la două.

Cea mai simplă definiţie a dreptului internaţional umanitar este aceea de ansamblu a normelor care asigură protecţia omului în

[21] Eric David, "***Principes de droit des conflicts armes***", Bruylant, Bruxelles, 1994,p.32.

conflictul armat[22]. Dar definiţia dată în literatura românească de specialitate se referă la dreptul internaţional umanitar al conflictelor armate ca la acel ansamblu de norme de drept internaţional, de sorginte cutumiară sau convenţională, destinate a reglementa în mod special problemele survenite în situaţiile de conflict armat internaţional şi neinternaţional[23]. Apartenenţa la dreptul internaţional public este deci genul proxim al definiţiei; ca urmare, dreptul internaţional umanitar va avea toate caracteristicile generale ale acestuia. Iar reglementarea problemelor survenite în situaţii de conflict armat reprezintă diferenţa specifică a definiţiei care ne indică şi caracteristicile dreptului internaţional umanitar: a) caracterul dual de drept al violenţei şi, în acelaşi timp, de drept al asistenţei umanitare; b) actualitatea lui, chiar şi după interzicerea recursului la forţă şi perpetuarea sa atîta timp cît vor exista războaie; c) complexitatea, rezultată din multitudinea reglementărilor, obiectului, destinatarilor, problemelor de aplicabilitate; d) simplitate lui bazată pe îmbibarea principiului umanităţii cu cel al necesităţii militare şi care arată că nu-ţi trebuie studii juridice pentru a şti care sunt crimele de război; e) integralitatea şi în acelaşi timp ambiguitatea lui, în sensul că pare a fi straniu, dacă nu paradoxal să reglementeze violenţa armată ce pare a fi prin esenţă refractară dreptului, în acelaşi timp el existînd ca un ansamblu de reguli ce trebuie înţelese şi aplicate nu numai în faţa tribunalelor ci şi pe parcursul luptelor[24].

Dacă necesitatea dreptului umanitar este înţeleasă uşor de toţi oamenii, posibilitatea aplicării lui în timpul războiului este adesea pusă la îndoială. Şi e normal să fie aşa dacă avem în vedere faptul că asistăm permanent la fapte cutremurătoare care par a nu se mai termina parcă tocmai pentru a demonstra ineficacitatea ideii umaniste. Cicero în antichitate remarca faptul că atunci cînd adversarii se luptă, legile nu se mai aplică (inter arma silent leges) iar

---

[22] "***Humanitarian Law in Armed Conflicts. Manual***", The Federal Ministry of Defence of the Federal Republic of Germany, 1992, p.11.

[23] Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, op.cit., p.11.

[24] Vezi Eric David, op.cit. , p.29-34 şi " ***Les droit international humanitaire***", Textes & documentes, M.A.E., Bruxelles, 1996, p.5-7.

pentru comandanţii militari, legile şi obiceiurile războiului rămîn adesea restricţii infirme ce nici nu trebuie să fie luate în considerare în pregătirea şi ducerea luptelor. S-a spus de aceea că dreptul războiului este o încercare de "sfinţire a iadului". Trebuie însă să spunem că nu numai războiul pare incompatibil cu dreptul care-l reglementează. Ţine de esenţa dreptului ca în finalitatea sa de a disciplina fiinţa omenească după reguli convenite de societate, normele juridice să fie respectate de unii şi încălcate de alţii. Furtul şi omorul sunt infracţiuni interzise de legiuirile antice de acum mii de ani dar se manifestă şi astăzi. Ineficacitatea dreptului războiului este o consecinţă a "ineficacităţii"dreptului internaţional din care face parte (mai puţin eficace decît dreptul intern emanat din suveranitatea ordinii publice verticale de subordonare) dar şi "posibilitatea" pe care războiul o oferă manifestării instinctelor primare, sălbatice. Constatăm însă că pe măsură ce comunitatea internaţională se autoconştientizează ca entitate şi se organizează instituţional există posibilităţi tot mai mari de sporire a eficienţei dreptului internaţional umanitar, o expresie elocventă în acest sens fiind progresia exponenţială a instrumentelor juridice din domeniu[25].

Scopul dreptului internaţional umanitar în sens obiectiv nu este de a interzice războiul ci de a-i micşora urmările distructive , de a împuţina suferinţele ce le cauzează şi de a elimina pierderile şi pagubele inutile, deci de a asigura protecţia drepturilor omului în caz de conflict armat. Acest scop de păstrare a sentimentului omeniei în timpul acţiunilor ce presupun folosirea violenţei armate se corelează, în dreptul conflictelor armate, cu raţiunea de a fi a războiului şi anume cu obiectivele militare ale statelor; continuarea politicii statale cu alte mijloace decît cele non-violente nu a însemnat nici o dată şi nu înseamnă nici astăzi distrugerea totală a adversarului ci numai anihilarea sau slăbirea potenţialului militar al acestuia, beligeranţii neavînd dreptul de a folosi forţa armată peste limitele necesare obţineri victoriei. Ceea ce înseamnă că dreptul războiului este compatibil şi chiar are ca obiect protejarea, în măsura impusă

[25] Potrivit lui E.David, între 1990-1993, Consiliul de Securitate a adoptat peste 200 de rezoluţii în care regulile dreptului conflictelor armate sunt prezente.

de necesităţile militare, a drepturilor omului în timp de conflict armat. Această corelaţie între scopul războiului este prezentă încă în primele instrumente internaţionale din domeniu. Declaraţia de la Sankt- Petersburg din 1868 **"a fixat limitele tehnice unde necesităţile războiului trebuie să se oprească în faţa exigenţelor umanităţii"** considerînd **"că progresele civilizaţiei trebuie să aibă ca efect atenuarea pe cît posibil a calamităţilor războiului; că singurul scop legitim pe care statele trebuie să şi-l opună în timpul războiului este slăbirea forţelor militare ale inamicului; că, în acest scop, este suficient să se scoată în afara luptei cel mai mare număr de oameni; că acest scop ar fi depăşit prin folosirea de arme care ar agrava în mod inutil suferinţele oamenilor scoşi în afara luptei sau ar face moartea lor inevitabilă; că folosirea unor asemenea arme ar fi contrară legilor umanităţii".**[26]

Ţelul de umanitate al legilor şi obiceiurilor războiului permit să înţelegem că ele nu fac nici o distincţie între agresor şi victima agresiunii, aplicîndu-se la fel tuturor beligeranţilor; distincţiile cu care operează dreptul umanitar sunt altele decît cele din dreptul păcii şi anume cele care instituie un regim juridic special între beligeranţi şi nebeligeranţi, între combatanţi şi necombatanţi, între obiectivele militare şi bunuri protejate, între mijloacele de lupă permise şi cele interzise sau limitate la utilizare. Preambulul Protocolului adiţional I din 1977 reaminteşte, în acelaşi timp, că orice stat are datoria de a se abţine în relaţiile sale internaţionale de a recurge la ameninţarea cu forţa sau cu folosirea forţei şi exprimă convingerea că nici o dispoziţie a sa nu poate fi interpretată ca legitimînd sau autorizînd vreun act de agresiune sau oricare altă folosire a forţei incompatibilă cu Carta Naţiunilor Unite[27]. Iar Manualul de la San Remo privind dreptul internaţional aplicabil în conflictele armate pe mare stabileşte că limita acţiunilor militare pe care un stat le poate întreprinde împotriva unui inamic depinde de intensitatea şi amploarea atacului armat întreprins de inamic şi de

---

[26] "***Dreptul internaţional al Conflictelor armate, documente***", ARDU, Casa de editură şi presă "Şansa"SRL, Bucureşti, 1993, p.12.

[27] "***Protocoalele adiţionale la Convenţiile de la Geneva***

gravitatea ameninţării prezentate de acesta (art.5) şi precizează că regulile dreptului internaţional umanitar se aplică în mod egal tuturor părţilor de conflict fără ca acesta să afecteze responsabilitatea internaţională pentru declanşarea conflictului (art.6).[28]

4. Relaţia dintre dreptul umanitar şi drepturile omului.

Ca parte a dreptului internaţional public, dreptul umanitar are legături strînse cu toate ramurile acestuia şi în special cu dreptul păcii, dreptul tratatelor, dreptul dezarmării, dreptul organizaţiilor internaţionale, dreptul mării, dreptul mediului. Spre exemplu exercitarea dreptului în legitimă apărare individuală şi colectivă, recunoscut în art.51 al Cartei Naţiunilor Unite, se supune condiţiilor şi limitărilor stabilite în această Cartă şi din care emană şi dreptul internaţional general, incluzînd în mod distinct principiile de necesitate şi proporţionalitate; iar principiile de necesitate şi proporţionalitate se aplică de asemenea, conflictelor armate şi solicită ca utilizarea forţei de către un stat - atunci cînd aceasta nu este interzisă de dreptul conflictelor armate - să nu depăşească, prin intensitate şi prin mijloacele utilizate, ceea ce este indispensabil pentru respingerea unui atac armat şi pentru restabilirea securităţii lui[29]. Acest unic exemplu demonstrează că înţelegerea dreptului umanitar presupune cu necesitate cunoaşterea dreptului internaţional general şi a diferitelor sale domenii.

În cadrul dreptului internaţional, dreptul umanitar are legăturile cele mai strînse cu drepturile omului, această adevărată operă de cultură a umanităţii sau, cum metaforic se exprima un specialist român în titlul unei lucrări, această religie a sfîrşitului de secol[30]. Iată deci examinarea problematicii drepturilor omului în caz de conflict

---

[28] "***Manualul de la San Remo privind dreptul internaţional aplicabil în conflictele pe mare***", supliment al RRDU nr. 12-13/1996, p.5.

[29] Idem art.3 şi 4.

[30] Adrian Năstase, "***Drepturile omului, religie a sfîrşitului de secol***", IRDO, Bucureşti, 1992.

armat ar fi incompletă fără evidenţierea raporturilor dintre dreptul umanitar şu dreptul internaţional al drepturilor omului. Dincolo de părerile că unul din ele s-ar include în celălalt, nu putem să nu constatăm astăzi că ele au o existenţă cvasiindependentă marcată de faptul că se referă şi se aplică în situaţii complect diferite: unul în timp de pace şi celălalt în timp de război. Am putea spune că dacă pacea şi războiul coexistă în viaţa umanităţii, atunci şi regulile protecţiei persoanei umane formează un tot unitar, indiferent dacă au în vedere cazurile de pace sau război. Pentru că este mai mult decît evident că între aceste două ramuri ale dreptului internaţional există conexiuni puternice, o interacţiune care presupune independenţă şi influenţă reciprocă.

Cercetarea originii şi evoluţiei dreptului internaţional demonstrează că mai întîi au existat regulile de protecţie umanitară în caz de război. În cea de-a două jumătate a secolului XIX-lea, pe baza creată de dreptul umanitar, dreptul internaţional începe să se preocupe în mod consecvent de problematica drepturilor omului[31]. Adoptarea primei convenţii de la Geneva din 1864 pentru ameliorarea soartei militarilor răniţi în campanie marchează momentul în care pentru prima dată în istorie un instrument internaţional protejează două din drepturile fundamentale ale omului, dreptul la viaţă şi dreptul la demnitate; se inaugurează astfel, acum mai bine de un secol unele din dezvoltările cele mai recente ale dreptului internaţional caracterizate prin apariţia conceptelor de solidaritate internaţională şi de umanitate. La sfîrşitul secolului al XIX-lea apar şi primele instrumente internaţionale consacrate exclusiv drepturilor omului, fără vreo legătură cu situaţia de pace sau război şi anume convenţiile referitoare la sclavie, la reglementarea condiţiilor de muncă şi la protecţia minorităţilor. Odată cu internaţonalizarea treptată a drepturilor omului putem spune că ramura de drept este rezervată şi începe să se autonomizez. Un rol important în acest proces l-a avut crearea şi activitatea Ligii Naţiunilor care conţinea prevederi generale referitoare la drepturile omului cum ar fi cele din sistemul mandatelor şi minorităţilor, cele

---

[31] Thomas Buergenthal, Renate Weber, "***Dreptul internaţional al drepturilor omului***", Editura ALL, Bucureşti 1996, p.21.

referitoare la standardele internaţionale ale muncii sau protecţiei refugiaţilor[32].

Cel de-al doilea război mondial, cu atrocităţile comise împotriva persoanei umane, va conduce la generalizarea convingerii că respectarea universală a drepturilor şi libertăţilor fundamentale umane constituie unul din imperativele comunităţii internaţionale şi ale dezvoltării dreptului internaţional. Putem deci considera că sub impactul calamităţilor umanitare provocate de ultimul război mondial începe să se instituţionalizeze în practica şi legalitatea internaţională ceea ce astăzi denumim dreptul internaţional al drepturilor omului. De acum încolo, deşi va avea o ascensiune constantă şi automată, evoluţia acestuia se va împleti reafirmarea şi dezvoltarea dreptului umanitar faţă de care prezintă atîtea asemănări cît şi diferenţe.

Ceea ce uneşte în mod indestructibil cele două ramuri ale dreptului internaţional este scopul general unic de protecţie a individului prin norme imperative pentru motive de umanitate iar ceea ce la diferenţiază este modul lor de aplicare[33]. Astfel, **dreptul internaţional al drepturilor omului** se aplică atît în situaţii de pace cît şi în situaţii de război şi se referă la drepturile fundamentale ale întregii umanităţi, în toate ţările lumii ;pentru situaţiile de război însă, principalele tratate internaţionale din sfera drepturilor omului includ anumite clauze de derogare cum ar fi art.4 din Pactul Internaţional privind Drepturile Civile şi Politice, art.15 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, art.27 din Convenţia Americană a Drepturilor Omului ş.a. Ratione personae, drepturile omului cuprind norme care se aplică tuturor fiinţelor umane ca o consecinţă a apartenenţei lor la specia umană şi reglementează raporturile dintre stat şi cetăţeni săi, chiar dacă aceştia nu se găsesc pe teritoriul său. Instrumentele de drepturile omului nu prevăd în

---

[32] Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Tratat de drepturile omului***" Editura Europa Nova, Bucureşti,1995, p. 34.

[33]Viorel Marcu, "***Originile, evoluţia şi conţinutul dreptului internaţional al drepturilor omului şi ale dreptului internaţional umanitar***", în volumul "***Drepturile omului şi activitatea forţelor de ordine publică***", Ministerul de Interne, Bucureşti, 1995, p.11.

mod expres obligaţia de a le difuza, apreciindu-se că aceasta face parte din măsurile politice ce trebuiesc întreprinse pentru asigurarea eficacităţii drepturilor recunoscute dar obligă, în general, la elaborarea unei legislaţii interne de execuţie. Responsabilitatea penală individuală pentru violarea convenţiilor internaţionale există în drepturile omului numai în anumite instrumente speciale cum ar fi cele referitoare la apartheid, torturi şi genocid. În sfîrşit aplicarea drepturilor omului presupune cei interesaţi să poată sesiza instituţii internaţionale care pot controla eficacitatea protecţiei drepturilor omului.

În schimb, **dreptul internaţional umanitar**, definit adesea ca fiind componenta de drepturile omului a dreptului războiului, are ca obiect de reglementare doar situaţiile de beligeranţă, ocupîndu-se mai ales de relaţiile dintre statele aflate în război. Ratione personae, el reglementează statutul juridic al persoanelor protejate de efectele activităţilor militare care sunt, de obicei, cetăţenii statului inamic. Instrumentele de drept umanitar obligă părţile contactante să le difuzeze cît mai larg posibil încă din timp de pace şi să asigure instruirea forţelor armate cu regulile de purtare a războiului. Ceea ce presupune cu necesitate elaborarea unei legislaţii interne de executare, în special în domeniul penal şi disciplinar. Pentru asigurarea eficacităţii lor, Convenţiile prevăd în mod expres, pe lîngă răspunderea statală, şi responsabilitatea penală internaţională pentru crimele de război dar exclud controlul din partea unor organisme internaţionale prin practica unor rapoarte privind modul de aplicare. Evaluarea asemănărilor şi deosebirilor dintre dreptul umanitar şi drepturile omului evidenţiează faptul că primul are un caracter derogator de la normele celui de-al doilea în sensul că, dacă cel din urmă nu admite sub nici o formă violenţa şi actele prin care s-ar putea aduce atingere integrităţii fiinţei umane, dreptul umanitar admite implicit utilizarea mijloacelor violenţei armate căutînd însă să reglementeze şi să-i limiteze efectele. Deşi s-a exprimat părerea că dreptul internaţional al drepturilor omului include dreptul umanitar, nu putem să nu concluzionăm că, deocamdată, ele au, în cadrul dreptului internaţional general, o existenţă de sine stătătoare intersectîndu-se şi cu alte ramuri ale acestuia cum ar fi dreptul păcii, dreptul dezarmării, dreptul refugiaţilor, dreptul internaţional penal,

dreptul internaţional al mediului. Avînd izvoare oarecum diferite, punerea în aplicare a dreptului umanitar şi a dreptului omului se realizează atît prin mecanismele dreptului internaţional general cît şi prin mecanisme şi instituţii specifice.

Literatura de specialitate a invederat faptul că cele două ramuri ale dreptului internaţional se complectează în mare măsură, intersecţia lor fiind exprimată prin ceea ce se denumeşte "nucleul dur al drepturilor omului" care este aplicabil atît în situaţii de pace cît şi în război şi care nu pot fi violate sub nici un pretext; este vorba, potrivit Convenţiei europene a drepturilor omului, de dreptul de viaţă, interzicerea torturilor şi tratamentelor inumane, interzicerea sclaviei sau a servituţii şi interzicerea promulgării legilor penale retroactive[34].

[34] Ionel Cloşcă, Ion Suceviţă, "***Tratat de drepturile omului***" op.cit., p.36.

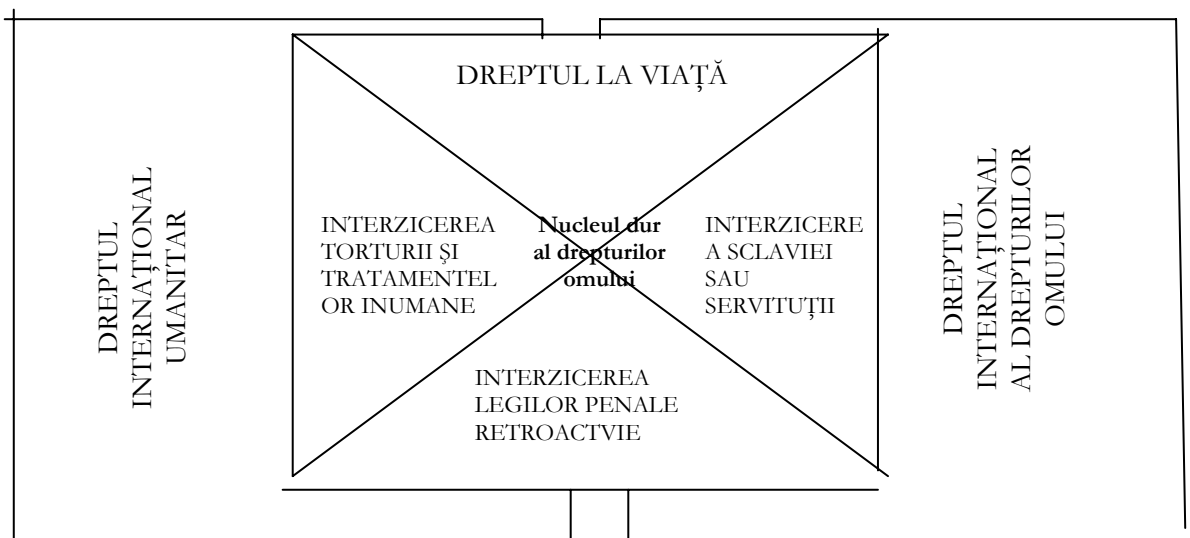
DREPTUL LA VIAȚĂ
DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR
INTERZICEREA TORTURII ȘI TRATAMENTELOR INUMANE
Nucleul dur al drepturilor omului
INTERZICEREA SCLAVIEI SAU SERVITUȚII
INTERZICEREA LEGILOR PENALE RETROACTVIE
DREPTUL INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI

Acest "nucleu dur" al drepturilor omului ocupă şi un spaţiu rămas oarecum liber între cîmpul de aplicare al dreptului umanitar (conflictul armat) şi cîmpul de aplicare al drepturilor omului (starea de pace în general) şi anume acela al tulburărilor şi tensiunilor interne, ca situaţie intermediară între pace şi război. Drepturile incluse în "nucleul dur" sunt, de aceea, aplicabile atît în caz de pericol public care ameninţă viaţa naţiunii cît şi în caz de război sau de ameninţare la adresa independenţei sau securităţii statale; clauzele derogării ale instrumentelor de protecţie a drepturilor omului nu au efect asupra acestui "nucleu dur" deoarece măsurile derogatorii trebuie să fie compatibile cu celelalte obligaţii pe care statele le-au potrivit dreptului internaţional[35]. Datele prezentate demonstrează că între dreptul umanitar şi drepturile omului asemănările sunt mai evidente decît deosebirile astfel încît interacţiunea dintre ele determină caracterul uşor unitar şi indivizibil avînd drept numitor comun omul şi drepturile sale. Constatăm că în situaţiile de normalitate a relaţiilor interne sau internaţionale cel care îşi pune amprenta definitorie este dreptul drepturilor omului iar atunci cînd în caz de conflict armat sunt comise grave violări ale drepturilor persoanelor protejate, în primul plan al preocupărilor comunităţii internaţionale iese dreptul umanitar care a fost proclamat chiar "regele drepturilor omului"[36]. În doctrina juridică internaţională opiniile despre eficacitatea acestui sistem dual de protecţie a fiinţei umane sunt împărţite[37]. O parte însemnată a specialiştilor susţine că

---

[35] Ibidem, p.69. Potrivit Pactului Internaţional referitor la drepturile civile şi politice, fac exceptie de la clauzele derogatorii următoarele 7 drepturi cărora nu şi se poate admite nici o limitare: dreptul la viaţă (art.6); dreptul de a nu fi torturat sau supus unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau derogante (art7); dreptul a nu fi întemniţat pentru neexecutarea unei datorii contractuale (art.11); dreptul de a nu fi condamnat pentru acţiuni sau omisiuni care nu au constituit un act delictuos, potrivit dreptului naţional sau internaţional în momentul în care au fost săvîrţite (art.15); dreptul de recunoaştere a personalităţii juridice (art.16); şi dreptul la libertatea gîndirii, cunoştinţei şi religiei.

[36] Ionel Cloşcă, "***Omul şi drepturile sale***", RRDU nr.3/1994,p.1-3.

[37] Gheorghe Bădescu, "***Spre un nou sistem de drept privind protecţii finţei umane***", RRDU nr.3/1994, p.41.

actualul sistem juridic divizat în dreptul umanitar şi drepturile omului poate asigura o protecţie eficientă dacă statele îşi respectă obligaţiile de aplicare a instrumentelor la care au consimţit. O altă parte, pornind de la constatarea ravagiilor pe care le produce războiul, consideră că în special dreptul umanitar este ineficace, ceea ce impune revizuirea şi complectarea acestuia. În fine, într-o a treia opinie, condiţia eficacităţii depline a dreptului în protecţia umană este unificarea celor două ramurii într-un sistem coerent denumit de specialistul elveţian Jean Pictet ca fiind "dreptul uman"[38].

Această ultimă opinie cîştigă tot mai mult teren astfel încît s-au parcurs mai multe etape pe calea convergenţei celor două componente ale sistemului de protejare a fiinţei umane. Încă în 1970, în Rezoluţia 2675 /XXI a Adunării Generale a ONU s-a precizat expres că "drepturile fundamentale ale omului, aşa cum au fost ele acceptate în dreptul internaţional, rămîn pe deplin aplicabile în caz de conflict armat". Tendinţa de unificare a celor două ramurii este demonstrată şi de existenţa unor instrumente internaţionale aplicabile în caz de conflict armat". Tendinţa de unificare a celor două ramuri este demonstrată şi de existenţa unor instrumente internaţionale aplicabile deopotrivă în timp de pace ca şi în caz de război şi a crimelor contra umanităţii din 1951; Convenţia privind imprescriptibilitatea crimelor de război şi a crimelor contra umanităţii din 1968; Convenţia privind drepturile copilului din 1989; Convenţia pentru protecţia personalului ONU şi a celui asociat din 1995 ş.a..

[38] Acesta este însă diferit de "dreptul uman" menţionat de Hugo Grotius, ca parte a dreptului voluntar (alături de "dreptul divin") şi care se compune din legile civile; perceptele paterne dominicale ş.a; dreptul ginţilor. Dreptul uman a lui Grotius se bazează pe voinţa oamenilor spre deosebire de dreptul natural care constă în regului ale dreptei raţiunii care prescrie sau interzice acvţiuni prin însăşi voinţa creatorului naturii, Dumnezeu. Vezi, mai pe larg, Hugo Grotius, op.cit.p.108-113.

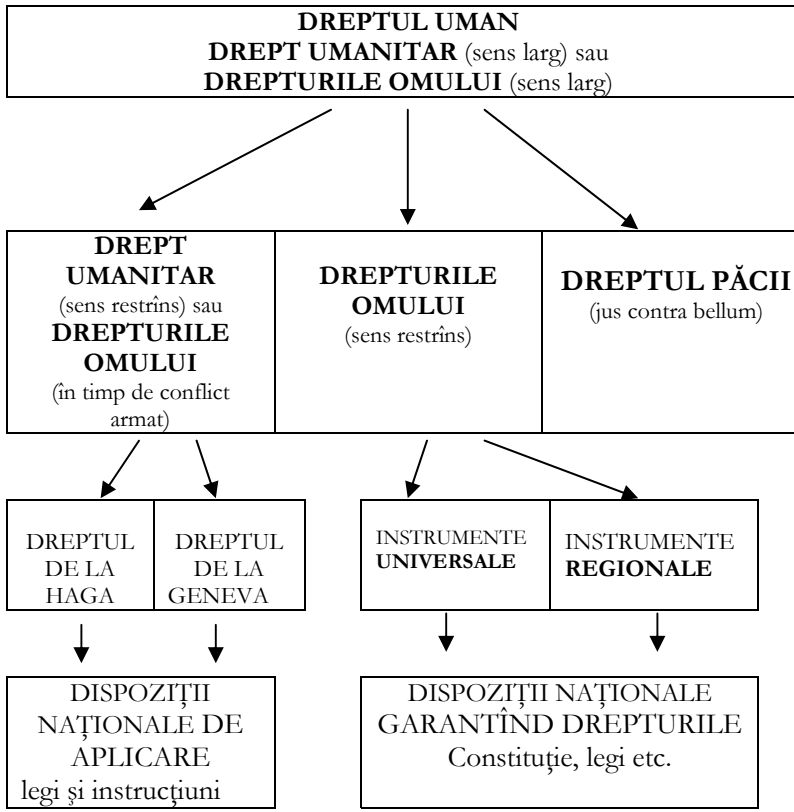
DREPTUL UMAN
DREPT UMANITAR (sens larg) sau
DREPTURILE OMULUI (sens larg)
DREPT UMANITAR (sens restrîns) sau DREPTURILE OMULUI (în timp de conflict armat)
DREPTURILE OMULUI (sens restrîns)
DREPTUL PĂCII (jus contra bellum)
DREPTUL DE LA HAGA
DREPTUL DE LA GENEVA
INSTRUMENTE UNIVERSALE
INSTRUMENTE REGIONALE
DISPOZIŢII NAŢIONALE DE APLICARE legi şi instrucţiuni
DISPOZIŢII NAŢIONALE GARANTÎND DREPTURILE Constituţie, legi etc.

Chiar ONU, care o lungă perioadă de timp nu s-a preocupat decît de drepturile omului, începînd cu 1988 a iniţiat o intensă activitate în domeniul umanitar în diverse forme normative, diplomatice şi jurisdicţionale; unele organizaţii internaţionale cu atribuţii în protecţia drepturilor omului (Consiliul Europei, Consilul OSCE, ECOSOC etc.) au instituţionalizat şi activitatea de drept umanitar. Problematica comună a dreptului umanitar şi drepturilor omului este adesea obiect de analiză şi dezbateri din diverse conferinţe internaţionale guvernamentale sau neguvernamentale.

O formulare concluzivă a raporturilor dintre drepturile omului şi dreptul umanitar ar putea generaliza că acesta din urmă ține de domeniul drepturilor omului iar drepturile omului sunt fundamentul dreptului umanitar. România, stat aflat în tranziţie către o societate democratică, acordă o situaţie deosebită ambelor ramuri ale dreptului internaţional. Pe baza prevederilor constituţionale, ea a ratificat cele mai importante documente internaţionale de drepturile omului şi de drept umanitar şi trebuie să implementeze dispoziţiile acestora prin efortul comun al autorităţilor publice componente dar şi al partidelor politice, mijloacele de informare în masă, sistemul de învăţămînt. Organizaţii guvernamentale ca Asociaţia Română de Drept Umanitar şi Institutul Român pentru Drepturile Omului reflectă interesul şi preocupările specialiştilor şi publicului larg pentru cunoaşterea şi dezbaterea problematicii umanitare generale şi constituie, nu de puține ori, mediul în care acestea îşi găsesc propuneri de rezolvare.

Urmare a celor prezentate mai sus, este evident că analiza drepturilor omului în caz de conflict armat impune o abordare care să aibă în vedere mai ales perspectiva pe care o oferă dreptul umanitar; nu vom eluda însă strînsa legătură care există în dreptul internaţional general şi cu dreptul drepturilor omului în special astfel încît , ori de cîte ori va fi cazul, vom face referirile necesare la instrumentele pertinente respective. Amploarea restrînsă a studiului pe care îl întreprindem impune şi restricţia de a avea în vedere în special dreptul umanitar pozitiv fără prea multe trimiteri la evoluţia istorică a reglementărilor. Cînd vom considera util, vom face trimiteri speciale şi la modul în care legislaţia românească a receptat

instrumentele internaţionale de drept umanitar. Sursele bibliografice utilizate sînt atît româneşti cît şi străine, un ajutor preţios în găsirea acestora fiind dat de Asociaţia Română de Drept Umanitar.

5. Ştiinţa dreptului internaţional umanitar.

Fără a se constitui în şcoli şi curente de gîndire, primele idei asupra modului uman de comportament în timp de război apar încă în antichitate. În operele istoricilor şi filozofilor greci, Herodot, Tucidide, Platon, Aristotel ş.a, găsim referiri la războiaiele legitime şi nelegitime, la obiceiurile războiului[39]. Jurisconsulii romani, apreciind că este îngăduit să se răspundă la forţă prin forţă şi că raţiunea firească îngăduie fiecăruia să se apere la primejdie[40], susţin că războiul trebuie purtat cu dreptate; " a ucide o mulţime de oameni fără alegere – spunea Seneca - este lucrarea incendiului şi a ruinei"[41]. Iar doctrina stoică a înlocuit ancenstralul adagiu **homo homini lupus** prin deviza **homo homini res sacra** (omul este un lucru sfînt pentru om)[42]. La începuturile evului mediu, începe să se dezvolte studierea unor probleme de drept umanitar în lucrările unor teologi şi filozofi catolici (Sfintul Augustin, Isidor de Sevilia, Toma d'Aquino) dar şi ale unor scriitori laici care tratează problemele relaţiilor internaţionale (Dante, Pierre Dubois, Machiavelli, Neagoe Basarab). Abia spre sfîrşitul feudalismului, din necesitatea cercetării sistematice pune şi problema comportamentului în timp de război. "Şcoala de la Salamanaca", a unei strălucite serii de teologi catolici spanioli face operă de pionerat în acest domeniu: Francisco de Vitoria (1480-1546) în "De jure bello" susţine idea tratamentului uman în război şi aplicării legilor războiului tuturor beligeranţilor iar Francisco Suarez (1548 -1617) vorbeşte despre **jus gentium** ca un **jus humanum** de origine cutumiară. Juristul italian A.Gentilis, devenit profesor la Oxford publică în 1688-1689 **De jure belli libri tres** în care analizează

[39] Grigore Geamănu, "***Drept internaţional public***", Editura didactică şi Pedagocică, Bucureşti 1981 vol., p.11.
[40] Hugo Grotius, op. cit., p.122-123.
[41] Ibidem,p.607.
[42] Ionel Cloşcă , Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", p.19.

legile şi obiceiurile războiului. Cel care este considerat părintele ştiinţei dreptului internaţional este juristul olandez Hugo Grotius (1583- 1645) iar monumental sa operă **De jure belli ac pacis** (1625) reprezintă prima expunere de ansamblu şi a dreptului internaţional umanitar. Această afirmaţie este demonstrată fie şi numai prin parcurgerea titlurilor capitolelor din Cartea a treia: reguli generale cu privire la ceea ce e îngăduit într-un război după dreptul natural; represaliile; declaraţia de război; dreptul de a ucide pe duşmani; devastare şi jaf; dreptul de a dobîndi lucrurile capturate în război; dreptul asupra prizonierilor de război; dreptul de stăpînire asupra celor învinşi; postliminiu; măsura ce trebuie să se păstreze cu privire la dreptul de a ucide, la devastare, la lucrurile capturate, la paşii de război, la doborîrea suveranităţii; statele neutre; lucrurile pe care particularii le făptuiesc într-un război public; cuvîntul dat între vrăşmaşi; convenţia publică prin care se pune capăt războiului; tratatul de pace, arbitraj,capitulare, gajuri; promisiunea făcută în timpul războiului, armistiţiu, permis de liberă trecere, răscumpărarea celor prinşi; promisiunea puterilor subordonate de război, convenţia tacită. Am putea spune că, într-o anumită privinţă, ştiinţa dreptului internaţional s-a manifestat la începuturi prin ştiinţa dreptului umanitar[43].

În epoca modernă, ştiinţa dreptului internaţional umanitar ia amploare. Kant remarca faptul că un război de exterminare (total) ar putea antrena distrugerea celor două părţi dintr-o dată şi, în acelaşi timp, a oricărui drept, iar pacea eternă nu s-ar mai afla decît în marele cimitir al speciai umane[44]. Hegel, de asemenea, spune că războiul implică norma de drept internaţional conform căreia trebuie menţinută posibilitatea păcii prin respectarea trimişilor diplomatici şi în general prin faptul că războiul nu trebuie purtat împotriva instituţiilor interne, a vieţii paşnice de familie şi a vieţii private, nici împotriva persoanelor private[45]. Se conturează principalele trei curente sau şcoli de drept internaţional: Şcoala dreptului natural (S.Puffendorf), şcoala dreptului pozitiv şi şcoala

[43] Hugo Grotius, op.cit. ,p.1090-1091.
[44] Immanuel Kant, op.cit., p.391.
[45] G.W.F.Hegel, "***Principiile filozofiei dreptului***", Editura IRI, Bucureşti, 1996, p.325.

sintetică (Emerich de Vattel, Georg Friederich Martens). În problemele umanizării războiului o influenţă deosebită au exercitat-o filozofi şi gînditori ca Hobbes, Spinoza, Leibniz, Motesquieu, Rousseau, iar în ţările române Constantin Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir. În tratatele şi manualele de drept internaţional sunt analizate şi problemele de drept umanitar (L. Openhim, F.F Martens, Simion Bărnuţiu). Spre sfîrşitul secolului al. XIX- lea strîns legat de elaborarea primelor convenţii de drept umanitar, apar primele asociaţii ştiinţifice de drept internaţional care se ocupă şi de aspectele umanitare ale războiului. Între acestea, Comitetul internaţional al Crucii Roşi (1863) care pe lîngă acţiunea practică umanitară cercetează posibilităţile de limitare a efectelor războiului, Institului de Drept Internaţional (1873)care în 1880 a elaborat "Manualul legilor şi obiceiurile războiului" iar în 1913 "Dreptul războiului naval guvernînd relaţiile dintre beligeranţi"cunoscut sub numele de **Manualul Oxford**.

În epoca contemporană, ştiinţa dreptului internaţional umanitar începe să se autonomizeze. O expresie elocventă a acestei tendinţe o constituie apariţia unor opere doctrinare dedicate exclusiv dreptului de la Haga şi de la Geneva[46]. Asociaţia de Drept Internaţional, Institutul de Drept Internaţional şi Asociaţia Internaţională de Drept Penal se preocupă de sancţionarea încălcărilor dreptului umanitar şi crearea unei jursdcţii penale internaţionale, subiecte dezbătute şi în Comisia de Drept

[46] Între acestea enumerăm: Mohamed Arrasen, "***Conduite des hostilites, Droit des conflictes armes et desarmement***"; Eric David, "***Principes de droit des conflicts armes***"; D.Fleck, "***The handbook of humanitarian law in armed conflicts***"; Frederic de Mulinen, "***Manuel sur le droit de la guerre pour les forces armees***"; Stanislaw E.Nahlik, "***Manual presurtat de drept internaţional umanitar***"; Patrnogic I., Iakovljevic B., "***International humanitarian Law in the Contemporany World***"; Jean Pictet, "***Developpment et principes du droit international humanitaire***"; Charles Rousseau, "***Le droit des conflicts armes***"; Rosemary Abi Saab,"***Droit humanitaire et conflits internes***"; Pietro Verri, "***Apercu sur le droit des conflits armes***"; Michel Veuthey, "***Guerilla et Droit Humanitaire***"; B. Marcheggiano, "***Droit humanitaire des conflits armes***".

Internaţional a ONU[47]. Apar şi primele asociaţii ştiinţifice exclusiv dedicate dreptului internaţional umanitar cum ar fi Institutul Internaţional de Drept Umanitar de la San Remo[48] sau Societatea Internaţională de Drept Militar şi Dreptul Războiului de la Bruxelles[49]. Studierea legilor şi obiceiurilor războiului a făcut şi obiectul cercetării ştiinţifice universitare româneşti. Cele mai cunoscute nume de profesori şi autori de manuale de dreptul războiului au fost Gh. Sofronie la Cluj, G.Meitani şi G.Plastara la Bucureşti. Dar cea mai mare contribuţie la constituirea ştiinţei româneşti de dreptul războiului şi-a adus-o profesorul N.Daşcovici care a publicat la Iaşi şi Bucureşti un număr însemnat de cursuri, studii şi articole, multe din ele sub egida Institutului de Drept Internaţional al Universităţii Mihăilene. Pe plan mondial s-a remarcat în special Vespasian V. Pella care în lucrarea "Războiul crimă şi criminalii de război"(1946) preconizează crearea unui drept penal interstatal. Perioada postbelică aruncă un con de umbră asupra ştiinţei dreptului internaţional umanitar în România; ea nu dispare însă cu totul, graţie în special eforturilor profesorului Ionel Cloşcă, autor a nenumărate lucrări şi studii de specialitate[50] dar şi a altor cercetători ca Vasile Creţu, Aurel Chiper, Paul Horia Iliescu (care a elaborat în 1977 teza de doctorat pe tema Practica drepturilor omului în timpul conflictelor armate). Alături de Asociaţia de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, cu preocupări în analizarea fenomenului umanitar în timpul situaţiilor conflictuale, din 1990 funcţionează **Asociaţia Română de Drept Umanitar,**

---

[47] Vasile Creţu, "***Drept internaţional penal***", Editura Societăţii Tempus România, Bucureşti 1996, p.298-299.

[48] Vezi RRDU nr.1/1993, p.30 şi nr.9/1995, p.29.

[49] Vezi RRDUnr.3/1994, p.32 şi nr.15 /1997 p.1.

[50] Enumerăm exemplificativ: "***Reguli de drept internaţional privind starea de pace şi starea de război***" (1972), "***Dreptul umanitar şi noua ordine internaţională***"(1978), "***Războiul întregului popor şi dreptul internaţional contemporan***"(1986), "***Dreptul internaţional şi interzicerea armelor de nimicire în masă*** (1988)", "***Războiul nava şi legile lui***" (1991), "***Dreptul internaţional umanitar*** (1992), "***Tratat de drepturile omului*** (1995)".

prima organizaţie nonguvernamentală ştiinţifică creată în România pentru cercetarea întregii problematici umanitare contemporane atît din perioade de pace cît şi în situaţii de conflicte armate, de tensiuni şi tulburări interne, de catastrofe naturale sau provocate de om. Prin bogata sa bibliotecă de specialitate, prin specialiştii care a reuşit să-i grupeze în jurul său, prin filialele create în diferite zone ale ţării, prin activităţile, manifestările şi cursurile organizate, prin lucrările editate, prin Revista Română de Drept Umanitar (între 1993-1999 au apărut 28 de numere), prin legăturile cu organismele similare pe plan intern şi internaţional, ARDU s-a constituit într-un adevărat for de cercetare ştiinţifică a dreptului umanitar şi drepturilor omului; ea a reuşit, prin mijloace modeste, să implementeze în România standardele umanitare convenite pe plan european şi mondial, să contribuie la renaşterea ştiinţei româneşti şi a culturii drepturilor omului, la promovarea şi afirmarea acestora în circuitul internaţional şi la educarea societăţii în spirit umanist şi umanitar. Recunoaşterea internă şi internaţională de care se bucură ARDU ne face să afirmăm, fără ca aceasta să fie deloc hazardat, că în jurul asociaţiei şi a preşedintelui ei, profesorul Ionel Cloşcă, s-a creat şcoala de la Bucureşti a ştiinţei dreptului internaţional umanitar, fără de care istoria dreptului umanitar ar fi incomplectă.

6. Originea şi dezvoltarea dreptului internaţional umanitar.

Permanenţa războaielor în relaţiile interumane a făcut ca istoria culturii şi civilizaţiei să nu fie posibilă fără analizarea organizării militare a diferitelor comunităţi umane[51]. Cercetarea războiului şi organizării miltare implică indicarea evoluţiei normelor de drept ce le reglementează, adică a dreptului internaţional umanitar. Chiar dacă uzanţe ale utilizării violenţei de către diferite comunităţi prestatale au existat şi înainte, este un fapt situat deasupra controverselor că legile şi obiceiurile războiului există de cînd istoria

[51] Sunt sugestive în acest sens anumite capitole din lucrarea lui Ovidiu Drâmbă, ***"Istoria culturii şi civilizaţiei"***, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, vol. I, 1985, vol. II, 1987, vol. III, 1990, vol.IV, 1995; pe lângă fenomenele culturale ale civilizaţiei umane sunt analizate şi organizarea militară, armata, războiul în diferite civilizaţii.

înregistrează primele state şi primele războaie dintre ele. Se spune că ele au fost forţa dinamică a dreptului internaţional deoarece războiul a fost cea dintîi formă de contact dintre state[52]. Izvoarele antice confirmă că dreptul internaţional a apărut mai întîi sub forma uzanţelor războiului şi tot ele au fost acelea care, pe parcursul evoluţiei, i-au precizat conţinutul şi i-au asigurat dezvoltarea. Se poate aprecia că progresul dreptului internaţional public este o transformare garantată a dreptului forţei în forţa dreptului, ideal pe care omenirea şi l-a propus în mod conştient abia odată cu organizarea instituţională a comunităţii internaţionale. Războiul însuşi evoluînd, este normal ca şi dreptul care-l reglementează să se dezvolte. Periodizarea istoriei dreptului cuprinde:

a) antichitatea de la începuturi pînă la căderea Imperiului Roman de Apus;
b) evul mediu, pînă la pacea westfalică din 1648;
c) epoca modernă, pînă la primul război mondial;
d) contemporaneitate[53].

Pe parcursul diferitelor epoci, evoluţia dreptului internaţional umanitar a fost influenţată de concepţiile religioase şi ideile filozofice. Actualele norme convenţionale de ducere a războiului îşi au origine în primele norme cutumiare de drept internaţional, evoluţia acestora fiind adesea sinuoasă şi contradictorie. Multe din restricţiile juridice actuale ale războiului pot fi urmărite în trecut, pînă în antichitate.

În antichitate, vechii sumerieni considerau războiul o stare guvernată de legi, de la declaraţia de război la tratatul de pace, stare în care se aplicau anumite reguli specifice, între care imunitatea solilor inamici. În Codul lui Hamurabi (1728-1686 î.H) se protejau cei slabi împotriva opresiunii celor puternici şi se ordona ca ostaticii să fie eliberaţi prin răscumpărare. Dreptul egiptean, ca şi cel al hitiţilor, conţinea ideea declaraţiei de război şi că pacea trebuie încheiată prin tratat; cel mai vechi tratat de pace cunoscut este

---

52 Nicolae Daşcovici, ***"Războiul, neutralitatea şi mijloacele de constrîngere dintre state***", Institutul de Arte Grafice, N.V. Ştefăniu, Bucureşti, 1934, p.21.

53 Ionel Cloşcă, Ion Sucevă, "***Dreptul internaţiona umanitar***", p.16-25.

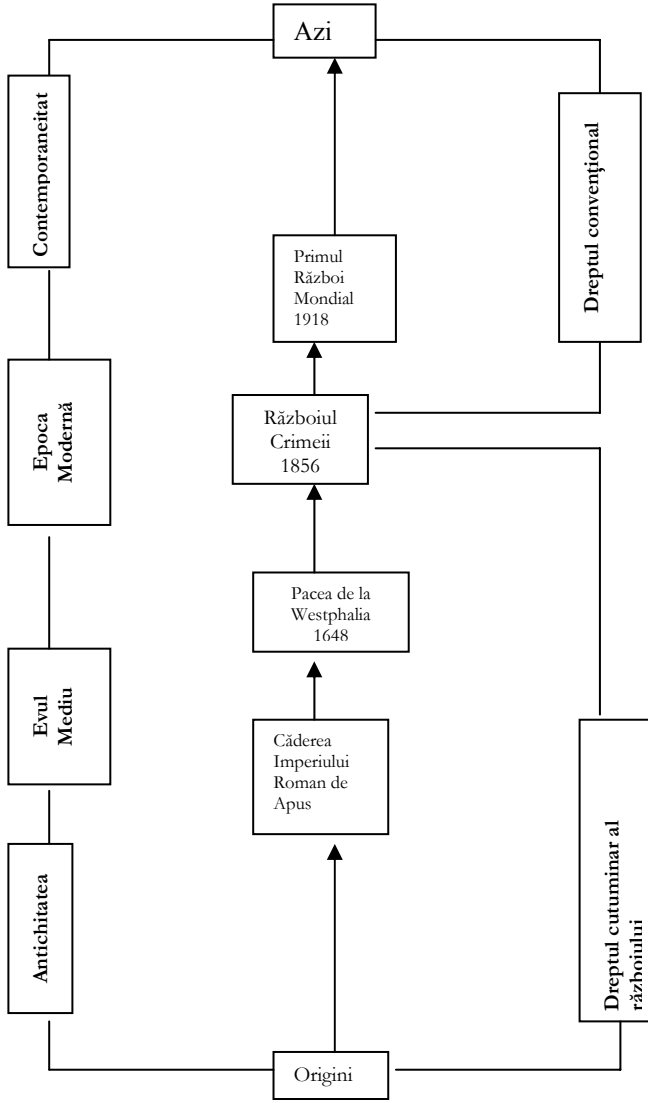
Azi
Contemporaneitat
Primul Război Mondial 1918
Dreptul convențional
Epoca Modernă
Războiul Crimeii 1856
Pacea de la Westphalia 1648
Evul Mediu
Căderea Imperiului Roman de Apus
Dreptul cutuminar al războiului
Antichitatea
Origini

"Tratatul sublim" încheiat în 1269 î.H. între Ramses al II-lea, faraonul Egiptului şi Hattusill al II-lea, regele hitiţilor, conţinînd reguli privitoare la război precum şi respectarea locuitorilor unui oraş care a capitulat. În secolul al VII-lea î.H., Cirus I, regele perşilor, a ordonat ca răniţii caldeeni să fie trataţi la fel ca perşii răniţi[54]. Epopeea indiană Mahabharata (400 î.H.) şi legile lui Manu (sec.II î.H.- sec.II d.H.) conţin prevederi care interzic uciderea unui adversar care nu mai este capabil să lupte şi care se predă, întrebuinţarea anumitor mijloace de luptă şi protecţia proprietăţii inamicului şi a prizonierilor[55]. Prin opera lui Sun Tzu "Arta războiului"(sec.V î.H.), vechi chinezi priveau războiul ca o problemă vitală pentru stat, domeniu al vieţii şi al morţii, ceea ce duce spre supravieţuire sau spre nimicire; armele fiind instrumente de rău augur, oamenii n-ar trebui să pornească la război fără reflexia pe care acesta o merită[56]. În războaiele dintre statele-oraşe greceşti dar şi capitalele lui Alexandru Macedon, grecii au respectat viaţa şi deminitatea personală a victimelor de război, au cruţat templele, ambasadele, preoţii şi solii adversarilor şi au făcut schimb de prizonieri. Şi romanii au acordat prizonierilor dreptul la viaţă dar impunîndu-le sclavia; totuşi grecii şi romani distingeau între popoarele pe care le considerau egale din punct de vedere cultural şi

---

[54] Vezi în acest sens, "***Humanitarian Law in Conflict Armed***" op.cit.,p.12-14.

[55] "***Legea lui Manu***", S.C. Charter B. SRL, f.a.,f.l.; Această operă antică, asemuită cu "Principele" lui Machiavelli, conţine şi următoarele regului: "90. Războinicul nu trebuie niciodată să se folosească împotriva duşmanilor săi de arme viclene, nici de săgeţi cu dinţi, nici de săgeţi otrăvite, nici de săgeţi aprinse. 91. Să nu lovească nici pe duşmanul pedestru, dacă el se află în car, nici pe bărbatul moleşit, nici pe cel care-şi împreună mîinile spre iertare, nici pe cel cu părul desfăcut, nici pe cel care şade, nici pe cel care zice: "Sunt prizonierul tău". 92. Nici pe cel adormit, nici pe cel fără platoşă, nici pe cel gol, nici pe cel dezarmat, nici pe cel a cărui armă este sfărîmată, nici pe cel doborît de întristare, nici pe cel greu rănit, nici pe laş, nici pe fugar; să-şi aducă aminte de datoria vitejilor războinici" (p.167-168).

[56] Sun Tzu, "***Arta războiului***", Antet XX Press, Bucureşti, 1993, p.7.

cele pe care le considerau barbare, împotriva acestora din urmă războiul fiind dus cu toată cruzimea.

În Evul Mediu, feuda şi războiul erau guvernate de cutume stricte. Se aplicau principii iniţiate de Sfîntul Augustin (cu origini în Biblie) precum protejarea femeilor, copiilor şi vîrstnicilor împotriva ostilităţilor. Întărirea respectului pentru locurile şi zilele sfinte (armistiţiul lui Dumnezeu obligînd la suspendarea luptelor în anumite zile) a creat dreptul la refugiu (azil) în biserici a cărui respectare era supravegheată cu atenţie de Biserică. Cavalerii luptau unul împotriva altuia după un cod nescris a cărui aplicare era supravegheată de arbitri ai unor adevărate tribunale ale cavalerilor (fără efecte asupra oamenilor simpli); războiul sau lupta nu puteau începe fără o avertizare prealabilă iar adversarul era privit ca un combatant legal. Şi Islamul a recunoscut cerinţele esenţiale ale omeniei; primul calif, Abu Bakr (632 d.H) a ordonat comandanţilor săi ca victoria să nu fie pătată de sîngele femeilor, copilor şi bătrînilor, să nu se distrugă palmierii, să nu se dea foc la case şi lanuri de cereale, şi nici să fie tăiaţi pomii fructiferi, să nu fie măcelărite turme şi cirezi de animale ci să se ucidă doar atît cît să asigure traiul trupelor. În multe cazuri războiul dus de mahomedani nu a fost mai puţin crud decît cel purtat de creştini; sub domnia unor conducători, legile războiului au fost respectate în mod exemplar, spre exemplu, sultanul Saladin dînd ordine în sec. al XII-lea ca răniţii ambelor părţi să fie îngrijiţi în afara Ierusalimului permiţînd membrilor Ordinului Sf. Ioan să le acorde asistenţă. Şi în Japonia, Codul de onoare medieval al castei războinicilor, Bushido, conţine regula conform căreia în luptă şi faţă de prizonieri de război trebuie să se manifeste omenie; nimic nu era mai respingător pentru un samurai ca acţiunile ascunse şi faptele necinstite[57]. Ca rezultat al declinului cavalerismului, a apariţiei armelor de foc şi creării armatelor de mercenari, obiceiurile războiului s-au înrăutăţit spre sfîrşitul Evului Mediu, nemaifăcîndu-se distincţia dintre combatanţi şi persoanele protejate.

[57] Inazo Nitabe, "***Bushido, Codul samurailor***", Princeps, Bucureşti, 1991, p.17.

Războaiele religioase ale începutului **Epocii Moderne** şi în special Războiul de 30 de ani încheiat cui Pacea de la Westphalia, au consemnat o sălbăticire a mijloacelor şi metodelor de luptă ceea ce a impus elaborarea principiilor de ducere a războiului prin limitarea utilizării violenţei între beligeranţi. O importantă contribuţie în această direcţie şi-a adus-o în veacul iluminismului Jean Jaques Rousseau care în "Contractul Social" afirma: "războiul este deci o relaţie nu între om şi alt om, ci între stat şi alt stat iar indivizii sînt inamici numai accidental, nu ca oameni nici măcar ca cetăţeni, ci ca soldaţi; nu ca locuitori ai teritoriului naţional ci ca apărători ai lui. Obiectul războiului fiind distrugerea statului inamic, cealaltă parte a dreptului să-i ucidă pe luptătorii săi atîta timp cît aceştia poartă armele dar, în momentul în care depun armele şi capitulează, ei redevin simpli oameni a căror viaţă nimeni nu mai are drept să o ia". Acest principiu al descriminării în război între combatanţi şi civili şi-a găsit expresia în unele tratate internaţionale ale epocii[58]. Cu toate că au existat şi excese războinice, în secolul al XIX-lea ideile umaniste au continuat să cîştige teren, atît datorită iniţiativei unor persoane remarcabile cît şi datorită începeri încheierii de către state a tratatelor internaţionale de drept umanitar, care au impus limitări ale mijloacelor de luptă şi procedeelor de întrebuinţare a acestora. Astfel, se consideră că apariţia serviciului sanitar militar modern este legată de numele englezoaicei Florence Nightingale care în timpul războiului din Crimeea (1853-1856) a alinat, ca soră de caritate, suferinţele bolnavilor şi răniţilor[59]. De asemenea apariţia primului manual consacrat exclusiv legilor şi obiceiurilor războiului (Codul Liebe) este asociat numelui profesorului american (de origine germană) de ştiinţă politică şi juristprudenţă la Universitatea Columbia, Francis Lieber, care, la cererea preşedintelui A. Lincoln, a elaborat în 1861, instrucţiunile pentru conducere armatelor Statelor Unite pe cîmpul de luptă,

---

[58] Spre exemplu, în Tratatul comercial şi de prietenie încheiat între Prusia şi SUA în 1785 ai cărui prioncipali autori sunt consideraţi a fi regele Frederic cel Mare şi Benjamin Franklin şi care conţinea prevederi referitoare la tratamentul prizonierilor.

[59] Vezi RDDU nr.7-8. 1995, p.46.

aplicate mai întîi pe timpul războiului de secesiune[60]. În sfîrşit, apariţia Comitetului internaţional al Crucii Roşi (CICR) şi elaborarea primei convenţii speciale de drept umanitar sînt datorate în mare măsură negustorului genovez Henri Dunant[61] care în timpul războiului de unificare a Italiei a fost martor al tragediei celor 40.000 de soldaţi austrieci, francezi şi italieni răniţi şi morţi pe cîmpul de luptă de la Solferino în 1859; vrînd să-şi împărtăşească impresiile întregii omeniri, el a publicat în 1861 lucrarea de un larg ecou internaţional "O amintire de la Solferino" asupra ororilor războiului iar în 1863, împreună cu alte patru personalităţi elveţiene (Gustave Moynier, generalul Dufour, doctorii Louis Appia şi Theodore Mounoir) a constituit Comitetul Internaţional de Întrajutorare a Răniţilor (transformat ulterior în CICR). La iniţiativa acestuia, s-a convocat de către guvernul elveţian în 1864 o conferinţă diplomatică la care au participat 12 state şi care a avut ca rezultat elaborarea **Convenţiei de la Geneva pentru ameliorarea soartei militarilor răniţi din forţele armate în campanie.** Spre deosebire de convenţiile anterioare, care aveau aplicabilitate limitată în timp şi protejau interesele politice ale statelor, ea reglementează protecţia persoanelor (militari răniţi şi bolnavi ca şi personalul medical) în orice război ceea ce l-a făcut pe Jean Pictet să afirme că pune bazele întregului drept umanitar şi stă la originea numeroaselor convenţii care vor urma. Într-adevăr, de acum calea dezvoltării şi reafirmării repetate a dreptului internaţional umanitar este deschisă.

Declaraţia de la St. Petersburg din 1868 a fost primul instrument internaţional care a limitat anumite arme (gloanţe explozive mai mari de 400 de grame) convenţionalizînd principiul cutumiar valabil şi astăzi conform căruia se interzice utilizarea armelor care produc suferinţe inutile. **Declaraţia de la Bruxelles din 1874** a realizat prima codificare a legilor şi obiceiurilor războiului fiind ulterior dezvoltată în **Conferinţele de la Haga din 1899 şi 1907.** Primul război mondial, cu noile mijloace de luptă inventate şi cu extinderea fără precedent a teatrului de operaţiuni, a

---

[60] Vezi textul din "***Drept internaţional umanitar al conflictelor armate***", documente, 1993, p.371.

[61] Vezi RRDU, nr.1. 1993,p.21.

demonstrat limitele dreptului existent[62]. De aceea au apărut noi reglementări cum ar fi **Regulile de la Haga 1923** privind războiul aerian, **Protocolul de la Geneva din 1925** privind interzicerea utilizări gazelor de luptă, **regulile de la Londra referitoare la submarinul de război din 1930, Convenţia de la Geneva din 1929** relativă la tratamentul prizonierilor de război sau **Tratatul pentru protecţia instituţiilor artistice şi ştiinţifice şi a monumentelor istorice de la Washington din 1935** (supra numit Pactul Roerich). Este neîndoielnic faptul că la începutul celui de-al doilea război mondial, dreptul războiului se prezenta ca un sistem juridic destul de bine articulat dar încă lacunar şi ineficient, şi în care, din păcate, necesitatea militară prevala asupra principiului umanitarismului. Ceea ce reprezintă una din cauzele pentru care ultima conflagraţie mondială este considerată ca cea mai devastatoare din istoria umanităţii, prin numărul victimelor, prin atitudinea faţă de populaţia civilă, prin distrugerile provocate bunurilor culturale, prin acţiunile şi represaliile îndreptate contra unor categorii de persoane şi bunuri protejate. A fost nevoie să se întîmple toate astea pentru ca în 1945 opera de dezvoltare şi reafirmare a dreptului internaţional aplicabil în conflictele armate să cunoască noi valenţe. Principalele momente ale acestui nou proces au fost: 1954- Convenţia de la Haga privind bunurile culturale; 1977- protocoalele adiţionale la Convenţiile de la Geneva; 1980- Convenţia de la Geneva privind anumite arme convenţionale. Ultimul deceniu al secolului şi am mileniului a adus cu sine decizia statelor de a interzice armele chimice (1993), laserii care provoacă orbirea (1996), minele antipersonal (1997) şi de a da lumină verde creării primei instituţii internaţionale penale permanente pentru judecarea criminalilor de război (1998). Este posibil ca în lumea celui de-Al Treilea Val care va urma secolul XXI şi mileniul al treilea, paralel cu interzicerea şi limitarea mijloacelor şi metodelor de război, protecţia umanitară se va realiza prin revoluţionarea modului de purtare a războaielor viitorului şi prin apariţia preconizată a armelor neletale. Aceasta înseamnă în fapt intrarea

[62] D.Fleck, "***The handbook of humanitarian law in armed conlicts***", Oxford University Press, 1995, p.20.

într-o nouă epocă de evoluţie a dreptului internaţional umanitar, care va continua să existe atîta timp cît oamenii vor utiliza mijloace ale violenţei armate în promovarea intereselor lor.

ORIGINEA ŞI EVOLUŢIA DREPTULUI INTERNAŢIONAL UMANITAR CONVENŢIONAL

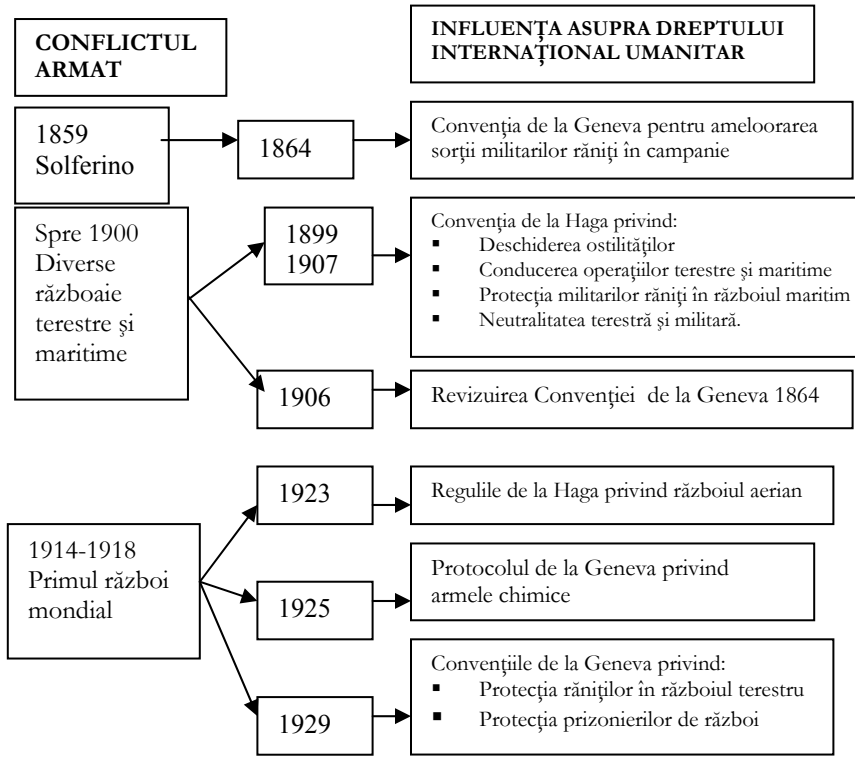
CONFLICTUL ARMAT
INFLUENŢA ASUPRA DREPTULUI INTERNAŢIONAL UMANITAR
1859 Solferino
1864
Convenţia de la Geneva pentru ameloorarea sorţii militarilor răniţi în campanie
Spre 1900 Diverse războaie terestre şi maritime
1899 1907
Convenţia de la Haga privind:
Deschiderea ostilităţilor
Conducerea operaţiilor terestre şi maritime
Protecţia militarilor răniţi în războiul maritim
Neutralitatea terestră şi militară.
1906
Revizuirea Convenţiei de la Geneva 1864
1914-1918 Primul război mondial
1923
Regulile de la Haga privind războiul aerian
1925
Protocolul de la Geneva privind armele chimice
1929
Convenţiile de la Geneva privind:
Protecţia răniţilor în războiul terestru
Protecţia prizonierilor de război

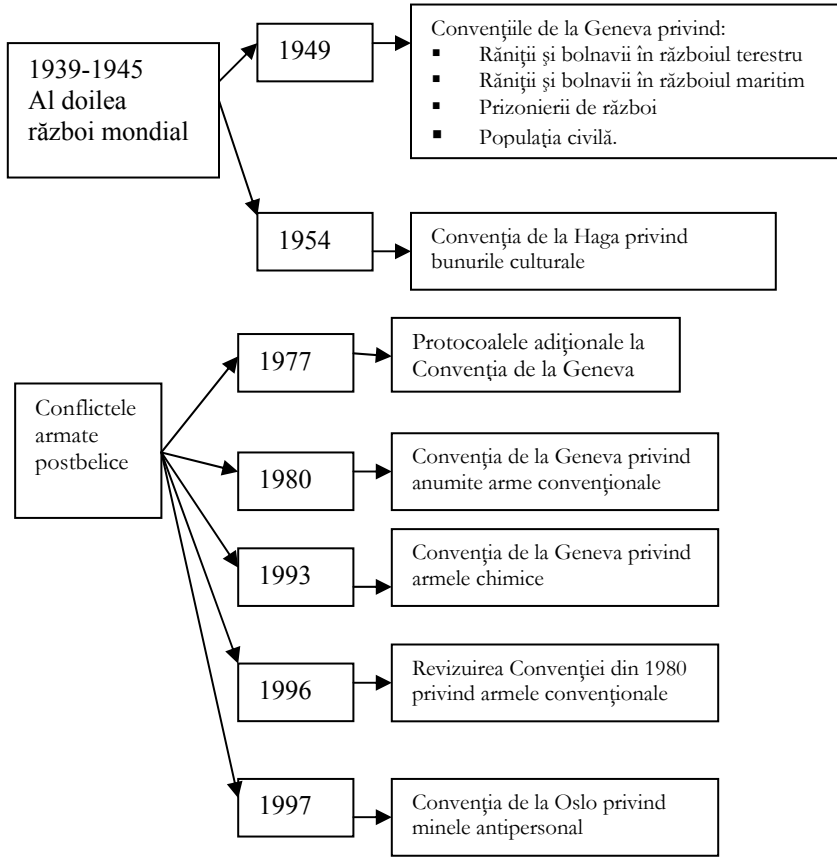

7. Izvoarele dreptului internaţional umanitar.

Normele juridice de protecţie a drepturilor omului în situaţii de conflict armat sunt incluse în izvoarele dreptului internaţional umanitar care reprezintă formele exterioare de exprimare a acestuia. Datorită faptului că dreptul umanitar este o parte a dreptului internaţional general, el are aceleaşi izvoare ca acesta. În dreptul internaţional, izvoarele exteriorizează acordul de voinţă al statelor cu privire la crearea unor norme juridice obligatorii şi pot fi deduse

din art. 38 al Statutului Curţii Internaţionale de Justiţie care prevede că:

1. În rezolvarea conform dreptului internaţional a diferendelor ce-i vor fi supuse, Curtea va aplica:

a) convenţiile internaţionale, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;
b) cutuma internaţională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;
c) principiile generale de drept recunoscute de naţiunile civilizate;
d) sub rezerva art.59, hotărîrile judecătoreşti şi doctrina celor mai calificaţi specialişti în dreptul public ai diferitelor naţiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

2. Prezenta dispoziţie nu va aduce atingerea dreptului Curţii de a soluţiona o cauză **exaequo et bono**, dacă părţile sunt de acord cu aceasta[63].

Doctrina contemporană apreciază pe această bază că **izvoarele principale** ale regulilor de drept internaţional sunt tratatele, cutuma şi principiile generale de drept iar **mijloacele auxiliare** de determinare a regulilor de drept sunt juristprudenţa, doctrina şi echitatea; la acestea, doctrina mai adaugă în mod întemeiat, actele adoptate în cadrul organizaţiilor internaţionale, în special rezoluţiile Adunării Generale a ONU ca şi unele acte unilaterale ale statelor, susceptibile să producă anumite efecte juridice în raporturile cu alte state[64].

În ordinea cronologică a izvoarelor dreptului internaţional umanitar, **cutuma** este cea mai veche formă de exprimare a regulilor umanitare în timp de război. Ea reprezintă practica generală, relativ îndelungată şi repetabilă a statelor care se consideră

---

[63] "***Charter of the United Nations and Statute of International Court of Justice***", United Nations, New York, p.75-76 (art.59 prevede că hotărârile Curţii au forţă doar între Părţi şi referitor la cazul respectiv).

[64] Raluca Miga-Beşteliu, "***Drept internaţional, Introducere în dreptul internaţional public***", Editura ALL, Bucureşti, 1997, p.45

ca exprimînd o regulă de conduită cu forţă juridică obligatorie[65]. La originea sa, războiul se desfăşoară după regula deţinătorului forţei, specifică nivelului de dezvoltare al societăţi primitive. Odată cu descompunerea acesteia şi apariţia statelor, între beligeranţi au început să fie convertite anumite reguli referitoare la deschiderea ostilităţilor, interdicţia folosirii săgeţilor otrăvite, protecţia solilor, obligativitatea respectării armistiţiului, încheierea păcii, folosirea prăzii de război etc.. Generalizarea acestor reguli între toate statele antice şi repetarea lor îndelungată şi constantă au condus la formarea uzanţelor războiului; iar instituirea convingerii că o anumită uzanţă trebuie respectată pentru că este obligatorie a format cutuma ca izvor al dreptului războiului. Acest proces poate fi observat în antichitate la sumerieni şi babilonieni (Codul lui Hamurabi), la egipteni, hitiţi, perşi şi indieni (Mahabhatara şi Legea lui Manu), la greci şi romani putem spune că regulile instituite de aceste popoare în ducerea războiului reprezentau adevărate "drepturi ale omului" avant la lettre. Şi în evul mediu, cutuma rămîne singurul izvor al dreptului umanitar, exemple concludente de obiceiuri care protejează omul în timp de conflict armat fiind găsite la arabi, japonezi, europeni. Epoca modernă aduce cu sine primele codificări ale cutumelor preexistente ca şi includerea lor în convenţiile de drept umanitar care au fost apreciate la început ca fiind adevărate colecţii de cutume.

Odată cu elaborarea regulilor de protecţie a drepturilor omului pe cale convenţională, rolul cutumei internaţionale începe să se diminueze fără a dispare cu totul din practica relaţiilor internaţionale, tot aşa cum folclorul nu dispare după apariţia literaturii scrise. Datorită faptului că dreptul cutumiar are un conţinut imprecis, după primele convenţii de drept umanitar, obiceiul juridic avea un rol subsidiar în raport cu normele convenţionale; de aceea, Convenţiile de la Geneva din 1949 i-au reconfirmat statutul de izvor autonom important prin precizarea că statele care denunţă convenţiile respective vor fi obligate în continuare să-şi îndeplinească îndatoririle "în virtutea dreptului ginţilor, aşa cum ele rezultă din uzanţele stabilite între naţiunile

[65] Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", p.34

civilizate, din legile umanităţii şi din imperativele conştiinţei publice"[66]. Statutul egal al cutumei cu tratatul internaţional a fost recunoscut şi de juristprudenţa internaţională. Există chiar teorii care acordă prioritate cutumei; este cazul teoriei kelsiene a dreptului pur care recunoaşte normelor cutumiare un prestigiu teoretic deşi ele se află aparent într-un proces de regresie ca urmare a activităţii intense de codificare a dreptului internaţional; această situaţie îşi are raţiunea că însăşi codificarea dreptului internaţional îşi află valabilitatea în superioritatea epistemică a normelor cutumiare, calitatea acestora de cel mai vechi strat de forţă juridică a dreptului internaţional impunînd prestigiul normelor convenţionale şi operei de codificare[67]. Pe de altă parte doctrina apreciează că şi în dreptul contemporan pot să opereze norme noi de drept internaţional pe cale cutumiară[68]. Cu toate acestea, inconvenientele cutumei cu izvor de drept sînt evidente: ea este imprecisă, schimbătoare, e greu de dovedit şi prezintă riscul de a dezvolta obiceiuri derogatorii ce pot bloca stabilitatea dreptului umanitar; pe de altă parte, este unanim admis astăzi ca avînd faţă juridică egală cu a tratatului, cutumele se impun chiar şi statelor care n-au contribuit la formarea lor.

Amintim, în acest sens, părerea belgianului Eric David care demonstrează că un stat care nu este legat printr-o normă convenţională de drept umanitar nu se află în faţa unui neant juridic; dimpotrivă, comportamentul său continuă să fie reglementat prin reguli cutumiare ale dreptului umanitar actual (şi nu acela de acum un secol). Astfel în raportul Secretarului General al ONU privind constituirea Tribunalului internaţional pentru fosta Iugoslavie erau enumerate ca făcînd parte din dreptul cutumiar Regulamentului de la Haga din 1907, Statutul Tribunalului Minitar Internaţional de la Nurenberg din 1945, Convenţia asupra crimei de genocid din 1948, Convenţiile de la Geneva din 1949; constatarea caracterului cutumiar al acestor instrumente poate fi considerată ca fiind opozabilă tuturor statelor din moment ce Consiliul de Securitate a aprobat fără rezerve raportul Secretarului General.

---

[66] Ibidem, p.37.

[67] Gheorghe Emil Moroianu, "***Actualitatea normativismului kelsian***" Editura ALL Beck, Bucureşti, 1998, p.109.

[68] Raluca Miga-Beşteliu. Op.cit.,p.53.

În dreptul intenaţional general, **tratatul** este considerat astăzi principalul izvor de drept şi este definit ca actul juridic exprimînd acordul de voinţă intervenit între state ca principale subiecte de drept internaţional sau între acestea din urmă, în scopul de a crea, modifica sau stinge drepturi şi obligaţii în raporturile dintre ele[69].Convenţiile internaţionale de protecţie a drepturilor omului în caz de conflict armat reprezintă forma expresă de manifestare a voinţei statelor de a crea noi norme de drept sau de a le modifica ori abroga pe cele existente. Practica edictării unor astfel de norme a început în a doua jumătate a secolului trecut, prima convenţie în domeniu fiind considerată cea din 22 august 1864 pentru ameliorarea soartei militarilor răniţi în campanie; ea a fost elaborată sub impactul bătăliei de la Solferino din 1859 şi prin impulsul dat de crearea, prin eforturile personale ale lui Henry Dunant, a CICR în 1863[70]. Sub impulsul perfecţionării mijloacelor şi metodelor de război, dreptul convenţional umanitar s-a dezvoltat continuu ajungîndu-se la realizarea unei protecţii eficiente pentru categorii tot mai largi de persoane şi bunuri. De la un singur domeniu de protecţie în 1864, standardele umanitare au crescut cantitativ şi calitativ astfel încît ele au astăzi o arie de cuprindere multidimensională. Pînă în prezent au fost elaborate 42 de tratate internaţionale din care 39 au fost ratificate şi au dobîndit forţă juridică[71]. Se consideră că în total, incluzînd acordurile cu şi dintre organizaţiile internaţionale, există nu mai puţin de 4000 de norme de drept umanitar incluse în peste 200 de convenţii internaţionale.

În sistematizarea realizată de CICR[72], dreptul internaţional pozitiv conţine următoarele instrumente internaţionale:

---

[69] Ibidem ,p.262.

[70] Francoise Bory, "***Geneza şi dezvoltarea dreptului internaţional umanitar***", CICR, 1982, p.6.

[71] Vezi textele în "***Drept internaţional umanitar al conflictelor armate***" Editura "Şansa" SRL, Bucureşti, 1993.

[72] "***Droit international regissant la conduite de hostilites***", CICR,Geneva, 1990.

I. Generalităţi şi conflictul armat terestru:

1. Convenţia a III-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind deschiderea ostilităţilor;
2. Convenţia a IV-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind legile şi obiceiurile războiului terestru, cu Regulamentul-anexă privind legile şi obiceiurile războiului terestru;
3. Tratatul de la Washington din 15 aprilie 1935 privind protecţia instituţiilor artistice şi ştiinţifice a monumentelor istorice (Pactul Roerich);
4. Convenţia I-a de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătăţirea soartei răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie;
5. Convenţia a III-a de la Geneva din 12 august 1949 privind tratamentul prizonierilor de război;
6. Convenţia a IV-a de la Geneva 12 august 1949 privind protecţia persoanelor civile în timp de război;
7. Convenţia de la Haga din 14 mai 1954 pentru protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat, cu:
   - Regulamentul de aplicare a convenţiei;
   - Protocol pentru protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat;
   - Rezoluţia de aplicare a Convenţiei;
8. Protocolul adiţional I de la Geneva din 8 iunie 1977 la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949, privind protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale;
9. Protocolul adiţional II de la Geneva din 8 iunie 1977 la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949, privind protecţia victimelor conflictelor armate fără caracter internaţional.

II. Conflictul armat maritim:

1. Convenţia a IV-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind regimul navelor de comerţ inamice la începutul ostilităţilor;

2. Convenţia a VII-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind transferarea navelor de comerţ în bastimente de război;
3. Convenţia a XI-a de la Haga din 18 octombrie 1907 referitoare la bombardamentele navale în timp de război;
4. Convenţia a XI-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind unele restricţii ale exercitării dreptului de captură în războiul maritim;
5. Declaraţia de la Londra din 26 februarie 1909 privind dreptul războiului maritim (neratificată);
6. Manualul de la Oxford al războiului maritim adoptat de Institutul de Drept Internaţional (9 august 1913);
7. Proces-verbal referitor la regulile războiul submarin prevăzute în Partea a IV-a a Tratatului de la Londra din 22 aprilie 1930 (Londra 6 noiembrie 1936);
8. Convenţia a II-a de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătăţirea soartei răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate pe mare;
9. Manualul de la San Remo privind dreptul internaţional aplicabil în conflictele pe mare, adoptat de juriști internaționali și experții navali reuniți de către IIDU (iunie 1994).

III. Conflictul armat aerian.

Regulile războiului aerian fixate de Comisia de juriști însărcinați cu studierea și întocmirea unui raport asupra revizuirii legilor războiului, reunită la Haga, decembrie 1922-februarie 1923.

IV. Neutralitatea.

1. Convenţia a V-a de la Haga din 18 octombrie 1907 referitoare la drepturile şi obligaţiile puterilor şi persoanelor neutre în caz de război terestru;
2. Convenţia a XIII-a de la Haga din 18 octombrie 1907 referitoare la drepturile şi obligaţiile puterilor neutre în caz de război maritim;
3. Convenţia de la Havana din 20 februarie 1928 referitoare la neutralitatea maritimă.

V. Arme.

1. Declaraţia de la St. Petersburg din 1868 pentru interzicerea folosirii unor proiectile în timp de război ;
2. Declaraţia de la Haga din 29 iulie 1899 referitoare la interzicerea folosirii gloanţelor care se lăţesc sau se turtesc uşor în capul omului;
3. Convenţia a VIII-a de la Haga din 18 octombrie 1907 privind lansarea minelor atomice de contact;
4. Declaraţia de la Haga din 18 octombrie 1907 privind interzicerea lansării proiectilelor şi explozibililor de la înălţime din baloane;
5. Protocolul de la Geneva din 17 iulie 1925 referitor la interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare şi a mijloacelor bacteriologice;
6. Protocolul de la Geneva din 10 octombrie 1980 asupra interzicerii sau limitării folosirii unor arme clasice care pot fi considerate ca produce efecte traumatice excesive sau lovind fără discriminare, cu:
    - Protocolul I privind schijele nelocalizabile;
    - Protocolul al II-lea asupra interzicerii sau limitării utilizării de mine, capcane şi alte dispozitive;
    - Protocolul al III-lea asupra interzicerii sau limitării utilizării de arme incendiare;
7. Convenţia de la Geneva din 1993 cu privire la interzicerea perfecţionări, prelucrării, stocării şi utilizării armelor chimice şi distrugerea acestora;
8. Protocoalele adiţionale din 1996 la Convenţia din 10 octombrie 1980 asupra limitării folosirii unor arme clasice, cu:
    - Protocolul revizuit asupra minelor, capcanelor şi altor dispozitive;
    - Protocolul asupra interzicerii laserilor de luptă care provoacă orbirea.
9. Convenţia de la Oslo din 18 noiembrie 1997 cu privire la interzicerea utilizării şi depozitării minelor antipersonal.

Pe lîngă acestea mai există o seerie întreagă de alte acorduri internaţionale care se aplică în situaţii de pace şi de război restrîngînd dreptul statelor de a utiliza anumite mijloace şi metode de luptă sau sancţionînd încălcările dreptului umanitar.

ANUL	CONFERINŢA	NUMĂRUL DE STATE
1864	Conferinţa diplomatică de la Geneva	12
1874	Conferinţa diplomatică de la Bruxelles	16
1899	Prima conferinţă de pace la la Haga	26
1906	Conferinţa de la Geneva pentru revizuirea Convenţiei din 1864	35
1907	A doua conferinţă de pace de la Haga	44
1929	Conferinţa diplomatică de la Geneva	47
1949	Conferinţa diplomatică de la Geneva	63
1977	Conferinţa diplomatică de reafirmare şi dezvoltare a DIU	126

Avantaje ca precizia şi accesibilitatea ce facilitează interpretarea şi aplicare unitară, a făcut din tratatul internaţional izvorul fundamental al dreptului umanitar în condiţiile actuale. Rezultat al unor conferinţe multilaterale cum ar fi cele de la Haga din 1907 ori de la Geneva din 1949, tratatele internaţionale de protecţie a drepturilor omului în timp de conflict armat au întrunit adeziunea tot mai multor state astfel încît putem spune că astăzi ele au o valoare universală făcînd parte din patrimoniu juridic al întregii omeniri chiar dacă eficacitatea lor nu se dovedeşte întotdeauna a fi în măsura aşteptărilor.

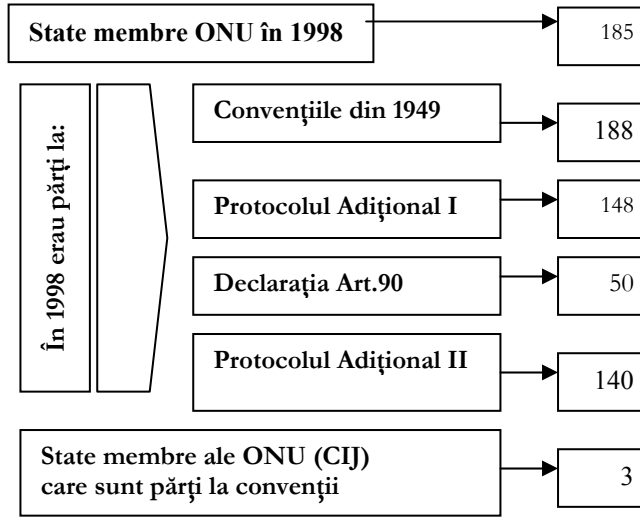

De menţionat că protecţia asigurată prin convenţiile umanitare se realizează fie direct, prin reglementări destinate special victimelor conflictelor armate, fie indirect, prin reglementarea modului de utilizare a mijloacelor de război, prin limitarea sau interzicerea anumitor arme ori prin sancţionarea încălcării normelor de drept umanitar. Dintre izvoarele subsidiare ale dreptului internaţional umanitar este important să reliefăm valoarea deosebită a principiilor generale de drept, a juristprudenţei şi a doctrinei internaţionale. Remarcăm în această ordine de idei, Clauza Martens, integrată în majoritatea convenţiilor internaţionale ale domeniului, conform căreia cazurile neacoperite de dreptul pozitiv, persoanele civile şi combatanţii rămîn sub ocrotirea şi autoritatea principiilor dreptului internaţional, aşa cum rezultă din uzanţele stabilite, din prioncipiile umanităţii şi din exigenţele conştiinţei publice. De asemenea, din domeniul operelor doctrinare recente trebuie menţionat Manualul de la San Remo asupra dreptului internaţional aplicabil conflictelor armate maritime, elaborat între 1987-1994 de un grup de experţi navali şi jurişti internaţionali reuniţi de Institutul

Internaţional de Drept Umanitar, deşi nu este un instrument juridic, el influenţează statele în elaborarea regulilor înterne de drept umanitar, contribiue la întărirea dreptului cutumiar modern şi constituie baza dezvoltării tratatelor viitoare[73]. În sfîrşit în domeniul juristprudenţei internaţionale, amintim lucrările Tribunalelor internaţionale militare de la Nurnberg şi Tokyo ori pe cele mai recente care judecă crimele comise în fosta Iugoslavie şi în Rwanda.

Considerăm necesar a menţiona că, dicolo de discuţiile care se poartă asupra valorii lor de izvor de drept, rezoluţiile Adunării Generale a ONU în materie, au o mare încărcătură juridică. Un exemplu concludent în acest sens sunt cele 16 rezoluţii privind respectarea drepturilor omului în perioada de conflict armat adoptate între 1968 şi 1977, ale căror reglementări au fost prevăzute în cele două protocoale adiţionale de la Geneva din 1977 şi după aceea, n-au mai fost înscrise pe ordinea de zi a Adunării Generale[74]. De asemenea, chiar dacă nu au pe deplin calitatea de izvoare de drept internaţional, unele acte unilaterale ale organizaţiilor internaţionale şi ale statelor (ca notificarea, declaraţia, protestul, recunoaşterea,promisiunea) au, potrivit opiniei generale consacrate în juristprudenţa internaţională şi în doctrină, un rol decisiv pentru elaborarea şi aplicarea dreptului convenţional sau cutumiar[75]; este cazul, spre exemplu, al statutului tribunalelor penale intenaţionale, al notificării aeronavelor sanitare (art.25 din Protocolul Adiţional I) sau al protestului faţă de încălcările dreptului internaţional umanitar nu sînt şi nu pot constitui izvoare ale dreptului internaţional, normele internaţionale sunt receptate în dreptul intern al statelor care, prin natura sa unilaterală, nu poate fi formă exterioară de exprimare a dreptului internaţional. În fapt, sursa efectelor juridice ale actelor unilaterale poate fi legată de diferite principii de drept cum ar fi cel al bunei credinţe, al obligativităţii promisiunii

---

[73] Beck L.Doswald, "***Le manuel de San Remo***", RICR,nr. 816, 1995, p. 646.

[74] Ionel Cloşcă, I. Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", p.56

[75] Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, "***Drept internaţional contemporan***", R.A.Monitorul Oficial Bucureşti, 1995,p.42.
Martian I.Niciu, "***Drept internaţional public***", Editura Servo Sat, Arad, 1997, p.25.

unilaterale sau a libertăţii subiectelor de drept de a dispune de drepturile lor. Prin unele acte unilaterale se modifică regimul obligaţiilor internaţionale (recunoaşterea, renunţarea, promisiunea) iar prin altele se împiedică naşterea obligaţiilor internaţionale.

8. Principii generale ale dreptului umanitar.

Normele de drept internaţional umanitar reprezintă acele reguli de conduită obligatorie pentru subiectele de drept internaţional stabilind drepturile şi îndatoririle lor în protecţia omului în conflictul armat. Ca orice normă juridică, ele au un anumit grad de generalitate, se formează prin acordul de voinţă al subiectelor dreptului internaţional ca reguli cutumiare sau convenţionale şi sunt susceptibile să fie aduse la îndeplinire prin constrîngerea individuală şi colectivă a statelor. Dreptul internaţional conţine reguli care, deşi sunt specifice războiului, sunt compatibile cu alte reguli ale dreptului internaţional sau intern, spre exemplu cu regulile drepturilor omului, cu dreptul păcii, sau în caz de ocupaţie militară cu legile statului ocupat deoarece ocupantul are această obligaţie[76]. Deşi nici o regulă de drept umanitar nu e calificată expres ca fiind imperativă (jus cogens genitum), se consideră că multe dintre ele corespund diferenţei normelor imperative date de art.63 din Convenţia de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor ca norme la care nu e permisă nici o derogare şi care nu se poate modifica decît printr-o normă de drept internaţional general avînd acelaşi caracter imperativ; intangibilitatea regulilor dreptului umanitar este relevată de utilizarea unor expresii care prevăd încriminarea violărilor sale, prohibirea represaliilor sau obligaţia respectării "în orice împrejurări", "în orice circumstanţe"sau "în nici o situaţie". În acelaşi timp, dreptul umanitar conţine şi norme superlative, de la care statele pot deroga prin acordul lor de voinţă; mai mult eficacitatea normelor de drept umanitar este diminuată de aşa-numitele clauze repatorii[77];

[76] Eric David,op.cit.,p.64-85.

[77] Stanislaw E.Nahlik, "***Manual prescurtat de drept internaţional umanitar***", extras din RICR, iulie-august 1984, p.24.

exprimînd echilibrul dintre principiile umanitare şi necesitatea militară, acestea precizează că orice privilegiu convenţional nu este acordat decît celui care " se abţine de la orice act ostil" ceea ce înseamnă că nu se poate prevala de protecţie persoana care desfăşoară activităţi dăunătoare părţii adverse. De asemenea, protecţia acordată de dreptul umanitar este diminuată de numeroasele formulări de genul "în măsura posibilităţilor" ori "pe cît or permite împrejurările" prin care se încearcă să se concilieze necesitatea militară cu umanitatea în timp de război.

Înţelegerea dreptului umanitar este facilitată de principiile generale ale acestuia care reprezintă esenţializarea celor 4000 de norme care-l compun. Deoarece nici un instrument juridic nu le precizează, depistarea principiilor dreptului umanitar a fost sarcina doctrinei. Pentru prima dată ele au fost formulate în 1966 de elveţianul Jean Pictet pe baza convenţiilor de la Geneva din 1949 asupra victimelor războiului[78], care le-a reformulat în 1983 ţinînd cont de dezvoltările aduse de cele două protocoale adiţionale din 1977 la convenţiile de la Geneva[79]. Conform concepţiei elaborate de Jean Pictet, în dreptul internaţional umanitar există:

- 4 principii fundamentale: **a dreptului uman** (exigenţele militare şi menţinerea ordinii publice sunt întotdeauna compatibile cu respectul persoanei umane) **al dreptului conflictelor armate** (beligeranţii nu vor cauza adversarului pierderi decît proporţional cu scopul războiului), **al dreptului de la Geneva** (persoanele în afara luptei vor fi respectate, protejate şi tratate cu umanitate) şi **al dreptului de la Haga** (dreptul părţilor la conflict de a-şi alege mijloacele şi metodele de război nu este nelimitat);

-3 principii comune dreptului de la Geneva şi drepturilor omului: **inviolabilitatea** atributelor esenţiale ale personalităţii umane (cu 7 principii de aplicare: inviolabilitatea prizonierilor, interzicerea torturii; recunoaşterea personalităţii juridice; respectarea onoarei şi convingerilor; îngrijirea suferinzilor; dreptul de a cunoaşte soarta membrilor familiei; (neprivarea de

[78] Jean Pictet, "***Les principes du droit international humaniter***", Geneva ,1966.

[79] Jean Pictet, "***Developpment et principes du droit international humaniter***" , Editions A. Pedone, Paris, 1983, p.73-94.

proprietate), **nediscriminarea** în tratamente (cu un principiu de aplicare: diferenţele de tratament pot exista doar în beneficiul indivizilor) şi cel al **securităţii** persoanei (cu 4 principii de aplicare: nimeni nu va fi responsabil pentru un act pe care nu l-a comis; interzicerea represaliilor, pedepselor colective, deportărilor şi luării de ostateci, beneficierea de garanţii judiciare obişnuite; imposibilitatea renunţării la drepturile conferite de convenţiile umanitare);

-3 principii proprii victimelor: **neutralitatea** asistenţei umanitare (cu 4 principii de aplicare: abţinerea de la acte ostile a personalului sanitar în schimbul imunităţii; protejarea personaluluii sanitar, nimeni nu va fi constrîns să dea informaţii asupra răniţilor; nimeni nu va fi anchetat pentru că a îngrijit răniţi), **normalitatea** vieţii persoanelor protejate (cu un principiu de aplicare: captivitatea nu este o pedeapsă), şi **protecţia** persoanelor căzute în puterea statului (cu 3 principii de aplicare: prizonierul este în puterea statului şi nu a trupei care l-a capturat; statul inamic răspunde de soarta şi întreţinerea persoanelor captivate şi de menţinerea ordinii în teritoriile ocupate; protejarea victimelor prin intermediul puterilor protectoare);

- 3 principii proprii dreptului războiului: **limitarea "ratione personae"** adică protecţia generală a populaţiei civile de perioadele operaţiilor militare (cu 5 principii de aplicare: discriminarea între civili şi combatanţi; populaţia civilă nu poate face obiectul atacurilor; interzicerea violenţei cu scopul de a teroriza civilii; luarea precauţiilor în atac pentru a reduce la minim pierderile civile; dreptul de a ataca adversarul aparţine numai combatanţilor), **limitarea, "ratione loci"** adică admiterea strictă a atacurilor numai la obiectivele militare (cu 6 principii de aplicare: interzicerea atacării lucrărilor şi instalaţiilor care conţin forţe periculoase; interzicerea scutului uman; interzicerea distrugerii bunurilor indispensabile supravieţuirii populaţiei şi a atacării bunurilor civile; interzicerea jafului) şi **limitarea "ratione conditionis"** adică interzicerea armelor şi metodelor de luptă care provoacă pierderi inutile sau suferinţe excesive (cu 5 principii de aplicare: interzicerea atacurilor fără discriminare; interzicerea armelor şi metodelor care ar cauza civililor pagube excesive în raport cu avantajul militar; respectarea

mediului natural; interzicerea înfometării civililor ca metodă de război; interzicerea actelor de război fondate pe perfidie).

Încercînd să sintetizăm cele 49 de principii elaborate de Jean Pictet, am putea spune că la baza dreptului umanitar stau următoarele principii generale deviate din principiile fundamentale ale dreptului internaţional public:

a. **principiul inviolabilităţii şi securităţii persoanei** în timpul conflictelor armate impune ca exigenţele militare să fie întotdeauna compatibile cu respectul fiinţei umane, integrităţi sale fizice şi morale, toate persoanele trebuie să fie tratate fără nici o distincţie fondată pe rasă, sex, naţionalitate, limbă, clasă socială, opinii politice, filozofice şi religioase sau pe oricare alt criteriu analog;
b. **principiul proporţionalităţii** indică părţilor în conflict de a nu cauza adversarilor pagube şi pierderi decît în proporţia necesară atingerii scopului acţiunilor militare care este de a distruge sau a slăbi potenţialul militar al inamicului; el obligă beligeranţii să nu folosească forţa peste limitele necesare obţinerii victoriei;
c. **principiul discriminării** sau al limitării atacurilor la obiectivele militare prevede că membrilor forţelor armate , care au dreptul exclusiv de a ataca inamicul şi de a-i rezista, li se interzice atacarea populaţiei şi bunurilor civile, bunurilor culturale şi altor categorii de persoane şi bunuri protejate;
d. **principiul limitării mijloacelor şi metodelor de luptă** în conformitate cu care dreptul beligeranţilor de a-şi alege armele şi modalităţile de război nu este nelimitat, excluzîndu-se utilizarea armamentelor, tehnicii şi metodelor de luptă excesive ca şi cele fondate pe trădare şi perfidie;
e. **principiul protecţiei victimelor războiului** şi al populaţiei civile contra pericolelor ce decurg din acţiunile militare impune ca persoanele aflate în afara luptelor ca şi cele care nu participă la ostilităţi să fie respectate, protejate şi tratate cu umanitate, statele

trebuind să asigure protecţia persoanelor căzute în puterea sa;

f. **principiul neutralităţii asistenţei umanitare** arată că activitatea de sprijin şi ajutorul desfăşurat de personalul sanitar şi religios, de organizaţiile naţionale şi internaţionale umanitare nu reprezintă o ingerinţă în conflictul armat, motiv pentru care trebuie lăsată să-şi îndeplinească obiectivele, fiind asigurat şi respectat de toţi beligeranţii.

Ca orice principii care se concretizează într-o multitudine de reguli specifice (în acest caz, ale dreptului umanitar) şi principiile generale de drept umanitar se află într-o strînsă interdependenţă, în sensul că încălcarea sau respectarea unora înseamnă încălcarea sau respectarea tuturora; de asemenea o altă caracteristică a principiilor rezidă în caracterul lor relativ, în sensul că nu au o aplicare rigidă şi absolută ci una grevată de multiple derogări şi excepţii care nu fac decît să le întărească obligativitatea.

9. Obiectul dreptului internaţional umanitar.

Obiectul dreptului internaţional umanitar sau cîmpul de aplicare "ratione materiae" al acestuia este protecţia drepturilor omului în situaţii de conflict armat. În sens larg aceste situaţii acoperă o paletă extrem de diversă de reguli de drept internaţional referitoare la:

- declanşarea şi desfăşurarea ostilităţilor armate fie între state, fie în interiorul unui stat: jus ad bellum; jus contra bellum (dreptul păcii); regulile suveranităţii; neamestecul în treburile interne; dreptul popoarelor de a dispune de ele însăle; drepturile omului; terorismul, etc.;
- consecinţele declanşării ostilităţilor asupra relaţiilor juridice dintre beligeranţi, dintre persoanele fizice şi beligeranţi; dreptul tratatelor, dreptul diplomatic şi consular; drepturile străinilor; drept internaţional privat etc.;
- consecinţele deschiderii ostilităţilor asupra relaţiilor juridice ale beligeranţilor cu terţii, care adaugă la regulile de mai sus:

dreptul securității colective, neintervenția, neutralitatea, dreptul prizelor;

- conduita beligeranților pe timpul ostilităților: jus in bello;
- consecințele juridice ale încheierii ostilităților: jus in bello, reglementarea pașnică a diferendelor, dreptul internațional penal, răspunderea internațională a statelor[80].

Dacă avem în vedere o altă denumire a dreptului umanitar, și anume aceea de dreptul conflictelor armate (noțiunea utilizată de instrumentele internaționale mai recente) înțelegem că în fapt, obiectul dreptului umanitar îl reprezintă însuși conflictul armat. Această noțiune nu este însă definită de dreptul care-l codifică, decît într-un sens explicativ; oricum ea este mai largă decît conceptul de război (luptă armată între grupuri sociale, mai ales între state) acoperind și situațiile care țin intrinsec de beligeranță, cum ar fi incidentele de frontieră, raidurile bandelor înarmate, rebeliuni fără controlul teritoriului ș.a.. Noțiunea de conflict armat este deci esențială pentru precizarea obiectului dreptului internațional umanitar pentru că doar atunci cînd avem de a face cu un conflict armat vor începe să se aplice normele acestuia.

[80] Eric David, op.cit.,p.63.

SITUAŢII CONFLICTUALE ŞI DREPTUL APLICABIL

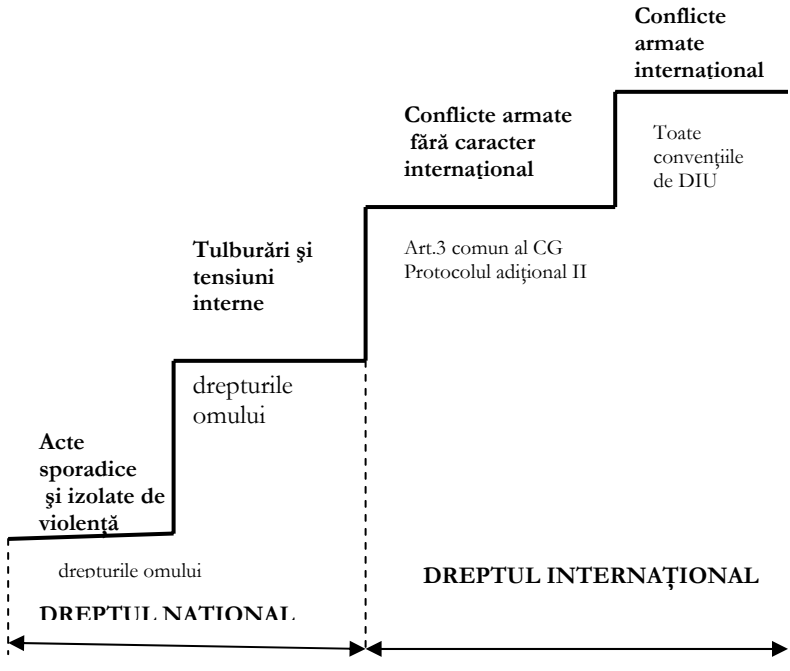

Într-o ierarhie a utilizării mijloacelor violenţei armate, după amploare şi intesitatea efectelor lor, convenţiile şi literatura de specialitate disting:

a. acte sporadice şi izolate de violenţă;
b. tulburări şi tensiuni interne;
c. conflicte armate fără caracter internaţional;
d. conflicte armate internaţionale;

Primele două categorii nu intră în sfera de interes şi preocupări ale dreptului internaţional umanitar; este adevărat că şi în astfel de cazuri persoana umană trebuie să se bucure de protecţia drepturilor sale dar suveranitatea statelor şi principiul non-intervanţiei arată că instrumentele juridice prin care se realizează protecţia nu sunt cele ale dreptului intern al statelor care au obligaţia implementării drepturilor omului prin legislaţia naţională. Semnificativ în acest sens este şi art.20 din Constituţi României care arată că în caz de conflict între prevederile interne şi cele ale tratatelor internaţionale de protecţie a drepturilor omului se aplică dispoziţiile instrumentelor internaţionale. Pe de altă parte, dreptul internaţional umanitar are ca obiect conflictele armate, regulile lui aplicîndu-se în mod integral cînd acestea sunt statale şi parţial atunci cînd au caracter interstatal.

În ceea ce priveşte **conflictele armate internaţionale**, art.2 comun din cele patru convenţii de la Geneva din 1949 prevede că acestea se vor aplica în caz de război declarat sau de orice alt conflict armat ivit între două sau mai multe state contractante, chiar dacă starea de război nu este recunoscută de unul din ele ca şi în toate cazurile de ocupaţie totală sau parţială a teritoriului unui stat contractant chiar dacă această ocupaţie nu întîmpină nici o rezistenţă militară. Dezvoltînd acest obiect, Protocolul adiţional I din 1977 precizează că în situaţiile de conflict armat avute în vedere de Convenţiile din 1949 sunt cuprinse şi conflictele armate în care popoarele luptă împotriva dominaţiei coloniale, ocupaţiei străine şi împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele consacrat în Carta Naţiunilor Unite şi în Declaraţia referitoare la principiile de drept internaţional privind relaţiile amicale şi cooperarea între state.

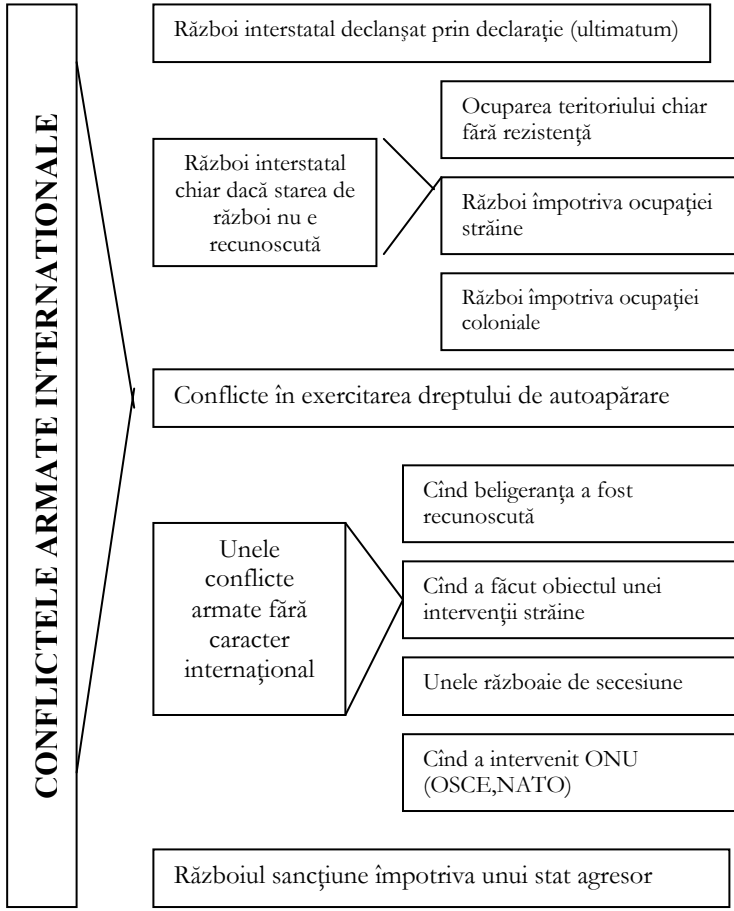
CONFLICTELE ARMATE INTERNATIONALE
Război interstatal declanşat prin declaraţie (ultimatum)
Război interstatal chiar dacă starea de război nu e recunoscută
Ocuparea teritoriului chiar fără rezistenţă
Război împotriva ocupaţiei străine
Război împotriva ocupaţiei coloniale
Conflicte în exercitarea dreptului de autoapărare
Unele conflicte armate fără caracter internaţional
Cînd beligeranţa a fost recunoscută
Cînd a făcut obiectul unei intervenţii străine
Unele războaie de secesiune
Cînd a intervenit ONU (OSCE,NATO)
Războiul sancţiune împotriva unui stat agresor

Observăm că, noţiunea de conflict armat este destul de largă incluzînd multe din războaiele ultimilor decenii: Irak-Iran, Malvine, Namibia, Afganistan, Cambodgia, Vietnam, Nicaragua, Angola, Iugoslavia- Croaţia, ocuparea Kuweitului de către Irak, sancţionarea Irak-ului în războiul din Golf etc. Ar trebui precizat că în ceea ce priveşte războaiele de secesiune, dreptul umanitar se aplică integral dacă secesiunea este efectivă deoarece avem de a face

cu două subiecte de drept internaţional indiferent dacă statul amputat recunoaşte sau nu noul stat.

După cel de-al doilea război mondial, în sfera dreptului internaţional umanitar au intrat şi **conflictele armate fără caracter internaţional.** Raţiunea acestei extinderi rezistă în faptul că instrumentele internaţionale referitoare la drepturile omului oferă persoanei umane o protecţie fundamentală, impunîndu-se tot mai mult în epoca contemporană necesitatea de a asigura o mai bună asistenţă victimelor unor astfel de conflicte.

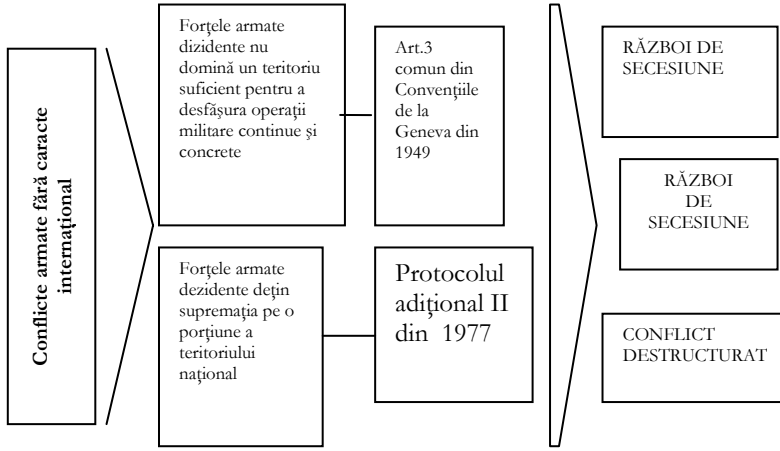
Conflicte armate fără caracte internaţional
Forţele armate dizidente nu domină un teritoriu suficient pentru a desfăşura operaţii militare continue şi concrete
Art.3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949
Forţele armate dezidente deţin supremaţia pe o porţiune a teritoriului naţional
Protocolul adiţional II din 1977
RĂZBOI DE SECESIUNE
RĂZBOI DE SECESIUNE
CONFLICT DESTRUCTURAT

Astfel, fără a face precizări asupra condiţiilor de calificare a unei situaţii interne ca fiind război civil, art.3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949 conţine cîteva dispoziţii de minimă protecţie a persoanelor, în timp de conflict armat neinternaţional. În schimb, pe o treaptă net superioară de reglementare, Protocolul adiţional II din 1977 dezvoltă şi complectează art.3 comun al Convenţiilor din 1949 precizînd că dispoziţiile sale se aplică războaielor civile desfăşurate pe teritoriul unui stat "între forţele sale armate şi forţe armate dizidente sau grupuri înarmate organizate, care sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra unei părţi a teritoriului său, astfel încît să-i permită să

desfăşoare operaţiuni militare susţinute şi coordonate şi să aplice prezentul Protocol". Se menţionează, de asemenea, că prevederile Protocolului nu se vor aplica situaţiilor de tensiune internă şi tulburărilor interne cum sunt actele de dezordine publică, acte sporadice de violenţă şi alte acte analoage care nu sunt conflicte armate.

În afara cazurilor de conflict armat (internaţional şi neinternaţional) dreptul internaţional umanitar nu are obiect; Curtea Internaţională de Justiţie a apreciat în afacerea "Strîmtoarea Corfu"că cea de-a VIII –a Convenţie de la Haga n-ar fi fost violată de către Albania prin neavertizarea navelor britanice asupra existenţei unui cîmp de mine în apele sale teritoriale deoarece Convenţia nu este aplicabilă decît în timp de război. Concluzia pe care doctrina o dă obiectului dreptului umanitar este că el variază funcţie de caracterul interstatal sau intern al conflictului armat. De asemenea, intensitatea gradului său de aplicare este invers proporţională cu gradul de internaţionalizare a conflictului: cu cît conflictul este mai internaţional, cu atît gradul de intensitate al ostilităţilor poate fi mai scăzut pentru a asigura aplicarea dreptului umanitar (este suficient în acest sens şi un simplu incident de frontieră); din contră, cu cît conflictul este mai puţin internaţional, cu atît intensitatea ostilităţilor trebuie să fie mai ridicată pentru aplicarea integrală a dreptului umanitar[81].

10. Operaţiunile de pace şi dreptul umanitar.

Cu toate că operaţiunile de pace nu sunt conflicte armate, ele au o strînsă colaborare cu dreptul umanitar deoarece se desfăşoară în condiţiile existenţei unui conflict armat pe care încearcă să-l dezamorseze în vederea soluţionări sale definitive pe cale paşnică. Aplicabilitatea dreptului internaţional în operaţiunile de pace este legată intrinsec de faptul că starea de război între foştii beligeranţi n-a încetat decît temporar şi oricînd ostilităţile ar putea reizbucni. Doctrinele organizaţiilor internaţionale care pregătesc şi desfăşoară operaţiuni de pace prevăd ca membri misiunilor de menţinere a păcii au obligaţia de a respecta principiile şi normele dreptului

[81] Ibidem, p.174.

umanitar, în special cele patru convenţii de la Geneva din 1949 împreună cu Protocoalele lor adiţionale din 1977 şi Convenţia din 1954 privind protecţia bunurilor culturale în timp de conflict armat[82].acordurile încheiate de organizaţiile internaţionale cu statele contributare cu trupe prevede obligaţia acestora din urmă de a asigura cunoaşterea de către personalul contingentului său naţional care participă la operaţiunea de pace a principiilor şi normelor dreptului umanitar; necesitatea acestei prevederi rezedă din faptul că instituţiile internaţionale care organizează misiunea (ONU, NATO,ş.a) nu sunt părţi la convenţiile de drept umanitar ceea ce impune ca fiecare stat participant la operaţiune să fie responsabil de aplicarea acestora cînd furnizează contingente pentru menţinerea păcii.

Problema aplicării dreptului conflictelor armate în operaţiunile de pace are două faţete. În primul rînd, este vorba că, soldaţii păcii trebuie să respecte principiile şi normele dreptului războiului. Deşi misiunea lor nu este de a participa la ostilităţile militare (ci dimpotrivă, de a le opri), este indubitabil faptul că în toate acţiunile pe care le desfăşoară, căştile albastre trebuie să aplice dreptul internaţional al conflictelor armate, în ceea ce priveşte protecţia victimelor, asistenţa umanitară a acestora. Institutul de Drept Internaţional ca şi însuşi ONU, în repetate rînduri au reiterat obigaţia forţelor Naţiunilor Unite de a aplica în ostilităţile în care sunt angajate regulile relative la conflictele armate chiar dacă acestea nu au caracter internaţional[83]. Astfel, art.3 din Rezoluţia din 1977 condiţiilor de aplicare a reghulilor umanitare relative la conflşictele armate în care Forţele Naţiunilor Unite pot fi angajate prevede expres că normele cu caracter umanitar sunt aplicabile ONU de plin drept trebuie să fie respectate în orice circumstanţe de forţele sale, oriunde sunt angajate. Iar art. 43 din Regulamentul Forţei Naţiunilor Unite din Congo, dispunea că membrii forţei sunt ţinuţi să respecte principiile şi spiritul convenţiilor internaţionale referitoare la conducerea ostilităţilor. Faptul că aproape toate statele

[82] Ion Dragoman, "***Drept internaţional aplicabil în opraţiunile de menţinere a păcii***", Editura ASIM, Bucureşti, 1996,p.85.

[83] Ionel Cloşcă, Ion Suceavă "***Drept internaţional umanitar***", p.68 şi 72-73.

lumii care pot furniza contingente naţionale pentru misiunile de pace sunt părţi la convenţiile de la Geneva şi protocoalele lor adiţionale face ca aplicarea în practică a acestei reglementări să nu pună probleme în condiţiile în care ONU nu le-a semnat. De asemenea, în cadrul operaţiunilor de pace ale NATO este obligatorie cunoaşterea şi respectarea dreptului internaţional umanitar[84].

În al doilea rînd, este vorba despre faptul că, avînd obigaţia de al respecta, forţele de pace au în mod egal dreptul la protecţie oferită de Convenţiile de la Geneva[85]. Aceasta este o problemă cate ţine de securitatea căştilor albastre, atît de precară uneori. Deşi soldaţii păcii nu sunt şi nu pot fi consideraţi combatanţi în conflictul pe care încearcă să-l gestioneze (cu excepţia operaţiilor de impunerea a păcii), ei au fost în nenumărate rînduri ucişi, răniţi, atacaţi, făcuţi ostateci sau folosiţi ca monedă de schimb sau scut uman; în toate aceste cazuri, părţile beligerante nu au respectat faţă de ei nici măcar un minim de reguli ale dreptului internaţional umanitar. Acesta a fost unul din motivele pentru care în unele conflicte ONU a dispus retragerea forţei respective, fie creşterea măsurilor de securitate a căştilor albastre (pînă la crearea unei forţe de intervenţie rapidă în sprijinul lor), fie crearea de tribunale internaţinale care să judece crimele de război ale beligeranţilor comise şi împotriva membrilor misiunilor de pace (ca în Somalia în 1993 ori în Angola în 1998) sau au condus-o în către transformarea ei în operaţiune de impunere a păcii prin escaladarea folosirii mijloacelor violenţei armate nu numai de părţile în dispută ci chiar de către soldaţii păcii (ca în Bosnia în 1995).

Bineînţeles că dreptul internaţional umanitar se aplică integral în operaţiunile de impunerer a păcii şi numai parţial în operaţiunile de menţinere propriu-zisă a păcii. În fapt în acestea din urmă, căştile albastre au un adevărat statut protector,. forţa de menţinere a păci

---

[84] "***NATO Doctrine for peace support oprations***" , Supreme Allied Commander, Europe, Shap B-7010, Belgium , p.E-6.

[85] Umesh Palwankar,"***Applicabilite du droit humanitaire aux Foeces des Nations Unites pour le maintien de la paix***" RICR nr.801/ 1993, p.245-258; Yvez Sandoz, "***L' application du droit humanitaire par les forces armees de l'ONU***, RICR nr. 208/ 1978, p.274-284.

nu poate şi nu trebuie să fie atacată de părţile aflate în dispută reiese cu claritate şi din reglementarea statutului juridic al misiunii care prevede expres că forţa multinaţională nu este parte beligerantă a conflictului respectiv, obiectivul ei fiind de a supraveghea armistiţiul survenit între beligeranţi şi de a interzice accesul în zona-tampon demilitarizată. Chiar dacă în realizarea mandatului său poate utiliza mijloace militare şi deşi este situată între forţele armate adverse, forţa multinaţională de pace nu are adversar; situaţia sa juridică, din punctul de vedere al dreptului războiului, este similară cu cea a forţelor armate ale statelor nebeligerante neutre dintre care, de altfel, este şi recrutată. De aceea în scopul recunoaşterii şi protejării forţelor ONU de către beligeranţi, este este necesar ca acestea să poată fi distinse ca atare prin utilizarea însemnelor distictive (căşti şi berete albastre, tehnică vopsită în alb, însemnele şi drapelul instituţiei organizatore). Trupele de pace nu ştiu să-şi îndeplinească mandatul prin simpla lor prezenţă neutră şi imparţială în conflictele supuse soluţionării prin intermediu ONU[86]. Bineînţeles că , în cazul în care forţele de pace fac uz de armele din dotare, statutul lor de neutralitate şi imparţialitate poate fi înlocuit cu un statut de beligeranţă ceea ce schimbă datele problemei; în astfel de situaţii, cu toate că uzul de armă ar fi putut fi legitim, căştilor albastre, chiar identificate ca atare, li se poate aplica acea parte a dreptului umanitar referitoare la combatanţi şi obiectivele militare.

11. Terorismul internaţional şi dreptul umanitar.

Cu îndepărtate origini în istorie, terorismul presupune utilizarea mijloacelor violente, implicînd pierderi de vieţi omeneşti şi distrugeri de bunuri în scopul răspîndirii terorii în rîndul comunităţilor umane pentru realizarea unor scopuri politice. La terorism au recurs şi reprezentanţii unor popoare asuprite pentru a atrage atenţia asupra luptei lor sau mişcări care-şi propuneau răsturnarea unor regimuri nedrepte ce practicau represiunea populaţiei. Deseori, terorismului "revoluţionar" i s-a opus

[86] Michel Bothe, ***Le droit de la guerre et les Nations Unites***, Etudes et travaux de I' Institut universitaire de hautes etudes internationales No.5, Geneve, 1967, p.137-239.

terorismul "contrarevoluţionar", terorismului "roşu" i s-a opus terorismul "alb" ducînd la perpetuarea unor organizaţii teroriste de tipul "escadroanele morţii", "detaşamentele negre", "armatele revoluţionare" sau grupări de tipul Mafiei, Ku-Klux-Klan-ului, I.R.A. „E.T.A., Jihardul islamic, etc. în concepţia unor autori, terorismul internaţional ar putea fi socotit o formă de conflict de intensitate scăzută, sub pragul de violenţă al operaţiunilor militare specifice războiului[87]. Pe lîngă acţiunile teroriste ale unor grupuri izolate, se apreciază că şi unele state se implică în susţinerea (sponsorizarea terorismului internaţional ceea ce afectează şi mai mult pacea şi securitatea lumii. În seminarul pe probleme umanitar la sfîrşit de secol şi de mileniu, desfăşurat la Mangalia în 1998, prof. Ionel Cloşcă aprecia că azi, terorismul este una din calamităţile cele mai teribile, din ce în ce mai active şi mai ameninţătoare; că, dincolo de formele sale specifice practicate în timp de pace (utilizarea violenţei în scopuri personale sau colective), terorismul apare şi în conflictele armate, mai ales în cele destructurate în care se transformă în acte de banditism colectiv, cu efecte catastrofice pentru populaţile civile. Oricum, opinia publică şi dreptul internaţional resping terorismul datorită consecinţelor sale tragice asupra nu numai a colaborării paşnice internaţionale dar şi asupra victimelor nevinovate pe care le implică acţiunile teroriste.

În dreptul internaţional, alături de pirateria maritimă şi aeriană, de traficul ilicit de stuperfiante, de traficul de femei şi copii, de sclavie şi traficul cu sclavi, de falsificarea de monedă sau difuzare de publicaţii pornografice, figurază şi terorismul internaţional ca infracţiune internaţională comisă de persoane particulare[88]. Faptele respective sunt calificate ca acţiuni internaţionale (delicta juris gentium) prin tratatele internaţionale convenite între state care se obligă să le incrimineze şi să le sancţionaze prin legislaţia lor internă. Dicţionarele definesc terorismul prin referirea la diferitele forme ale unor acte de violenţă prin care persoane sau grupuri de persoane atentează la viaţa, integritatea corporală sau bunurile unor demnitari,

---

[87] Victor Duculescu, "***Diplomaţia secretă***", Editura Casa Europeană, Bucureşti, 1992, p.47-60.

[88] Grigore Geamănu, "***Dreptul internaţional penal şi infracţiunile internaţionale***" Editura Academiei, Bucureşti, 1977, p.168.

personalităţi politice, a membrilor de familie ai acestora ori îndreaptă asemenea acte împotriva unor grupuri politice sau private[89]. Totuşi terorismul este un fenomen social ale cărui variabile sunt prea numeroase pentru a i se da o definiţie simplă şi practică. Singura definiţie formală este dată de Convenţia de la Geneva din 1937 pentru prevenirea şi represiunea terorismului, conform căreia prin acte de terorism se înţeleg faptele criminale dirijate contra unui stat şi al căror scop sau natură este de a provoca teroarea la persoane sau în public; din păcate această convenţie nu a fost semnată decît de 24 de state iar proiectul de creare a unei curţi penale internaţionale de judecare a teroriştilor n-a întrunit adeziunea statelor.

A limita definiţia terorismului la infracţiunile comise contra unui stat ar însemna să nu se ţină cont de realităţile în care trăim. Comunitate internaţională a adoptat mai multe convenţii internaţionale pentru a limita anumite aspecte specifice ale terorismului, printre care amintim: Convenţia de la Tokyo din 1963 referitoare la infracţiunile şi alte acte survenite la bordul aeonavelor; Convenţia de la Haga din 1970 pentru reprimarea capturii ilicite de aeronave (luare de ostateci); Convenţia de la Montreal din 1971 pentru reprimarea actelor ilicite dirijate contra securităţi aviaţiei civile (sabotajul); Convenţia din 1973 pentru prevenirea şi represiunea infracţiunilor contra persoanelor aflate sub protecţie internaţională, inclusiv agenţii diplomatici; Convenţia internaţională contra luării de ostatici din 1979; Convenţia contra torturii şi altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante; Convenţia internaţională pentru interzicerea atacurilor teroriste cu bombe din 1977. În scopul coordonării luptei împotriva terorismului internaţional, Consiliul Europei a adoptat în 1976 Convenţia Europeană pentru reprimarea terorismului care preia şi unele elemente din instrumentele amintite mai sus. Şi România şi-a adus contribuţia în acest domeniu, prin anteproiectul de convenţie împotriva terorismului din 1935 elaborat de V. V .Pella şi care a stat la baza Convenţiei din 1937. Toate aceste instrumente juridice

[89] "***Dicţionar de drept internaţional public***" Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p.290.

internaţionale se referă la terorism în general şi au ca element comun faptul că terorismul semnifică, chiar şi în timp de pace , un război total contra ordinii juridice existente, un război al cărui scop ar justifica orice mijloace. Astfel, în Declaraţia asupra măsurilor de eliminare a terorismului internaţional a Adunării Generale O N U din 1994 se arată că Statele Membre ale Naţiunilor Unite reafirmă fără echivoc condamnarea tuturor actelor, metodelor şi practicilor teroriste ca fiind criminale şi nejustificabile, oriunde şi de oricine ar fi comise; iar în Preambulul Convenţiei pentru interzicerea atacurilor teroriste cu bombe se precizează expres că acţiunile forţelor militare ale statelor sunt guvernate de reguli de drept internaţional situate în afara cadrului acestei convenţii şi că excluderea anumitor acţiuni din zona de acoperire a acestei convenţii nu absolvă sau nu conferă caracter legal actelor cunoscute ca ilegale sau implică urmărirea sub incidenţa altor legi[90].

Actele de terorism comise în timp de război au o conotaţie juridică specială. De altfel, şi războiul şi terorismul se bazează pe violenţă şi încălcarea drepturilor omului. Totuşi, războiul, prin intermediul dreptului internaţional umanitar este o formă de "violenţă ilicită" chiar şi în vremuri de război, nu numai în timp de pace. Criteriile sigure care diferenţiază aceste forme diferite de violenţă în timpul războiului sunt oferite de dreptul internaţional umanitar. În primul rînd ne aflăm în faţa unui act de terorism dacă persoana care comite actul de violenţă nu posedîă statutul de combatant, căci numai membri forţelor armate ale unui stat beligerant au dreptul legal de a participa la ostilităţi; şi numai în războaiele de eliberare naţională şi în conflictele armate neinternaţionale nu există precizie întotdeuna în calificarea statutului de combatant. Un al doilea criteriu de determinare al "violenţei ilicite" caracteristice terorismului decurge din regulile care reglementează , pe de o parte, protecţia specială a persoanelor şi, pe de altă parte mijloacele şi metodele de război în care nu este deloc uşo să separi terorismul de actele de război legitime. De aceea, pe

[90] Vezi textul Convenţiei în RRDU nr.20/ 1998, p.32 iar textul Rezoluţiei Adunării Generale a ONU nr.52/165 din 15 decembrie 1997 pentru stabilirea măsurilor de eliminare a terorismului internaţional, în RRDU nr.19/1998, p.46.

lîngă regulile convenţiilor de la Geneva, trebuie avute în vedere principiile fundamentale de drept internaţional recunoscute în Statulul şi activitatea Tribunalului de la Nurnberg care incriminează actele de terorism comise în timp de pace şi de război[91].

Se spune adesea că dreptul umanitar este întotdeauna în urma realităţii pe care o reglementează. Dar el, aşa cum există azi comandă terorismul prin mijloace specifice. Căci terorismul , fie de stat fie al unor organizaţii teroriste, loveşte fără discriminare şi afectează atît obiectivele militare cît şi populaţia civilă inocentă.

Terorismul actual este o nouă formă de război ceea ce a făcut să se exprime şi ideea unui protocol adiţional special la convenţiile de la Geneva în acest domeniu[92]. În conflictele armate internaţionale încălcarea dreptului de la Haga sau ale dreptului de la Geneva sunt considerate infracţiuni grave, adică crime de război, indiferent de calitatea persoanei. Faptul că aceste încălcări grave ale legilor şi obiceiurilor războiului reprezintă un recurs internaţional la teroare ca metodă de război, ne face să considrăm că ele sunt în acelaşi timp forme de terorism internaţional care sunt inadmisibile şi, de aceea, trebuie sancţionate. În mod concret însă doar în art.33 din Convenţia a-IV a de la Geneva din 1949 face referire directă la termenul "terorism", dispunînd că sînt interzise "pedepsele colective ca şi orice măsuri de intimidare sau de terorism ". Şi în conflictele armate fără caracter internaţional sunt interzise încălcările regulilor dreptului umanitar căci ele au aceeaşi semnificaţie de acte de terorism. Războaiele civile oferă atît forţelor guvernamentale cît şi mişcărlor insurgente posibilitatea de a depăşi limita "violenţei ilicite" şi de a comite excese care să terorizeze oponenţii. Obligaţiile respectării legilor şi obiceiurilor războiului revine de aceea atît membrilor forţelor armate guvernamentale cît şi luptătorilor părţii dizidente. Această obligaţie revine şi membrilor mişcărilor de eliberare naţională sau celor care luptă împotriva

---

[91] Statutul Tribunalului Militar intrnaţional prevede în art.9 că instanţa va putea să declare că grupul sau organizaţia căreia îi aparţin vinovaţii de crime contra păcii şi umanităţii ori de crime de război, a fost o organizaţie criminală.

[92] Karlshofen F., Sandoz Y. "***Mise en ouvre du droit internaţional humanitaire***" Martinus Nijhoff Publisher, Dordrecht, 1989, p.405.

regimurilor rasiste căci şi aceste tipuri de războaie fac parte din obiectul dreptului internaţional umanitar (cu toate acestea, Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei sau Congresul Naţional African au fost considerate şi organizaţii teroriste iar astăzi ele sunt la guvernare).

În doctrina dreptului umanitar s-a pus problema dacă acordarea statutului de combatant şi partizanilor (membrilor mişcărilor de rezistenţă) prin art. 44 al Protocolului adiţional I din 1977 nu constituie o autorizare de recurgere la terorism. Unele state au refuzat semnarea sau ratificarea acestui important instrument chiar din acest motiv. Adevărul este că art.43 şi 44 din Protocol nu fac nici o distincţie între combatanţii armatei regulate şi combatanţii guerillei; toţi combatanţii au acelaşi statut juridic şi de aceea, toţi trebuie să respecte acelaşi reguli şi totuşi se confruntă cu aceleaşi consecinţe juridice în cazul violării dreptului războiului, ceea ce înseamnă că şi partizanii care comit acte de terorism contra civililor trebuie să fie judecaţi şi condamnaţi pentru faptele lor.

Putem concluziona că în dreptul internaţional umanitar, terorismul internaţional este interzis în orice împrejurare, necondiţionat şi fără excepţie. Autorităţile beligeranţilor ca şi toate statele părţi la instrumentele umanitare sunt obligate să urmărească în justiţie orice prezumtiv criminal care ar fi comis un act de terorism. Specialiştii spun chiar că dreptul conflictelor armate ar putea servi ca model pentru o nouă reglementare juridică a problemei terorismului şi în timp de pace[93].

12. Declararea războiului.

Starea de război poate fi definită ca fiind situaţia care rezultă pe plan extern şi intern din faptul că două sau mai multe state recurg la forţa armelor în soluţionarea unui conflict care există între ele. Ea este delimitată în timp de pace de actele juridice reprezentate prin declaraţia de război şi tratatul de pace. Trecerea de la stare de pace la starea de beligeranţă presupune marcarea momentului exact cînd se produce acest lucru, deoarece de atunci

[93] Hans Peter Gasser, "***Interdiction des actes de terrorisme das le droit international humanitaire***", RICR, 1986.

încep să curgă anumite efecte juridice în ceea ce priveşte părţile beligerante şi alte subiecte de drept internaţional.

Uzanţa avertizării prealabile prin declaraţie de război a instituirii stării de beligeranţă este foarte veche. Logica ei constă în încercarea de legitimare a războiului şi derivă dintr-un spirit de loialitate care marchează diferenţa dintre acţiunile militare duse de forţele armate oficiale ale statului şi atrocităţile comise de simple bande înarmate; de asemenea din acest avertisment unilateral şi public beligeranţii declarau implicit că vor menţine relaţii paşnice cu cei care nu participă la război. În dreptul ginţilor se considera că fără o asemenea declaraţie, care putea avea şi forma unui ultimatum, un război putea fi privit ca un act de brigandaj[94]. Pînă la începutul secolului nostru, regula avertizării prealabile era o normă cutumiară a dreptului războiului. În antichitate, declaraţia era însoţită de formalităţi solemne, la romani ea făcîndu-se verbal (clara voce) de colegiul fecialilor. În Evul mediu European, declaraţia de război era dată în sarcina ofiţerilor heralzi care aruncau o mănuşă de fier la picioarele celui căruia erau însărcinaţi să le declare războiul; uneori heralzii sunau cu trompete la frontierea celui provocat unde citeau şi provocarea (cartelul) pe care o lipeau pe cîţiva copaci din apropierea frontierei pentru a fi văzută de toţi. Aducînd modificări în raporturile reciproce ale statelor, declararea războiului trebuia să fie adusă şi la cunoştinţa cetăţenilor prin "publicaţiuni de război", pentru că aceştia să contribuie personal sau prin bunurile lor la actele de război la care altfel nu ar fi fost ţinuţi să participe.

În momentul în care apar primele momente de organizare a societăţi internaţionale practica obijnuielnică a avertizării prealabile se convenţionalizează; în cadrul Conferinţei de la Haga din 1907 se adoptă Convenţia a III a privind începrea ostilităţilor. Potrivit acesteia, scopul notificării stărilor de război este asigurarea securităţii relaţiilor paşnice dintre state care nu trebuie să înceapă ostilităţile fără un avertisment prealabil neechivoc care va avea forma unei declaraţii de război motivată, fie pe aceea a unui ultimatum cu declaraţie de război condiţionată. **Declaraţia de**

[94] Maior N.C.Constantinescu, "***Dreptul internaţional***" S.S.R. Bucureşti, 1891, p.207-210.

război este un act juridic internaţional care produce efecte imediate, autoritatea publică competentă fiind stabilită de dreptul intern, de obicei parlamentul sau guvernul[95]. Condiţia ca declaraţia de război să fie motivată n-a eliminat din relaţiile internaţionale folosirea abuzivă a forţei, căci statele care erau pregătite să facă război au găsit pretexte pentru aceasta. **Ultimatumul** este o somaţie formulată în termeni neîndoielnici, adresată de un stat altui stat, prin care se arată condiţiile ce trebuie îndeplinite într-o anumită perioadă de timp, în caz contrar starea de război dintre ele urmînd a se naşte automat. Ultimatumul poate avea fie forma unei declaraţii de război condiţionată (ultimatumul adresat de Franţa şi Marea Britanie la 3 septembrie 1939 Germaniei) fie pe aceea a unei declaraţii de ameninţare, însoţită de o somaţie cu termen (ca în cazul notelor ultimative adresate României de Uniunea Sovietică pentru cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord)[96]. În Convenţia de la Haga nu se

---

[95] Astfel, în cursul primului război mondial, declaraţia de război a guvernului român din 14 august 1916 a fost înmânată autorităţilor austroungariei de ministrul român la Viena şi preciza, între altele: "Alianţa încheiată între Germania, Austro-ungaria şi Italia nu avea, după însăşi declaraţiile guvernelor, decît un caracte cu desăvîrşire conservator şi defensiv… cînd a izbucnit războiul actual, România, cum făcuse şi Italia, a refuzat să se asocieze la declaraţia de război a austro-ungariei , de care nu fusese prevenită decătre cabinetul de la Viena. În primăvara anului 1915, Italia declară război Austro-ungariei: tripla alianţă nu mai exista… în faţa unei modificări atît de radicale a situaţiiei create între monarhia Austro-ungariei şi România, aceasta din urmă şi-a reluat libertatea de acţiune… războiul, la care i-a parte, mai toată Europa, pune în discuţie cele mai grave probleme privitoare la dezvoltarea naţionlă şi chiar la existenţa statelor, Romînia, împinsă de dorinţa de a contribui să grăbească sfârşitul războiului şi sub impactul necesităţi de a-şi salva interesele de rasă, se simte neviotă a intra în luptă alături de aceea care îi pot asigura înfăptuirea unităţi sale naţionale. Pentru aceste motive, ea se consideră chiar din acest moment, în stare de război cu Austro-ungaria"; după "Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public", Institutul de Drept Internaţional, Iaşi, 1935, p.16.

[96] Prima notă ultimativă a URSS a fost înmînată ambasadorului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, de V.M.Molotov la 26 iunie 1940, ora 22 şi preciza: "În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciune militară a

precizează termenul care trebuie să treacă de la prezentarea notei ultimative pînă la începere ostilităţilor. Uneori ea a fost înmînată chiar după începerea invaziei (cazul Belgiei la 18 mai 1940); alteori din nota ultimativă lipsea chiar ameninţarea cu războiul, redactarea fiind destul de confuză (ultimatumul Italiei către Grecia din 28 octombrie 1940). Ultimatumul are, deci, un caracter mixt, de somaţie şi de preaviz, reprezentînd, în principiu, o procedură de tranziţie spre beligeranţă. Convenţia din 1907 mai prevedea că avertizarea prealabilă produce efecte numai între beligeranţi. Pentru a produce efecte faţă de statele neutre, starea de război trebuie notificată neîntîrziat şi acestora; totuşi neutri nu puteau invoca lipsa de notificare dacă se dovedea neîndoielnic că, în fapt, ei cunoşteau starea de război. Au existat cazuri cînd momentul instituirii stării de război n-a concis cu cel al declaraţiei de război. Astfel, prin Tratatul de pace cu Turcia de la Severs din 1920 s-a considerat că instituirea stării de beligeranţă a intervenit înainte de declaraţia de război şi anume în momentul ruperii relaţiilor comerciale; unele state latino-americane s-au considerat în război cu Germania din momentul

---

Rusiei a desfăcut de la URSS o parte a teritoriului ei, Basarabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei populată în principal cu ucrainieni, cu republica Sovietică Ucraineană… acum, cînd slăbiciune militară a URSS e de domeniul trecutului … URSS consideră necesar şi oportun că în interesul restabilirii adevărului să păşească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiuni înapoieri Basarabiei. Guvernul sovietic consideră că întoarcerea Basarabiei este legată în mod organic de transmitera către URSS a acelei părţi a Bucovinei a cărei populaţie este legată în marea sa majoritate cu URSS prin comunitate naţională , de limbă şi a soartei istorice…Guvernul sovietic îşi exprimă speranţa că guvernul român va primi propunerile URSS şi că aceasta va da posibilitatea de a rezolva pe cale paşnică conflictul prlungit dintre URSS şi România." Cea de a două notă ultimativă din noapte de 27-28 iunie menţiona: "Guvernul URSS consideră răspunsul guvernului legal al României din 27 iunie ca imprecis deoarece în răspuns nu se spune direct că el primeşte propunerea sovietică de ai restitui integral Basarabia şi partea de nord a Bucovinei. Însă cum ministrul României la Moscova a explicat că răspunsul menţionat însemnează acces la propunera sovietică, guvernul sovietic primind această explicaţie propune: 1. În decurs de 4 zile începînd cu orele 14 la 28 iunie, să se evacueze Basarabia şi Bucovina de trupele Române ….".

ruperii relaţiilor diplomatice din 1942 deşi notificarea declaraţie s-a făcut abia în 1945.

Dacă în timpul primului război mondial, Convenţia a-III-a de la Haga din 1907 a fost respectată (starea de război formală existînd în 52 din cazuri), în perioada următoare regula avertizării prealabile n-a mai fost utilizată atît de scrupulos. Aşa se face că Japonia a atacat de 2 ori China fără notificare prealabilă (în 1931 şi în 1937), la fel procedînd şi Italia faţă de Etiopia în 1935 şi faţă de Albania în 1939. Pe de altă parte au existat şi alte cazuri de utilizare a regulilor avertizării prealabile, în special sub forma ultimatumului şi chiar a declaraţiei de război ca în conflictul din Chaco care a debutat în 1933 printr-o declaraţie de război expresă a Paraguayului adresată Boliviei[97]. În cel de-al doilea război mondial, prevederile Convenţiei au fost respectate de Naţunile Unite (mai puţin de URSS care a atacat fără avertisment Finlanda la 30 noiembrie 1939), nu şi de cele ale Axei: fără nici un avertisment Germania a atacat Polonia la 31 august 1939 şi Uniunea Sovietică la 22 iunie 1941, iar Japonia a atacat SUA la 7 decembrie 1941 înainte de înmînarea declaraţiei de război. În cursul celui de-al doilea război mondial starea de război formală a existat în 164 de cazuri. Această practică a nerecunoaşterii stării de beligeranţă deriva din faptul că prin Pactul Societăţii Naţiunilor din 1919, prin Pactul Briand-Kellog din 1928 şi, mai ales, prin Convenţiile de la Londra din 1933 războiul a fost prohibit ca instrument al politicii naţionale a statelor iar declaraţia de război era inclusă între actele de agresiune. Ca urmare, pentru a eluda incriminarea de utilizare a războiului, s-a practicat pe sacră largă deschiderea de facto a ostilităţilor, fără o declaraţie de război. Din acelaşi motiv, războaiele nu mai erau denumite ca atare prin termenul consacrat ci prin expresii utilizînd alte calificative. Astfel, agresiunea Japoniei contra Chinei din 1931 a fost cunoscută sub denumirea "incidentul chinez"; din varii motive, nici una dintre părţile beligerante n-a recunoscut starea de război iar relaţiile diplomatice s-au menţinut pînă la 7 decembrie 1941 cînd China a declarat război Japoniei[98].

---

[97] Charles Rousseau, "***Le droit des conflicts armees***", Editions A.Pedone, Paris, 1993, p.238.

[98] Ionel Cloşcă , Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", p.48

În perioada postbelică, practica avertismentului prealabil a fost abandonată din motive şi raţiuni strategice (pierderea beneficiului surprinderi şi acordarea unui avantaj inutil adversarului , mai ales în cazul strategiei nucleare care presupune rapiditate în acţiune şi credibilitate) ca şi din raţiuni politice şi juridice (interzicerea ameninţării cu forţa şi folosirii acesteia prin Carta Naţiunilor Unite prin care declaraţia de război şi ultimatumul sunt în fapt acte de agresiune, înscrise ca atare în unele documente internaţionale). Dar în acelaşi cadru al ONU s-a creat un fel de echivalent perfecţionat al avertizării prealabile prin care se declară formele legale de recurgere la forţa armată[99]: este vorba de dreptul de utilizare a forţei armate în caz de autoapărare, dar folosirea forţei militare ca măsură de sancţionare a unui agresor precum şi declanşarea ostilităţilor în exercitarea dreptului de autodeterminare al popoarelor; în toate acestea nu este necesară nici declaraţie de război şi nici ultimatumul. Cum s-a văzut în cazul războiului din Golf, au existat însă repetate avertismente conţinute în rezoluţiile Consiliului de Securitate. Deci, astăzi confilictele armate se declanşează prin **începerea de facto** a acţiunilor militare iar aplicarea dreptului umanitar nu este dependentă de o declaraţie de război oficială care poate apare doar ocazional. Aşa a fost cazul războiului de 6 zile din iunie 1967 cînd un grup de şase state arabe (Iordania, Kuweit, Sudan, Algeria, Arabia Saudită)au declarat oficial război Israelului sau al conflictului din Panama din 15 decembrie 1989 cînd cu 5 zile înainte de intervenţia trupelor americane şeful statului panamez, generalul Noriega, a declarat că există o stare de război între Panama şi SUA.

Aşa cum am văzut, declaraţiile de război oficiale nu mai sunt necesare pentru exercitarea dreptului de autoapărare individuală. Art. 51 din Carta ONU prevede doar că măsurile întreprinse în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi raportate imediat Consiliului de Securitate. Obligaţia de aducere la cunoştinţa Consiliului de Securitate există şi în cazul măsurilor de apărare legitimă colectivă; art. 5 al Pactului Nord Atlantic prevede

[99] M.F.Foret, J.C.Martinez, H.Dorandeu, "***La guerre et le droit***", Editions A.Pedone, Paris, 1979, p.16-25.

că, în cadrul existenţei unui atac împotriva unui stat parte, fiecare din părţile semnatare va acorda ajutor părţii sau părţilor astfel atacate, întreprinzînd imediat, individual sau în acord cu celelalte părți, orice acțiune pe care o va crede de cuviință, inclusiv folosirea forţei armate, pentru a restabili securitatea în zonă.

Starea de război constituie în acelaşi timp, un obiect al reglementării dreptului intern. Astfel, în Constituţia României se arată că în caz de agresiune armată împotriva României, preşedintele ţării ia măsuri pentru respingerea agresiunii şi le aduce neîntîrziat la cunoştinţă Parlamentului printr-un mesaj; dacă acestza nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanţarea garesiunii. Fără a face o referire la declaraţie de război, Constituţia prevede că, în şedinţa comună a Camerelor, Parlamentul are competenţa de a declara starea de război precum şi mobilizarea generală sau parţială şi de a examina rapoartele Consiliului Suprea de Apărare al Țării; această ultimă precizare este necesară pentru că organismul respectiv are, între alte atribuţii şi pe aceea de a propune Parlamentului spre aprobare declararea stării de război. Reglementarea declarării stării de război rezultă din concepţia fundamentală de securitate a României şi se bazează pe legalitatea internațională, inclusiv pe normele dreptului internaţional aplicabil în conflictele armate, demonstrînd că decizia de a începe ostilităţile aparţine autorităţilor politice superiare ale statului şi abia după aceea pot deveni esențiale deciziile autorităților militare.

Este evident că toate consideraţiile de mai sus referitoare la declanşarea războiului se aplică doar formelor de conflict armat internațional. Pentru conflictele armate fără caracter internațional este aplicabilă doar regula începerii de facto a ostilităților militare, chiar dacă grupurile insurgente proclamă adevărate "declaraţii de război" în legitimarea luptei de care o desfăşoară.

Între state în general, ca urmare a instituirii stării de beligeranţă, rezultă o situaţie juridică nouă, diferită din timp de pace, care le împarte în state beligerante (cobeligerante), nebeligerante şi neutre, fiecare cu un statut juridic bine precizat. Statele beligerante sunt acelea angajate direct în conflict, fie individual, fie în cadrul unor alianţe militare, caz în care vorbim de cobeligeranţă; în fapt, membrii alianţelor militare nu devin în mod automat beligeranți ci

numai dacă declară în mod expres acest lucru. Neutralitatea este condiţia juridică a unui stat care la izbucnirea conflictului armat doreşte să rămînă în afara acestuia. Neutralitatea este guvernată de dreptul neutralităţii caracterizat prin două principii juridice, imparţialitatea şi abţinerea de a interveni în cadrul conflictului. Spre deosebire de neutralitate, nebeligeranţa este situaţia juridică a unui stat care nu ia parte directă la ostilităţi dar susţine una din părţi (de exemplu, Spania şi, o anumită perioadă, Italia şi SUA în cursul ultimului război mondial). Există, de asemenea, instituţia Puterilor protectoare prin care se protejează de către terţe (state neutre sau organizaţii umanitare imparţiale ca CICR) interesele unui stat beligerant pe teritoriul altuia şi care a fost translatată din dreptul diplomatic în dreptul umanitar fiind consacrată în convenţiile internaţionale postbelice de drept umanitar. Se mai menţionează că dreptul internaţional public actual (nu şi dreptul umanitar) face şi distincţia între statul agresor şi victima agresiunii, criteriu în funcţie de care există modalităţi specifice de acţiune a statelor în cadrul sistemelor de securitate colectivă şi care poate avea ca efect intervenţia în conflict a unor organizaţii internaţionale cu atribuţii în sprijinirea păcii.

Între statele părţi la un conflict armat , instituirea stării de beligeranţă înseamnă începerea şi desfăşurarea acţiunilor militare, ruperea relaţiilor diplomatice şi consulare ca şi începerea altor legături economice, culturale, de navigaţie, de credit, etc. Au existat şi cazuri cînd raporturile dintre beligeranţi n-au fost total desfiinţate, ca în cazul războiului dintre Irak şi Iran declanşat în 1980.

13. Persoane autorizate să comită acte de ostilitate.

Deşi sunt "instrumentele" de ducere a războiului, combatanţii se bucură de protecţia dreptului internaţional umanitar, ei fiind singurele persoane autorizate să comită acte de ostilitate împotriva adversarilor. Raţiunea acestei protecţii legale constă în faptul că ei pot fi cel mai uşor victime ale războiului; într-adevăr, prin faptul că se află în centrul luptelor pe care sunt autorizaţi să le poarte , membrii forţelor pot fi ucişi, răniţi sau pot cădea în mîinile adversarului ce ar putea să se răzbune pe ei fie şi numai trăgîndu-i la răspundere pentru actele de război comise. Pe de altă parte, din

momentul în care s-a înţeles că războiul este o relaţie de stat şi nu de la individ la individ, era necesar ca celor trimişi să lupte pentru patria lor să li se acorde protecţia cuvenită; căci dacă individul se sustrage obligaţiilor sale militare faţă de statul din care face parte. El se expune sancţiunilor prevăzute în legislaţia naţională care, de cele mai multe ori, prevede pedepse deosebit de severe pentru sustragerea de la recrutare sau pentru dezertare ori capitulare. Dilema în care s-ar putea găsi o persoană în astfel de cazuri a fost rezolvată de dreptul internaţional umanitar prin punerea ei sub protecţia legilor naţionale în sensul că toţi combatanţii cu statut legal au competenţa de a comite împotriva adversarilor în timp de război acte de violenţă cauzatoare de omoruri şi distrugeri fără a fi traşi la răspundere pe plan penal. Se ştie că violenţa, omorul sau distrugerea sunt infracţiuni pedepsite în orice cod penal; în timp de război însă, combatanţii legali sau abilitaţi de statul lor să săvîrşească, în anumite condiţii, astfel de fapte şi chiar în cazul capturării lor de adversarul împotriva căruia au acţionat au dreptul la statutul lor de prizonieri de război a cărui existenţă constă tocmai în neurmărirea penală pentru acte de violenţă comise.

Prerogativele pe care le au combatanţii în timp de război avînd asemenea consecinţe, au impus dreptului internaţional umanitar să definească cu claritate categoriile de persoane care pot lua parte în mod egală ostilităţi şi condiţiile pe care trebuie să la îndeplinească pentru recunoaşterea unui asemenea statut. În mod tradiţional, dreptul cutumiar ca şi convenţiile de la Haga din 1907 au stabilit că intră în categoriile de persoane autorizate să participe la ostilităţi, cele care fac parte din armată sau miliţiile şi corpurile de voluntari dacă îndeplineau următoarele condiţii; să fie organizate în mod ierarhic, avînd în fruntea lor un şef responsabil şi să depindă de comandamentul suprem al armatei; să poarte un semn distinctiv fix şi vizibil la distanţă; să poarte armele pe faţă şi să se conformeze în operaţiunile lor legilor şi obiceiurilor războiului[100].

Astăzi, în definirea generală a art.43 din Protocolul adiţional I din 1977, combatanţii sunt membrii **forţelor armate** ale unei părţi de conflict cu excepţia personalului sanitar şi religios; iar forţele

[100] Oscar Niculescu, "***Rezumat al cursului de drept intrnaţional public***", SSR, Bucureşti, 1902 , p.211-212.

armate ale unei părţi la conflict se compun din toate forţele toate grupurile şi toate unităţile armate şi organizate care sunt puse sub comandă care răspunde de conduita subordonaţilor săi faţă de aceea parte adversă. Forţele armate trebuie să fie supuse unui regim de disciplină internă care să asigure respectare regulilor dreptului umanitar şi sunt constituite şi organizate de fiecare stat potrivit posibilităţilor şi nevoilor securităţii şi apărării naţionle, ceea ce înseamnă că fiecare stat îşi determină singur categoriile de persoane aparţinînd forţelor armate, avînd însă obligaţia de a notifica includerea în forţele armate a unei organizaţii paramilitare ori a unui serviciu însărcinat cu menţinerea ordinii (deoarece nu în toate statele astfel de organisme fac parte din forţele armate). Astfel, Legea apărării naţionale a României prevede că forţele destinate apărării se compun din forţele armate (armata, mari unităţi şi unităţi din subordinea Ministerului de Interne, cele ale serviciilor de informaţii ale statului şi alte formaţiuni de apărare armată organizate potrivit legii) şi forţele de protecţie (unităţile şi formaţiunile de protecţie civilă, formaţiunile sanitare voluntare ale Crucii Roşii şi alte formaţiuni ce se vor stabili prin lege)[101]; este evident că doar în forţele armate se găsesc combatanţi iar formaţiunile Ministerului de Interne şi serviciilor de informaţii incluse trebuie să fie notificate celorlalte părţi la conflict[102].

De fapt, în orice armată există atît combatanţi cît şi necombatanţi, fapt reliefat şi în regulamentele militare antebelice[103]. **Combatanţii** sunt persoane care pot lua parte direct la ostilităţi prin participarea, cu o funcţie indispensabilă, la utilizarea unei arme sau a unui sistem de armament.

Pentru ca statutul lor să fie recunoscut, combatanţii trebuie să se distingă de populaţia civilă atunci cînd se angajează într-un atac

---

[101] Legea nr. 45 a apărării naţionale a României din 1994, art.10, 11 şi 12.

[102] La fel este cazul, spre exemplu, al Gărzii Fderale a Frontierei din RFG ale cărei unităţi şi şcoli devin în caz de conflict armat parte componentă a forţelor armate; totuşi ele rămân subordonate Ministerului de Interne Federal şi vor fi întrebuinţate numai în funcţii poliţieneşti, asigurîndu-şi propria apărare.

[103] "***Regulamentul provizoriu din 1932 asupra serviciului interior pentru trupele de toate armele***", în Constantin Negulescu, "***Cod militar***", Tipografia România Mare, Bucureşti, 1934.

sau într-o acţiune militară de pregătire a unui atac; în acest sens, conform art.44 al Protocolului adiţional I şi a practicii general acceptate de state, membrii forţelor armate permanente vor purta uniformă iar combatanţii care nu sunt membri ai forţelor armate în uniformă vor avea cel puţin un semn distictiv vizibil de la distanţă şi vor purta armele la vedere. Recunoscînd că există situaţii în războaiele de eliberare naţională sau în teritoriile ocupate în care, din cauza caracterului ostilităţilor, un combatant (în special luptătorii de guerilă, partizanii rezistenţii) nu poate fi deosebit de civilii obişnuiţi, acesta îşi va păstra statutul de combatant numai dacă poartă armele la vedere pe timpul fiecărei confruntării militare în care este expus vederii lor de către adversar atunci cînd ia parte la o desfăşurare militară care precede desfăşurarea unui atac la care trebuie să participe. Termenul de "desfăşurare militară" se referă la orice deplasare către punctul de unde va fi lansat un atac. În afara membrilor forţelor armate, pe lîngă luptătorii de guerillă menţionaţi mai sus, se bucură de statutul de combatanţi şi locuitorii unui teritoriu care nu a fost încă ocupat care, la apropierea inamicului, recurg spontan la arme pentru a combate trupele de invazie, fără să fi avut timp să se constituie în forţe armate regulate (aşa numita levee en masse), cu condiţia de a purta armele la vedere şi de a respecta legile şi obiceiurile războiului (art.4A. pct.6 din Convenţia a III a din 1949). Combatanţii pot îndeplini misiuni şi pe teritoriile controlate de adversar: este vorba de cercetaşi care culeg informaţii în vederea luării deciziilor militare sau forţele de comando (speciale) care execută raiduri, acte de sabotaj şi alte atacuri în spatele liniilor adversarului. În astfel de cazuri recunoaşterea legalităţii misiunilor depinde de purtarea propriei uniforme şi respectarea legilor şi obiceiurilor războiului; bineînţeles că cei îmbrăcaţi în haine civile sau în uniforma adversarului pot fi judecaţi şi condamnaţi.

Necombatanţii sunt persoanele care fac parte din forţele armate dar, în virtutea reglementărilor naţionale nu au misiuni de luptă; intră în această categorie juriştii, funcţionarii şi muncitorii, militarii şi salariaţii civili ai armatei şi organismelor asimilate armatei. Cu toate că nu sunt combatanţi, avînd uniformă militară precum şi dreptul de a purta arme, aceştia beneficiează toţi şi de statutul de prizonier în caz de capturare. O situaţie specială de drept umanitar o

are personalul militar al serviciului sanitar şi religios al forţelor armate: nefiind combatanţi, în cazul în care ajung în puterea adversarului ei ar trebui să fie returnaţi forţelor armate. Totuşi ei pot fi reţinuţi de puterea deţinătoare pentru a acorda asistenţă prizonierilor de război; chiar şi în această situaţie ei nu vor fi consideraţi prizonieri dar vor beneficia de avantajele şi protecţia oferită prizonierilor pe care îi îngrijesc medical şi îi asistă religios (art.33 din Convenţia a III-a din 1949).

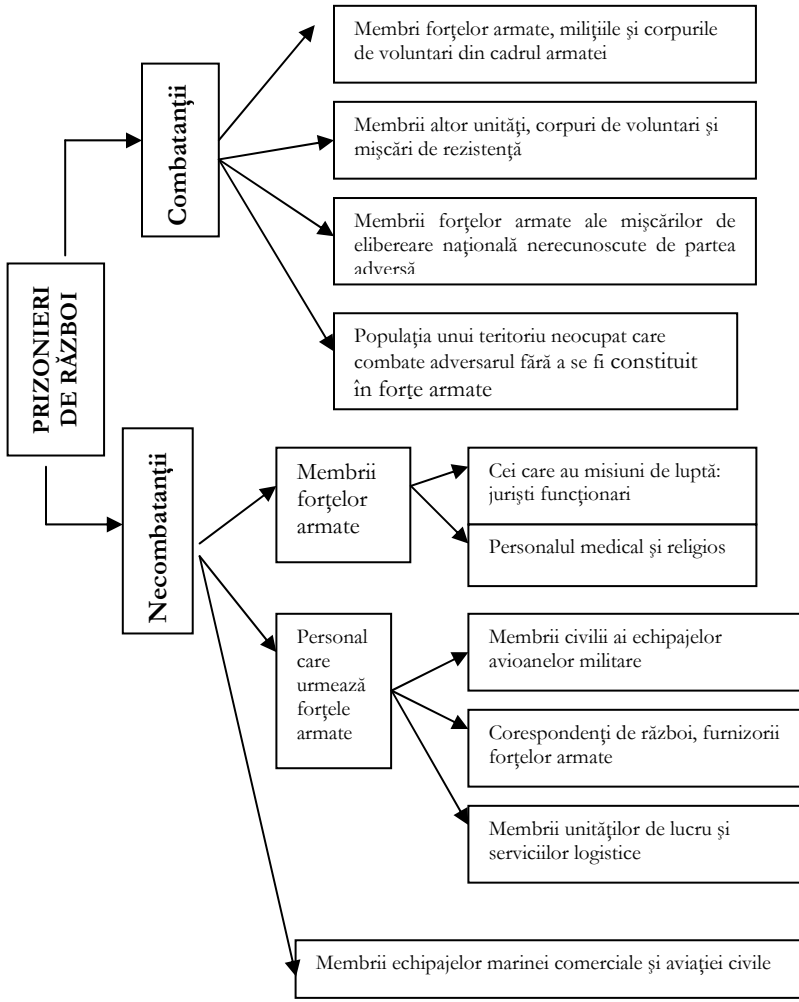
PRIZONIERI DE RĂZBOI
Combatanţii
Membri forţelor armate, miliţiile şi corpurile de voluntari din cadrul armatei
Membrii altor unităţi, corpuri de voluntari şi mişcări de rezistenţă
Membrii forţelor armate ale mişcărilor de elibereare naţională nerecunoscute de partea adversă
Populaţia unui teritoriu neocupat care combate adversarul fără a se fi constituit în forţe armate
Necombatanţii
Membrii forţelor armate
Cei care au misiuni de luptă: jurişti funcţionari
Personalul medical şi religios
Personal care urmează forţele armate
Membrii civilii ai echipajelor avioanelor militare
Corespondenţi de război, furnizorii forţelor armate
Membrii unităţilor de lucru şi serviciilor logistice
Membrii echipajelor marinei comerciale şi aviaţiei civile

Faptul că în 1949 definirea combatanţilor s-a făcut prin intermediul noţiunii de prizonier de război, a făcut ca în categoria necombatanţilor care au dreptul la statutul de prizonier să intre şi persoane care nu fac parte din forţele armate. Este vorba de: persoanele care urmează forţele armate fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenţii de război, furnizorii, membrii unităţilor de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea armatei pe care le întovărăşesc, care eliberează în acest scop un bilet de identitate (art. 4.A put.5 din Convenţia a III-a din 1949).

În legătură cu statutul persoanelor autorizate să participe la ostilităţi mai trebuie precizat că fiecare stat este liber să încadreze sau nu femei în forţele sale armate, statutul de combatant sau necombatant al acestora fiind determinat de aceleaşi principii ca în cazul bărbaţilor. În schimb beligeranţii trebuie să ia toate măsurile posibile pentru ca la ostilităţi să nu ia parte direct copiii care nu au împlinit 15 ani şi, mai ales să se abţină de a-i recruta în forţele lor armate (art.77 din Protocolul I şi art.38 din Convenţia asupra drepturilor copilului din 1989).

De asemenea, aşa cum am menţionat deja, combatanţii care cad în mîinile adversarului vor fi prizonieri de război care nu pot fi traşi la răspundere pentru participarea la acţiuni militare legale.Încălcările dreptului internaţional săvîrşite de combatanţi pot fi judecate însă, în conformitate cu legile interne ale puterii deţinătoare şi ale dreptului internaţional. În cazul în care există dubii în legătură cu statutul de combatant sau necombatant al unei persoane care a participat la ostilităţi, art.45 din Protocolul I instituie o prezumţie juridică în favoare statutului de prizonier de război pînă în momentul în care statutul definitiv va fi stabilit de un tribunal competent. Oricum, un captiv nu va fi pedepsit pentru participarea sa la ostilităţi dacă nu a fost identificat ca fiind combatant ilegal şi nu va fi pronunţată nici o sentinţă şi nici executată vreo pedeapsă decît în urma unei condamnări pronunţate de o curte imparţială, legal constituită, care respectă principiile general recunoscute ale procedurii juridice regulate (art.84 din Convenţia a III-a din 1949).

În concluzie un combatant legal este o persoană autorizată să comită acte de ostilitate împotriva adversarilor săi din forţele armate ale inamicului; el nu este un Rambo care acţionează la întîmplare ci numai pe baza legilor şi obiceiurilor războiului. Statutul său juridic înseamnă în esenţă că poate să ucidă dar, în acelaşi timp, poate fi ucis de către adversar. Toţi cei care nu sunt combatanţi sunt necombatanţi, unii dintre aceştia avînd acces la un element al statutului juridic de combatant şi anume la dreptul de a fi considerat prizonier de război. Este posibil ca în viitor statutul actual al combatantului să se schimbe pe măsura modificărilor care intervin în structura, rolul şi funcţiile forţelor armate în ordinea juridică a mileniului trei.

14.Combatanţii ilegali.

Într-o definiţie generală, este combatant ilegal acela care în timp de conflict armat, deţinând arme, comite acte de violenţă împotriva adversarului. Ca atare, combatantul ilegal nu face parte din forţele armate ale beligeranţilor dar participă la ostilităţi, fapt pentru care el nu are dreptul la statutul de prizonier de război şi, în consecinţă, el va putea fi judecat şi condamnat pentru actele sale de către puterea captoare. Dacă, aşa cum am arătat deja în concepţia art.44 par.3 din Protocolul I, singura condiţie care se cere unui combatant armat este aceea de a purta armele la vedere, per a contrario, putem considera că un combatant ilegal este acela care pe durata pregătirii şi ducerii unei acţiuni militare nu poartă armele pe faţă participînd totuşi la acţiuni împotriva adversarului. Într-o definiţie doctrinară, nu poate fi considerat combatant (şi implicit prizonier de război) spionul, mercenarul şi criminalul de război[104].

Spionii sunt persoanele care iau în mod clandestin parte la acţiunile militare, căutînd sub pretexte înşelătoare sau în mod deliberat clandestin să culeagă informaţii de interes militar în zona de operaţii a unui beligerant cu intenţia de a le comunica părţii adverse (art.29 din Regulamentul Convenţiei a IV-a de la Haga din 1907). Spionii prinşi în flagrant sunt pasibili de a fi pedepsiţi pentru

[104] Eric David, op.cit. p.379; Vezi şi Victor Duculescu, op.cit., p.60;74 pentru detalii privind spionajul.

spionaj, nu fără o judecată prealabilă; totuşi dacă a ajuns la armata de care aparţine şi este prins după aceea de către inamic, el trebuie tratat ca prizonier fără a putea fi tras la răspundere pentru actele anterioare de spionaj. Nu răspund definiţiei de spioni militari **nedeghizaţii** care au pătruns în zona de operaţii a armatei inamice în scopul de a culege informaţii şi nici militarii şi nemilitarii care-şi îndeplinesc pe faţă misiunea, fiind însărcinaţi să transmită telegrame fie propriei lor armate, fie armatei inamice sau indivizii însărcinaţii să întreţină comunicaţiile între diferitele părţi ale unei armate sau ale unui teritoriu. De asemenea, potrivit art.46 din Protocolul I din 1977, care reprezintă sediul materiei , un membru al forţelor armate ale unui beligerant , care este rezident al unui teritoriu ocupat de adversar şi care culege, în folosul părţii de care depinde, informaţii de interes militar în acest teritoriu va fi considerat ca dedîndu-se unor activităţi de spionaj, în cazul în care, făcînd aceasta, nu acţionează sub pretexte înşelătoare sau în mod deliberat clandestin: în plus acest rezident nu pierde dreptul la statutul de prizonier şi nu poate fi tratat ca spion decît în cazul unic în care este capturat atunci cînd se dedă la activităţii de spionaj.

Merceneriatul este o practică veche dar astăzi reprezintă o ameninţare la adresa stabilităţii internaţionale. In perioada postbelică, mercenarii au găsit în Africa un teren propice pentru activităţiile lor condamnabile, lista ţărilor africane care sau confruntat cu acest flagel fiind prea lungă pentru a fi menţionată[105]. În ultimi ani, nici chiar Europa n-a scăpat acestui fenomen, în conflictul din fosta Iugoslavie fiind semnalaţi mecenari luptînd de partea tuturor beligeranţilor. Acestea au fost motivele pentru care Adunarea Generală ONU a adoptat mai multe rezoluţii care au condus în 1989 la elaborarea Convenţiei internaţionale împotriva recrutării, folosirii, finanţării şi instruirii mercenarilor. Ea defineşte infracţiune de mercenariat, obligînd statele să nu angajeze mercenari şi să colaboreze la prevenirea infracţiunii respective, la judecare şi deţinerea celor condamnaţi. Există şi iniţiative regionale în

[105] Mahomed Arrsen, "***Conduite des ostilites***", Bruylant, Bruxelles, 1986, p.65, vezi Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Tratat de drepturile omului***", p.240-242 pentru aspecte privind mercenariatul.

combaterea mercenariatului cum ar fi Convenţia asupra mercenariatului în Africa din 1985.

În dreptul internaţional umanitar, mercenarul este considerat un combatant ilegal care nu beneficiează de statutul de prizonier de război în caz de capturare poate fi judecat şi condamnat pentru încălcarea legilor războiului. Protocolul adiţional I din 1977 defineşte în art.47 mercenarul ca fiind persoana care: este special recrutată în ţară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat; ia parte directă la ostilităţi, participă la ostilităţi în vederea obţinerii unui avantaj personal şi îi este efectiv promisă, de o parte la conflict, o renumeraţie superioară aceleia plătite combatanţilor obişnuiţi; nu este nici resortisant al unui beligerant şi nici rezident al teritoriului controlat de acesta; nu este membru al forţelor armate ale beligeranţilor; nu a fost trimis de un alt stat decît cele beligerante, în misiune oficială în conflictul respectiv. Această definiţie evidenţiează caracterul privat al angajamentului mercenarului, participarea directă şi efectivă la ostilităţi, elementul de extraneitate faţă de teatrul de război ori forţele armate ale beligeranţilor ca şi motivaţia materială a angajării. Este unanim admis faptul că nu se încadrează în noţiunea de mercenariat punerea la dispoziţie de trupe de către o ţară aliată sau prietenă (Divizia spaniolă "Auzul" care a luptat alături de germani pe frontul de est sau contingentele arabe din războaiele antiisraeliene), de o organizaţie internaţinală (forţele de sprijinire a păcii) şi nici voluntarii străini înrolaţi în unităţi care fac parte din forţele armate ale unui stat (Garda elveţiană în Vatican sau Legiunea străină din Franţa)[106]. Deoarece numai protocoul adiţional I din 1977 reglementează situaţia mercenarului, opinăm că pentru conflictele armate neinternaţionale sunt aplicabile normele din convenţiile de reprimare a mercenarului iar în caz de captură, dispoziţiile art.3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949, Protocolul adiţional II şi legislaţia naţională de drepturile omului.

Criminalul de război reprezintă un combatant ilegal în sensul că reprezintă o persoană (cu sau fără statut normal de

[106] Ibidem,p.68; vezi şi Georges Blond, "***Istoria Legiunii Străine***", 1831-1981, Editura Caro, p.15-17.

combatant) care a participat la ostilităţile militare fără a respecta una din condiţiile fundamentale de acces la statutul de combatant legal şi anume aceea referitoare la respectarea legilor şi obiceiurilor războiului; este evident că această violare înseamnă scoaterea de sub protecţia legilor internaţionale, judecarea şi condamnarea autorului încălcărilor respective. În acest sens art.45 par.2 din Protocolului I dispune că., dacă o persoană căzută în mîinile unei părţi adverse nu este deţinută ca prizonier de război şi trebuie să fie judecată pentru o infracţiune în legătură cu ostilităţile, ea este îndreptăţită să-şi valorifice dreptul său la statutul de prizonier în faţa unui tribunal judiciar şi să obţină ca această problemă să fie soluţionată înainte de a se fi decis asupra infracţiunii. În astfel de situaţii, reprezentanţii Puterii protectoare au dreptul să asiste la dezbaterile în cursul cărora această problemă trebuie să fie rezolvată, în afara cazului excepţional în care aceste dezbateri se desfăşoară cu uşile închise în interesul securităţii de stat, cînd Puterea deţinătoare va informa Puterea protectoare despre acesta.

Fără a fi reglementate de dreptul internaţional umanitar, statutele dezertorilor şi trădătorilor ridică unele probleme. Conform dreptului intern al statelor, dezertorul este acela care, avînd mijloace de a lupta, trece la adversar încetînd lupta, iar trădătorul, este cel care se pune în slujba unei puteri străine; în fapt, dezertarea se poate combina uneori cu trădarea, avînd multe elemente comune. Din perspectiva dreptului umanitar se pune problema dacă în cazul capturării unui dezertor, acestuia i se poate recunoaşte statutul de prizonier de război sau acela de civil (în războiul din Golf au existat irakieni capuraţi care au solicitat statutul de civil în scopul evitării repatrierii la sfîrşitul ostilităţilor); sau problema unui combatant capturat care se constată a fi cetăţean al Puterii deţinătoare pe care a trădat-o şi cares a angajat-o în forţele armate ale adversarului în mod voluntar. Doctrina n-a reuşit să dea un răspuns categoric în această privinţă, unii autori înclinînd să răspundă negativ, în sensul că un astfel de trădător nu poate beneficia de statutul de prizonier de

război iar alţii susţinînd dimpotrivă, că el se bucură de protecţia legilor internaţionale[107].

15. Regiulul juridic al mijloacelor şi metodelor de război.

Statutul de combatant implică utilizarea legală a diferitelor arme şi metode de utilizare a acestora. Dreptul de la Haga poate fi rezumat ca fiind constituit din regulile care limitează desfăşurarea ostilităţilor militare ratione personae (cine poate fi supus atacului), ratione materiae (ce obiective pot constitui ţinta atacului) şi ratione condiţionis (care sunt armele şi metodele de război permise)[108]. Iar regulamentele militare de luptă prevăd că succesul în luptă este condiţionat, între altele de starea tehnică şi de întreţinerea armamentului şi tehnicii din înzestrare, de cunoaşterea şi folosirea de maxim randament a acestora de fiecare combatant, de folosirea mijloacelor improvizate sau altor resurse locale, de folosirea iscusită a manevrei; combatanţii trebuie să ştie să lupte în condiţiile cele mai complexe, chiar în situaţia întrebuinţării armelor de nimicire în masă şi mijloacelor incendiare, în raioane contaminate radioactiv, chimic şi biologic , cu baraje şui fugase incendiare, cu incendii şi distrugeri. Deci, între combatanţi şi mijloacele lor de luptă există o relaţie sinergetică în sensul că persoanele autorizate să participe la ostilităţi îşi îndeplinesc misiunile primite de la statutul lor numai prin intermediul mijloacelor şi metodelor de război.

Tot aşa cum reglementează statutul combatantului, dreptul internaţional aplicabil în conflictele armate face distincţie între metodele şi mijloacele de război ilicite, care pot fi utilizate de către beligeranţi şi cele ilicite, care sunt interzise. Această idee era examinată în perioada interbelică, într-un manual de drept internaţional public pentru uzul ofiţerilor armatei romîne prin utilizarea unor legi ale războiului: Legea I-a –războiul se duce numai cu forţe organizate ale beligeranţilor activi; Legea a-II-a – războiul legitimează actele dictate de necesitate dar respinge rigorile inutile şi

---

[107] Ion Daragoman. "***Câteva consideraţii juridice asupra trădării***" în revista Spirit Militar Modern, nr.5 /1998,p.40-42.
[108] Eric David, op.cit.205.

mijloacele barbare; Legea a III-a – lupta trebuie să fie loială, şiretenia fiind permisă dar perfidia nu[109]. Este evident deci că beligeranţii trebuie să cunoască şi să respecte regimul juridic internaţional al mijloacelor şi metodelor de război. În ceea ce priveşte regimul juridic al armelor, sistemelor de arme şi muniţii, acesta îşi are sursa atît în dreptul internaţional general cît şi în dreptul conflictelor armate; în vreme ce primul este ocupat de producerea, deţinerea, experimentarea limitarea, vînzarea-cumpărarea mijloacelor de război în timp de pace, cel de-al doilea reglementează problematica armelor şi metodelor de luptă în timp de conflict armat, în sensul interzicerii şi limitării utilizării acestora cînd nu sunt în concordanţă cu singurul scop legitim al războiului şi anume acela de a slăbi forţele militare ale adversarului.

Deşi nu există întotdeauna încercări de limitare a dreptului discreţionar al statelor de a utiliza mijloace şi metode de război, pînă în secolul al XIX-lea se considera, în general, că liberatarea statelor în alegerea acestora este neîngrădită. Justificarea acestei concepţii se făcea prin teoria "raţiunii războiului"(scopul războiului are prioritate faţă de dreptul războiului), prin teoria "stării de necesitate" (dreptul războiului nu se mai aplică în cazul în care salvarea nu mai este posibilă decît prin violarea dreptului războiului, deci prin recurgerea la orice mijloace de război) sau prin teoria "necesităţii militare" (se permite pe timpul războiului tot ceea ce este necesar scopului - deci un fel de scopul scuză mijloacele). Teoriile respective sunt astăzi respinse atît de dreptul convenţional cît şi de practica statelor sau juristprudenţa internaţională. De altfel, din totdeauna au existat limitări al armelor şi metodelor de război. Hugo Grotius, în capitolele referitoare la ceea ce este îngăduit în război, amintea vorbele lui Senca (a ucide o mulţime de oameni fără alegere este lucrarea incendiului şi a ruinei) şi arată că dreptul ginţilor permite duşmanului să vătăme pe duşman numai în anumite limite fiind interzisă uciderea inamicului prin otravă sau perfidie deoarece datoria omului cinstit e să nu înceapă războiul decît în silă şi să nu-l

[109] General C.Manolache, maior E.D.Konya, "***Manual de drept internaţional public pentru uzul ofiţerilor armatei române***", Bucureşti, 1934, p.79-80.

împingă bucuros pînă la ultimile sale urmări[110]. Ilegalitatea anumitor mijloace şi metode de război s-a realizat în raport cu efectele lor distructive, cu persoanele împotriva cărora sunt îndreptate şi locurile şi bunurile vizate. Pe această bază, s-au conturat, în decursul timpului **patru principii de acţiune:**

a) părţile la un conflict armat n-au un drept nelimitat în ceea ce priveşte alegerea mijloacelor şi metodelor de război;
b) utilizarea acestora trebuie să se facă întotdeauna prin discriminarea netă dintre obiectivele militare şi populaţie ori bunurile civile astfel încît atacurile să nu fie îndreptate decît împotriva primelor;
c) să se limiteze pe cît posibil suferinţele pe care le-ar putea îndura combatanţii şi proporţiile distrugerilor;
d) şi să existe între combatanţi posibilitate unei minime încrederi în ceea ce priveşte statutul juridic al persoanelor şi bunurilor aflate sub protecţia dreptului umanitar.

Principiul limitării dreptului de utilizare a metodelor şi mijloacelor de luptă a fost enunţat pentru prima oară în dreptul convenţional între primele conferinţe de pace de la Haga din 1899 şi 1907; el a fost înscris în art.22 al Convenţiei cu privire la legile şi obiceiurile războiului terestru în următoarea formulate: "beligeranţii nu au un drept nelimitat în privinţa mijloacelor de a vătăma pe inamic". După enunţarea convenţională, acest principiu a fost reafirmat în diferite alte instrumente internaţionale, pentru ca în art.35 al Protocolului I din 1977 să ajungă la următoarea redactare: "În orice conflict armat, dreptul părţilor la conflict de a alege metodele sau mijloacele la război prohibite. Acest principiu exprimă dreptul în vigoare şi nu are nici o excepţie; nici prin folosirea represaliilor şi nici prin invocarea necesităţii militare el nu poate fi restrîns sau anulat. Inspirate din raţiuni umanitare, cele patru principii sus menţionate sunt axate pe ideea că războiul este o problemă interstatală. De aceea, statul trebuie să pună la dispoziţie combatanţilor numai metodele şi mijloacele de război care au ca

[110] Hugo Grotius, op.cit.,p.607,645,651 şi 838.

scop stabilirea forţelor armate adverse, interzicîndu-le pe acele care:

a) au efecte nediscriminante, adică nu fac distincţie între obiectivele militare şi civile;
b) au efecte extinse, grave şi durabile asupra mediului natural;
c) produc rău superfluu,
d) împiedică minima loialitate între combatanţi privind protecţia ce trebuie acordată unor categorii speciale de persoane şi bunuri.

Din punct de vedere juridic, mijloacele şi metodele de război se află într-un raport de intercondiţionare cu scopul urmărit de părţile la un conflict şi cu mijloacele materiale de care acestea dispun pentru desfăşurarea acţiunilor militare. De altfel, experţii Conferinţei pentru reafirmare şi dezvoltarea dreptului internaţional umanitar din 1974-1977 au preferat expresia "mijloace şi metode de război" în locul celei propuse iniţial "mijloace şi metode de luptă" deoarece prima este mai cuprinzătoare incluzînd-o pe ceea de a doua. Noţiunea "mijloace de război" defineşte armele şi sistemele de arme prin care se exercită materialmente violenţa împotriva inamicului, iar conceptul de "metode de război" indică procedeele şi strategiile utilizate în caz de conflict armat pentru a realiza scopurile acţiunilor militare prin punerea în valoare a efectelor armelor combinate cu mişcarea şi surpriza.

Prin faptul că dreptul conflictelor armate interzice şi limitează utilizarea unor anumite arme şi metode de război, aceste se diferenţiază în mijloace şi metode de război legale şi ilegale. Criteriile după care se face această diferenţiere sunt:

a) producerea de suferinţe şi distrugeri inutile;
b) producerea de efecte nediscriminante:
c) producerea de daune mediului natural;
d) buna credinţă a adversarului că are dreptul să primească sau obilgaţia să acorde protecţia prevăzută de dreptul umanitar.

Ca urmare a acestor criterii sunt interzise a fi utilizate într-un conflict armat metodele şi mijloacele de război care produc rău superfluu (crude şi barbare), au efecte nediscriminante, produc

daune imense, grave şi durabile mediului natural ori sunt perfide, adică înşeală buna credinţă a adversarului în legătură cu statutul de protecţie legal. Mijloacele şi metodele de război care nu se include în aceste patru categorii sunt considerate ca fiind admise, legitime. Competenţa de reglementare în acest domeniu aparţine statelor.

În principiu combatanţii trebuie să folosească mijloacele de luptă puse la dispoziţia forţelor armate şi metodele de luptă prevăzute în regulamentele militare; ei trebuie însă să cunoască mijloacele şi metodele de luptă interzise prin convenţii speciale pentru a nu cădea sub incidenţa sancţiunilor disciplinare sau penale. Precizăm şi faptul că anumite mijloace şi metode de război se pot încadra în mai multe categorii interzise; de exemplu, armele nucleare, atacarea lucrătorilor şi instalaţiilor conţinînd forţe periculoase, bombardarea cîmpurilor petroliere pot produce, în acelaşi timp efecte nediscriminante, rău superfluu şi daune grave mediului natural; încadarea lor în una sau alta din categoriile de arme şi metode interzise ţine mai degrabă de nevoi de sistematizare didactică. Regulile de legitimare a armelor se aplică şi în procesul de inventare a acestora. Art. 36 din Protocolul I obligă statele ca în procesul de cercetare, punere la punct, achiziţionare sau adaptare a unei noi arme, a unor noi mijloace sau a unor noi metode de luptă, să determine ca nu cumva întrebuinţarea acestora să fie interzisă în anumite împtejurări sau în toate împrejurările de către regulile de drept internaţional.

16. Mijloace de luptă.

În domeniul interzicerii sau limitării armelor se aplică în primul rînd **regula generală** de prohibiţie bazată pe efectele armelor care produc rău inutil sau superfluu sau care au efecte nediscriminate. Această regulă generală poate apare ca imposibilă în ochii profanilor dar ea îşi are origine în Declaraţia de la Sankt Petersburg din 1868 care arată că scopul suficient al războiului (scoaterea în afara luptei a celui mai mare număr de oameni) ar fi depăşit prin folosirea de arme care ar agrava în mod inutil suferinţele oamenilor scoşi în afara luptei sau ar face moartea lor inevitabilă; fără a fi într-o evidentă superioritate redacţională, regulile fundamentale prevăzute de art. 35 din Protocolul I din 1977

interzic întrebuinţarea armelor, proiectilelor şi materialelor ca şi a metodelor de luptă de natură să provoace suferinţe inutile.

Există însă şi **arme special desemnate ca fiind interzise.** Au existat chiar conferinţe internaţionale speciale care s-au ocupat de limitarea şi interzicerea unor arme cum ar fi aceea prin care s-a elaborat Convenţia ONU din 10 octombrie 1980 asupra interzicerii sau limitării anumitor arme clasice care pot fi considerate ca producînd efecte traumatice excesive sau ca lovind fără discriminare; cele trei protocoale ale Convenţiiei (mine, schije nelocalizabile, arme incendiare) au fost complectate în 1996 (mine, arme laser). Opinăm că la fel ca în dreptul penal, unde principiul **nullum crimen sine lege** obligă la desemnarea precisă a faptelor de pericol social care sunt interzise, la fel, în dreptul conflictelor armate sunt de fapt interzise doar speciile de arme asupra cărora statele s-au pus de acord prin intermediul unor convenţii speciale. Este vorba de:

1. **proiectile expzibile** sau încărcate cu materii fulminante sau inflamabile cu o greutate mai mică de 400 de grame (Declaraţia de la Sankt Petersburg din 1868);
2. **gloanţele care se lăţesc sau se turtesc uşor în corpul omenesc, zise şi gloanţe dum-dum**, după denumirea arsenalului de lîngă Calcutta unde armata britanică le fabrica (Declaraţia de la Haga din 1899); există însă dovezi că britanicii le-au folosit pînă la ratificarea Declaraţiei în 1907, contra indienilor rebeli şi a bunurilor; de asemenea, se pare că ele au fost folosite în războaiele balcanice de greci, turci şi bulgari, în primul război mondial de către germani în Maroc şi Războiul civil de cître spanioli în perioada interbelică;
3. **gaze asfixiante, toxice sau similare şi alte arme chimice** [111](Declaraţia de la Haga din 1899, Protocolul de la Geneva din 1925 şi Convenţia asupra armelor chimice din 1993); interdicţia a fost încălcată de către

[111] Dacă interzicerea armei chimice prin Protocolul din 1925 nu era absolută (anumite state rezervîndu-şi dreptul de a riposta cu arme chimice contra unui atac chimic al adversarului), Convenţia din 1993 prohibeşte arma chimică în orice circumstanţă.

Germania, Austo-Ungaria şi Imperiul Otoman în primul război mondial (începînd cu 1915), de Italia în conflictul etiopian în 1935-1936 şi numai **ocazional** de Japonia contra Chinei între 1937-1942, de Polonia şi Germania între 1939-1942, de SUA în Coreea în 1951-1952, de Republica Arabă Unită în Yemen în 1963-1967, de SUA şi forţele saigoneze în Vietnam între 1969 şi 1975 (doar sub formă de defoliante şi gaz iritant), de forţele portugheze în războaiele coloniale din Guinnea Bissau şi Angola în 1968-1970, de URSS în Afganistan şi de Vietnam în Laos şi Campuchia la începutul anilor '80, de Irak în războiul cu Iran între 1983-1988;

4. **otrava şi armele otrăvitoare** (art.23 din Regulamentul Convenţiei de la Haga din 1907 şi Tratatele de pace de la sfîrşitul primului război mondial); ca mijloc de război ele au fost folosite de Germania în primul război mondial prin otrăvirea fîntînilor din Franţa, otrăvirea alimentelor şi lansarea de bombe otrăvitoare din avion;
5. **minele şi torpilele submarine** (Convenţia a VIII-a de la Haga din 1907); au fost totuşi utilizate de SUA în Vietnam în 1972 şi în Nicaragua în 1983 şi de Iran în Golful Persic;
6. **aruncătoarele de flăcări şi armele incendiare** (tratatele de pace de le încheierea primului război mondial şi Protocolul al III-lea al Convenţiei de la Geneva din 1980);
7. **armele bacteriologice** (Protocolul de la Geneva din 1925 şi Convenţia din 1972 cu privire la interzicerea perfecţionării producţiei şi stocării armelor bacteriologice (biologice) sau a toxinele şi asupra distrugerii lor); violarea acestei prohibiţii a fost rară, existînd informaţii despre tentative în acest sens ale Japoniei în ce-l de al doilea război mondial, ale SUA în Coreea şi în Asia;
8. **tehnicile de modificare a mediului** în scopuri militare (Convenţia Naţiunilor Unite din 1976 asupra interzicerii tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile);

9. **proiectile cu schije nelocalizabile** cu raze X în corpul uman (Protocolul I al Convenţiei ONU din 1980);
10. **minele şi capcanele terestre**[112](Protocolul II al Convenţiei ONU din 1980, completat în 1996 şi Convenţia asupra interzicerii folosirii, stocării, producerii şi transferului minelor antipersonal precum şi distrugerea lor de la Ottawa din 1977); se apreciază că minele, capcanele (mine surpriză) şi alte dispozitive au devenit un flagel al războiului contemporan datorită costului lor scăzut (arma săracilor) şi posibilităţilor simple de utilizare ceea ce a făcut ca de la începutul celui de-al doilea război mondial să fie plasate pe teatrele de operaţiuni militare aproximativ 400 000 000 de mine terestre din care ce puţin 60 de milioane în ultimii 15 ani, de multe ori la întîmplare, fără un plan prestabilit care să permită deminarea după încetarea războiului[113];
11. **armele laser care provoacă orbirea** (Protocolul IV din 1996 la Convenţia ONU din 1980); este pentru prima dată din 1868 cînd o armă este interzisă înainte de a fi utilizată pe cîmpul de luptă şi care demonstrează că încă o dată dinamismul reglementărilor speciale ale mijloacelor de război[114].

Dincolo de aceste arme interzise prin convenţii speciale există şi o categorie de mijloace de război care nu sunt reglementate în mod special. Literatura de specialitate include în această categorie

---

[112] Minele, capcanele şi alte dispozitive sunt limitate la utilizare (numai împotriva adversarului şi cu condiţia planificării schematice) iar minele antipersonal sunt interzise total ; vezi în acest sens şi Vasile Creţu, "***Reevaluări şi noi reglementări privind interzicerea unor arme***", în RRDU, nr.12-13/1996, p.4-8.

[113] Textul "Convenţiei privind interzicerea folosirii, stocării, producerii şi transferul minelor antipersonal şi distrugerea lor", în RRDU nr.18/1997, p.34, a intrat în vigoare la 1 martie 1999 avînd în vedere că în 16 septembrie 1998 fusese de pus cel de-al 40 –lea instrument de retificare; cf. "Minelor antipersonal-puse sub interdicţii", în RRDU nr.22/1998,p.30.

[114] Vezi textul protocolul în RRDU nr.17/1997,p.25.

armele radiologice, mijloacele şi metodele de război electronic, dispozitivele cu ultrasunete, dispozitivele cu fulgere luminoase[115]ş.a. Un caz aparte îl reprezintă armele nucleare. Potrivit unor Rezoluţii ale Adunării Generale a ONU, utilizarea armelor nucleare ar fi o crimă împotriva umanităţii; dar valoarea juridică a acestor rezoluţii este precară dacă avem în vedere faptul că ele au fost votate în principal de statele socialiste şi de cele ale lumii a treia în timp ce statele occidentale şi-au rezervat dreptul de a recurge la arma nucleară în exercitarea drepturilor de autoapărare. Teza occidentală conform căreia arma nucleară ar putea fi utilizată se fondează pe caracterul vag al dreptului existent în materie de dezarmare nucleară (există doar tratate de neproliferare nucleară, care nici ele nu sunt obligatorii pentru state ca India şi Pakistan) şi dreptul de a utiliza forţa în caz de legitimă apărare, de represalii sau în stare de necesitate; în fapt aceste argumente nu rezistă unei analize serioase[116]. Totuşi, nici chiar Curtea Internaţională de Justiţie nu s-a putut pronunţa tranşant asupra acestei probleme: în avizul consultativ cerut de Adunarea Generală, ea a estimat că nu poate totuşi să concluzioneze în mod definitiv că ameninţarea sau folosirea de arme nucleare ar fi licită sau ilicită într-o împrejurare extremă de legitimă apărare, în care ar fi pusă însăşi supravieţuirea unui stat[117]. Rămîne deci în continuare asupra omenirii această sabie a lui Democles care nu poate fi "umanizată" sub forma bombei cu neutroni sau a armelor radiologice deoarece, chiar dacă acestea nu mai au decît un singur efect al armei nucleare clasice (care avea patru efecte, şocul exploziei, emisia de căldură, emisia de radiaţie şi impulsul electromagnetic), efectul radioactiv produce şi rău superfluu, atacă şi nediscriminant şi provoacă daune iremediabile mediului natural[118]. Iată tot atîtea motive pentru ca umanitatea să

---

[115] Din literatura română menţionăm Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***" p.151-157 iar din ceea străină Mahomed Arrasen op.cit.493-499.

[116] Eric David, op.cit., p.300 şi Mohamed Arrasen, op.cit.,p.446-493.

[117] Constantin Poenaru, "***Legea armelor nucleare şi dreptul internaţional umanitar***. Comentarii pe marginea unui aviz al Curţii Internaţionale de Justiţie în RRDU nr.17/1997, p.41 şi nr.19/1998, p.33.

[118] Eric David,op.cit.,p.301.

insiste în continuare să ilegalizeze arma nucleară, proces care în final trebuie să continue cu distrugerea acestui arsenal sinucigaş. Măsurile concrete în acest sens ar trebui luate încă de pe acum dacă avem în vedere previziunile conform cărora distrugerea arsenalului de arme chimice decisă prin Convenţia din 1993 nu va putea fi realizată decît într-o perioadă de timp mult mai mare decît aceea care a fost necesară pentru producere lor; un astfel de proces se dovedeşte a fi deosebit de complicat în condiţiile în care pericolul atacului cu arme de distrugere în masă se menţine şi în actualitate.

17. Metode de război.

Între metodele de război limitate sau intrezise de-a lungul timpului, fie prin reguli cutuminre, fie prin dispoziţii convenţionale se numără :

1. **Perfidia**, ca ansamblu al actelor la care se face apel, cu intenţia de înşelare, a bunei credinţe a unui adversar pentru a-l face să creadă că are dreptul să primească sau obligaţia să acorde protecţia prevăzută în regulile dreptului internaţional, aplicabil în conflictele armate (este o regulă foarte veche, Hugo Grotius menţionînd-o încă din antichitate iar sursa ei convenţională fiind art.23 din Regulamentul de la Haga din 1907, art.53 din Convenţia I-a din 1949, art.45 din Convenţia a II-a din 1949 şi art. 37-39 şi 85 din Protocolul I din 1977); exemplele de perfidie date de Protocul din 1977 (simularea intenţiei de a negocia sau acoperirea steagului de parlamentar sau simularea predării statutului de civil sau de necombatant; simularea predării unui statut protejat utilizînd semne, embleme sau uniforme ale Naţiunilor Unite, ale statelor neutre sau altor state nebeligerante ori organizaţii protectoare precum şi ale adversarului) implică şi regula că **stratagemele de război**, ca acte care au scopul să inducă în eroare un adversar sau să-l facă să comită imprudenţe dar care nu încalcă nici o regulă de drept internaţional aplicabil în conflictele armate deoarece, nefăcînd apel la buna credinţă a adversarului în ceea ce priveşte protecţia prevăzută de acest drept nu sunt perfide, toate aceste specii de acte de şiretenie (viclenie) sunt permise (spre exemplu folosirea

camuflajelor, a momelilor, a operaţiunilor simulate şi a informaţiilor false);

2. Refuzul de a lua prizonieri (art.23 din Regulamentul Convenţiei a IV-a de la Haga din 1907 şi art.40 din Protocolul adiţional I); ca atare, este interzis a se ordona să nu existe supravieţuitori, de a ameninţa cu aceasta adversarul sau de a conduce ostilităţile funcţie de această decizie, chiar dacă astfel de ordine au fost date , cum a fost cazul celui emis de Hitler la 18 octombrie 1942 conform căruia nimeni nu va fi cruţat;

3. Înrolarea forţată a resortimentelor părţii adverse (art.23 din Regulamentul Convenţiei a IV-a de la Haga din 1907, art.130 din Convenţia a II-a de la Geneva şi art.147 din Convenţia a IV-a)**;**

4. Distrugerile de bunuri protejate fără necesitate militară prevăzute în art. 33 din Convenţia a I-a de la Geneva, art. 49, 53 şi 54 ale Convenţiei a IV-a din 1949, art.4 şi 11 din Convenţia de la Haga din 1954, art.2 şi 3 din Convenţia a IX-a de la Haga din 1907, art.54 şi 62 din Protocolul adiţional I ş.a;

5. Actele sau ameninţările ale căror obiect principal este de a răspîndi teroarea în populaţia civilă (art.51.2 din Protocolul I) indiferent dacă efectul a fost atins sau nu; ceea ce contează la această metodă de război este intenţia expresă de a teroriza civilii cu distrugerea totală dar nu este aplicabilă în cazul atacării unui obiectiv militar legitim;

6. Atacurile nediscriminate, indiferent de forma lor, terestră, bombardament aerian sau naval ori de armele folosite[119] (proiectile, bombe, rachete, torpile etc.); art.51 par.4 şi 5 din Protocolul I din 1977 desemnează sfera atacurilor fără discriminare (atacuri care nu sunt îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat, cele în care se folosesc metode şi mijloace de luptă care nu pot fi îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat şi acelea în care se folosesc metode sau mijloace de luptă a căror efecte nu pot fi limitate după prescrierile Protocolului) la acele care sunt capabile să lovească fără deosebire obiectivele militare şi bunuri/persoane civile, dînd două exemple de tipuri de atacuri care

[119] Este evident că forţele armate ar trebuie dotate cu sisteme de arme de înaltă precizie în selectarea şi lovirea ţintelor , astfel s-ar comite crime de război prevăzute în Protocolul I art.85, par.3, pct..b.

vor fi , între altele, considerate ca efectuate fără discriminare (a- atacurile prin bombardament, oricare ar fi mijloacele sau metodele utilizate, care tratează ca un obiectiv militar unic, un anumit număr de obiective militare net distanţate, situate într-un oraş, sat sau orice zonă conţinînd o concentraţie analogă de persoane/bunuri civile şi b- atacurile de la care se poate aştepta să cauzeze incidental pierderi de vieţi omeneşti la populaţia civilă, rănirea de persoane civile, pagube bunurilor civile sau o combinaţie a acestor pierderi şi pagube care ar fi excesive în raport cu anturajul militar concret şi direct aşteptat);

7. Represalii armate, ca metodă de obligare a adversarului de a respecta legile războiului dar prin încălcarea acestora; avîndu-şi originea în antica lege a talionului şi fiind multă vreme admisă de dreptul războiului, sunt represaliile împotriva unor persoane şi bunuri aflate sub protecţie. Ele sunt interzise în mod neechivoc din diferite cauze prohibitive ale convenţiilor internaţionale[120]: art.46 din Convenţia I-a din 1949; art.47 din Convenţia a II-a ; art.13 al.3 din Convenţia a III-a; art.33 al.3 din Convenţia a IV-a ; art.20 (răniţii şi bolnavii, serviciul sanitar), art.52 al.1 (bunurile civile), art.53 (bunurile culturale), art.54 al.4 (bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei) art.51 al.6 (populaţia civilă), art.55 al.4 (lucrări şi instalaţii conţinînd forţe periculoase) din Protocolul I din 1977.

Este evident că încălcarea regulilor regimului juridic al mijloacelor şi metodelor de război reprezintă încălcări grave ale convenţiilor speciale care prohibesc sau limitează utilizarea unora dintre ele de către combatanţi. De altfel aceste indicaţii şi limitări se completează cu autoritatea de a utiliza anumite arme fiindcă altfel războiul n-ar exista. Regimul juridic al mijloacelor şi metodelor de război este o tentativă de a echilibra necesitatea militară cu principiile umanitare, cu alte cuvinte o încercare de "umanizare"a conflictului armat. Încă în 1877, într-un tratat de dreptul ginţilor se scria că e necesar ca războiul să fie uman iar pentru ca să rămînă uman, războiul trebuie să fie savant, rapid şi astfel, mai puţin

[120] Ion Dragoman, "***Represaliile ca metodă de război", în "Dreptul internaţional aplicabil în conflictele armate***", p.85-91.

barbar[121]. Iar în 1941 Nicolae Daşcovici remarca faptul că înfăţişarea cea mai izbitoare a războiului mondial, încă în septembrie 1939, era repeziciunea uluitoare cu care se desfăşura subliniind că în epoca războiului "fulger"şi "total" cu arme blindate şi mecanizate, ce au o iuţeală ameţitoare de mişcare şi putere năprasnică de foc de la distanţă pe pământ şi pe apă, iar în văzduh cu atacurile aeriene care nu mai îngăduie nici o rezistenţă şi nu mai întîlnesc nici o piedică defensivă serioasă, nu se mai poate susţine războiul decît cu mijloace asemănătoare; dacă nu le ai şi eşti sigur că nu le-ai putea avea, atunci nu faci război sau trebuie să cedezi şi să te declari învins de la început. Savantul român îşi încheia demonstraţia referitoare la metodele şi mijloacele de război concluzionînd că războiul "savant" se aseamănă tot mai mult cu o operaţie chirurgicailă al cărei succes atîrnă foarte mult de rapiditatea execuţiei[122]. Iar cel care scurtează vitorul ne şochează afirmînd că în războiul fără sînge al celui de-Al Treilea Val se preconizează unei noi generaţii de arme, acelea concepute pentru a ocroti viaţa omenească; că ne aflăm într-un punct al istoriei cînd exacerbarea la maximum a capacităţii de ucidere a atins limitele extreme, armele fiind prea nimicitoare ameninţă însăşi existenţa planetei; că în zilele noastre am atins punctul de negaţie dialectică în care istoria începe să se inventeze fiind posibilă o nouă cursă a înarmărilor a cărei esenţă este efortul de a concepe arme inteligente care tind către minimum (nu maximum) de letalitate[123]. Este evident că regimul juridic actual al mijloacelor şi metodelor de război rămîne cantonat la armele războiului de tip industrial (nu informaţional) şi trebuie să aşteptăm să vedem cum va răspunde dreptul internaţioal umanitar acestei provocări. Oricum, afectînd existenţa umană în ceea ce are ea fundamental, viaţa, libertatea, integritatea fizică şi psihică, mijloacele şi metodele de război utilizate în ostilităţile militare demonstrează de fiecare dată că în pofida încercării de a duce un război curat, cu respectare formelor sale legale, ele rămîn pănă la urmă nişte fapte murdare, de o murdărie absolută pentru specia umană.

---

[121] N.Daşcovici, "***Dreptul războiului şi neutralitatea***", colecţia textelor convenţionale, Tipografia Alexandru A. Terek, Iaşi, 1941, p.XIII.
[122] Ibidem, p.XII.
[123] Alvin şi Heidi Toffler, op.cit.,p.152-164.

18. Asistenţa juridică a acţiunilor militare.

Dreptul operaţional este definit ca fiind acea parte a dreptului internaţional şi intern care reglementează aspectele legale ale planificării şi desfăşurării acţiunilor militare desfăşurate de forţele armate atît în timp de pace cît şi de război[124]. Mai concret dreptul operaţional este ansamblul măsurilor militare luate la nivel strategic, operativ şi tactic pentru aplicarea dreptului conflictelor armate pe perioada desfăşurării ostilităţilor militare; ele se iau atît de autorităţile publice militare ale statului atît la nivelul comandamentului suprem cît şi la diferitele eşaloane ale forţelor armate cu respectarea, în toate împrejurările, a prescripţiilor convenţiilor internaţionale. Astfel, activitatea de cunoaştere, respectare şi aplicare a regulilor dreptului internaţional al conflictelor armate reprezintă o adevărată formă de asigurare a acţiunilor militare deoarece îşi aduce o contribuţie importantă la îndeplinirea scopurilor acestora în condiţii de legalitate; ea este o "asigurare" în sensul original al cuvîntului, acela de "punere în siguranţă", garantînd comandanţilor şi combatanţilor că acţiunile lor sunt legale şi că nu vor fi traşi la răspundere pentru faptele lor săvîrşite în concordanţă cu legile şi obiceiurile războiului. Iată de ce Regulamentul general al acţiunilor militare A.N.1 din 1996 consacra un articol special acestei probleme: "Art. 203. Asistenţa juridică constă în totalitatea măsurilor şi acţiunilor întreprinse pentru a asigura respectarea în acţiunile militare a cerinţelor legilor ţării, regulamentelor militare şi ale dreptului internaţional aplicabil în conflictele armate. Prin asistenţa juridică trebuie să se realizeze concordanţa între necesităţile militare şi restricţiile impuse, îndeplinirea măsurilor fără încălcarea normelor de drept, limitarea pierderilor colaterale în raport cu aşteptările, discriminare şi selectarea obiectivelor şi proporţionalitatea între mijloacele şi metodele folosite în raport cu necesităţile militare. Prin asistenţa juridică se amplifică demnitatea, onoarea şi prestigiul moral al armatei şi, implicit, victoria acesteia, prin eliminarea crimelor,

[124] "***Military Law***", U.S.Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1994 p.1-1.

distrugerilor şi suferinţelor inutile"[125]. Aşa se face că la toate planurile de operaţii trebuie să existe o anexă juridică[126] în care să se cuprindă elemente ca: obiective civile aflate sub protecţie, lucrări şi instalaţii conţinînd forţe periculoase; bunuri cu imunitate culturală; localităţi neapărate şi zone demilitarizate; localităţi şi zone sanitare şi de securitate, amplasarea lagărelor de prizonieri şi internaţi civili, a spitatelor şi organismelor de apărare civilă; rute de comunicaţii de transporturi sanitare; statutul combatanţilor şi regimul mijloacelor de război; proceduri pentru realizarea raporturilor non-ostile cu adversarul prin notificări şi acorduri prevăzute în convenţii; procedura de ridicare a imunităţii bunurilor în caz de necesitate militară; modul de marcare a persoanelor şi bunurilor protejate; procedurile de comportament faţă de răniţi, prizonieri, morţi; cooperarea cu organismele umanitare; sancţionarea abaterilor disciplinare şi infracţiunilor; condiţiile în care s-ar putea recurge la represalii; regulile de angajare şi de conduită tactică etc. Datorită importanţei speciale pe care o au, prezentăm un exemplu de reguli de angajare utilizate de combatanţii coaliţiei antiirakiene; operaţiunea respectivă a avut două etape în care s-au aplicat reguli de angajare diferite[127]. Astfel, în prima etapă, caracterizată de o perioadă de pace, regulile de angajare ale operaţiunii "Scutul Deşertului" prevedeau în estenţă:

1. Nu suntem în război ci suntem în timp de pace!
2. Nu desfăşurăm operaţii ofensive!
3. Poţi folosi forţa în autoapărare ca răspuns la atacuri sau ameninţarea cu atacul iminent împotriva forţelor, cetăţenilor, proprietăţii sau intereselor comerciale ale aliaţilor sau ţării gazdă!
4. Nu captura proprietatea străină pentru îndeplinirea misiunii!
5. Tratează toate persoanele şi proprietăţile cu respect şi demnitate!

---

[125] "***A.N.1- Regulamentul general al acţiunilor militare***", Bucureşti, 1996, p.32.

[126] Un exemplu de anexă juridică este dat în "Buletinul AISM nr.3 /1998", Editura AISM, Bucureşti, 1998, p.322-324.

[127] După "Military Law", op.cit.,p.4-8 la p.4-10.

6. Învaţă regulile de angajare pe timp de război şi aplică-le cînd ostilităţile încep!

Iar în etapa a doua, caracterizată ca perioadă de război, regulile de angajare ale oprațiunii "Furtuna deşertului" prevedeau în esenţă:

1. Luptă doar cu combatanţii adversarului şi atacă numai obiectivele militare!
2. Cruţă persoanele şi bunurile civile!
3. Nu ataca pe cei care s-au predat, sunt în afara luptelor datorită rănilor sau bolilor, pe naufragiaţi ori pe cei care se salvează cu paraşuta dintr-o navă în pericol!
4. Evită vătămarea civililor dacă nu este necesară salvării vieţilor voastre şi nu deschide focul spre zone civile populate sau clădirile neapărate ori nefolosite în scopuri militare!
5. Bisericie, templele, şcolile, muzeele, monumentele naţionale şi orice alte bunuri culturale sau istorice nu vor fi atacate decît în autoapărare!
6. Nu ataca spitalele decît dacă adversarul le foloseşte pentru a comite acte ostile împotriva voastră şi numai după ce avertismentul dat, cînd situaţia a permis şi timpul rezonabil acordat pentru încetarea actelor ostile a expirat!
7. Minele -capcană pot fi folosite pentru a proteja poziţiile voastre sau a interzice avansarea forţelor adversarului dar nu pot fi utilizate pe proprietăţi particulare şi vor fi recupreate şi distruse cînd necesitatea militară ce a condus la utilizarea lor nu mai există!
8. Jefuirea sau capturarea trofeelor de război sunt interzise!
9. Evită vătămarea civililor şi proprietăţilor lor dacă nu este necesară salvării vieţilor noastre şi nu ataca bunuri civile identificate, precum locuinţe, decît dacă sunt folosite de adversar în scopuri militare şi nici formaţiuni de asistenţă neutre în îndeplinirea misiunilor lor umanitare!
10. Tratează civilii şi bunurile lor cu respect şi demnitate! Înainte de a utiliza proprietăţi private verifică dacă nu le poţi înlocui cu proprietăţi publice! Nu rechiziţiona proprietatea civililor, inclusiv vehiculele, fără permisiune

comandantului de companie şi fără a primi autorizare scrisă!

12. Limitează distrugerile la ceea ce îşi cere misiunea!

În concluzie, toate deciziile militare consemnate în acte juridice emise de comandamentele militare în timp de război trebuie să fie elaborate şi executate în conformitate cu principiile şi normele dreptului conflictelor armate; practic nu trebuie să existe directive, dispoziţiuni, hotărîri, planuri, proceduri sau ordine prin care să se încalce regulile de drept ale războiului.

19. Limitele opraţiilor ofensive şi defensive.

În afara limitărilor realzate prin regimul juridic al mijloacelor şi metodelor de război, dreptul operaţional instituie şi limitări ale operaţiilor ofensive şi defensive desfăşurate de beligeranţi şi impune acestora luare unor măsuri de precauţie în pregătirea şi ducerea acţiunilor militare. Astfel, în ceea ce priveşte **persoanele** (limitări "ratione personae"), prin dispoziţiile diferitelor instrumente internaţionale (Declaraţia de la Sankt Petersburg din 1868, Regulamentul Convenţiei a IV-a de la Haga din 1907, Convenţia de la Haga din 1954, Protocolul I din 1977) forţelor armate aflate în ofensivă li se interzice de a ataca:

a) persoanele civile;
b) persoanele scoase din luptă şi
c) persoanele destinate serviciului medical şi religios destinate asistenţei victimelor războiului.

În acelaşi timp, cel care se află în defensivă are o obligaţie negativă de a nu utiliza necombatanţi pentru a proteja obiectivele militare aflate în dispozitivul de apărare sau a favoriza operaţiile sale defensive precum şi o obligaţie pozitivă de a se strădui să îndepărteze civilii şi bunurile civile de dispozitivul apărării ori de a nu plasa obiectivele militare în proximitatea zonelor foarte populate. Din punct de vedere spaţial aceste limitări se referă la toate componentele teatrului de război (terestru, maritim, aerian) iar din punctul de vedere material sunt interzise orice acte de ostilitate împotriva persoanelor protejate. Există însă şi excepţii de la regula neatacării civililor şi anume cînd aceştia participă direct la ostilităţi

(art.51 al.3 din Protocolul I), cînd se expun singuri atacului apropiindu-se de obiectivele militare şi cînd pierderile civile sunt provocate incidental, fără a fi excesive în raport cu avantajul militar concret şi direct aşteptat. Bineînţeles că această apreciere este subiecivă dacă ne gîndim că la Hiroşima şi Nagasaki (care aveau obiectivele militare importante) au murit 275 000 de civili, la Dresda (important nod feroviar) au fost 100 000 de victime între 13-15 februarie 1945 iar bombardamentul Beirutului pe timpul intervenţei. israeliene din 1982 au pierit 29.506 oameni din care doare 1100 combatanţi (raport 1:28); conform, unor informaţii neoficiale, Războiul din Golf s-a soldat cu 35-40.000 de civili şi 85-115.000 combatanţi decedaţi, americanii recunoscînd că numai 7 la sută din bombe aveau dispozitive de teleghidare de precizie[128].

De asemenea, în ce priveşte **bunurile** (limitări "ratione materiae"), forţele armate aflate în atac li se interzice de a lovi: bunurile cu caracter civil; localităţile neapărate; zonele neutralizate şi demilitarizate; zonele şi localităţile sanitare şi de securitate; stabilimentele şi unităţile sanitare fixe şi mobile; organismele de protecţie civilă; bunurile culturale şi lăcaşurile de cult; bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei civile; mediul natural; lucrări şi instalaţii conţinînd forţe periculoase. În ceea cel priveşte pe cel aflat în apărare, acesta are obligaţia generală negativă de a nu uitliza bunurile protejate în scopuri militare deoarece fie comite un act de perfidie, fie le face să-şi piardă imunitatea; lui îi revin şi obligaţii speciale cum ar fi aceea de a pregăti din timp de pace salvarea bunurilor culturale şi a nu le utiliza la război în scopuri ostile, de a nu amplasa obiectivele militare în proximitatea lucrărilor conţinînd forţe periculoase, de a nu uitiliza bunuri sanitare pentru a pune obiective militare la adăpost de atacuri ci de a le amplasa la distanţă de dispozitivul de apărare astfel încît să nu fie în pericol. Şi în acet domeniu de limitare regulile se aplică oricărei operaţiuni terestre, aeriene sau navale.

În sfîrşit, acţiunile ofensive şi defensive ale beligeranţilor sunt limitate de dreptul operaţional prin intermediul măsurilor de precauţie prevăzute în art.57 şi 58 ale Protocolului I din 1977

[128] După Eric David op.cit., p.210.

pentru asigurarea protecţiei populaţiei civile, persoanelor civile şi bunurilor cu caracter civil. Şi în acest domeniu, obligaţiile atacatorului şi apărătorului sunt diferite. În timp ce atacatorul este obligat să ia măsurile de precauţie prevăzute (art,57- precauţii în atac), apărătorul va lua astfel de măsuri doar în măsura în care aceasta este posibil (art.58- precauţii împotriva efectelor atacurilor); această diferenţiere de tratament este rezonabilă prin faptul că în timp ce atacatorul are iniţiativa luptei, apărătorul este condiţionat în acţiunile lui de ceea ce face cel care atacă, acesta fiind şi motivul pentru care există şi o disproporţionalitate între obligaţiile în ofensivă şi defensivă. Astfel, conducerea operaţiilor militare defensive implică în mod concret doar evitarea amplasării de obiective militare în interiorul sau în apropierea zonelor intens populate[129] precum şi îndepărtare populaţiei şi bunurilor civile supuse autorităţii apărătorului din vecinătatea obiectivelor militare[130]. În schimb în conducerea operaţiilor ofensive trebuie avută permanent în vedere, următoarelor măsuri de precauţie:

a) în pregătirea şi deschiderea atacului trebuie respectat strict principiul discriminării, verificîndu-se ca obiectivele de atacat să nu fie persoane/bunuri potejate ci numai obiective militare, alegîndu-se mijloacele şi metodele de atac pentru evitarea sau reducerea la minimum a pierderilor şi pagubelor civile care ar putea fi cauzate incidental şi abţinîndu-se de la lansarea unui atac de la care s-ar putea aştepta că va cauza incidental pierderi

[129] Ne apare astfel discutabilă o teză a doctrinei militae romînaşti anterioară anului 1989 prin care se impunea ideea transformării tuturor localităţilor în "cetăţi de muncă luptă şi apărare"; credem că analizînd avantejele şi dezavantajele diferitelor soluţi ce pot fi adoptate în situaţii coerente, autorităţile politice şi militare pot integra localităţile în dispozitivul defensiv dar le pot şi declara ca neapărate (deschise).

[130] Îndepărtarea populaţiei/ bunurile civile din vecinătatea obiectivelor militare se realizează sub rezerva art.49 din Convenţia a IV-a din 1949 care interzice Puterii ocupate transferările forţate sau deportările civililor (în masă sau individual) dar permite evacuarea totală sau parţială dacă securitatea populaţiei sau motive imperioase militare o cer, fără a se ieşi din frontierele teritoriului ocupat.

şi pagube civile care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret şi direct aşteptat;

b) anularea sau întreruprea atacului atunci cînd reiese că obiectivul său nu este militar sau dacă ar cauza incidental pierderi şi pagube excesive;

c) lansarea unui avertisment, în timp util şi prim mijloace eficace, atunci cînd circumstanţele o permit, în cazul atacurilor care pot afecta populaţia civilă;

d) alegerea obiectivului pentru care se poate aştepta ca atacul să prezinte pericolul cel mai mic pentru persoane/bunuri civile, în cazul cînd este posibilă alegerea între mai multe obiective militare pentru a obţine un avantaj militar echivalent.

Avînd în vedere unele examinări susceptibile de a fi înţeles în mod diferit (pierderi şi pagube **excesive**, avantajul militar), textul respectiv a ţinut să precizeze că nici o dispoziţia a art.57 nu poate fi, interpretată ca autorizînd atacurile împotriva populaţiei civile, persoanele civile sau bunurile cu caracter civil; de asemenea, se menţionează că măsurile de precauţie respective se iau şi în conducerea operaţiunilor militare pe mare şi aer. Să mai notăm şi faptul că, dincolo de diferenţele menţionate între oepraţiile defensive şi ofensive, în concepţia Protocolului I din 1977 prin expresia "atacuri" se înţeleg actele de violenţă împotriva adversarului, indiferent dacă aceste acte sunt ofensive sau defensive.

20. Consilierul juridic militar.

Responsabilitatea aplicării dreptului operaţional revine comandanţilor de pe diferite trepte ierarhice, care sunt asistaţi în luarea deciziilor de către statul major. Dar, în situaţia actuală, în care volumul dat de diversitatea regulilor juridice care trebuie aplicate în timp de război a ajuns atît de mare încît cere şi o specializare în domeniu, s-a impus firesc necesitatea ca, la anumite nivele ale forţelor armate, unde aplicarea dreptului conflictelor armate este complexă, comandantul să fie ajutat în luarea deciziilor legale

specifice de către un consilier juridic militar[131]. Existenţa acestuia apare ca fiind absolut necesară, între altele datorită faptului că multe dintre normele dreptului războiului lasă unui comandant latitudinea de a aprecia oportunitatea aplicării lor sau pe aceea de a interpreta singur care ar fi modalitatea concretă de aplicare. Astfel, formulări ca: "a lua toate precauţiile posibile", "în măsura în care aceasta este posibil", "atunci cînd situaţia o permite" (destul de des folosite în instrumentele juridice internaţionale, în încercarea de a păstra echilibrul între necesităţile militare şi cele umanitare) sunt elocvente în acest sens; scoase însă din context ele ar putea duce la unele interpretări eronate care l-ar îndepărta pe comandant de spiritul umanist al convenţiilor internaţionale unde se află înscrise. Este deci nevoie de o viziune globală asupra dreptului internaţional umanitar (în sens larg), viziune pe care nu o poate avea decît un specialist în domeniu. Prin urmare, consilierul juridic militar este, la modul cel mai general, un cunoscător în profunzime al regulilor de drept aplicabil în conflictele armate care, în procesul elaborării hotărîrii comandantului pentru îndeplinirea misiunii primite, prezintă date, concluzii şi propuneri privitoare la asigurarea respectării şi aplicării legilor şi obiceiurilor războiului. De altfel, asistenţa juridică a acţiunilor militare nu poate fi realizată decît prin existenţa unui compartiment de specialitate format din consilieri juridici, afectat pe lîngă comandant şi statul major.

Poziţia consilierului juridic militar în cadrul comandamentului este aceeaşi cu a celorlalţi şefi de armă şi specialişti care-l asistă pe comandant în luarea deciziilor, informîndu-l şi propunîndu-i soluţii în diverse domenii.

Lucrările de specialitate definesc consilierii juridici ca fiind specialişti de care trebuie să dispună comandanţii militari, la anumite eşaloane, în scopul de a fi consiliaţi competent în ceea ce priveşte

---

[131] Despre rolul consilierilor juridici vezi: Krister Thelin, "***Consilieri juridici pe lîngă forţele armate***", în RRDU nr.5/1994, p.16; Vasile Creţu, "***Al doilea seminar internaţional pentru consilieri juridici de drept umanitar din forţele armate***", În RRDU nr.6/1994, p.6; Ion Dragoman, "***Consilerul juridic militar***", în RRDU nr.6/1994, p.14-15; "***Rolul consilierului juridic în SUA***" în, RRDU nr.9 /1995, p.21.

aplicarea dreptului conflictelor armate şi învăţarea normelor acestuia de către membrii forţelor armate[132].

Izvorul juridic al existenţei şi acţiunii consilierilor juridici în forţele armate este art.82 din Protocolul I din 1977 a cărui analiză arată că statutul acestuia nu este strict determinat convenţional, ceea ce prezintă avantajul că lasă statelor libertatea de a-l reglementa aşa cum îl doresc, dar şi dezavantajul că nu obligă statele să includă în structurile forţelor lor armate şi funcţia de consilier juridic deşi nimeni nu se îndoieşte de necesitate şi utilitatea lui. Lipsa unor norme amănunţite care să reglementeze activitatea consilierului juridic a cauzat vii dezbateri în mediile de specialitate. Astfel, în cadrul Congresului din 1982 al Societăţii Internaţionale de Drept Militar şi Dreptul Războiului[133] s-a apreciat că în pofida unei formulări ambigue, art.82 conţine totuşi o normă imperativă, în sensul că statele au obligaţia de a pune consilieri juridici la dispoziţia comandanţilor militari; această obligaţie este relativă doar în sensul că se încadrează în categoria obligaţiilor de rezultat[134]. Dacă art.82 are şi un caracter supletiv, acesta se referă doar la nivelul ierarhic la care trebuie să funcţioneze aceşti specialişti ai dreptului internaţional. Practica generală în acest sens este aceea a încadrării consilierilor juridici de la eşalonul divizie în sus ceea ce nu exclude posibilitatea existenţei acestora şi la nivele superioare.

Considerăm că acest "sfătuitor " al comandantului, poate fi un jurist civil care este specializat în domeniul militar fie un ofiţer de profesie care este format în domeniul juridic prin cursuri de specializare; dacă există, ofiţeri de carieră licenţiaţi în drept sunt compatibili în cea mai mare măsură să îndeplinească sarcina de consilier juridic. Atribuţiile concrete ale acestuia se stabilesc de fiecare stat; spre exemplu, atribuţiile principale ale consilierului juridic în armata germană sunt: să ofere consultanţă comandantului

---

[132] Pietro Verri, "***Dictionaire du droit international des conflicts armes***", CICR, Geneve, 1988, p.38.

[133] Revue de droit militaire et de droit de la guerre nr.XXI-1-2-3-4, 1982, Bruxelles, p.483-493, 546-549.

[134] Andre de Smet, "***Les conseillers juridiques dans les forces armees***", Revue de droit militaire et de droit de la guerre, XXI-12-3-4, 1982, Bruxelles, p.523-530.

în toate problemele care au legătură cu dreptul militar şi dreptul internaţional ;să examineze ordinele şi dispoziţiile care sunt emise asigurînd constituţionalitatea şi legalitatea acestora; să participe la luarea deciziilor în aplicaţiile tactice şi în timp de război prezentînd comandantului soluţii şi propuneri în chestiuni legate de dreptul internaţional; să asigure instruirea juridică a tuturor militarilor şi, în special, a ofiţerilor[135]. În ce priveşte problema răspunderii consilierului juridic pentru calitatea propunerilor pe care le face şi posibilitatea urmări acestora se pleacă de la ideea că nimic nu limitează pe treatrul de operaţii dreptul comandantului de a adopta, pe propria răspundere, hotărîrile care i se par oportune în îndeplinirea misiunii primite. De aceea, responsabilitatea consilierului juridic nu ar putea fi angajată decît în cazul în care a dat un aviz în mod voit eronat, atunci cînd refuză fără motivaţie să-şi îndeplinească atribuţiile sau în caz de neglijenţă. În situaţia în care comandantul militar nu ţine seama de consilierul său juridic şi violează grav dreptul războiului, consilierul este obligat să raporteze despre asta superiorului său de specialitate; pentru a nu afecta raporturile de subordonare el nu se va adresa, în nici un caz, direct superiorului ierarhic al comandantului său. A institui un regim de responsabilitate penală pentru consilierul juridic ar putea fi un demers care ar asigura autoritatea ştiinţifică, morală şi personală a acestuia dîndu-i, în acelaşi timp, o mare eficacitate[136]. Oricum comandanţii sunt conştienţi de legalitatea deciziilor lor depinde şi de consilierii juridici şi de aceea îi consultă în aplicarea dreptului operaţional. Astfel, în cursul războiului din Golf, responsabilii militari ai coaliţiei iraniene au făcut o serie de declaraţii din care a reieşit că avizele consilierilor juridici au fost luate în consideraţie la fiecare nivel al procesului de luare a deciziei, apreciindu-se că juriști au dovedit că pot fi de mare ajutor în cadrul operaţiei; iar responsabilii politici ai coaliţiei au precizat că nici o ţintă n-a fost stabilită fără consultarea juriştilor, astfel încît putem concluziona că

[135] ZDv. 15/2, Humanitaires Volkerrecht in bewaffnetan Konflicten. Handbuchs, august 1992, art.146-149.

[136] Liculia Bolings, "***Les conseillers juridiques dans les forces armees, leur role et les conditions de leur efficacite***", RDMDR nr.XXII-3-4, Bruxelles, 1983, p.343-368.

prin instituţia consilierilor juridici putem vorbi şi în conflict armat că "inter arma leges" avînd în vedere contribuţia lor la cunoaştere şi respectarea dreptului operaţional.

De altfel în unele armate, pe lîngă regulamentele care preiau dispoziţiile convenţiilor internaţionale de drept umanitar (cum sunt cele deja menţionate pentru armata americană- FM 27-10/1956 sau pentru armata germană ZDV 15/2 din 1992) există şi regulamente speciale pentru operaţiile juridice; este cazul regulamentului american FM 27-100/1991 care se adresează atît comandanţilor de la toate eşaloanele cît şi personalului Serviciului Juridic Militar[137].

21. Dreptul conflictului armat maritim.

Într-o definiţie generală se poate spune despre conflictul armat maritim că se compune din totalitatea acţiunilor militare duse pe mare, putînd avea un rol dominant, important sau secundar în ansamblul războiului[138]. Că războiul naval este o componentă importantă a conflictului general o demonstrează nume sonore din istoria artei militare ca Salamina (480 î.H.), Actium (31 î. H.), Trafalgar (1805), Tsushima (1905), Pearl Harbour (1941), Midway (1942), Guadalcanal (1942-1943) sau numele răsunătoare din galeria marilor comandanţi militari ca Temistocle (fondatorul strategiei navale), amiralii Nelson, Togo, Raeder, Yamamoto, Nimitiz ş.a. Multe din campaniile purtate în timpul războiului au luat chiar denumirea mărilor unde s-au defăşurat: Bătălia Atlanticului, a Mării Nordului, a Pacificului, a Mediteranei, a Golfului[139]. Şi astăzi

---

[137] FM 27-100, Legal Operations, Deparatament of the Army, Washington D.C., 1991.

[138] Lexicon militar, Editura militară, Bucureşti, 1980, p.569. Supremaţia pe mare a avut, de regulă, o importanţă deosebită în război; de exemplu, în cel de-al doilea război mondial supremaţia maritimă obţinută de forţele aliate în Mediterana şi Atlantic a făcut posibilă victoriile din Africa de Nord, Sicilia, Italia şi apoi debarcarea în Normandia; în Pacific războiul naval dus de SUA a jucat un rol însemnat în înfrîngerea Japoniei.

[139] Un exemplu edificator al locului şi rolului opeaţiunilor navale în ansamblul acţunilor militare este Bătălia Atlanticului din ultimul război mondial. Ea s-a derulat pe o perioadă de peste cinci ani şi a trecut prin mai

operaţiunile militare maritime sunt indispensabile desfăşurării conflictelor armate fie că acestea sunt interstatale (conflictul din Malvine) sau desfăşurate sub mandatul unor organizaţii internaţionale (Războiul din Golf). Deşi face parte din conflictul armat general, războiul naval se deosebeşte în multe privinţe de războiul terestru avînd elemente specifice în ceea ce priveşte teatrul de război, mijloacele şi metodele de război, protecţia umanitară şi statutul participanţilor. Spre exemplu, astăzi submarinele cu care sunt dotate marinele militare ale unor state au propulsie nucleară ceea ce le acordă o autonomie practic nelimitată în spaţiu şi timp iar dotarea lor cu armament cu rază lungă de acţiune le permite să atingă orice ţinte de pe glob; de asemenea portavioanele fac ca războiul maritim să se întrepătrundă cu cel aerian şi terestru astfel încît cele trei componente devin inseparabile. Chiar dacă războiul naval se desfăşoară în cadrul conflictului armat general contribuinl la realizarea scopului general al războiului (înfrîngerea adversarului şi impunerea voinţei proprii), specificitatea lui face ca atingerea acestui scop general să se realizeze prin obiectivele parţiale ale conflictului armat sau înfrîngerea flotei de război inamice, anihilarea flotei de război a adversarului, distrugerea fortificaţiilor, instalaţiilor maritime şi de litoral, întreruperea comunicaţiilor cu litoralul statului inamic, prevenirea contrabandei de război şi a asistenţei ostile, sprijinirea acţiunilor trupelor de uscat şi aeriene prin protecţia

---

multe faze dictate atât de schimbările geografice ale accentelor sale cît şi de introducerea de noi tactici şi tehnici de luptă. Cea mai îndelungată şi primejdioasă strategie a acesteia s-a desfăşurat între vasele de escortă aliate şi submarinele germane care au început odată cu declanşarea războiului şi s-a terminat definitiv când ultimul submarin german a capitulat în 1945; în acest război submarin, germanii n-au respectat regulile utilizării submarinelor contra vaselor comerciale iar britanicii şi-au dotat navele de comerţ cu armament încă înaintea începerii războiului. Statisticile Bătăliei Atlanticului arată astfel că s-au scufundat peste 2600 de nave totalizînd 15 milioane de tone, cele mai multe comerciale iar printre cele 60 000 de victime, cel puţin jumătate erau civili.

debarcării pe litoral, apărarea propriului litoral şi ocrotirea propriei flote comerciale[140] ş.a.

Această specificitate a războiului naval impune reguli juridice distincte de concepere şi desfăşurare a acţiunilor militare pe mare al căror ansamblu formează dreptul conflictelor armate maritime care s-a constituit într-un lung proces evolutiv care corespunde procesului de dezvoltare generală a dreptului internaţional şi cuprinde trei perioade[141]:

a) perioada cutumelor, de la apariţia primelor reguli juridice în domeniu şi pînă în a doua jumătate a secolului al XVII- lea, caracterizată prin existenţa unor uzanţe şi obiceiuri juridice deseori neuniforme şi chiar divergente care, începînd cu secolul al XV-lea încep să fie codificate în culegerea de la Barcelona intitulată "Consolato del Mare" (1434), "Cutumele de la Amsterdam", "Legile de la Anvers", "Dreptul maritim al lui Wisby" etc.;

b) etapa declaraţiilor uni-, bi- şi multilaterale, pînă în ultimul pătrar al secolului trecut, reglementînd diferite aspecte ale războiului naval, cum ar fi Ordonanţa regală franceză din 1681, Declaraţia rusă din 1780 asupra neutralităţii armate, Declaraţia britanică din 1753 cu privire la dreptul de priză, Declaraţia Conferinţei de la Paris[142]din 1858, Declaraţia din 1874 privind drepturile şi uzanţele războiului;

c) perioada convenţiilor, în care normele juridice ale războiului maritim sînt materializate în convenţii care unifică şi codifică uzanţele şi cutumele existente şi dezvoltă noi reguli fără ca

---

[140] Grigore Geamănu, "***Drept internaţional public***" vol II, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1983, p.105.

[141] Ionel Cloşcă, Vasile Gherghescu, op.cit.,p.245; Ionel Cloşcă, "***Războiul naval şi legile lui***", Editura Militară Bucureşti, 1991, p. 202; Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", p.187.

[142] Cea mai importantă dintre ele este Declaraţia din 1856 referitoare la dreptul internaţional maritim fiind ratificată de 34 de state şi avînd aplicatibilitate şi în prezent. Ea enunţa următoarele reguli: 1.desfinţarea cursei (ansamblul acţiunilor maritime desfăşurate

opera de codificare a legilor şi obiceiurilor războiului naval să se fi încheiat nici chiar pînă astăzi.

Instrumentele internaţionale care guvernează conflictele armate maritime sunt: cele 8 convenţii de la Haga din 1907 (a-IV-a privind regimul armelor de comerţ inamice la începutul ostilităţilor; a VII-a privind utilizarea minelor submarine atomice de contact; a IX-a privind bombardarea cu forţe navale în timp de război; a X-a privind adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenţiei de la Geneva din 1906 referitoare la îmbunătăţirea soartei răniţilor (ieşită din vigoare); a XII-a privind Curtea Internaţională de Prize Maritime (neratificată) şi a XIII-a privind drepturile şi obligaţiile puterilor neutre în caz de război maritim); Declaraţia de la Londra din 1909 privind dreptul războiului maritim (neratificată); Manualul de la Oxford din 1913 privind legile răîzboiului maritim în raporturile dintre beligeranţi; Procesul-verbal referitor la regulile războiului submarin de la Londra din 1936; Convenţia a II-a de la Geneva din 1949 privind protecţia răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor din forţele armate pe mare; Manualul de la San Remo din 1994 privind dreptul internaţional aplicabil în conflictele pe mare. Analizînd aceste documente observăm că unele dintre ele n-au fost ratificate de către state şi deci n-au putut intra în vigoare; altele ca Declaraţia de la Londra din 1909, deşi neratificate, au aplicabilitate doar prin faptul că a în corpul lor unele reguli cutumiare; iar altele, ca cele două Manuale din 1913 şi 1994 sunt opere doctrinare fără a fi obligatorii pentru state. La aceste instrumente specifice de drept al conflictelor navale trebuie să adăugăm şi unele instrumente juridice regionale referitoare la folosirea în scopuri paşnice a spaţiilor maritime cum ar fi Tratatele de la Telatelolco din 1967, de la Raratonga din 1985, asupra Antarticii din 1959, asupra fondului mărilor şi oceanelor din 1972 prin care spaţii maritime vaste au fost declarate ca zone de pace şi zone lipsite de arme nucleare. Rezoluţiile şi convenţiile ONU privind promovarea utilizării paşnice a spaţiilor maritime şi restrîngerea folosirii lor în scopuri militare a culminat cu adoptarea Convenţiei asupra dreptului mării din 1982 şi nenumărate sentinţe şi avize ale Curţi Internaţionale de Justiţie au reconfirmat restrîngerea

dreptului beligeranţilor de a utiliza spaţiile internaţionale pentru a-şi rezolva conflictele pe calea armelor. În sfîrşit, să amintim că şi legile interne ale statelor reglementează unele probleme ale războiului naval; pentru România, de exemplu, sunt aplicabile în domeniul Codul român de juristicţie a prizelor maritime[143] din 1918; Legea pentru organizarea şi funcţionarea juristdicţiunii de prize maritime[144] din 1917; Regulamentul privind admiterea şi staţionarea în porturile şi apele teritoriale ale regatului România navelor de război străine, navelor auxiliare şi aeronavelor aflate la bordul lor[145]; Instrucţiunile pentru aplicarea dreptului şi convenţiilor internaţionale în timpul războiului maritim[146]; sau Legea nr.17/1990 privind regimul juridic al apelor maritime interioare, al mării teritoriale şi al zonei contigue a României.

Concluzia care rezultă chiar şi din analiza suscintă a situaţiei instrumentului juriodic al conflictelor maritime pînă în anii din urmă, este că dreptul care reglementează folosirea forţei armate în spaţiul maritim ar trebui de mult să fie reevaluat în scopul de a ţine pasul cu mijloacele şi procedeele de război maritim moderne şi funcţie de modificările ordini juridice a oceanului planetar. Într-adevăr, dacă dreptul războiului terestru şi-a găsit reafirmarea şi dezvoltarea în convenţii recente, în special în cele două protocoale adiţionale din 1977, în cazul războiului naval nu s-a întîmplat acest

---

143 Monitorul Oficial nr.151 din 28 septembrie 1917.

144 Ibidem, nr.1 din 4 ianuarie 1918.

145 Ibidem, nr.19 din 28 februarie 1934.

146 Editate de Inspectoratul General al Marinei Regale în 1934. În Prefaţa Instrucţiunii se arată că regulile războiului maritim sunt un produs al justiţiei umane, un organ necesar vieţii şi civilizaţiei internaţionale şi trebuiesc aplicate cu desăvîrşită conştinţă, imparţialitate şi echitate, motive pentru care comandanţii navelor de luptă sau ai sectoarelor maritime şi fluviale sunt chemaţi să aplice aceste norme în timp de război pentru a apăra demnitatea pavilionului şi interesele suverane ale statului; ele constituie un ghid al dreptului maritim în timp de război şi prin aceasta o contribuţie în plus pentru realizarea codificării mijloacelor legale şi eficace impuse de colectivitatea naţiunilor civilzate pentru stoparea atrocităţilor şi inechitaţilor din timpul ostilităţilor.

lucru. Marea majoritate a regulilor convenţionale în domeniu datează din 1907 şi sunt depăşite prin reglementarea atacurilor din Protocolul I din 1977 care nu se aplică ostilităţilor maritime decît prin analogie şi numai atacurilor care afectează direct civilii pe teritoriul terestru; aceasta înseamnă că o mare parte a conflictului armat maritim şi anume aceea privind atacurile lansate de forţele navale asupra obiectivelor maritime (nave şi aeronave) nu este reglementată. Deoarece operaţiunile maritime fac parte, alături de cele terestre şi aeriene, din conflictul general este iraţional ca norme aplicabile lor să fie complect diferite deoarece toate aspectele privind pregătirea şi desfăşurarea conflictului armat trebuie să se conformeze principiilor generale ale dreptului internaţional umanitar indiferent de teatrele de operaţii pe care se desfăşoară. De altfel, chiar primul război mondial demonstrase că dreptul cutumiar maritim ca şi convenţiile de la Haga începuseră deja să fie depăşite de evoluţia mijloacelor şi metodelor de război naval; echilibrul fragil realizat atunci de dreptul războiului naval între necesitatea militară şi nevoile umanitare se baza pe principiile maritime ale velierelor secolului trecut. Pe de altă parte, după ultima conflagraţie mondială, marina militară a luat un avînt deosebit: în cadrul potenţialului militar global, componenta maritimă deţine 40 la sută din armamentul nuclear, pe oceane operează mari structuri strategice navale care cuprind nave de linie echipate cu rachete cu focoase nucleare şi clasice, submarine, portavioane ceea ce face ca războiul naval să-şi fi schimbat funcţiile şi obiectivele, forţele navale putînd să desfăşoare, pe baza autonomiei largi de care dispune, chiar operaţiuni independente[147]. Au de suferit schimbări considerabile şi alte domenii ale dreptului internaţional, ca dreptul mării, dreptul aerian, dreptul mediului, dreptul păcii, dreptul organizaţiilor internaţionale.

Aşa cum aprecia un specialist al CICR, toate acestea au determinat o incertitudine nefastă în ceea ce priveşte conţinutul dreptului internaţional contemporan aplicabil în conflictele armate

---

[147] Carmen Grigore, "***O reevaluare a dreptului internaţional umanitar apicabil în conflictele navale***", în suplimentul RRDU nr.12-13 /1996, p.2.

maritime[148]. Deşi operaţiile navale sunt departe de a fi aşa de frecvente ca cele terestre, multe conflicte recente au demonstrat necesitatea imperioasă a actualizării dreptului războiului naval. Astfel, conflictul din Malvine ca şi Războiul din Golf au pus probleme privind zonele de excludere instituite de beligeranţi, blocada maritimă şi excepţiile autorizaţe pe motive umanitare în acest domeniu ca şi obligaţia Consiliului de securitate de a respecta dreptul internaţional umanitar; războiul dintre Irak şi Iran a adus în centrul atenţiei probleme privind zonele de excludere, atacarea navelor civile neutre, identificarea obiectivelor civile de către beligeranţi sau amplasarea minelor navale[149]. Astfel de evenimente au determinat unele state ca în cursul ultimilor ani să perfecţioneze manualele militare referitoare la dreptul războiului maritim (SUA, Marea Britanie, Germania). Deşi conflictele maritime recente nu s-au soldat cu distrugeri de nave civile sau necombatante atît de numeroase ca în ultima conflagraţie mondială, este absolut necesar ca opraţiunile navale să se desfăşoare cu respectarea principiului descriminării. Reafirmarea acestuia, ca şi a celorlalte reguli fundamentale ale dreptului internaţional umanitar în conflictele maritime impune actualizarea lor convenţională, operaţiune ce a devenit indispensabilă pentru asigurarea unui nou echilibru, adecvat realităţii, între necesitatea militară şi principiul umanitar.

Un prim pas în acest demers l-a constituit Manualul de la San Remo din 1994 elaborat pe parcursul a şase ani de un grup de juriști internaţionali şi experţi navali din 24 de ţării reuniţi de către Institutul Internaţional de Drept Umanitar (cu sediul la San Remo). La fel ca Manualul de la Oxford din 1913, acest nou document nu are valoare obligatorie, nefiind o convenţie a statelor ci o operă doctrinară din care statele s-ar putea doar inspira în conceperea legislaţiei naţionale în domeniu[150]. Chiar experţii care au lucrat la Manual au considerat că, dat fiind gradul de incertitudine al

---

[148] Louise Doswald-Beck, "***Le Manuel de San Remo sur le droit internaţional applicable aux conflicts armees sur mer***", în RICR no.816, novembre-decembre 1995, p. 637.

[149] Ibidem, p.638.

[150] Ibidem,p. 640.

dreptului în vigoare, ar fi prematur să se angajeze negocieri diplomatice pentru adoptarea unei convenţii de drept a conflctelor armate maritime; de aceea ei au preferat să armonizeze întîi conţinutul actual al dreptului cutuminar urmînd ca, după aceea, pe baza chiar a manualului deja redactat, statele să-şi dea acordul de voinţă asupra dezvoltării progresive convenţionale a dreptului conflictelor armate navale. Acest echivalent actual al Manualului din 1913 şi-a propus doar să sprijine explicarea dreptului actual şi să diminueze senzaţia că dezacordurile dintre state în acest domeniu ar fi atît de mari încăt ar fi imposibilă codificarea şi uniformizarea protecţiei cutumiare printr-o convenţie. Încă din faza de redactarea a Manualului, autorii îşi propuseseră şi scopul de a facilita şi încuraja difuzarea regulilor umanitare aplicabile pe mare, el dovedindu-se deosebit de util în adoptarea unor regulamente naţionale. Apreciem de asemenea, că dincolo de unificarea dreptului de la Geneva şi de la Haga realizată deja prin intermediu Protocoului I din 1977, Manualul tinde să racordeze dreptul păcii şi dreptul conflictelor armate în cadrul general al dreptului internaţional contemporan.

Manualul de la San Remo însoţit de un comentariu intitulat "Explicaţie" în care se indică sursele regulilor conţinute în text, se compune din 183 de paragrafe repartizate în 6 părţi. Prima parte intitulată "Dispoziţii generale", indicăm domeniul de aplicare, efectele Cartei ONU asupra dreptului internaţional umanitar şi zonele de război naval, definind totodată principalele concepte utilizate (DIU, atac, pierderi inutile, neutru, nave şi aeronave). Deosebit de important este că se reiterează clauze Martens şi se precizează că regulile manualului se aplică tuturor părţilor, oricare ar fi parte responsabilă de declanşarea conflictului, inclusiv operaţiunilor autorizate sau intreprinse de ONU. Făcînd legătura cu dreptul păcii şi cu dreptul neutralităţii, Manualul conţine o inovaţie în dreptul internaţional umanitar, prevăzînd expres că statele membre ale ONU trebuie să respecte măsurile preventive şi de constrîngere decise de Consiliul de Securitate iar neutri au obligaţia de a nu acorda celor vinpvaţi de agresiune decît asistenţă umanitară putînd însă ajuta victima agresiunii în orice mod (pînă la limita beligeranţei). Este pentru prima dată cînd dreptul internaţional

umanitar se face această distincţie expresă între agresor şi victima agresiunii în acordarea asistenţei neutre în timp de război, înlocuindu-se astfel neutralitatea clasică nediferenţială cu una modernă, diferenţială. Tot în partea întîi, se enumeră zonele potenţiale de război naval care pot cuprinde apele teritoriale ale beligeranţilor şi marea liberă exceptînd ecosistemele rare sau fragile precum şi habitatul de forme de viaţă ameninţate sau pe cale de dispariţie.

Partea a doua a manualului conţine reguli mai detaliate privind utilizarea anumitor zone de operaţii navale şi anume interzicerea acţiunilor ostile ale beligeranţilor în apele neutre, precum şi necesitatea respectării drepturilor neutrilor în caz de folosirea strîmtorilor internaţionale, zonelor economice exclusive, mării libere precum şi fundului mărilor şi oceanelor dincolo de jurisdicţia naţională. Acţiunile ostile ale beligeranţilor în spaţiile respective cuprind: atacarea şi capturarea de persoane sau bunuri care se află în/sau deasupra apelor sau teritorii neutre; utilizarea ca bază de operaţiuni, inclusiv atacarea sau capturarea de persoane sau bunuri situate în afara apelor neutre, dacă atacul sau capturarea sunt desfăşurate de forţe beligerante la suprafaţă, sub sau deasupra apelor neutre; amplasarea de mine; sau vizitarea, percheziţionarea, deturnarea sau capturarea. De asemenea, forţele beligerante nu trebuie să folosească apele neutre ca un refugiu, iar aereonavele lor militare nu trebuie să pătrundă în spaţiul aerian neutru. Pe de altă parte, navele de război auxiliare beligerante îşi pot exercita dreptul la trecere inofensivă prin strîmtori internaţionale şi ape arhipelagice neutre deoarece aceasta persiată şi în caz de conflict armat şi nu duce la pierderea neutralităţii.

A treia parte, "Reguli fundamentale şi distincţia dintre persoanele şi bunurile protejate şi obiectivele militare", este cea mai extinsă şi enumeră principiile fundamentale ale dreptului umanitar care pînă atunci erau asociate mai ales războiului terestru: limitarea utilizării unor mijloace şi metode de război, discriminarea, interzicerea atacurilor nediscriminante şi a ordinului de a nu exista supravieţuitori, protecţia mediului funcţie de necesitatea militară. Am putea spune că inovaţia cea mai importantă în raport cu dreptul internaţional înainte de 1994 o reprezintă această

introducere a unei formulări clare a principiului discriminării aşa cum figurează în Protocolul adiţional I. Pe lîngă atacarea navelor de război şi auxiliare ale beligeranţilor, în dreptul clasic puteau fi luate o serie de măsuri militare şi contra navelor de comerţ ale beligeranţilor şi neutrilor care sprijineau efortul de război al inamicului, de exemplu transportînd material militar sau asistînd acţiunile ofensive ale acestuia; aceste măsuri se limitau în general la capturarea navelor de comerţ respective dar se putea ajunge şi la distrugerea lor dacă se garanta securitatea echipajului şi pasagerilor. Apariţia avionului şi submarinului a suscitat însă dificultăţi în aplicarea regulilor clasice şi s-a ajuns în cele două războaie mondiale la atacuri contra navelor comerciale fără asigurarea măsurilor de protecţie respective. Pentru a remedia această situaţie, Manualul a introdus noţiunea de " obiectiv militar" (pag..40) preluat din art.52 al Protocolului I în intenţia de a limita atacurile la navele de război (inclusiv submarine), navele auxiliare şi navele comerciale ce sprijină direct acţiunile militare; pentru celelalte categorii de nave se păstrează doar posibilitatea de recurgere la măsuri tradiţionale, fără a fi atacate. Această soluţie ar putea permite realizarea necesităţilor militare ca regulă postbelică a dreptului umanitar care are în vedere şi principiul umanitar. Totuşi, ca un specific al conflictului armat maritim, sunt prezentate şi exemple de activităţi care ar putea antrena transportarea de nave civile în obiective militare (par. 60), cazurile în care navele neutre ar putea fi atacate (par.67), precum şi navele aflate sub protecţie specială a dreptului umanitar (par. 47) ca navele spital, ambarcaţiuni de salvare, cele cu misiuni umanitare, cele de pescuit şi pasageri, cele ce s-au predat, plutele şi bărcile de salvare. Tot după modelul Protocolului I, Manualul conţine o secţiune asupra precauţiilor de atac (par.67) asemănătoare cu cea din art .57 al Protocolului din 1977 al căror obiectiv este de a asigura prevenirea atacurilor ilegale. În tentativa pragmatică de a pune în acord necesităţile militare ale dreptului umanitar al conflictelor maritime cu regulile aviaţiei civile, dispoziţiile manualului se referă şi la aeronavele aflate în spaţiul aerian de deasupra mării care pot face obiectul atacurilor sau sunt exceptate de la atac.

Partea a patra, intitulată "Mijloace şi metode de război pe mare" conţine regulile referitoare la anumite arme (rachete şi alte

proiectile, torpile, mine), regulile aplicabile blocadei şi zonelor maritime speciale ca şi o secţiune privind simulările, stratagemele de război şi perfidia. Astfel rachetele şi proiectilele trebuie utilizate cu discriminare între obiectivele militare şi obiectivele protejate; utilizarea torpilelor care nu se scufundă sau care nu devin inofensive după ce şi-au încheiat cursa este interzisă; utilizarea minelor este limitată la scopuri militare legitime, incluzînd împiedicarea inamicului să acceadă în zone militare, dar beligeranţii trebuie să înregistreze amplasamentele minelor şi să evite folosirea celor care plutesc în derivă; blocada trebuie declarată, notificantă beligeranţilor şi neutrilor (începutul, durata, locul şi amploarea), să fie efectivă (dar forţa însărcinată cu menţinerea blocadei poate fi amplasată la o distanţă determinată de necesităţi militare) şi poate fi impusă şi menţinută printr-o combinaţie de metode şi mijloace de război legitime; beligeranţii pot institui, în mod excepţional, zone susceptibile de a aduce atingere utilizărilor legitime de spaţii maritime precise (care trebuie anunţate public şi notificate în mod corespunzător) pe baza dreptului cutumiar al beligeranţilor de a controla navele neutre în imediata vecinătate a operaţiunilor navale; autorizînd şireteniile de război interzicînd perfidia, Manualul anulează o veche regulă cutumiară care permite navelor să abordeze un pavilion străin pînă la începerea luptei sau pînă la somarea şi controlul unei nave comerciale.

În partea a cincea sunt reglementate "măsurile care nu constituie atac: interceptarea, vizita, percheziţionarea, deturnarea şi capturarea" îndreptate de beligeranţi împotriva navelor civile, aeronavelor şi mărfurilor inamice sau neutre. Este vorba de instituţia "prizelor maritime" care abordează ideea că în timp ce arborarea pavilionului inamic de către o navă comercială constituie o probă manifestată a caracterului său inamic, arborarea pavilionului neutru nu prezintă decît o prezumţie a caracterului său neutru iar comandantul unei nave de război este abilitat să-şi exercite dreptul de vizită şi percheziţie atunci cînd bănuieşte că o navă comericală care arborează semne neutre prezintă de fapt un caracter inamic. Prizele maritime sunt reglementate atît de dreptul internaţional cît şi de legi interne şi constau în operaţiunile prin care comandantul unei nave de război pune stăpînire pe o navă comercială inamică

impunîndu-şi autoritatea asupra ei şi dispunînd de ea, de încărcătură şi de echipaj. Manualul se ocupă distinct de: determinarea caracterului inamic al navelor şi aeronavelor; vizita şi percheziţionarea navelor comerciale, inclusiv deturnarea şi controlul; interceptarea, vizita şi percheziţionarea aeronavelor civile; capturarea navelor (aeronavelor) civile inamice şi a mărfurilor; capturarea navelor (aeronavelor civile) neutre şi a mărfurilor. Să notăm faptul că judecarea prizelor maritime este de competenţa instanţelor naţionale de prize instituie de beligeranţi pe teritoriul naţional sau ocupat de ei şi că nu există o curte internaţională de prize maritime[151].

Intitulată "*Persoane protejate, transporturi şi aeronave sanitare*", partea a şasea şi ultima a manualului nu reproduce dispoziţiile de detaliu ale Convenţiei a II-a de la Geneva din 1949 şi ale Protocolului I din 1977 ci, precizînd că ele rămîn aplicabile, stipulează anumite norme adiţionale fondate pe practica evenimentelor recente. Astfel, în progres evident faţă de dreptul clasic care indică doar că civilii capturaţi pe mare se supun disciplinei captorului pe mare, manualul prevede expres că civilii capturaţi pe mare sunt protejaţi de Convenţia a IV-a din 1949. De asemenea, este asigurată expres protecţia navelor şi aeronavelor sanitare prin utilizarea mijloacelor de identificare stabilite în Anexa I din Protocolul I. O menţiune expresă se face şi asupra interzicerii blocadei destinate înfometării populaţiei civile, puterea ca instituie o blocadă avînd obligaţia de a permite trecerea ajutoarelor umanitare dacă blocada are ca efect secundar o aprovizionare însuficientă a populaţiei cu alimente şi alte bunuri de primă necesitate.

Concluzia generală care se desprinde din analiza conţinutului Manualului de la San Remo este aceea că el reprezintă o propunere de rezolvare a problemelor lacunare şi contradictorii ale dreptului internaţional umanitar al conflictelor armate maritime, contribuind la întărirea dreptului umanitar general prin favorizarea dezvoltării sale coerente funcţie de realităţile războiului maritim modern şi ordinea judiciară actuală a oceanului planetar .putem fi siguri că el

---

[151] Ionel Cloşcă, "***Războiul naval şi legile lui***" , Editura militară, Bucureşti, 1991, p.27-287.

va avea un impact asupra dezvoltării şi reafirmării dreptului războiului naval prin elaborarea de noi convenţii umanitare. De altfel, acest prim instrument internaţional consacrat în întregime după 1913 conflictelor armate maritime a influenţat deja dispoziţiile unor manuale naţionale privind conducerea ostilităţilor maritime militare şi probabil că îşi va exercita această funcţie şi de acum încolo. În sfărşit, şi nu în ultimul rînd ca importanţă, Manualul de la San Remo se dovedeşte deosebit de util în opera de difuzare a legilor şi obiceiurilor războiului ceea ce va avea ca urmare o mai bună cunoaştere şi respectare a principiilor şi normelor dreptului internaţional umanitar.

22. Dreptul conflictului armat aerian.

Cum am văzut deja, orice tipologie a războiului apelează şi la criteriul mediului în care se desfăşoară acţiunile militare, criterui după care războaiele pot fi terestre, maritime, aeriene şi cosmice[152]. Deşi are o apariţie recentă faţă de războiul terestru sau maritim, războiul aerian este o componentă principală a conflictului armat deoarece se consideră, că în zilele noastre, cine cîştigă bătălia aeriană cîştigă şi războiul. Conflictul armat aerian cuprinde totalitatea confruntărilor violente aeriene între forţele şi mijloacele specializate ale beligeranţilor în scopul nimicirii adversarului în aer şi din aer pe pămînt şi pe apă, al cucerii supremaţie aeriene şi menţinerii iniţiativei strategice în vederea obţinerii victoriei; mai simplu spus, războiul aerian este "acea formă de purtare a războiului în care forţele aeriene constituie principalul mijloc pentru obţinerea succesului"[153]. Prin forţele aeriene se înţeleg, în general, aeronavele (baloane, dirijabile, elicoptere, hidroavioane inclusiv cele din dotarea forţelor maritime, ambarcate pe mijloace de luptă navale) folosite în operaţiuni militare de recunoaştere, transport distrugere împotriva altor mijloace aerian, a obiectivelor terestre sau maritime ale adversarului; nu sunt considerate operaţiuni de război aerian acţiunile militare executate de pe pămînt sau apă cu rachete contra

[152] "***Tipologie conflictelor armate contemporane***", Editura militară, Bucureşti, 1988, p.152-186.
[153] "***Lexicon militar***", Editura militară, 1980, p.564.

mijloacelor de luptă aeriene sau contra obiectivelor situate la sol sau pe apă, chiar la mare distanţă.

Întrebuinţarea mijloacelor aeriene în război datează a debutat cu bătălia de l Fleurs (1794) cînd armatele franceze au utilizat baloane captive pentru observarea inamicului de la distanţă în vederea aprecierii forţelor combatante, a dispozitivului lor şi intenţiilor comandamentului duşman; de asemenea, ruşii în preajma bătăliei de lîngă Moscova cu Napoleon şi austriecii într-un asediu al Veneţiei (1849) au folosit baloane încărcate cu materiale explozibile pe care le-au trimis asupra liniilor adversarului folosindu-se de curenţii aerieni[154]. Prioritatea lui Traian Vuia nefiind cunoscută, se consideră că aviaţia a apărut la 7 decembrie 1903 la Dayton (Ohaio) cînd fraţii Wright au efectuat cu succes un zbor cu durata de 52 de secunde la trei metri deasupra solului pe o distanţă de 260 de metri. În 1910, mareşalul Foch declara că aviaţia era un sport fascinant dar că nu prezenta nici cel mai mic interes pentru forţele armate, previziune ce avea să fie total infirmată în numai cîţiva ani. Aviaţia militară a fost utilizată pentru prima oară pe cîmpul de luptă de către italieni în războiul italo-turc din 1911-1912 în atacul asupra oazei Ain Zara, îndeplinind, fără rezultate spectaculoase, prima misiune de bombardament aerian dar, mai ales, misiuni de recunoaştere şi de lansare de manifeste; deşi Turcia a protestat împotriva bombardării unor zone/persoane protejate ceea ce constituie o încălcare a obiceiurilor războiului, aviatorilor capturaţi li s-a acordat statutul de prizonieri. O dată cu primul război mondial, războiul aerian capătă dimensiuni sporite prin noile misiuni încredinţate aviaţiei: observarea şi corectarea tirurilor de artilerie, descoperirea şi noi obiective, fotografierea poziţiilor inamice, mitralierea şi bombardarea diferitelor obiective şi lupta aeriană cu adversarul; în anul 1918 s-au desfăşurat primele operaţii combinate ale aviaţiei şi tancurilor. Calităţile tehnico-tactice ale avionului sunt exploatate rapid de beligeranţi care-şi întăresc rapid forţele aeriene: Franţa ajunge să aibă în dotare la sfîrşitul războiului 3609 aparate grupate în 258 de escadrile (faţă de numai 140 în 1914), Anglia

[154] N.Daşcovici, "***Curs de drept internaţional public, războiul, neutralitatea şi mijloacele de constrîngere între state***", op.cit., p.144-145.

dispune de 1758, Italia de 812, SUA de 740. Revoluţionînd arta militară prin ştergerea graniţei dintre front şi spatele frontului datorită razei sale de acţiune şi mijloacelor din dotare, avionul se dovedeşte a fi, în acelaşi timp, un mijloc de luptă care loveşte fără discriminare şi care e modalitatea cea mai eficientă de represalii. Astfel, de pe urma atacurilor aeriene, cel mai mult au avut de suferit populaţia şi bunurile civile care au fost ţinta atacurilor de la Paris, Londra, Anvers, Ostende şi Salonic, ale avioanelor de bombardament germane la Paris, Belfast, Becanson, Dunkerque, Vedun, Nancy, Brescia, Bergamo; asemenea raiduri au efectuat şi avioanele austriece asupra unor oraşe italiene iar ca măsură de represalii şi avioanele aliate asupra oraşelor germane. Nu degeaba învingătorii în război au impus învinşilor desfiinţarea aviaţiei şi predarea materialului aeronautic, în timp ce flotele maritime erau doar limitate; Germania, spre exemplu, n-a putut păstra decît 100 hidroaviane pentru căutarea minelor.

După prima conflagraţie mondială, aviaţia a evoluat de la rolul său iniţial de auxiliar al celorlalte arme pînă la a deveni o armă de sine stătătoare. Într-o lucrare publicată în 1921 intitulată "Domeniul aerului", generalul italian Giulio Douhet preconiza dezvoltarea în viitor a războiului aerian subliniind importanţa sa predominantă precum extinderea teatrului de război pe întregul spaţiu naţional al adversarului; în lucrarea se făceau referiri exprese la acţiuni sistematice contra populaţiilor civile, a marilor concentrări urbane importanţa atacării aeriene a acestora[155]. Se renunţă astfel încă o dată la distincţia operată de dreptul războiulu încă înainte de războiul mondial între oraşele deschise şi localităţile apărate ca fiind "ineficientă" pentru ducerea războiului.

În anii 20 britanicii elaborează şi ei doctrina "controlului aerian" pe care au folosit-o cu o anumită eficacitate în spaţiile Orientului Mijlociu şi la frontiera de nord-est a Indiei; de asemenea, aviaţia franceză a utilizat în războiale din Rif (Nordul Africii) şi Siria din 1925-1926 metoda bombardamentului aerian afectînd persoane şi bunuri civile. Şi toate acestea pentru că miza războiului aerian era

[155] Michel Venthey, "***Guerilla et droit humanitaire***", CICR, Geneve, 1983, p.97.

prea mare pentru ca statele să renunţe la avantajele militare pe care le oferea. Prevederile generalului italian Douhet despre viitorul aviaţiei s-au adeverit treptat pe parcursul perioadei interbelice prin mărirea neîncetată a vitezei avioanelor de luptă la peste 500 km/oră. prin creşterea de zece ori a încărcăturii de bombe şi prin sporirea razei de acţiune independentă până la 300 de km. Prin aceste performanţe tehnice, avionul se perfecţionează ca mijloc de cercetare şi devine o armă ofensivă prin excelenţă, de o putere distructivă formidabilă împotriva unui adversar inferior ca forţă aeriană[156]. El putea opera independent şi pe mari distanţe încît din momentul declanşării ostilităţilor asigurînd supremaţia aeriană şi deschizând calea armelor terestre şi marinei pentru înaintare şi cucerire a teritorilor adversarului. În războaiele perioadei interbelice ca şi în cel de-al doilea război mondial şi după aceea, controlul aerian al spaţiului va fi o condiţie obligatorie a obţinerii victoriei, introducînd în arta militară cea de-a treia dimensiune a teatrului de război. Pentru dreptul internaţional, această evoluţie a însemnat trecerea de la concepţia frontierei-suprafaţă la concepţia frontierei-volum înglobînd astfel spaţiul aerian corespunzător teritoriului naţional, ce va fi materializat în convenţia de la Paris asupra navigaţiei aeriene din 1919. Asimilînd noile concepţii, arta militară postbelică a prevăzut apărarea naţională a spaţiului aerian şi cucerirea supremaţiei aeriene în timp de război plecînd de la principiu că pierderea supremaţiei aeriene în spaţiul aerian poate conduce la înfrîngere iar cîştigarea ei aduce avantaje ofensive faţă de vecinii inferiori din punct de vedere aerian.

Aviaţia a determinat apariţia şi drezvoltarea unei întregi serii de metode noi de luptă. Este vorba, în primul rînd, de apărarea antiaeriană, inclusiv radiolocaţia, care în perioada interbelică erau destul de ineficace în comparaţie cu apărarea prin fortificaţii împotriva armelor ofensive terestre. De asemenea, este vorba de faptul că bombardarea obiectivelor militare nu punea probleme din punctul de vedere al dreptului războiului, atacurile aeriene putînd prejudicia oricînd populaţia civilă nevinovată; deşi s-au făcut mai

[156] N.Daşcovici, "***Războiul şi neutralitatea***", colecţie de texte, 1941, p. XIV-XIX.

multe propuneri, de la amplasarea obiectivelor militare în afara localităţilor neapărat pînă la interzicerea armei aeriene, această problemă n-a putut fi rezolvată nici azi deoarece statele n-au putut renunţa la una din cele mai eficace arme[157]. În sfîrşit, este vorba de faptul că de aviaţie este legată şi utilizarea desantului aerian; apariţia trupelor aeropurtate în spatele frontului a fost la început surprinzătoare şi s-a încercat asimilarea lor cu spionii. S-a replicat însă că paraşutiştii constituie o formaţiune de luptă aparte, cu o uniformă distictă şi cunoscută încă din timp de pace iar tratamentul lor nu poate fi decît cel cuvenit combatanţilor.

Toate aceste motive îngemănate au făcut din aviaţie o armă nu numai imbatabilă dar şi extrem de ucigătoare. Astfel, aplicarea teoriei lui Douhet de către Italia fascistă s-a realizat în special cu ocazia războiului împotriva Etiopiei din 1935-1936 cînd, folosirea constantă şi masivă a aviaţiei a provocat indignarea mondială din cauză că această metodă de război exclude orice discriminare între obiectivele militare şi necombatanţi, cel mai cunoscut moment în acest sens, fiind bombardamentul din 6 decembrie 1935 asupra localităţii Dessie care a provocat nenumărate victime civile. Teoria italiană a fost încercată pînă la cel de-al doilea război mondial şi continentul european, în războiul civil din Spania, prin bombardamentele limitate asupra cartierelor mărginaşe ale centrului Madridului din octombrie şi decembrie 1936; cu toate că nu s-a obţinut efectul scontat, în februarie 1937 este bombardată Malaga, la 31 martie micul oraş basc Durago iar la 26 aprilie Guernica[158]. Acest ultim bombardament imortalizat de Picasso într-o pînză celebră, a reprezentat, conform declaraţiei lui Goring din 1946, ocazia ca aviaţia germană care l-a efectuat, să studieze pe viu efectele unui astfel de atac de terorizare[159]. În acelaşi timp

---

[157] Vezi "***Propunerile d-lui A.Hitler din 1935***" în vol. "***Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public***". Op.cit.,p.232.

[158] Michel V euthey, op.cit.,p.98 şi 113.

[159] J. Heydecker , J.Leeb, ***Procesul de la Nurnberg***, Editura politică, Bucureşti 1983, p.250. Se menţionează că la Guernica bombele germane lansate de avioane zburînd la joasă înălţime, au căzut nu asupra obiectivelor militare ci asupra cartierelor locuite de civili, a străzilor şi a

numeroase bombardamente navale au fost dirijate de unităţile flotei naţionaliste contra oraşelor republicane de pe litoralul mediteraneean[160] (Valencia, Barcelona, Castelou) violîndu-se astfel în mod manifest Convenţia a IX-a de la Haga din 1907. Metoda bombardamentului nesdiscriminant va fi folosită şi de Japonia asupra oraşelor chineze Nakin, Canton şi Hancou în 1937 care vor atrage proteste oficiale engleze, americane şi franceze dar nu va împiedica un nou atac similar asupra Canton-ului în anul următor. Totuşi ineficacitatea bombardamentelor dirijate contra populaţiei civile ca şi a acelora nu fac disticţia între obiectivele militare şi cele civile a fost demonstrată de mai multe ori atît în timpul războiului din Spania cît şi a celui din China. Pentru că nu şi-a produs efectele de teroare scontate, metoda a fost pînă la urmă abandonată în conflictele menţionate pentru a fi reluată din nou pe timpul conflagraţiei mondiale; realitatea a demonstrat însă că astfel de operaţii, condamnate de dreptul internaţional, n-au reuşit să slăbească forţa morală a popoarelor atacate ci mai degrabă a determinat o voinţă paroxistică de a rezista şi o ură sălbatică între adversari.

Pe planul politicii internaţionale au existat diferite reacţii ale guvernelor neimplicate în confictele armate respective. Astfel, la 22 septembrie 1937, guvernul american declara, ca răspuns la o notă japoneză referitoare la bombardarea iminentă a Nankin-ului; "Guvernul crede că este inadmisibil şi contra dispoziţiilor dreptului internaţional şi principiilor umanitare orice bombardament al unei zone întinse în care există o populaţie paşnică". Reacţia statelor s-a manifestat şi în elaborarea de reguli internaţionale cu intenţia de a preciza limitele noţiuni de obiectiv militar şi asigurarea populaţiei civile şi bunurilor culturale. teoria obiectivului militar legitim trebuie să fi inspirat şi Rezoluţia din 30 septembrie 1938 a Adunării Societăţii Naţiunilor în care se preciza: "Adunarea recunoaşte

---

pieţelor publice, a caselor neapărate, a femeilor şi copiilor; la proces, Goring a susţinut că: "a insistat cu însufleţire să-şi verifice cu acest prilej tînăra sa Luftwafe" trimiţînd după atac comandouri de verificare formate din piloţi din aviaţia de vînătoare şi de pe bombardiere.

[160] Charles Rousseau, op.cit.,p.238.

următoarele principii care trebuie să stea la baza oricărei reglementări ulterioare:

1. bombardarea întenţionată a populaţiei civile este contrară dreptului;

2. obiectivele vizate din aer trebuie să constituie obiective militare legitime şi să poată fi identificate;

3. orice atac asupra obiectivelor militare legitime trebuie efectuat astfel încît populaţia civilă din apropiere să nu fie bombardată din neglijenţă[161]". Totuşi astfel de reacţii platonice n-au împiedicat distrugerile ulterioare provocate de o aviaţie din ce în ce mai perfecţionată. Din septembrie 1939 războiul aerian a devenit total ca urmare a folosirii masive a aviaţiei. Pentru obţinerea de avantaje militare şi a victoriei, adversarii n-au ţinut cont de nimic, bombardînd pînă la distrugerea aproape totală mari aglomerări urbane ca Varşovia, Rotterdam, Conventry, Londra, Belgrad, Dresda, Berlin, Tokyo, etc. În 21 februarie 1943, responsabilii americani şi englezi au elaborat doctrina bombardamentului strategic conform căreia, potenţialul militar, economic şi industrial german urma să fie distrus în mod progresiv iar moralul populaţiei germane slăbit pînă la punctul înfrîngerii capacităţii sale de rezistenţă armată; doctrina a fost transpusă în practică prin bombardamentul de zonă care constă în considerarea că o singură zonă a unor obiective militare distincte între care existau şi centre cu populaţie civilă. Lipsa unor reglementări juridice solide au făcut ca numai în ultimile luni ale războiului mondial din anul 1945 să se producă prin amploarea războiului aerian moartea a 1.5 milioane de civili din care 600.000 în Germania şi 360.000 în Japonia, fără a lua în calcul şi nenumăratele invalidităţi pe viaţă, Omeniorea a asistat neputincioasă la evoluţia ireversibilă a mijloacelor de război aerian către o formă din ce în ce mai "totală" trecîndu-se de la bombardamentele clasice la bombardamentele tip "covor", la rachete V2, napalm şi, ca un apogeu distructiv, la bomba atomică[162].

În multe din conflictele armate postbelice, acţiunile militare duse în aer şi din aer au fost predominante iar dezvoltarea,

[161] Ibidem, p.129.

[162] Jean Pictet, op.cit.,p.64.

perfecţionarea şi diversificarea continuă a mijloacelor de atac aerian demonstrează că în actualele condiţii războiul nu mai poate fi conceput fără folosirea acestora. În Coreea, Vietnam, Cambogia, Laos, în Africa, America Latină şi în Europa, în conflictele interstateale dar şi în cele duse în coaliţii şi alianţe militare inclusiv sub mandat ONU, aviaţia a jucat un rol important; dar şi în multe din aceste cazuri s-a atacat fără discriminarea necesară populaţia civilă şi bunurile civile (mai ales în Coreea de Nord unde, după statistici guvernamentale americane au fost lansate 635 000 de bombe care au distrus din temelii oraşele acestui stat). Chiar şi în relativ rcentul conflict din Golf, unde coaliţia antiamericană a încercat să facă o distincţie clară între obiectivele militare şi cele civile s-au înregistrat 70.000 de victime datorate, în mare măsură nerespectării de către Irak a regulilor de protecţie a populaţiei civile şi folosirii acesteia pentru disimularea obiectivelor sale militare. Este adevărat însă că atacurile sacţionatorii întreprinse de americani şi englezi în decembrie 1998 asupra Irakului au provocat mult mai multe victime civile dar asta rămîne o apreciere oarecum cinică findcă se referă la o proporţionalitate care are ca măsură vieţi umane. La fel se poate presupune că şi un atac al NATO asupra Iugoslaviei ca avertisment şi sancţiune pentru ceea ce se întîmpla în Kosovo s-a soldat cu numeroase victime civile. Evoluţia istorică a formelor şi procedeelor războiului aerian pune deci în evidenţă, pe de o parte, o creştere spectaculoasă a ponderii sale în desfăşurarea de ansamblu a războiului precum şi o continuă diversificare a categoriilor de forţe şi mijloace participante la acest tip de război, pe de altă parte o sporire accentuată a urmărilor sale distructive în rîndul obiectivelor şi populaţiei civile.

Trăsături caracteristice ale războiului aerian, determinate de mijloacele tehnice şi armamentul folosite în luptă, de spaţiul de desfăşurare, de locul şi rolul său în cadrul conflictului general, de scopurile şi urmările sale, impun o reglementare specifică a acestuia din perspectiva dreptului internaţional umanitar. Din motive obiective (apariţia relativ recentă a avionului, dificultăţile reale în reglementarea acestui mijloc de luptă a cărui dezvoltare tehnologică rapidă ar face desuetă în scurt timp orice reglementare, faptul că distincţia între obiectivele militare şi civile e mai greu de făcut în

acest tip de război) ca şi subiective (neacceptarea de către statele care posedă puternice forţe aeriene militare a nici unei restricţii în utilizarea acesteia, dorinţa acestor state de a se putea folosi aviaţia lor ca mijloc de represalii), războiul aerian n-a beneficiat pînă în prezent de o codificare specială a normelor sale cutumiare, aşa cum s-a procedat în cadrul războiului terestru şi chiar maritim; există de asemenea puţine instrumente internaţionale care să reglementeze aspecte speciale ale războiului aerian. În 1915, un autor român aprecia în cursul său de drept internaţional public că nu mai este tolerabil ca statele să nu cunoască ce conduită trebuie să adopte cu privire la mijloacele de luptă aeriene şi să se sprijine prin analogie pe principiile vagi ale Convenţiilor de la Haga sau să recurgă la părerile diferiţilor autori care sunt foarte deosebiţi în teoriile lor[163]. La motivele invocate mai sus s-ar putea adăuga dubla utilizare, civilă şi militară, a aeronavelor şi importanţa comerţului internaţional cu arme aeriene reprezentînd astăzi practic 90 la sută din comerţul total cu material de război[164].

Reputatul jurist român N.Draşcovici remarca în 1934 (şi situaţia pare neschimbată şi azi) că nu găsim, cu toată bunăvoinţa, decît o interzicere destul de vagă cu privire la războiul aerian în Declaraţia de la Haga din 1899 prin care puterile contractante "consimt, pe o durată de cinci ani, la interzicerea de a arunca proiectile şi explozibile din înălţimea baloanelor sau prin alte moduri analoage noi"; ea a fost reiterată în 1907 pe o perioadă pînă la sfîrşitul celei de-a treia conferinţe de pace (care n-a mai avut loc) dar n-a mai fost semnată de 17 state din cele 44 participante, între nesemnatari fiind Chile, Danemarca, Franţa, Germania, Italia, Japonia, România, Serbia, Spania, Suedia şi Venezuela. Tot din 1907 mai există două reguli referitoare la războiul aerian în Regulamentul la Convenţia a IV-a prin care se interzice atacarea localităţilor neapărate prin **orice** mijloace (art.25) şi obligaţia trupelor în atac de a preveni în prealabil autorităţile (art.26). evident că eficienţa acetor reguli a fost scăzută, oraşul Bucureşti fiind bombardat în 1916 de

---

[163] Vasile Emanuel , "***Noţiuni elementare de drept internaţional public***", Tipografia geniului, Bucureşti 1925,p.215.

[164] Javier Guisandez Gomez, "***Le droit la guerre aeriene***", RICR nr.830/1998, p.374.

aeronave germane. Şi unele foruri ştiinţifice sau organizaţii internaţionale s-au preocupat de calificare războiului aerian; în 1919, Institutul de Drept Internaţional a stabilit principiul conform căruia războiul aerian este permis cu condiţia ca el să nu prezinte pentru populaţie şi bunurile civile mai multe pericole decît războiul terestru sau naval iar în 1920 CICR a adresat statelor un apel prin care la cerea să limiteze războiul aerian la obiectivele militare. După primul război mondial la Conferinţa navală de la Washington din 1922 s-a cercetat şi chestiunea întrebuinţării forţelor aeriene în timp de război luîndu-se decizia de instituire a unei comisii de juriști care să studieze toate chestunile de drept a ginţilor legate de războiul aerian[165]. Această Comisie de juriști alcătuită din reprezentanţii celor cinci mari puteri care luaseră parte la Conferinţa de la Washington (SUA,Japonia, Anglia, Franţa şi Italia) la care se adăugaseră şi delegaţii le Olandei s-a întrunit la Haga între 11 decembrie 1922 şi 19 februarie 1923 şi a conceput "Regulile de la Haga privind războiul aerian"; cu toate că n-au fost ratificate de către state, regulile de la Haga au şi azi valoare ştiinţifică deoarece califică unele aspecte ale războiului aerian şi au servit ca bază pentru elaborarea legislaţiei interne a unor state care au anunţat că le vor respecta[166]. Regulile de la Haga privind războiul aerian formulează principiul general că ostilităţile în aer sunt supuse normelor generale cutumiare şi convenţionale comune războiului terestru şi naval, dar şi o serie de norme specifice cum ar fi:

1.Clasificarea aeronavelor în publice şi private precum şi a celor publice şi militare şi nemilitare; obligativitatea marcării exterioare a caracterului aeronavei şi a însemnului de naţionalitate; posibilitatea transformării aeronavelor nemilitare în aeronave militare sub jurisdicţia beligeranţilor;

2. Statuarea dreptului de beligeranţă a aeronavelor militare asupra tuturor aeronavelor străine publice şi private (dreptul de a participa la ostilităţi aeriene, dreptul de vizită de percheziţie şi de captură); întrunirea calităţii de aeronavă militară de către acele aeronave care se află sub comanda unei persoane legal împuternicite

[165] N. Drașcovici, op.cit.,p.145-147.
[166] Grigore Geamănu, op.cit.,p.511.

în acest sens, al cărei nume este înscris în registrele militare ale statului şi care este deservită de un echipaj exclusiv militar; nici o aeronavă particulară nu va trebui să fie înarmată în timp de război în afara propriei ţări;

3. Interzicerea în timpul ostilităţilor a perfidiei şi admiterea stratagemelor de război ca metode de luptă utilizate de beligeranţi (interzicerea folosirii falselor însemne exterioare şi permiterea folosirii aeronavelor în scop de propagandă ; neatacarea în timpul coborîrii a ocupanţilor unei aeronave părăsite, care încearcă să se salveze cu paraşuta;

4. Considerarea ca legitim doar a bombardamentului dirijat împotriva obiectivelor militare; interzicerea bombardamentului aerian care are scopul de a constrînge la executare de rechiziţii în natură sau la plata unor contribuţii în bani, a bombardării localităţilor şi a clădirilor care nu se găsesc în vecinătatea imediată a operaţiunilor forţelor terestre, a bombardamentului aerian în scopul de a teroriza populaţia sau de a distruge ori deteriora proprietatea privată fără caracter militar ori de a răni necombatanţi; recomandarea către comandanţi de a lua măsurile necesare pentru a cruţa, pe cît posibil, a clădirilor destinate cultelor, artelor, ştiinţei şi binefacerii, monumentele istorice, navele spital, spitalele şi celelalte locuri de adunare a bolnavilor şi răniţilor cu condiţia ca aceste clădiri, obiective şi locuri să nu fie folosite în scopuri militare;

5. Stabilirea autorităţi militare asupra aeronavelor inamice şi neutre şi asupra persoanelor de la bord: comandantul unei aeronave militare beligerante poate interzice survolul aeronavelor neutre aflate în imediata vecinătate a forţelor sale; acestea, ca şi aeronavele nemilitare ale beligeranţilor pot fi atacate dacă nu aterizează la interceptare şi somaţie pe un aerodrom, dacă zboară pe un teritoriu inamic sau într-o zonă de operaţii militare, terestre sau navale; aeronavele neutre private surprinse în juristicţia inamică de o forţă de ocupaţie beligerantă pot fi rechiziţionate cu condiţia plăţi unei indemnizaţii integrale iar aeronavele neutre publice pot fi confiscate fără nici o indemnizaţie; aeronavele inamice militare pot fi distruse în cursul luptelor, chiar dacă sunt deteriorate sau au aterizat .

La Conferinţa pentru dezarmare de la Geneva din 1932, încheiată fără adoptarea vreunei hotărîri, s-au reluat dezbaterile pe

tema războiului aerian prin propunerea de către Franţa a unui memorandum privind limitarea aeronavelor militare în timp de război, juristul francez A.de Laprandelle a prezentat la o conferinţă internaţională desfăşurată în 1934 la Monaco un proiect de convenţie privitor la protecţia populaţiei civile prin crearea de localităţi şi oraşe neapărate în care nu va exista nici un obiectiv militar şi trebuiau supuse formalităţilor de notificare şi control ca şi localităţile sanitare (oraşele Shanghai, Barcelona şi Madrid ca şi zone din alte oraşe au fost declarate astfel de zone de securitate în timpul celui de al doilea război mondial ideea a fost abandonată pentru a fi reluată în zilele noastre). La izbucnirea celei de-a doua conflagraţii mondiale F.D.Roosevelt, preşedintele SUA, a adresat un apel guvernelor Germaniei, Franţei, Marii Britanii, Italiei şi Poloniei de a-şi afirma public hotărîrea "de a nu proceda în nici un caz şi în nici o împrejurare la un bombardament aerian asupra populaţiilor civile sau a oraşelor care nu sunt fortificate, fiind înţeles că aceste reguli de război vor fi în mod scrupulos respectate de către toţi adversarii[167]". Guverenele respective au răspuns prin cîte o declaraţie în care se arătau dispuse să limiteze bombardamentele la obiectivele militare, cu rezerva reciprocităţii; declaraţia Poloniei preciza că ea a fost deja victima mai multor atacuri aeriene şi că pierderile înregistrate asupra populaţiei civile aruncă un dubiu asupra faptului că, de partea opusă, vor fi respectate regulile la care se referea preşedintele american. Şi CICR a supus părţilor beligerante, la 2 septembrie 1939, un program de acţiune pentru remedierea relelor pe care le vor produce războiul, prin care propunea crearea de zone de securitate pentru protecţia populaţiei civile (cu un an înainte CICR discutase această problemă în cadrul unei conferinţe internaţionale în care şi Crucea Roşie din România formulase un proiect propriu); în baza acestei oferte, CICR şi-a desemnat delegaţi în statele beligerante care, observînd desfăşurarea fără nici o limită a ostilităţilor, au iniţiat un nou memorandum adresat beligeranţilor la 9 septembrie din care se reamintea declaraţiile guvernelor respective, de respectare a regulilor dreptului

[167] Andre Durand, "***Histoire du CICR***", vol.II, Institut Henry Dunand, Geneve,1978, p.336.

ginţilor şi convenţiilor în vigoare. Toate acestea n-au putut stopa însă atrocităţile ce vor fi săvîrşie în tot cursul războiului. Şi cu toate acestea Tribunalul Militar Intenaţional nu a reţinut nici un fel de culpă în sarcina marilor criminali de război judecaţi pentru modul barbar în care s-au comis bombardamentele aeriene; aceasta nu atît pentru că lipsea un cod al războiului cît, mai ales, pentru faptul că şi aliaţii au folosit aceleaşi metode de război. A fost reţinută doar vinovăţia lui Martin Borman (judecat în lipsă) în legătură cu instrucţiunile de linşare a aviatorilor aliaţi doborîţi, care dăduse un ordin expres către toţi factorii responsabili prin care se interzicea intervenţia poliţiei în cazurile de linşare sau urmăririi prin justiţie a celor care au participat la linşare[168].

În anul 1944, la Chicago, s-au adoptat noi reguli care au înlocuit regimul spaţiului aerian prin Convenţia de la Paris din 1919. Au incidenţă cu domeniul militar normele Convenţiei asupra aviaţiei civile internaţionale care se referă la: confirmarea principiului suveranităţii statelor asupra spaţiului aerian de deasupra teritoriului lor; dreptul statelor de a interzice, pentru motive de necesitate militară, zborul aeronavelor străine în anumite zone ale spaţiului lor aerian; interzicerea transportului de muniţii sau de materiale de război cu aeronave civile, în afară de cazul în care statul respectiv le autorizează[169]. Aceste reglementări de la Chicago din 1944 nu aduc însă vreo atingere libertăţii de acţiune a statelor beligerante sau neutre în caz de război aerian. În perioada

---

[168] Joe Heydecker, Johannes Leeb, op.cit.,p.352. Nepedepsirea crimelor de război comise de germani pe motivul existenţei unor fapte asemănătoare în tabăra aliaţilor decurgea din imparţialitatea limitată a unei instanţe a învingătorilor care îi judeca numai pe învinşi. Şi pentru domeniul maritim, amiralul Donitz a primit doar o pedeapsă de 10 ani pentru că apărătorul său a reuşi să procure ca probe unele ordine asemănătoare cu cele date de el, elaborate însă de Amiralitatea britanică şi americană cu privire la războiul submarin total; Donitz arăta la proces că în război primează sarcinile de luptă iar încercarea de salvare a naufragiaţilor ar fi o eroare care ar pune în pericol propria navă şi n-ar servi nici măcar celor pe care intenţionează să-i salveze; sentinţa împotriva sa a reţinut că ordinele date erau ambigue şi pot fi criticate cu asprime (p.392-385).

[169] Ionel Cloşcă, Carmen Grigore, "***Drept internaţional public***", vol.I, Editura Dacia Europa Nova, Lugoj, 1996, p.277.

postbelică, problema bombardamentelor aeriene a fost tratată tangenţial în Convenţia de la Haga din 1954 asupra protecţiei bunurilor culturale care, interzicînd amplasarea bunurilor culturale sub protecţie specială pe lîngă aerodromuri, staţii de radiodifuziune, instituţii care lucrează pentru apărarea naţională, porturi, gări de cale ferată, mari căi de comunicaţii, mari centre insudtriale, lărgeşte implicit categoriile de obiective militare care pot fi atacate şi din aer. În lucrările celei de-a cincea comisii a Institutului de Drept Internaţional din 1964, cu prilejul dezbaterii raportului intitulat "Probleme ridicate de existenţa armelor de nimicire în masă şi distincţia între obiectivele militare şi nemilitare în general", membrii comisiei s-au pronunţat în favoarea menţinerii distincţiei dintre obiectivele militare şi nemilitare şi, în consecinţă, în favoare tezei neadmiterii bombardamentului aerian asupra populaţiei civile ca metodă de război. S-a exprimat însă şi opinia că, după dreptul pozitiv, n-ar trebui să se menţină această distincţie întrucît ea este incompatibilă cu războiul modern, argumentîndu-se faptul că de la primele bombardamente aeriene asupra populaţiei civile în 1940 şi pînă la lansarea celor două bombe atomice la sfîrşitul războiului şi alte state beligerante au executat bombardamente aeriene asupra populaţiilor civile ca metodă de război iar comunitatea internaţională a renunţat să condamne formal şi solemn acest lucru; s-ar fi creat astfel o normă cutumiară care ar putea explica şi chiar justifica faptul că asemenea bombardamente nu sunt contrare dreptului internaţional[170]. Dar Germania procedînd la bombardarea masivă în scopul terorizării populaţiei civile, nu numai că n-a creat o normă nouă care ar admite asta dar a încălcat cu brutalitate regulile unanim admise ale dreptului internaţional, Chiar Italia aliat Germaniei în cel de-al doilea război mondial, a refuzat să particip la bombardarea Londrei întrucît legea de război italiană, interzicea bombardamentul exercitat cu singurul scop de a teroriza populaţia civilă iar statele coaliţiei antihitleriste, procedînd la fel, nu au făcut decît să riposteze, prin represalii violatorilor legislaţiei

[170] Şi astăzi se încearcă acreditarea ideii că în militarizarea spaţiului extraatmosferic s-ar fi creat o normă cutuminară întrucât nimeni n-ar fi protestat la o astfel de activitate, teză prezentată de URSS la diferite conferinţe internaţionale.

internaţionale. Acceptînd că practica germană ar fi creat o normă opusă celei admise de comunitatea mondială ar însemna să se accepte că ea a creat zeci de alte norme noi, întrucît Germania a încălcat aproape tot ce era drept internaţional. Necesitatea actuală şi stringentă a instituirii unei ordini juridice care să elimine violenţa împotriva populaţiei paşnice vine să confirme faptul că nu normele existente trebuie schimbate ci practica unor state care nesocotesc aceste norme.

Singurele norme de drept pozitiv în domeniul războiului aerian sunt cele înscrise în Protocolul I de la Geneva din 1977 referitoare la protecţia aeronavelor sanitare (art.42), la conducerea operaţiunilor militare (art.49) şi la măsurile de precauţie în atac (art.57, par.4). Astfel, aeronavele sanitare vor fi respecate şi protejate în conformitate cu dispoziţiile referitoare la protecţia răniţilor, naufragiaţilor, securitatea lor eficace impunînd ca zborurile efectuate de ele să fie notificate, părţile beligerante putând să încheie acorduri prealabile în care să se indice numărul de aeronave, planurile de zbor şi mijloacele lor de identificare; partea care primeşte o notificare trebuie să confirme neîntîrziat primirea acesteia iar cazul primirii unei cereri de acord prealabil trebuie să răspundă dacă cererea a fost admisă sau respinsă fie să facă o propunere rezonabilă de modificare a cererii. Părţile sunt obligate să faciliteze aceste notificări şi acorduri şi să difuzeze rapid conţinutul lor unităţii militare interesate în aplicarea lor; planurile de zbor şi identificarea aeronavelor trebuie, pe cît posibil, să fie realizate în conformitate cu procedurile stabilite de Convenţia OACI din 1944 de la Chicago. Se interzice beligeranţilor: de a utiliza aeronavele sanitare pentru a încerca să se obţină un avantaj militar asupra părţii adverse; punerea obiectivelor militare la adăpost de un atac prin prezenţa aeronavelor sanitare; utilizarea lor pentru culegerea sau transmiterea de informaţii militare ori transportarea de materiale în acest scop; transportul la bord de persoane sau încărcătură fără a avea scopuri sanitare (sunt admise doar armele şi muniţiile personalului sanitar şi cele ridicate de la răniţi, precum şi efectele personale ale ocupanţilor şi materialul destinat navigaţiei, comunicaţiilor sau identificării). Aeronavele sanitare trebuie să se supună somaţiei de aterizare sau amerizare pentru a fi inspectate

atunci cînd survolează zone dominate în fapt de partea adversă; Inspecţia se referă la verificarea îndeplinirii restricţiilor menţionate şi, dacă se dovedeşte că aeronava îndeplineşte aceste condiţii, ea va fi autorizată să-şi continue drumul iar dacă a violat acordurile încheiate, poate fi reţinută şi utilizată ulterior tot ca aeronavă sanitară. Regulile respectve sunt valabile şi în cazul survolării unui teritoriu neutru. Dacă este utilizată o aeronavă de interceptare pentru a identifica o aeronavă sanitară în zbor sau pentru a o soma să aterizeze, se vor utiliza procedurile normalizate de interceptare vizuală şi radio prescrise în Anexa 2 a Convenţiei de la Chicago din 1944 aduse la zi periodic.

Conform art.42 din Protocolul adiţional I din 1977, prin analogie cu naufragiaţii pe mare, ocupanţii aeronavelor în pericol care sar cu paraşuta sunt protejaţi şi li se asigură securitatea la sol deoarece se consideră că sunt scoşi în mod evident din luptă; sunt excluse la beneficiul protecţiei şi securităţii trupele aeropurtate de desant aerian care vor putea fi atacate întrucît, chiar dacă avioanele ce-i transportă ar fi avariate, în acest scop fiind vorba de un atac al adversarului şi nu de un naufragiu. Dispoziţiile acestui articol îi vizează deopotrivă pe ocupanţii militari şi civili ai unei aeronave, indiferent dacă aceasta este militară sau civilă iar protecţia este **asigurată în tot timpul coborîrii** cu paraşuta, pînă la atingerea solului; pentru a beneficia de protecţie, ocupanţii aeronavelor nu trebuie să comită acte care ar putea fi interceptate cu intenţia de a continua lupta. **După ce a atins pămîntul**, persoanei care a sărit cu paraşuta dintr-o aeronavă avariată trebuie să i se lase posibilitatea de a se preda, în afară de cazul în care ea îşi manifestă intenţia de a se deda la un act de ostilitate. Pînă în momentul predării şi capturării persoanelor resopective sunt asimilate cu combatanţii pătrunşi pe teritoriu inamic. Ca urmare, ei pot încerca să scape, recurgînd la diferite şiretlicuri de război, fapt pentru care ei vor fi trataţi ca orice combatanţi; vor fi atacţi dacă recurg la acte de ostlitate şi vor fi consideraţi prizonieri de război dacă se predau. Conferinţa diplomatică din 1974-1977 nu a precizat care sunt "actele de ostlitate" dar a prevăzut că singur faptul de a se deplasa în direcţia forţelor de care aparţine nu înseamnă în sine că aviatorului nu trebuie să i se ofere posibilitatea de a se preda pentru că este posibil

ca el în ce direcţie merge, nici dacă este vizibil pentru inamic. Nu constitue o dovadă a refuzului dea se preda faptul că un pilot a cărui avion a fost avariat şi a sărit cu paraşuta emite semnale de salvare întrucît aceste semnale se declanşează automat în momentul saltului cu paraşuta. Altfel se petrec lucrurile în cazul în care avionul este doborît pe mare; dacă o aeronavă sanitară încearcă recuperearea ocupanţilor naufragiaţi fără acordul părţii adverse se comite un act de ostilitate deoarece art.28 din Protocol interzice executarea acestei operaţiuni pe teritoriul controlat de adversar fără acordul acestuia. În această situaţie, aeronavarespectivă se expune atacului inamicului, nu însă şi ocupanţi naufragiaţi dacă nu participă în mod conştient şi activ la operaţiunile de salvare în favoarea lor. Dacă ocupanţii aeronavelor avariate săriţi cu paraşuta sunt răniţi, bolnavi sau naufragiaţi beneficiează de protecţia art.17 din Protocol iar dacă sunt membri ai echipajelor civile, de dispoziţiile Convenţiei a III-a din 1949, art.4 litera A, cifra 5.

O aplicare limitată a războiului aerian o are art.49 par.3 al Protocolului I care prevede că protecţia generală a populaţiei civile împotriva ostilităţilor se aplică oricărei opraţiuni terestre, **aeriene** sau navale care poate să afecteze **pe pământ** populaţia şi bunurile civile; în plus, dispoziţiile respective se aplică tuturor atacurilor navale sau **aeriene** îndreptate contra unor obiective **pe pământ** dacă nu afectează în alt fel regulile de drept internaţional aplicabile la conflictele armate maritime sau aeriene. Ca atare, dispoziţiile respective nu sunt aplicabile în cazul operaţiunilor desfăşurte în spaţiul aerian dacă au ţinte aeriene sau maritimeci numai acelora care au ţinte terestre; în acest din urmă caz însă, protecţia de care se bucură populaţia/bunurile civile este integrală, fiind interzise atacurile nediscriminante ca şi cele îndreptatea asupra bunurilor culturale şin a lăcaşelor de cult, bunurilor indispensabile supravieţuirii populaţiei civile, mediului natrural, lucrărilor şi instalaţiilor conţinînd forţe periculoase, localităţilor neapărate şi zonelor demilitarizate, organismelor de protecţie civilă. De aceea conform art.57 par.4, în conducerea operaţiunilor militare pe mare şi **în aer**, beligeranţii trebuie să ia toate măsurile de precauţie rezonabile pentru a evita pierderile de vieţi omeneşti în rîndul populaţiei civile şi pagube bunurilor cu caracter civil. Este adevărat

că pentru respectarea acestor reguli avioanele trebuie dotate cu aparate de ochire şi de lovire de înaltă precizie, capabile să realizeze operaţii aproape chirurgicale; forţele care nu posedă astfel de instrumentar sofisticat nu le mai rămîne decît alternativa de a renunţa la planificarea şi executarea opraţiunilor aeriene deoarece nimeni nu poate încălca dreptul internaţional umanitar.

Menţionăm că sunt aplicabile războiului aerian şi alte reguli generale ale conflictelor armate cum ar fi cele referitoare la limitarea şi interzicerea unor metode şi mijloace de război, chiar dacă în textele respective nu se fac menţiuni exprese în acest sens.de altfel opraţiunile militare au un caracter unitar ceea ce face ca reglementările juridice speciale să se combine între ele. Un exemplu în acest sens este Manualul de la San Remo din 1994 aplicabil conflictelor armate pe mare, în care se fac dese referiri la statutul aeronavelor în astfel de situaţii. Lipsa unei codificări a regulilor războiului aerian I-a făcut pe unii să se întrebe dacă nu cumva aviaţia se află deasupra legilor. Fără îndoială absenţa dreptului pozitiv nu înseamnă deloc că în conflictele aeriene s-ar putea recurge liber la orice mijloace, tactici şi tehnici de război pentru că, ele sunt totuşi limitate prin dreptul natural, dreptul convenţional şi prin puţinele dispoziţii menţionate din Protocolul I din 1977; astfel dreptul războiului a fost respectat în timpul conflictului din Golf într-un mod considerat acceptabil chiar dacă unele din ţările importante implicate (SUA, Irak, Iran, Israel, Franţa, Marea Britanie) nu ratificaseră Protocoalele adiţionale din 1977. De-a lungul timpului au fost produse mai multe teorii privind aplicarea legilor şi obiceiurilor războiului în conflictele armate aeriene:

a) subordonarea dreptului războiului aerian faşă de dreptul războiului terestru, care ar rezulta din două decizii luate în 1927 şi 1930 de Tribunalul arbitrar mixt greco-german care condamnau Germania pentru bombardamentele aeriene efectuate în 1916 asupra oraşelor neapărate (Salonic şi Bucureşti), interzise de art. 25 şi 26 din Convenţuia de la Haga privind legile şi obiceiurile războiului terestru;

b) asimilare dreptului războiului aerian cu dreptul războiului maritim poziţie deviată din asemănările care există între spaţiul

aerian şi spaţiul maritim şi care a influenţat elaborarea Regulilor de la Haga din 1923;

c) asimilarea dreptului războiului aerian cu dreptul războiului terestru şi maritim, care a avut cel mai mic succes deoarece ajungea la consideraţii care n-aveau nimic în comun cu acţiunea aeriană ostilă;

d) aplicare prin analogie a dreptului războiului terestru şi maritim la războiul aerian, care presupune că regulile războlilui terestru se aplică atunci cînd forţele aeriene intervin deasupra teritoriului terestru în sprijinul forţelor terestre iar regulile dreptului maritim atunci cînd forţele aeriene luptă pe mare sau sprijină formaţiuni navale; teoria aceasta nu ia în considerare faptul că forţele aeriene au posibilitatea de a întreprinde operaţiuni independente[171].

Singura concluzie care se impune după prezentarea egulilor care guvernează conceperea şi desfăşurarea războiului aerian este aceea că dacă aceasta este în prezent forma de exercitare a violenţei armate cu cea mai mare capacitate distructivă şi care în mod efectiv produce cele mai mari pagube şi pierderi civile, este imperios necesar să se elaboreze un sistem de norme specifice acestui tip de conflict armat, sistem care să fie în concordanţă cu celelalte reglementări din Convenţiile de la Geneva şi din Protocoalele adiţionale. Cu atît mai necesar este acest demers cu cît este probalil ca multe din războaiele viitorului, în special cele sacţionării duse sub mandatul unei organizaţii internaţionale competente să gestioneze securitatea mondială sau regională, s-ar putea desfăşura chiar numai sub forma operaţiunilor aeriene.

23. Reguli specifice conflictelor armate neinternaţionale.

Protecţia drepturilor omului în timp de conflict armat nu ar trebui să fie diferită în cazul războaielor internaţionale şi a celor civile. Principiul umanităţii este o normă ce exprimă o regulă fundamentală de comportament care se găseşte la originea ansambluidreptului internaţional umanitar. Putem lua în considerare în argumentarea acestei idei faptul că dezvoltarea

[171] Javier Guisandez Gomez, op.cit.,p.375-377.

dreptului internaţional al drepturilor omului favorizează limitarea alegerii mijloacelor şi metodelor de război chiar în cazul războaielor civile. Pe de altă parte anumite reguli ale dreptului internaţional umanitar, cum ar fi, spre exemplu, cele cutuminare, se aplică în orice tip de conflict. De asemenea rezoluţiile Adunării Generale a ONU în domeniu confirmă caracterul general al anumitor reguli relative la conducerea ostilităţilor şi respectarea drepturilor omului în timp de conflict armat fără a se face vreo disticţie între războaiele internaţionale şi cele interne. Trebuie spus că natura specifică a războaielor civile a făcut ca multă vreme lor să nu li se aplice decît dreptul intern al statelor. Chiar ordinea juridică internaţională, bazîndu-se pe principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat şi pe cel al suveranităţii statelor, era deacord că nu sunt permise imixtiuni de nici o natură în cadrul conflictelor armate interne. Dar, ca orice conflict armat, şi cele interne se bazează pe confruntarea armată între forţe beligerante opuse, pe utilizarea mijloacelor violenţei armateşi, drept urmare, consecinţele acestora sunt aceleaşi cu ale oricărui conflict armat, însîngerînd adesea teritoriul şi populaţia unei ţări.

Războiul neinternaţional are şi caracteristici proprii între care:

- se desfăşoară pe teritoriul unui singur stat şi afectează numai populaţia acestuia care se supune aceleaşi ordini juridice;
- de obicei, beligeranţa deşi există în fapt, nu este recunoscută, în special de către autorităţile guvernamentale; ca urmare războiul intern este guvernat de reguli atipice cum ar fi faptul că nu există prizonieri de război (în sensul tradiţional), mijlocele şi metodele de război sunt uneori improvizate (mai ales de partea rebelilor) şi utilizate fără restricţii iar diferenţa dintre perfidie stratageme de război este mai greu de făcut;
- ostilităţile n-au întotdeauna un caracter de continuitate în timp şi spaţiu, trăsătura specifică războaielor de guerilă;
- au forma fie a războaielor de succesiune, în care se urmăreşte înlocuirea unei autorităţi statale cu alta fie acea a războaielor de secesiune în care se urmăreşte separarea de un stat şi crearea unui stat propriu;

- motivaţia războiului este atît de puternică încît cu greu se găsesc modalităţi de rezolvare paşnică, mai ales în conflictele interetnice şi religioase;
- unele din războaiele interne se pot transforma în conflicte destructurate în care autorităţile statale nu mai există;
- multe dintre ele se internaţionalizează deoarece beligeranţii şi, în special rebelii, trebuie sponsotizaţie din exterior din punct de vedere militar;
- consecinţele lor sunt adesea mai dezastruoase decît în conflictele internaţionale;
- în cadrul lor se aplică doar dreptul internaţional.

Abia după cel de-al doilea război mondial, în contextul transformărilor pe care le-a suferit dreptul internaţional general s-a admis că societatea internaţională nu poate rămîne impasibilă atunci cînd un război civil însîngerează o ţară; s-a admis că el este o problemă a întregii comunităţi internaţionale, mai ales că, deşi intern, un astfel de război afectează şi alte ţări, în special pe cele vecine, prin problema refugiaţilor sau a ajutoarelor care trebuiesc trimise celor aflaţi în nevoie. Aşa se face că, în mod progresiv, conflictele armate fără caracter internaţional au început să fie reglementate prin instrumente de drept internaţional în ceea ce priveşte conducerea ostilităţilor, utilizarea mijloacelor şi metodelor de război, protecţia umanitară, aplicarea dreptului internaţional umanitar şi acţiunea unor organisme umanitare în cadrul războaielor ivile şi responsabilitatea juridică în astfel de cazuri.

Referitor la **conducerea ostilităţilor** şi regimului mijloacelor şi metodelor de război, se apreciează că înainte de aprobare Protocolului adiţional II din 1977, singura dispoziţie convenţională aplicabilă în războaiele interne era art.19 din Convenţia de la Haga din 1954 care obliga beligeranţii să aplice cel puţin prevederile convenţiei referitore la respectarea bunurilor culturale prin acorduri speciale încheiate, prin oferirea de servicii de către UNESCO şi fără ca acestă aplicare să aibă efect asupra statului juridic al părţilor la conflict; această ultimă dispoziţie va avea începînd de acum valoare unui principiu general al dreptului conflictelor armate vizînd să asigure respectarea rigurosă a regulilor dreptului intenaţional prin

reiterarea lui şi în alte instrumente intenaţionale. În afara acestui art.19 nici o altă regulă convenţională a dreptului de la Haga nu reglementa conflictele interne; erau totuşi aplicabile clauza Martens (datorită caracterului său de generalitate) şi unele rezoluţi ale Adunării Generale a ONU ca cele cu nr.2444 (XXIII) şi nr.2677 (XXV), care făceau referire la repectarea drepturilor omului indiferent de forma de conflict (intern sau internaţional). Mari diferenţe de opinii existau şi între statele socialiste şi cele ale lumiia treia, pe de o parte, şi statele occidentale, şi pe de altă parte, acestea din urmă fiind promotoarele existzenţei unui drept de ingineranţă pemotive umanitare în conflictele interne. De asemenea, au existat diferite reacţii ale statelor şi organizaţiilor internaţionale referitoare la conducerea ostilităţilor în războaiele civile[172]. Doctrina de drept internaţional umanitar s-a pronunţat întotdeauna în favoarea alicări în cadrul conflictelor armate fără caracter internaţional a cel puţin următoarelor reguli ale dreptului de la Haga; disticţia între combatanţii civili şi interdicţia atacurilor nediscriminate sau dirijate contra civililor, locuinţelor instalaţiilor de utilitate civilă; neadmiterea atacării bunurilor indispensabile populaţiei civile; prohibirea atacurilor împotriva personalului sanitar şi religios; obligaţia de a lua precauţii pentru a evita pagubele împotriva populaţiei civile; interdicţia perfidiei; interzicerea de arme care provoacă rău superfluu, a armelor chimice şi bacteriologice, o

[172] Eric David în opera citată exemplifică în acest sens (p.337): Condamnarea Portugaliei de către Adunarea Generală a ONU în 1971 pentru "bombardamentul orb a populaţiei civile şi distrugerea necruţătoare şi masivă s satelor şi bunurilo" şi pentru utilizare de substanţe chimice în războiul său contra popoarelor din Angola, Mozambic şi Guineea Bissau"; 1986, Procurorul General al Columbieia considerat aasaltul desfăşurat de forţele guvernamentale contra Palatului de Justiţie ocupat de rebeli că ar fi violat dreptul ginţilor şi dreptul internaţional umanitar; iar în 1988, refeindu-se la folosirea gazelor toxice de către Etiopia contra rebelilor şi de către Irak contra kurzilor, Marea Britanie a condamnat folosirea armelor chimice ca fijnd o încălcare a Protocolului de la Geneva din 1925; mai precis încă,CICR, referindu-se tot la utilizarea armei chimice în Kurdistan, aminteşte că "folosirea armelor chimice contra militarilor sau civililor este condamnabilă în toate cazurile, fie în timp de pace sau de război, ca fiind total interzisă de către dreptul internaţonal"

otrăvii, a minelor, capcanelor şi armelor incendiare[173]. Mai mult se pare că aceste reguli nu pot fi contestate, ele trebuind să se aplice în orice conflict armat intern indiferent de împrejurări deoarece corespund întru-totul "principiilor de umanitate" şi "exigenţelor conştiinţei publice" evocate de cauza Martens. Din păcate, în multe conflicte armate intene lucrurile nu stau aşa din cauza problemelor interconciliabile care confruntă adversarii care se învinuiesc reciproc că sunt "forţe dictatoriale sau alte teorii de stat" (pentru forţele guvernamentale)sau " simpli tîlhari, bandiţi şi teorişti" (pentru rebeli). Primul instrument convenţional consacrat în întregul său conflictelor armateneinternaţionale şi care a dat substanţă principilor elementare evocatemai înainte este Protocolul adiţional II din 1977 care, în ceea ce priveşte conducerea ostilităţilor, enunţă reguli obigatorii pentru beligeranţi. Operaţiunile militare dintr-un conflict armat intern sunt astfel limitate în ceea ce priveşte persoanele ce pot fi atacate (interdicţia de a ataca: civilii, dacă nu particiopă directla ostilităţi şi numai pe timpul acestei neparticipări; răniţii, bolnavii şi naufragiaţii; personalul sanitar şi religos), obiectivele a căror atacare este intrezisă (unităţile şi transporturile sanitare numai dacă nu sunt utilizate în scopuri ostile; bunuirle indispensabile supravieţuirii populaţiei civile; lucrările şi instalaţiile conţinînd forţe periculoase; bunurile culurale şi lăcaşele de cult) şi condiţiile în care se pot desfăşura atacurile (interzicerea folosirii abuzive a semnului protector al crucii şi semiluni roşii; interzicerea jafului; a actelor de terorism şi de a ordona că nu vor fi supravieţuitori).

În ceea ce peiveşte **protecţia umanitară** în războaiele interne trebuie reamintit că, potrivit art.3 comun al Convenţiilor de la Geneva din 1949 şi a Protocilului II din 1997, conflictele armate fără caracter internaţional fac parte din obiectul dreptului umanitar convenţional care conţine un minim obligatoriu de reguli de umanitate ce trebuiesc respectate de către cei care utilizează

[173] "***Regles du droit international humanitaire relatives a la conduite des hostilites dans les conflicts armees non internationaux***", în RICR nr.758, septembrie-octombire 1990, p. 415-442.

mijloacele violenţei armate[174]. Cele două instrumente menţionate sunt în prezent aplicabile pentru aproape totalitatea statelor comunităţii internaţionale ceea ce reprezintă expresia convingerilor comnune că şi în războaiele civile trebuie să se ţină cont de considerentele elementare de umanitate. Docrtina juridică a motivat permanent această idee, unul din exemplele concludente în acest sens find Declaraţia asupra regulilor de drept internaţional umanitar relative la conducerea ostilităţilor în conflictele armate neinternaţionale care conţine şi normele protecţiei umanitare[175]. Art.3 comun din Convenţiile de la Geneva din 1949 a fost apreciat ca fiind o "mini-convenţie" deoarece reprezintă o dispoziţie fundamentală minimală de comportament umanitar. Ea conţine în fapr trei reguli esenţiale pentru războaiele civile:

a) obligaţia de a trata cu umanitate şi fără discriminări pe necombatanţi şi pe orice comandant care se predă, fiind interzise

---

[174] Există de fapt două categorii de conflicte armate interne. Prima este cea vizată de Protocolul adiţional II în care forţele armate dizidente sunt organizate sub conducerea unui comandamentresponsabil care exercită un asemenea control asupra unei părţi a teritoriului încît poate să desfăşoare operaţiuni militare susţinute şi coordonate şi să aplice Protocolul; chiar dacă acest control teritorial este relativ neînsemnat, specialişti aprecieză că satisface exigenţele de calificare ale Protocolului atunci cînd există un control absolut şi permanent asupra unei capitate, unui oraş sau chiar o zonă teritorială puţin întinsă dar importantă ca în războiul de secesiune din SUA, în războiul civil din Spania sau în conflictele mai recente din Salvador, Iugoslavia, Georgia, Eritreea. A doua în care sunt incluse toate conflictele interne care nu întreunesc condiţii impuse de art.1 din Protocolul II şi care se aplică doar art.3 comnu al Convenţiilor din 1949 şi art.19 din Convenţia de la Haga din 1954; deşi nu există o definiţie a acestora, ele se caracterizează prin existenţa unei acţiuni militare ostle dirijată împotriva guvernului legal, acţiune care are caracter colectiv şi un minim de organizare ca în Algeria (1955), Liban (1958), Cuba (1958); se pare că şi kurzii din Irak şi Turcia s-ar putea încadra aici dar intervenţiile externe din Nicaragua, Angola, Liban, Afganistan aruncă un dubiu asupra caracterului "non-internaţional". Alte criterii de calificare a războaielor din a doua categorie ar fi durata conflictului; numărul şi încadrarea rebelilor; tehnica de care dispun şi acţiunea lor în teritoriu; gradul de insecuritate; existenţa victimelor; mijloacele folosite de guvernul local pentru restabilirea ordinii etc.

[175] Declaraţia a fost elaborată de IIDU şi publicată RICR nr.785 /1990, p.438-442.

oricînd şi oriunde omorul şi tortura, tratamentele umilitoare şi degradante, luarea de ostateci precum şi condamnările pronunţate şi execuţiile efectuatefără o judecată prealabilă;

b) obilgaţia de a strînge răniţii, bolnavii şi naufragiaţii;

c) dreptul organismelor umanitare imparţiale (ca CICR)de a-şi oferi serviciile beligeranţilor.

Protocolul adiţional II din 1977, prin art.4-10 şi 12 dezvoltă regulile tratamentului fundamental şi consacră protecţia personalului sanitar şi religios; el recunoaşte de asemenea atît dreptul societăţilor naţionale de cruce roşie cît şi pe acela al populaţiei de a ajuta şi îngriji răniţii, bolnavii şi naufragiaţii (art 18). În afara art.3 comun al Convenţiilor din 1949 şi a Protocolului lor adiţional II din 1977, dreptul victimelor conflictelor armateneinternaţionale de a primi asistenţă umanitară ca şi acela al terţelor (state, organizaţii internaţionale, organizaţii neguvernamentale) de a ajuta victimele de război intern se pot fonda pe principiile generale ale dreptului internaţional al drepturilr omului care sunt aplicabile oricînd, oriunde şi în orice împrejurare; aceste drepturi au fost recunoscute şi aplicate în Kurdistanul irakian în martie-aprilie 1991 prin Rezoluţiile Consililui de Securitate nr. 688 şi 706 din 1991, în Bosnia unde Consiliul de Securitate a cerut tuturor părţilor beligerante facilitarea asistenţei umanitare atrăgînd atenţia asupra responsabilităţii individuale a persoanelor care comit sau ordonă acţiuni deliberate concepute pentru împiedicarea furnizării de alimente şi medicamente ca şi în Liberia şi în Ruanda unde părţile la conflict au fost chemate să se confeseze regulilor dreptului umantar şi să nu împiedice trimiterea de ajutoare umanitare populaţiei civile aflate în pericol[176].

Războaiele civile rămîn o provocare şi o ameninţare permanentă la adresa păcii şi a securităţii internaţionale. Într-o statistică neoficială realizată de directorul Muzeului Militar Naţional, colonelul Ilie Schipor, se evidenţiează că în secolul a XX.lea au avut loc 365 de războaie dintre care 123 au fost interstatale, 78 de eliberare naţională, 48 de secesiune şi 116 războaie civile. Conflictele armate secesioniste au o distribuţie relativ egală pe parcursul

[176] După Eric David, op.cit.,p.453.

secolului, în fiecare deceniu înregistrîndu-se 2-8 astfel de războaie pe toate continentele inclusiv în zilele noastre. Războaiele civile au avut inclusiv aceeaşi pondere ca cele interstatale, cele mai multe desfăşurîndu-se în Asia (46) şi America (36); multe dintre ele sau întins pe parcursul mai multor ani ca în Filipine (1949-1952), Cuba (1956-1959), Laos (1960-1975), Nicaragua (1972-1990),Afganistan (1978-1999).

Concluzia ce poate fi desprinsă din extinderea aplicării dreptului internaţional umanitar la conflictele armate interne este că prin acesta s-a modificat conceptul tradiţional de subiect de drept internaţional, acordînd personalitate juridică, chiar dacă într-o măsură limitată, şi altor entităţi decît statele , aşa cum ar fi mişcările de eliberare naţională şi beligeranţii de facto dintr-un război civil în măsura în care acestea au reuşit să aibă cel puţin o organizare politică şi militară incipientă şi să controleze o porţiune a teritoriului statal care să le permită să desfăşoare operaţiuni militare susţinute şi coordonate şi să aplice legile şi obiceiurile războiului. Totuşi, Protocolul adiţional II precizează că nici o dispoziţie a sa n-ar putea fi invocată în scopul afectării suveranităţii unui stat sau a responsabilităţii ce revine guvernului de a acţiona pentru menţinerea sau restabilirea ordinii publice în stat, sau pentru apărare prin toate mijloacele legitime, a unităţii naţionale şi integrităţii teritoriale a statului. Deci, aplicarea Protocolului II nu va putea fi invocată pentru a justifica o intervenţie directă, oricare ar fi motivul, în conflictul armat sau în afacerile interne sau externe ale statului pe teritirul căruia are loc războiul civil. În ultimi ani, s-a acreditat însă tot mai mult ideea dreptului de ingerinţă umanitară atunci cînd există victime în suferinţă şi posibilităţi de asistenţă umanitară, plecîndu-se de la faptul extrem de pozitiv că o comunitate internaţională integrată nu poate sta nepăsătoare ci trebuie să acţioneze atunci cînd într-un stat drepturile omului sunt puse în pericol din cauza unui conflict armat intern. Adăugînd şi conflictele neinternaţionale la obiectul dreptului internaţonal umanitar, rămîn totuşi în afara oricărei reglementări internaţionale situaţiile de tulburări şi tensiuni interne cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice şi izolate de violenţă şi alte acte analoage care nu sunt conflicte armate. Reglementarea folosirii violenţei în astfel de

situaţii se face prin acte normative interne care rbuie să asigure atît ordinea publică şi constituţională instituţională instituită democratic cît şi protecţia cetăţenilor şi drepturilor lor. În aceste cazuri, responsabilii cu aplicarea legilor interne pot recurge la forţă numai atăta timp cît este necesar şi înmăsura cerută de îndeplinirea funcţiilor lor fără a afecta în nici un fel "nucleul dur" al drepturilor omului. Din păcate, legislaţia privind regimul stării de asdiu şi regimul stării de urgenţă adoptată în 1999 nu face nici o referire la acestă problematică [177]. Faptul că şi în aceste situaţii este nevoie de un minim de umanitate este demonstrat de mineriadele de la începutul anului 1999 şi i-a determinat pe unii autori să propună prin analogie cu "Manualul combatantului" un cod de conduită pentru situaţiile de tulburări şi tensiuni intene pe care-l prezentăm în continuare[178].

Cod de conduită în caz de tulburări şi tensiuni interne.

Nimic nu justifică actele teroriste sau tortura, violenţele nediscriminate sau dispariţiile forţate, luarea de ostateci sau orice altă atingere gravă a deminităţi persoanei umane. Astfel, oricare ar fi gravitatea tulburărilor sau tensiunilor care afecteză o ţară, cîteva reguli esenţiale de drept internaţional, cutuminar sau convenţional, se cer respecate de toţi.

Prezentul cod de conduită aminteşte cîteva reguli a căror respectare este necesară. Nici responsabilitatea guvernului dea menţine sau restabili ordinea, nici motivele invocate de cei care se opun autorităţilor nu justifică violarea acestor reguli; chiar în situaţii de tulburări sau tensiuni interne, fiecare trebuie să poate să respecte, fără nici o discriminare, regulile următoare:

1. Orice persoană umană va fi tratată cu respectul demnităţii fiecărui om. Viaţa sa, integritatea morală şi fizică şi onoarea sa, vor fi repectate în orice circumstanţă, oricare ar fi faptele care i se reproşează. Nimeni nu va fi în mod arbitrar privat de librtate.

---

[177] Ordonanţa de urgenţă nr.1/1999 pubicată în Monitorul Oficial nr 22/1999.

[178] Hans-Peter Gasser, "Un minim de umanitate în situaţii de tulburări şi tensiuni interne: propunerea unui cod de conduită", Extras din RICR, ianuarie-februarie, 1988,p.53-55.

2. Sunt interzise, atît agentului statului cît şi oricărei alte persoane, în special, crima, tortura şi alte pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, luarea de ostatici, dispariţia forţată sau involuntară de persoane, pedepsele colective şi toate actele, metodele şi practicile terorisete.

3. Persoanele care exercită puterea poliţienească vor limita regurgerea la forţă la strictul minim necesar, în respect faţă de demnitatea umană.

4. Nimeni nu va fi privat în mod arbitrar de libertate. Orice persoană arestată, deţinută, internată sau privată, într-o manieră oarecare, de libertatea sa de mişcare va fi în cunoştiinţă fără întîrziere de raţiunile pentru care a fost luată o astfel de măsură în privinţa sa. Este de datoria responsabililor detenţiei unei persoane să informeze familia acestuia despre soarta sa. Măsurile privative de libertate luate împotriva unei persoane vor fi revăzute periodic.

5. Orice persoană privată de libertate va fi tratată cu umanitatte. Ea va beneficia de condiţii decente pe timpul detenţiei, în special ceea ce priveşte igena, alimentaţia, cazarea şi daă este cazul munca. Deţinuţii răniţi sau bolnavi vor primi îngrijirile necesare. Orice persoană privată de libertare va avea posibilitatea să comunice periodic cu cei apropiaţi.

6. Alte restricţii ale libertăţii individuale, cum ar fi deplasarea forţată sau domiciliul forţat nu vor fi executate decît pe baza deciziei unei autorităţi competente. Persoanele afectate de o astfel de măsură vor fi tratate cu umanitate. Nimeni nu va fi privat de naţionalitatea sa, nici explulzat din ţară.

7. Nimeni nu va fi condamnat pentru acţiuni sau omisiuni care nu constituie delicte la momentul cînd ele au fost comise.

8. Nimeni nu va fi condamnat şi nici o pedeapsă nu va fi executată fără o judecată făcută de tribunal imparţial şi respectîndu-se garanţiile judiciare fundamentale. În special orice persoană acuzată de o infracţiune:

a) va fi considerată nevinovată pînă ce culpabilitatea va fio stabilită legal;

b) va fi informată asupra detaliilor infracţiuni de care este acuzată;

c) va beneficia de drepturile şi mijloacele necesare apărării sale;

d) va fi judecată într-unn interval de timp rezonabil.

O declaraţie obţinută prin tortură nu poate fi invocată ca probă împotriva victimei, nici împotriva terţelor părţi. Orice persoană condamnată va fi informată de eventualele sale drepturi de recursuri judiciare.

9. Pentru ca executarea ei să se considere a fi necesară, pedeapsa capitală nu va fi pronunţată decît pentru crimele cele mai grave. O condamnare la moarte nu va fi pronunţată împotriva unei peroane avînd mai puţin de 18 ani în momentul infracţiunii, nici executată în cazul unei femei gravide sau mama unui copil de vîrstă mică. Orice condamnat la moarte are dreptul de a cere graţiere; el va fi informat de acest drept. Orice execuţie sumară sau arbitrară va fi considerată ca o crimă.

10. Toţi răniţii şi bolnavii vor fi ajutaţi şi îngrijiţi, fără discriminare. Asistenţa medicală va fi înlesnită; nimeni nu va fi peresecutat pentru singurul fapt de a fi acordat asistenţă răniţilor şi bolnavilor.

11. Autorităţile competente vor face tot ce este necesar pentru a cunoaşte soarta persoanelor anunţate dispărute. Ele vor informa rudele acestora asupra rezultatului sau a mersului cercetărilor.

12. Copii au dreptul la un respect deosebit în virtutea vîrstei lor, mai ales dacă sunt privaţi de libertate. Ei nu vor fi niciodată forţaţi sau încurajaţi să ia parte la acte de violenţă.

13. Autorităţile competente vor lua toate măsurile necesare pentru ca aceste reguli să fie cunoscute şi respectate de către toată lumea. Ele vor fi incluse în pregătirea celor care exercită puterea poliţienească, cum ar fi membri forţelor de poliţie şi, în cazuri deosebite, forţele armate sau personalul locurilor de detenţie. Ele vor urmări orice abatere de la aceste reguli, pe baza legislaţiei lor naţionale.

24. Efectele războiului asupra mediului.

Problemele ecologice nu sunt o modă trecătoare a contemporaneității. Încă din vremurile străvechi, într-o formă incipientă oamenii şi-au pus problema protecţiei naturii. Iar activităţile militare au constituit încă din antichitate o ameninţare a mediului natural. În capitolul "Măsura ce trebuie să se păstreze cu privire la dezastru", Hugo Grotius aminteşte că legea divină cere ca la întocmirea valurilor şi maşinilor de război să se folosească arborii sălbatici iar pomii roditori să fi păstraţi pentru hrană; ele arată şi temeiul acestei interdicţii spunînd că pomii nu sunt ca oamenii şi că ei nu se pot ridica să lupte împotriva noastră[179]. Această prevedere este exstinsă de unii autori antici la ogoarele cultivate, la agricultori şi la animalele de muncă. Oamenii n-au respectat însă niciodată integral acestă lege ecologică **avant la lettre**, cum n-au respectat, de altfel, nici celelalte legi în mod absolut. Legea lui Manu, spre exemplu, spune dimpotrivă, că pentru obţinerea victoriei să se pustiască pămîntul străin şi să se distrugă neîncetat iarba păşunilor, proviziile de alimentare, apa şi lemnul de foc al duşmanului[180]. Iar pe măsura evoluţiei mijloacelor de luptă riscurile şi ameninţările de natură militară la adresa mediului au sporit considerabil. Astfel, încît astăzi, armele şi sistemele de armamente constituie prin însăşi existenţa lor în timp de pace un permanent pericol de dezechilibre ecologice. Iar dacă luăm în calcul şi posibilitatea folosirii imensului arsenal al războiului existent în lume, ne putem gîndi că Apocalipsa anunţată de Sfînta Scriptură mai sus citată nu este atît de departe pe cît ar putea să-şi închipuie oportuniştii.

Întra-adevăr, spirala înarmărilor a condus în secolul nostru la crearea armei chimice şi bacterilologice ale cărei efecte se îndreaptă nu numai direct împotriva fiinţei umane ci şi indirect prin intermediul distrugerii mediului. Marile depozite de substanţe ucigătoare acumulate în scopuri militare (sau non-militare) de unele state constituie un risc major pentru existenţa florei şi faunei, pentru calitatea aerului şi apei, pentru viaţă în general. Iar azi, după adoptarea Convenţiei de la Geneva pentru interzicera şi distrugerea

[179] Hugo Grotius, op. cit.,p.735-736.
[180] Legea lui Manu, op.cit.,p.195.

armelor chimice din 1993, se apreciază procesul de distrugere al armelor chimice cu respectarea strictă a regulilor de securitate şi protecţie a mediului, va fi mai complex şi mai costisitor decît fusese fabricarea lor[181]. Inaugurarea erei atomice la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial a sporit la maxim pericolul transformării Terrei într-un imens deşert. Accidentele cu componente ale armei nucleare petrecute în timp de pace sunt elocvente în acest sens. Palomares a fost un avertisment din care nu s-a învăţat suficient. Accidentele submarinelor atomice dotate cu încărcături nucleare, asupra cărora marile puteri încearcă să păstreze un secret absolut, sunt un alt semnal de alarmă. Poligoanele în care se desfăşoară experienţele nucleare reprezintă, de asemenea un motiv de meditaţie. Deşi fără semnificaţie militară, dezastrul atomic de la Cernobîl trebuie să dea de gîndit, la ceea ce s-ar putea întîmpla într-un conflict armat. Am putea spune că nu exiostenţa în sine a mijloacelor de luptă (mai ales a celor convenţionale) înseamnă un pericol la adresa mediului ci folosirea lor în timpul războiului. De fapt, mediul natural ca atare nu este obiectiv militar şi nu ar trebui să fie afectat de desfăşurarea ostilităţilor. Dar obiectivele militare sunt amplasate în mediu şi acţiunea beligeranţilor asupra lor produce în mod automat şi efecte ecologice[182].

Riscurile şi ameninţările militare la adresa mediului reprezintă o problemă ce ţine de mijloacele şi metodele de război. E o problemă ce ţine de mijloacele de război pentru că există arme şi sisteme de armamente concepute special pentru a produce daune

---

[181] Vezi în acest sens grupajul de articole "Destruction des armes chiiimiques" în "Desarmement", vol.XV, nr.2/1992, Nations Unies, p.83-109.

[182] S-a constatat, spre exemplu, că după 6 luni de la stingerea flăcărilor la puţurile peroliere incendiate de agresorii iraieni, dimensiunile catastrofei ecologice provocate erau imense. Apăruseră cei drept semne de viaţă, dar bălţile de petrol dominau zone întregi ale teritoriului. Petrolul se infiltrase în sol pînă la adîncimi de cinci metri. Majoritatea animalelor de casă sau domestice muriseră, afectate de ploile şi apa potabilă infestate cu petrol. Urmările asupra sănătăţii oamenilor n-au fost încă suficient cercetate. Totuşi, erau semnalate tot mai de afecţiuni ale căilor respiratorii, mai ales la copii şi sporirea cazurilor de cancer.

faunei şi florei şi chiar pentru a provoca modificări climatice ori ale mediului. Şi e o problemă ce ţine de metodele de război pentru că unele arme aduc atingeri coindiţiilor de mediu atunci cînd sunt folosite într-un anume fel. În prima categorie putem introduce arma chimică (defoliantele, spre exemplu) iar în a doua bombardamentele realizate în metode denumite tip "covor". Fiind o problemă a mijloacelor şi metodelor de război, literatura juridică de specialitate introduce în clasificare acestora un nou criteriu şi anume acela ecologic[183]. În conformitate cu acest criteriu, mijlocele şi metodele de război sunt licite şi ilicite după riscurile şi ameninţările pe care le prezintă la adresa mediului, după efectele lor anti-ecologice. Iar aceste efecte anti-ecologice pot fi analizate "ratione matriae"şi "ratione loci".

Efectele anti-ecologice "ratione matriae" trebuie să fie apreciate diferit după cum este vorba de arme convenţionale şi de arme de nimicire în masă. În cazul mijloacelor şi tehnicilor de război convenţionale au efecte importante pe plan ecologic muniţiile explozive şi armele incendiare. Astfel, în cazul loviturilor de artilerie concentare sau al bombardamentelor aeriene masive apar mai mult decît evident faptul că muniţiile explozive provoacă mai multe pagube mediului natural decît pierderi umane sau mateiale. Acest efect anti-ecologic a fost cazuat încă în primul război mondial, ale cărui cicatrici sunt încă vizibile la Verdun după cîteva decenii. Mai aproape de zilele noastre anumite regiuni din Vietnam, Cambogia şi Laos par a fi adevărate peisaje lunare în urma bombardamentelor americane executate în timpul războiului din Indochina[184]. Şi utilizarea masivă a muniţiilor incendiare, mai ales în zonele rurale şi forestiere, are un efect anti-ecologic major deoarece provoacă incendii care, în condiţii climatice, atmosferice şi geografice

---

[183] Mahomed Arrasen, "***Conduite des hostilities. Droit des conflicts armes et desarmament***" Bruylant, Bruxelles, 1986,p.279.

[184] I.Cloşcă şi I.Suceavă apreciezâ în lucrarea «Drept internaţional umanitar », Editura Şansa,Bucureşti, 1992, p.121 că, cele 14 milioane tone de muniţii explozive (din care 200 miloane obuze de 105mm) consumate de armata americană şi aliaţi lor în războiul din Vietnam au provocat formare a 10 miloane de cratere de aproximativ 63 metri cubi pe mai mult de 100 000 de hectare care nu vor putea fi înlăturare nici într-o sută de ani.

favorabile, se propagă atît de rapid încît distrug tot ce e viu în calea lor. Aşa s-a întîmplat, spre exemplu, în Vietnam, unde, din 1965 în 1967, armata americană a provocat un adevărat dezechilibru ecologic prin combinarea efectelor defoliantelor chimice cu acelea ale incendiilor de mare amploare a regiunilor împădurite[185].

Armele convenţionale reprezintă o ameninţare la adresa mediului şi după conflictele armate, prin efectele a ceea ce denumim "resturi materiale de război": mine şi capcvane care n-au fost ridicate, distruse sau neutralizate ca şi muniţiile ne explodate din diferite motive; de asemenea caracasele de vehicule şi tehnică de luptă, sîrma ghimpată, tranşeele, craterele de bombe etc. constituie un impediment în exploatarea economică şi turistică a mediului natural. Efectele antiecologice ale armelor neconvenţionle sunt în mod evident mai grave, mai întinse şi mai durabile; utilizarea lor în timpul conflictelor armate reprezibtă un veritabil ecocid. Astfel, arma biochimică ar putea fi folosită pentru distrugerea vegetaţiei la adăpostul căreia acţionează adversarul ("antifoliage warfare") sau în scopul înfometării lui prin nimicirea resurselor de hrană animală şi vegetală ("antifood warfare"). Arsenalul mijloacelor biologice (cu efecte ecologice) include organismele fitopatogene şi insectete dăunătoare vegetaţiei iar gazele toxice tip V.X., dioxina, agenţii fitotoxici (defoliante, ierbicide, ş.a) sunt exemple de substanţe chimice care folosite în luptă constituie pericole ecologice majore. În ceea ce priveşte armele nucleare, efectele lor distructive împotriva mediului natural include: formarea unor cratere imense, distrugerea prin incendiu a sute de mii de hectare de vegetaţie şi de pădure, contaminarea radioactivă a cursurilor de apă, faunei şi florei, creşterea cantităţii de praf radioactiv din atmosferă, perturbarea stratului protector de ozon etc.[186]. La rîndul lor, tehnicile de

[185] Responsabilii militari ai acestui război ecologic n-au putut avea nici măcar satisfacţia obţineri unui avanţaj militar cert (cf.M. Arrasen, op.cit.,p.282).

[186] Explozia la sol a unei bombe de 9, 1 megatone formează un crater de 57 de hectare şi distruge 116.500 hectare de pădure. Explozia la altitudine a aceleaşi bombe provoacă distrugerea 83.250 de hectare de pădure. Iar explozia unei încărcături termonucleare de 20 Mt. Ar putea rade de pe faţa pămîntului toate clădirile de pe o rază de 24 de kilometri iar emisia de

modificare a mdiului ce pot fi folosite ca mijloc de luptă în scopul perturbării comunicaţiilor adversarului, manevrelor şi posibilităţilor de aprovizionare ale acestuia, au puternice efecte anti-ecologice; manipulare în scopuri ostile a forţelor naturii ("weather warfare") ar putea duce la provocare de inundaţii, ceaţă furtuni, cutremure de pământ, erupţii vulcanice, dezgheţarea calotelor polare, secetă, uragane, creşterea nivelului mareelor, perforări ale stratului de ozon, etc. Caracterul nediscriminator al armelor neconvenţionale este atît de evident încît ne putem imagina şi fapul că daunele întinse, grave şi durabile pe care le-ar provoca mediului natural îi pot afecta chiar pe cei ce le-au utilizat.

Efectele anti-ecologice "ratione loci" sunt diferite în funcţie de madiul terestru, aerian sau maritim afectat de acţunile militare. Ele sunt influenţate de natura mediului folosit ca teatru de război (regiuni terestre temperate, tropicale, deşertice şi artice, mediul marin ce include şi insulele precum şi spaţiul aerian şi cosmic) ca şi de felul mijloacelor şi metodelor de război antiecologice (convenţonale sau neconvenţionale). Deşi constituie un dezastru în orice situaţie, este evident că efectele anti-ecologice ale conflictelor armate sunt de amploare, gravitate şi durată diferită în cazul incendierii instalaţiilor petroliere şi platformelor de foraj în mediul maritim sau distrugerii unei rezervaţii naturale de zonă umedă[187]. De asemenea, recuperarea şi repararea ecologică a daunelor provocate de conflictele armate este diferită în cazul mediului terestru faţă de mediul maritim sau aerian. Pe de altă parte, nu trebuie uitat faptul că mediul natural al planetei noastre este un ansamblu de ecosisteme intim legate între ele în care orice perturbare profundă a unuia din componentele sale va provoca în mod inevitabil efecte în toate celelalte.

Un principiu fundamental al dreptului internaţional aplicabil în conflictele armatene arată însă că mijloacele de război sunt concepute numai pentru a acţiona numai împotriva obiectivelor

---

lumină ar fi suficientă pentru a arde tot ce este viu pe o rază de 140 km de la epicentru exploziei.

[187] Vezi în acest sens, scenariile prezentate de Michael Bothe în articolul "***La destruction de l'environnement comme methode de guerre***", in "***Desarmemment***", volume XV, nr.2, 1992, p.109.

militare iar beligeranţii n-au în drept nelimitat de a-şi alege mijloacele şi metodele de luptă. Din acest motiv, mediul natural n-ar trebui să fie ţinta atacurilor deoarece el nu este în sine un obiectiv militar, aşa cum poatze fi considerat mediul uman. Doar mediul natural de importanţă economică strategică poate fi considerat ca obiectiv militar; este cazul de exemplu, al mediului care conţine instalaţii şi industrii de interes esenţial pentru ducerea războiului şi a căror distrugere, capturare sau neutralizare oferă un avantaj militar precis[188]. De asemenea, mediul natural poate fi atacat în situaţii cînd este folosit pentru comiterea de acte ostile, de exemplu, în cazul în care unul din beligeranţi îşi organizează apărarea tactică într-o rezervaţie naturală. Nici represaliile, aici atacurile mediului cu intenţia de a teroriza populaţia civilă sau actele de răzbunare împotriva mediului natural nu sunt permise. În schimb, ar putea fi autorizată ridicarea imunităţii de care se bucură elementele mediului natural, în unele cazuri de necesitate militară aşa cumse prevede în art.54 al.5 din Protocolul adiţional I din 1977 care admite atacare şi distrugerea unor bunuri indispensabile supravieţuirii populaţiei civile, cum ar fi zone agricole, recolte, vite, rezerve de apă potabilă etc. dacă raţunii militare imperioase ale apărării teritoriului naţional împotriva unei agresiuni impun acest lucru. Toate restricţiile prezentate mai sus au determinat pe unii militari să considere că arta militară este sub "dictatura ecologică" în sensul că libertatea de decizie a comandanţilor este limitată din moment ce nu poate fi făcută o separaţie exactă între obiectivele militare şi mediul natural în care se află, iar atacurile împotriva mediului fiind intezise pot fi considerate crime de război. Se poate obiecta la această interpretare faptul că numai atacurile internaţionale şi direct îndreptate împotriva mediului natural pot fi considerate crime de război; pe de altă parte, dreptul conflictelor armate conţine deja cîteva reguli destul de precise în acest domeniu şi ele trebuiesc respectate. Doar într-un război total ne-am putea imagina că orice atacuri sunt permise dar într-un astfel de război n-ar mai exista nici un fel de reguli de respectat.

[188] Art.52 al.2 din Protocolul adiţional I din 1977.

Oricum discuţia asupra necesităţi protejări mediului natural de riscurile şi ameninţările militare rămîne deschisă. În actuala ordine judiciară şi axiologică a lumii nu s-a precizat pe deplin dacă în timp de război ceea ce conteză mai mult este obţinerea victoriei, salvarea suveranităţii ţării sau protejarea elementelor mediului natural pentru generaţiile viitoare[189]. Un comandament militar ar putea opina că n-are dreptul de a periclita securitatea naţională, existenţa statală şi viitorul poporului său pentru a proteja numai cîteva specii de păsări rare.

În schimb ecologiştii ar putea riposta că nimic şi nimeni nu poate autoriza statele beligerante să pună în pericol viitorul umanităţiidoar pentru că ele sunt incapabile să-şi soluţioneze problemele pe cale paşnică; sub acest stindard acţionează de altfel organizaţiile ecologiste în care se detaşează ca amploare şi eficienţă "Greenpeace".

Este de datoria statelor naţionale de a-şi instrui forţele armateîn ceea ce priveşte atitudinea ce trebuie s-o adopte în caz de război faţă de mediul natural. În acest sens în cadrul Ministerului Apărării Naţionale s-au elaborat în 1996 "Instrucţiunile privind organizarea activităţii de protecţie a mediului" desfăşurată sub conducerea unui inspector pentru protecţia mediului iar regulamentele militare îi obligă pe comandanţi să desfăşoare acţiunile militare cu păstrarea echilibrului eccologic, prevenirea şi combaterea poluării şi menţinerea factorilor naturali de mediu. Preocupări pe acestă linie există şi în armatele altor state precum şi în cadrul colaborări militare internaţionale. Poate că nu vom putea niciodată să protejăm mediul în totalitate de riscurile şi ameninţările de natură militară[190]. Poate că şi în viitor ne vom confrunta cu situaţii în care necesităţile militare vor fi mai puternice decît

---

189 Michael Bothe, op.cit.,p.111.

190 Willy Dahl, "La destruction de l'enviorement en temps de guerre" în "Desarmemment", vol.XV nr.2, 1992,Nations Unies, p.136. Vezi şi "Manulalul NATO", Editura Nemira, Bcureşti, 1997, p.133-136; Surdu F.,"Protecţia mediului şi organismului militar modern", în "Gîndirea militară românească", nr.2/1996, p.91; Stelian Ilinoiu, "Protecţia mediului ambiant, dreptul umanitar şi dezvoltarea durabilă", în RRDU nr.3/1994,p.36; Ion Dragoman, "Armate şi mediul", în RRDUnr.29 /1998,p.28.

preocupările ecologice. Atîta timp cît vor exista războaie va trebui să admitem acestă realitate pe care nu putem decît să o atenuăm în efectele sale.

25. Dreptul umanitar al mediului.

Din multe puncte de vedere epoca pe care o trăim astăzi este una de tranziţie istorică, marcată puternic de criza valorilor tradiţionale ale omenirii şi imperativele unui viitor pe care încă nu-l deslusim cu precizie. Una din cele mai preocupante probleme care demonstrează aserţiunea de mai sus este acea a sfidării pe care omul şi-o adresează sie însuşi prin riscurile pe care le pune în faţa mediului natural[191], în care este liber dar şi constrîns să trăiască. Mai aproape sau mai departe de noi se produc fenomene care perturbează grav relaţia om natură. Am conştientizat unele din ele pînă acum: deşertificarea, poluarea aerului, a apei sau a terenului, a spaţiului atmosferic; dispariţia pădurilor şi a speciilor de animale; distrugerea patrimonului genetic; dispariţia stratului de ozon şi efectul de seră ş.a. Pe altele nu le-am conştientizat încă dar ele pîndesc din umbră. Toate aceste fenomene nu fac decît să demonstreze necesitatea luării urgente de măsuri pentru protecţia mediului ambiant atît la nivel local cît şi la nivel regional sau mondial. Conştientizarea degradării rapide a biosferei şi curentului de opinie internaţională ci i-a urmat în special la sfîrşitul anilor '60 şi începutul anilor '70 au reclamat o protecţie a mediului şi au influenţat toate domeniile vieţii internaţionale[192]. Astfel, în

---

191 Mediul natural este definit ca fiind mediul înconjurător din care a fost exclusă populaţia umană. La nivel global, realitatea mediului natural este alcătuită din următoarele sisteme: atmosfera, geosfera (litosfera plus hidrosfera), biosfera şi cosmosul; mediul înconjurător mai cuprinde pe lîngă sistem,ele mediului natural şi sociosfera sau mediul uman (vezi pentru definiţiile acestor noţiuni Ion Grigore Sion, "Enciclopedie de drept internaţional", Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1990, p.268-269). În vorbirea curentă ca expresii echivalente se utilizează: mediu ambiant, mediu înconjurător.

192 Alexandre Kiss, "***Les Protocoles additionnels aux Conventions de Geneve de 1977 et la protection de biens de l'enviorement***", în "***Etudes et***

domeniul juridic, atît la nivel naţional cît şi la nivel internaţional s-a impus o necesitate construirea unei noi ramuri de drept şi anume dreptul mediului înconjurător[193]. Aşa se face că pe plan naţional, în toate constituţiile adoptate după 1972 a fost închis fie efectiv acest drept fie, cel puţin, obligaţia statului de a proteja mediul[194]. În dreptul internaţional public s-a constituit, în aceaşi perioadă, un drept internaţional al mediului din ale cărui principii generale vom invoca, în continuare, pe cele două care sunt în legătură cu activităţile militare şi, în special, cu desfăşurarea conflictelor armate[195]. Primul se referă la datoria fiecărui stat de a nu cauza pagube mediului dincolo de competenţa sa teritorială şi ieşind din domeniul cutuminar unde-şi are originea, a fost consacrat într-un mare număr de convenţii internaţionale dar şi în nenumărate decizii judiciare şi arbitrale ori în diverse documentre internaţionale neconvenţionale. Aplicarea acestui principiu se face chiar şi în caz de conflict armat, beligeranţii nefiind exoneraţi de obligaţia respectivă deoarece este unanim admis că există o răspundere şi o responsabilitate internaţională pentru daunele transfrontaliere cauzate mediului natural. Al doilea principiu al dreptului internaţional al mediului cu aplicaţie în domeniul militar are o

---

essaia sur le droit internţional humanitaire et les principes de la Croix-Rouge", en l'honneur de Jean Pictet, CICR et Martinus Nijhoff. Geneve et la Haye, 1984,p.181.

[193] Dreptul mediului înconjurător este format din ansamblul complex al normelor juridice care reglementeză relaţiile ce se stabilesc între oamenii privind atitudine lor faţă de natură – ca element vital şi suport al vieţii- în procesul conservării şi dezvoltării în scopuri economice, sociale şi culturale a componentelor mediului înconjurător – naturale şi artificiale –precum şi relaţiile legate de conservarea lor, care presupune protecţie şi ameliorare (Daniela Marinescu "***Dreptul mediului înconjurător***", Editura "Şansa", Bucureşti, 1993, p.43).

[194] Constituţia României din 1991 a consacrat acestă ultimă variantă prevăzînd în art.134 că "statul trebuie să asigure …refacerea şi ocrotirea mediului înconjurător, precum şi menţinerea echilibrului ecologic".

[195] Philippe Antoine, "***Droit internaţional humanitaire de l'environnement en cas de conflict armee***", în "Revue internaţionale de la Croix-Rouge" nr.798 din 1992,p.537-540.

aplicare mult mai largă şi se referă la obligaţia statelor de a respecta mediul în general. Aplicarea acestui principiu nu mai are legătură cu teorile anumitor state ci se referă la spaţiile considerate ca formînd patrimoniu comun al umanităţii: mare liberă, fundul mărilor şi oceanelor, Antartica, spaţiul aerian de deasupra mării libere, cosmosul. El figurează în nenumărate instrumente internaţionale convenţionale şi neconvenţionale între care un loc important îl ocupă Carta Mondială a Naturii din 28 octombrie 1982 care prevede în art.5 că "natura va fi apărată de degradările cauzate de război sau de alte acte de ostilitate" şi subliniază în art.20 că "activităţile militare care pot aduce prejudecăţi naturii vor fi evitate".

Ca parte integrantă a dreptului internaţional public, dreptul internaţional al mediului înconjurător se intersectează în reglementările sale cu alte ramuri ale acestuia. Astfel, problematica protecţiei mediului a fost abordată în cadrul dreptului internaţional al drepturilor omului. Într-adevăr dreptul la viaţă din prima generaţie de drepturi ale omului s-a transformat în cea de-a treia generaţie în dreptul la mediu care este cel mai dezvoltat din drepturile zise "de solidaritate". De asemenea, dreptul dezarmării vizează în preocupările sale de reglementare probleme ale protecţiei mediului natural. Cel mai elocvent exemplu din acest domeniu este Convenţia Naţiunilor Unite asupra interzicerii utilizării tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile[196]; încă în primul său articol convenţia prevede că fiecare stat se angajează să nu utilizeze în scopuri militare sau orice alte scopuri ostiletehnicile de modificare a mediului avînd efecte întinse, durabile sau grave ca şi mijloacele de a cauza distrugeri, pagube sau prejudicii oricărui alt stat. Este neîndoielnic că şi alte convenţii ale dreptului dezarmării influenţează, într-o măsură mai mare sau mai mică dreptul mediului[197].

---

[196] Adoptată la 10 decembrie 1976 şi intrată în vigoare la 5 octombrie 1978, convenţia avea la 30 iulie 1990 un număr de 74 de state părţi între care şi România (din 1983); vezi textul Convenţiei în Drept internaţional umanitar aplicabil în conflictele armate , Editura "Şansa", Bucureşti 1993, p.92.

[197] Cu titlu exemplificativ amintim: Tratatul asupra Antarticii din 1959; Tratatul interzicînd experienţe cu arme nucleare, în armosferă, în spaţiul

Interdependenţe mari există şi în dreptul conflictelor armate şi dreptul internaţional al mediului. Şi este normal să fie aşa atîta timp cît nu putem contesta faptul că războaiele sunt surse sigure şi majore de pagube ecologice. Pe de altă parte nu se poate contesta faptul că degradarea mediului poate fi sursă de tensiune între state iar în caz de nesoluţionare prin metode paşnice, dezastrele ecologice devin Casus belli; odată declanţat războiul pe motive ecologice se pot produce mediului noi distrugeri şi în acest fel spirala degradării ambientului nu mai poate fi oprită. Bineînţeles că nu întotdeauna dezastrele ecologice ca atare sunt cauzele vizibile ale unor conflicte armate; dar ele provoacă eroziuni şi deşertificare, secetă şi foame din cauza cărora mase întregi de "refugiaţi ecologici" îşi părăsesc locurile de baştină şi pleacă peste frontierele naţionale în căutarea hranei[198]. Deşi e dificil de stabilit o legătură clară în acest lanţ de fenomene, este indubitabil că există o corelaţie cauzală între dezastrele ecologice şi conflictele armate. Acestea sunt şi motivele pentru care se impune o analiză mai profundă a principiilor şi normelor drptului conflictelor armate care asigură protecţia mediului natural.

Sub impactul utilizării defoliantelor în războiul din Vietnam, tendinţa necesităţii protecţiei mediului de acţiune distructivă a omului a fost percepută şi de către dreptul conflictelor armate. Acestă direcţie de dezvoltare a dreptului conflictelor armate a fost percepută însă şi din interiorul acestuia atunci cînd specialiştii şi-au pus problema criteriilor de disticţie între obiectivele militare şi bunurile civile; aşa s-a ajuns şi la un criteriu ecologic,în conformitate cu care mediul natural nu poate fi considerat ca obiectiv militar iar bunurile populaţiei indispensabile supravieţuirii populaţiei civile nu pot fi atacate.

---

extraatmosferic şi sub apă din 1969; Tratatul asupra Lunii din 1979; Tratatul asupra neproliferării armelor nucleare din 1968;Tratatul asupra fundului mărilordin 1971; Convenţia asupra armelor biologice din 1972; Convenţia asupra armelor chimice din 1993 ş.a.

198 Aşa este cazul spre exemplu, al situaţiilor conflictuale din Etiopia, Sudan, Somalia, Haiti, Salvador, Guatemala care au antrenatadevărate valuri de milioane de refugiaţi ecologici.

În procesul dezvoltării dreptului internaţional umanitar s-a ajuns la o protecţie expresă a mediului prin aprobarea Protocoalelor adiţionale din 1977 la Convenţiile de lşa Geneva privind tratamentul victimelor războiului. Reafirmînd principiu că beligernaţii sunt obligaţi să utilizeze numai mijloacele şi metodele de război legitime, Protocolul adiţional I a consacrat principiul criteriului ecologic al dreptului conflictelor armate destinat să ilegalizeze mijloacele şi metodele de război ecologic[199]. Acest principiu este formulat în art.35 aliniatul 3 din Protocolulo şi modulul următor:

"Este interzis să se utilizeze metode şi mijloace de război care sunt concepute să cauzeze sau de la care se poate aşteăpta să cauzeze daune întinse, durabile şi grave mediului natural"[200].

Valoarea de principiu a acestei dispoziţii convenţionale este dată de faptul că ea este inclusă de regulile fundamentale ale Titlului III (Metode şi mijloace de război, statutul de combatant şi prizonier de război) al Protocolului adiţional I şi are deci o aplicare generală la toate situaţiile din acest instrument juridic. Acest sens principal este întărit şi de faptul că ea recurge din alineatul 1 al art.35 care prevede că în orice conflict armat dreptul părţilor la conflict de a alege mijloacele şi metodele de război nu este nelimitat.

Analiza textului impune clarificare înţelesului termenilor utilizaţi. Doctrina aprecieză că regula referitoare la "daune întinse, durabile şi grave" protejează regiunile nelocuite şi nu zonele populate[201]. Pentru unii specialişti, o daună este "întinsă" cînd se

---

199 Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Drept internaţional umanitar***", Editura "Şansa" Bucureşti, p.120.

200 Pentru textele din Protocol citate uezi "drept intermaţional umanitar aplicabil în conflictele armate, Editura, Şansa , Bucureşti,1993,p.298-299.

201 Comparativ, putem utiliza definiţia termenilor respectivi din Convenţia asupra inteziceriiutilizării tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile din 1976; în spiritul acesteia, termenul "întinse" se referă la o suprafaţă de ordinul a cîtorva sute de kilometri pătraţi, adjectivul "durabil" indică o perioadă care durează luni de zile sau aproximativ un anotimp iar calificativul "grave" implică dezechilibrul sau vătămarea vieţii umane, a resurselor naturale şi economice sau a altor bunuri. Interpretarea prezentă în anexa convenţiiei se referă exclusiv la acestă convenţie fără a prejudicia alte interpretări, în alte acorduri internaţionale.

referă la o suprafaţă mare dintr-o regiune pustie sau la una dens populată care are o vegetaţie bogată; termenul "durabilă" se referă la persistenţăa în timp a daunelor care poate fi de la 10 la 20 de ani; calificativul "grav" desemnează daunele care pun în pericol supravieţuirea populaţiei[202]. Alţii consideră că adjectivul "întins" ar acoperi efectele care se întind pe o suprafaţă de mai multe sute de kilometri pătraţi pe care s-ar produce daune pădurilor şi culturilor; ei cred că daune "durabile"provoacă utilizarea masivă şi oarbă a bombardamentelor tip covor sau a agenţilor chimici fitotehnici, ca în Vietnam; iar daunele mediului sunt "grave"dacă s-ar recurge la arme de distrugere în masă şi la tehnici de modificare a mediului în scopuri militare[203]. Expresiile "care sunt concepute să" şi "de la care poate aştepta să" au fost introduse în text dintr-un plus de prudenţă al iniţiaţilor Protocolului; dacă prim este maiprecisă, a doua introduce în text impreciziune şi subiectivitate în aprecierea armelor cu efecte ecologice[204].

De subliniat că, deşi curios, sub incidenţa acestui principiu nu intră armele nucleare. Există o unanmimitate de păreri în literatura de specialitate că dreptul conflictelorrmate pozitiv nu conţine norme care să interzică în mod expres utilizarea armelor nucleare, ci numai unele interdicţii parţiale: de a efectua experimente nucleare în atmosferă, în spaţiul cosmic şi sub apă; de a le experimenta, utiliza, fabrica, produce sau achiziţiona, primi, deăpozita, instala, monta sau poseda o anumită zonă; de a le plase pe fundul mărilorşi oceanelor precum şi în subsolul lor; de a plasa pe orbită în jurul pământului şi pe alte corpuri cereşti v4reun obiect purtător de arme nucleare ş.a.[205]. Şi aceasta în ciuda faptului că toate calculele indică faptul că

---

[202] Geza Herczegh, "***La protection de l'evioronnement naturel et le droit humanitaire***", în "***Etudes et essais sur le droit international humanitaireeee et les principes de la Croix-Rouge***", en l'honneur de Jean Pictet, CICR et Martinus Nijhof, Geneve et la Haye, 1984, p.732.

[203] Arrasen Mahomed, "***Conduite des Hostilites- droit des conflicts armees et desarmement***", Bruylant, Bruxelles, 1986, p.294-295.

[204] Alexandre Kiss, op.cit.,p.189.

[205] Ionel Colşcă, "***Dreptul internaţional şi interzicerea armelor în masă***" Editura militară, Bucureşti 1998,p.88.

arma nucleară are efectele cele mai distructive asupra mediului[206]. În afara peroclamării acestui principiu al criteriului ecologic al dreptului conflictelor armate. Protocolul I asigură o **protecţie directă a mediului natural** prin art.55:

"Articolul 55. Protecţia mediului natural.

1.Războiul va fi condus veghind la potejarea mediului natural contra daunelor întinse, durabile şi grave. Acestă protecţie include protecţia de a utiliza metode sau mijloace de război concepute pentru a cauza sau de la care se poate aştepta să cauzeze asemenea daune mediului natural compromiţînd datorită acestui fapt, sănătatea sau supravieţuirea populaţiei.

2.Atacurile contra mediului natural cu titlu de represalii saunt interzise".

Se poate observa de la prima vedere că datorită faptului că are o sferă de aplicare mai restrînsă, acest articol beneficieză de o formulare mai precisă. În titlul IV al Protocolului consacrat protecţiei populaţiei civile, el nu figurează printre regulile fundamentale ci în capitolul al III-lea relativ în bunurile cu caracter civil pentru care regula generală este aceea că ele nu vor fi atacate şi nici nu vor face obiectul represaliilor. Am putea spune deci că, alătui de bunurile culturale şi locurile de cult, de bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei civile, de lucrările şi instalaţiile conţinînd forţe periculoase, mediul ambiant este considerat ca fiind un bun cu caracter civil ce trebuie să fie protejat în mod special; că între mediul ambiant şi categoriile de bunuri enumerate există legături este evidenţiat de faptul că, spre exemplu, în cazul poluării intenţionate a unei ape sau a distrugerii unei centrale nucleare pot fi invocate la fel de bine atît articolul care protejează mediul cît şi articolul care protejează bunurile necesare supravieţuirii populaţiei civile (pentru apa poluată)sau instalaţiile conţinînd forţe periculose (pentru centrala nucleară). Încluderea protecţiei directe a mediului în partea din Protocol destinată

[206] Cu titlu de exemplu, după o explozie de 10000 de megatone (care corespunde stocurilor care ar fi utilizate în cazul unui război nuclear) stratul de ozon al atmosferei s-ar reduce cu 30-40 la sută iar creşterea bruscă a radiaţiilor ultra violete ar face să piară culturile agricole şi animalele.

populaţiei civile semnifică faptul că el nu exte protejat pentru el însuşi ci funcţie de existenţa umană în mediul natural; beligeranţii vor asigura, deci, salvarea mediului natural doar în momentul în care includem în el şi sociosfera.

Diferite instrumente internaţionale de drept al conflictelor armate asigură, în afara protecţiei directe, şi o protecţie indirectă a mediului înconjurător; denumin "indirectă" această protecţuie findcă nu se referă în mod special la prezervarea naturii de efectele ostilităţilor militare[207]. Astfel, chiar Protocolul adiţional I conţine o serie de dispoziţie a căror respecare nu face decît să asigure, indirect, şi protecţia mediului. Aşa sunt, de exemplu: art.51 aliniatele 4 şi 5 care interzic atcurile fără discriminare; art.54 aliniatul 2 referitor la protecţia bunurilor indispensabile populaţiei civile cum sunt rezervele alimentare, zonele agricole care le produc, recoltele, şeptelul, instalaţiile şi rezervele de apă potabilă, lucrările de irigaţii; art.56 care dispune reatacarea lucrărilor şi instalaţiilor conţinînd forţe periculoase ca barajele, digurile şi centralele atomo-electrice; art.57 obligînd beligeranţi să ia anumite precauţii cu ocazia pregătirii şi desfăşurării acţunilor militare ş.a.

Protocolul adiţional II aplicabil în conflictele armate fără caracter internaţional asigură şi el o protecţie indirectă a mediului în art.14 referitor la bunurile indispensabile supravieţuirii populaţiei civile şi 15 care protejează lucrările şi instalaţiile conţinînd forţe periculoase[208]. De asemenea, mediul înconjurător este apărat indirect de efectele războiului prin intermediul Convenţiei din 10 octombrie 1980 asupra interzicerii sau limiării folosirii anumitor arme clasice[209]. Paragraful 4 din preambulul Convenţiei reaminteşte că "este interzisă utilizarea de metode şi mijloace de război pentru a cauza, sau de la care se poate aştepta să cauzeze, daune întinse, durabile şi grave mediului natuiral". Convenţia din 1980 are 4 Protocoale; primul, referitor la schijele nelocalizabile şi cel de-al IV-

---

[207] Philippe Antoine, op.cit., p.547-550. Vezi şi Nicolae Uscoi, "Dreptul internaţional umanitar şi protecţia mediului în timp de conflict armat", în RRDUnr.19/1998, p.12.

[208] "***Drept internaţional militar aplicabil în conflictele armate***" Editura Şansa , Bucureşti, 1993 p.338.

[209] Ibidem, p.96.

lea privind laserii care provoacă orbireanu prezintă mare interes în ceea ce priveşte efectele anti-ecologiceale armelor convenţionale. În special Protocolul II asupra minelor ca şi Protocolul III referitor la armele incendiare ale Convenţiei din 1980 permit limitarea efectelor distructive ale unor arme care, în războiul din Vietnam (şi nu numai)s-au dovedit deosebit de dăunătoare ambientului natural[210]. În sfîrşit, putem considera, avînd în vedere unitatea mediului (care conţine şi sociosfera), că şi interzicerea armelor bacteriologice (biologice) şi chimice-interzise expres pentru efectele lor asupra fiinţelor umane- constituie o formă de protecţie indirectă a mediului natural.

26. Eficienţa protecţiei meiului prin dreptul umanitar.

Războiul a fost şi rămîne o sursă de riscuri şi ameninţări la adresa mediului. Acest fapt a indus în ecologie un nou termen: mediul manipulat militar care reprezintă mediul înconjurător a cărui compoziţie, structură sau dinamică este perturbată prin utilizarea mijloacelor şi metodelor de război (inclusiv tehnici de modificare a mediului)[211].

Dreptul internaţional umanitar încearcă să limiteze această deteriorare a mediului prin interzicerea şi limitarea utilitzării anumitor mijloace şi metode de război. Însă protecţia mediului de conflictele armate prin instrumentele juridice internaţionale este abia la început şi, de aceea, este lacunară, imperfectă şi ineficace. Numai aşa se explică faptul că în războaiele dintre Iran şi Irak sau în războiul din Golf (ca să ne oprim doar la aceste două exemple) daunele provocate mediului înconjurător de către beligeranţi au fost, contrar principiilor şi normelor dreptului conflictelor armate, grave,

[210] Atacurile asupra mediului deveniseră în războiul din Vietnam o metodă de război curentă pentru forţele americane, o adevărată strategie a devastării ce include; defolierea junglei şi plantaţiilor, distrugerea orezăriilor, bombardamente incendiare, incendiile provocate de infanterie, acţiunea buldozerelor de geniu etc.

[211] Ion Grigore Sion, op.cit.,p.268.

întinse şi durabile[212]. Remedierea acestei situaţii nu se poate realiza decît prin reafirmarea şi dezvoltarea instituţiilor protectoare ale dreptului internaţional aplicabile în conflictele armte, mergîndu-se pînă la adoptarea unei convenţii de reprimare a crimei de ecocid. La Conferinţa Naţiunilor Unite asupra Mediului şi Dezvoltării de la Rio de Janeiro din 1992 s-a căzut de acord că războiul constituie o sursă principală de daune contrar mediului care trebuie să facă obiectul unei mari responsabilităţi şi a unui control riguros. Rămîne de văzut dacă în viitor va exista voinţa politică necesară să se treacă de la deziderat la fapte. Şi pentru a se salva, umanitatea trebuie să facă dovada că dispune de acestă voinţă.

Comparînd realitatea terenurilor de antrenamente militare şi de încerare a armelor ori urmările conflictelor armate cu dreptul internaţional ecologic nu putem să nu constatăm insuficienţa acestuia din urmă. Atît în timp de pace cît şi în timp de război, activităţile militare par a fi mai importante decît nevoia de protejare a mediului: din acest motiv, riscurile şi ameninţările militare reprezintă un pericol serios pentru securitatea ecologică a planetei în pofida încercărilor dreptului de a le înlătura. Dispoziţiile juridice cele mai clare, acelea din art.35 şi 55 din Protocolul adiţional I din 1977 nu au fost, din păcate, încă acceptate de cîteva state importante din punct de vedere militar şi care dau "tonul" în utilizarea mijloacelor şi metodelor de război[213]. Alte dispoziţii importante, cum ar fi paragrafele 5 şi 20 din Carta Mondială a Naturii nu sunt decît recomandări solemne ale Adunării Generale a ONU. Lipsa unor norme amănunţite de protecţie a mediului în dreptul internaţional umanitar nu poate fi pe deplin subliniată de clauza Martens deoarece statele beligerante vor pune întotdeauna accentul pe necesităţile militare şi nu pe cele ecologice. De asemenea, nici în dreptul internaţional ecologic şi nici în dreptul conflictelor armate încă n-a fost reglementată cu adevărat problema

---

[212] Adam Roberts, "***La destruction de l'enviorement pendant la guerre du Golf de 1991***" , în "Revue Internationale de la Croix-Rouge", nr. 798 din 1992, p.559-577.

[213] Paul C. Szasz, "***Application du droit international a la guerre du Golf***", în "***Deesarmement***", volume XV, nr.2/1992, Nations Unies, p.164.

reparării pagubelor cauzate mediului prin activităţile militare, a responsabilităţi civile şi penale pentru comiterea de fapte ilicite în acest domeniu. Fără a epuiza lista imperfecţiunilor dreptului internaţional ecologic ne putem întreba: ce se poate face în acestă situaţie? Literatura de specialitate n-a întîrziat cu răspunsul, înaintînd o serie întreagă de propuneri în cadrul reuniunilor de experţi şi conferinţelor organizaţiilor internaţionale guvenamentale şi neguvernamentale.

În strategia întăririi eficacităţii protecţiei juridice a mediului de riscurile şi ameninţările militare pe primul loc se află reafirmarea puternică a dispoziţiilor juridice existente, fie că sunt cutuminare sau convenţionale, fie că aparţin dreptului internaţional general sau al războiului[214]. Specialiştii au exprimat părerea că dacă normele existente ar fi cunoscute, aplicate şi respectate, ele ar putea asigura o protecţie eficace a mediului. În acest sens, este neapărată nevoie ca în sistemul învăţămîntului militar şi al instruirii generale a tuturor militarilor să se însuşească şi să se exerseze regulile dreptului ecologic. Recunoscînd importanţa dreptului pozitiv, nu putem însă să nu evidenţiem şi necesitatea de a-i clarifica anumite aspecte în scopul de a-l adapta la realităţile conflictelor moderne. Spre exemplu, o astfel de clarificare este pusă în mod imperativ în domeniul protecţiei mediului în timp de conflict armate fără caracter internaţional. În acelaşi timp, un efect important l-ar putea avea încurajarea adeziunii tuturor statelor la convenţiile internaţionale ce conţin dispoziţii exprese de protecţie a mediului în timp de război. Urmări benefice ar putea avea şi adeziunea largă a statelor la convenţiile internaţionale ecologice a căror aplicare în situaţii militare nu este clară. Este vorba Convenţia Naţunilor Unite asupra dreptului mării din 1982, de Convenţia pentru prevenirea poluării de către nave din 1973 de Convenţia din 1954 asupra poluării ş.a.; examinarea procedurilor de aderare, amendare şi interpretare ale acestor convenţii ar putea fi ocazia de calificare sau lărgire a aplicabilităţii lor şi în situaţii de criză şi de război. Oricum, specialiştii consideră că deşi dispoziţiile respective sunt destinate a

[214] Antoine Bouvier, "***Travaux, recentes a la protection de l'environnement en periode de conflit armee***", în RICR, nr.798 /1992, p.581.

priori situaţiilor din timp de pace, se poate considera că ele beneficiează de o prezumţie de aplicabilitate şi în caz de conflict armat[215].

Pe termen lung se propune şi problema dezvoltării dreptului internaţional ecologic aplicabil în timp de conflict armat. Au fost făcute mai multe propuneri în acest sens. Între ele, se detaşează aceea care demonsterează că ar fi utilă o convenţie expres destinată protecţiei mediului de riscurile şi ameninţările războiului. Un astfel de instrument juridic ar trebui să fie conceput în aşa fel încît să fie rapid acceptat de un număr cît mai mare de state importante din punct de vedre militar şi să evite pe cît posibil controversele politice (de natura celor puse de Protocolul adiţional I în 1977). Experţii în domeniu[216] opinează că un tratat eficace în acest domeniu ar trebui să conţină:cel puţin dispoziţiile generale prevăzute în art.35 şi 55 din Protocolul adiţiional I din 1977 şi paragrafele 5 şi 20 din Carta Mondială a naturii; cîteva dispoziţii cu caracter umanitar ce asigură o protecţie identică a mediului, cum ar fi art.56 din Protocolul adiţional I din 1977; dispoziţii privind resturile materiale de război (ca cele din Rezoluţia din 1982 a Adunării Generale a ONU); extinderea şi la situaţiile militare a dispoziţiilor unor instrumente juridice ecologice aplicabile în timp de pace; integrarea în mecanismele de planificare militară a anumitor dispoziţii ecologice cum ar fi evaluarea impacturilor noilor sisteme de arme asupra mediului, delimitarea de zone (rezervaţii naturale) special protejate sau crearea unui organism special de protecţie ecologică (similar Crucii Roşii în problemele umanitare sau UNESCO pentru bunuri culturale); resposabilitatea financiară a beligeranţilor, cel puţin faţă de statele neutre, pentru pagubele cauzate acestora sau

---

[215] Spre exemplu, principiul 2 al Declaraţiei Conferinţei Naţunilor Unite asupra mediului adoptată la Stockholm în 1972 proclamă că "resursele naturale ale globului, inclisiv areul, apa, pămîntul, flora şi fauna şi în special părţile reprezentative ale ecosistemelor naturale vor trebui prezervate în interesul gerenaţiilor prezente şi viitoare printr-o planificare sau gestiune atentă comform nevoilor. Declaraţia conţine şi o aluzie directă la război condamnînd în principiul 26 "armele nucleare" şi "orice alte mijloace de distrugere în masă".

[216] Paul C. Szasz, op.cit.,p.165-167.

patrimoniului universal al omenirii (mare liberă, Antartica, spaţiul cosmic); responsabilitatea penală a indivizilor pentru distrugerea arbitrară a mediului sub acoperirea operaţiunilor militare; în acest din urmă scop ar putea fi utilă (dar nu indispensabilă) crearea unei curţi penale internaţionale. În cuprinderea menţionată mai sus, convenţia internaţională de protecţie a mediului de riscurile şi ameninţările războiului n-ar fi chiar uşor de negociat dar ar veni momentul cînd statele sunt obligate să se preocupe mai mult de mediu decît să-şi angajeze forţele militare în nenumăratele conflicte care sfîşie lumea.

Atenţia de care se bucură dreptul internaţional ecologic aplicabil în timp de conflict armat a făcut să fie avansate şi alte propuneri. Dintre ele amintim pe cea de actualizare a definiţiilor din Convenţie asupra tehnicilor de modificare a mediului în scopuri ostile din 1977, pe aceea privind adoptarea unor noi protocoale la Convenţia din 1980 privind armele clasice sau pe aceea referitoare la adoptarea unei convenţii internaţionale a crimei de ecocid. Am putea adăuga preocuparea Comisiei de drept internaţional pentru clarificarea responsabilităţii statelor şi indivizilor în caz de pagube deliberate şi grave provocate mediului prin activităţi militare în timp de pace şi de război[217]. Lista propunerilor de creştere a eficienţei protecţiei mediului de risicurile şi ameninţările militare prin intermediul dreptului conflictelor armate ar putea continua. Este momentul ca preocupările ecologice să se adauge într-o manieră mai explicită şi mai concretă eforturilor generale de limitare a violenţei militare astfel încît pacea verde (green peace) să fie instaurată pe Terra cît mai curînd posibil.

27. Încetarea ostilităţilor.

Revenirea la starea de pace prin încetarea conflictului armat se face, în mod tradiţional, prin două operaţii disticnte cărora le corespund două tehnici juridice diferite. Încetarea ostilităţilor este prima dintre aceste operaţii şi are ca efect închiderea luptelor dintre forţele armate opuse realizîndu-se, de obicei, prin armistiţiu sau capitularea decise în mod convenţional de autorităţile militare care

[217] Ibidem, p.158-163.

suspendă ostilităţile; aceste acte anunţă sfîrşitul războiului şi restabilirea păcii dar nu înseamnă obligatoriu că acest lucru. se realizează printr-o nouă opraţie care constă în semnarea tratatului de pace de către autorităţile guvernamentale în formele autorizate de constituţia statelor respective; prin dispoziţiile sale politice, tratatul de pace generează un nou echilibru între învingător şi învins, face să înceteze starea de beligeranţă şi permite reluarea raporturilor normale din timp de pace între toate statele. Acest sistem de încetare a conflictelor armate a fost consacrat juridic de Convenţia a IV-a de la Haga din 1907 şi şi-a găsit o deplină aplicare în practică pînă la primul război mondial, după care a suferit mutaţii profunde ce i-au denaturat natura juridică şi funcţiile tradiţionale. Ar fi suficient de amintit, în acest sens, diminuarea caracterului convenţional de încheiere a conflictelor în favoarea procedeelor prin care învingătorul îşi impune voinţa învinsului în mod unilateral şi discreţionar; iar cînd acest lucru nu este posibil, războaiele înceteză prin oprirea de fapt a ostilităţilor fără ca să se mai încheie un tratat de pace[218]. Aceste transformări au dus, de asemenea, la o anumită apropiere între funcţile armistiţiului ca mod de încetare a ostilităţilor de cele ale tratatului de pace, ca modalitate de încheiere a stării de beligeranţă şi restabilire a păcii. Să amintim şi faptul că în afara modalităţilor enumerate (armistiţiul, capitularea şi tratatul de pace), conflictele armate înceteză şi prin acord tacit, act unilatereal şi debellatio (subjugarea).

În Regulamentul-anexă al Convenţiei a IV-a din 1907 de la Haga există trei capitole referitoare la încetarea războiului; despre parlamentări (cap.III), despre capitulări (cap.IV) şi drespre armistiţiu (cap.V). Încetarea ostilităţilor este, de obicei, precedată de negocieri între adversari, beligeranţii utilizînd în acest scop **parlamentarii** în zona deoperaţii. Potrivit art.32 este socotit parlamentar, individul autorizat de unul din beligeranţi să intre în tratative cu partea opusă sub protecţia drapelului alb de parlmentar care-i asigură drept de

[218] Astfel starea de război cu Germania a fost declarată ca încheiată oficial nu printr-un tratat de pace ci prin declaraţii unilaterale ale Franţei (9 iulie1951), Marii Britanii (9 iulie 1951), SUA (24 octombrie1951) şi URSS (26 ianuarie 1955); declaraţii similare au fost notificate şi de alţi foşti adversari ai Germaniei.

inviolabilitate care funcţionează tot timpul cît parlamentarii se află în zonele controlate de adversar şi se referă la interzicerea reţinerii şi capturării persoanelor respective fără să oblige şi la o încetare a focului în sectorul vizat. Parlamentarul este de obicei (dar nu în mod necesar) un ofiţer a cărui naţionalitate nu contează; inviolabilitatea nu se aplică în cazul parlamentarilor care sunt dezertori sau prizonieri, aceştia putînd fi reţinuţi. Şeful căruia îi este trimis un parlamentar nu este obligat în orice împrejurare să-l primescă şi poate lua toate măsurile necesare pentru a-l împiedica pe negociator de a se folosi de misiunea lui ca să spoineze (de exemplu, legarea la ochi), în caz de abuz putînd să-l reţină provizoriu (art.33); dacă a reuşit să obţină acceidental informaţii care ar putea pune în pericol succesul unei operaţi; în curs sau doar planificată, parlamentarul poate fi reţinut, în cursul reţinerii fiind tratat cu tot respectul cuvenit statului său, ori cel puţin ca un prizonier de război; inviolabilitatea se pierde dacă se dovedeşte, în mod sigur şi fără putinţă de tăgadă, că parlamentarul s-a folosit de situaţiila lui privilegiată ca să provoace sau să săvîrşească un act de trădare (spionaj, sabotaj, influenţarea militarilor adverşi de a colabora în culegerea de informaţii; instigarea acestora la refuzul îndeplinirii ordinelor sau drezertare), situaţie în care el poate fi reţinut. Tot un act contrar dreptului internaţional şi adversarului îl reprezintă folosirea fără îndreptăţire a drapelului de parlamentar (art.27 lit.7); apropierea de poziţiile inamicului sun protecţia drapelului alb în scopul de a ataca constituie perfidie, reglementată de art.37 şi 38 din Protocolul I din 1977, deoarece este doar o simulare a intenţiei de a negocia, o crimă de război sancţionată de art.85 al aceluiaşi instrument juridic. Să notăm şi faptul că negocierile între beligeranţi se pot desfăşura şi în afara cîmpului de luptă, la nivel diplomatic, prin intermediul Puterilor protectoare sau substituitul acestora (CICR).

Preluînd reglementările internaţionale, statele au introdus în manualele lor militare reguli specifice la parlamentari cum ar fi aceea din Regulamentul de campanie român cae prevedea legarea la ochi a parlamentarilor şi conducerea acestora pînă la comandantul avanposturilor care trebuie să ceară instrucţiuni de la comandantul de divizie; iar Manualul german precizează că apariţia drapelului alb

în timpul unei bătălii nu obligă pe nimeni să înceteze focul şi înaintarea ci doar cruţarea parlamentarilor şi însoţitorilor lor.

Armistiţiul întrerupe opraţiile de război printr-un acord mutual între beligeranţi, aceştia putînd relua operaţiile oricînd, chiar dacă durata lui nu s-a stabilit, cu condiţii avertizării inamicului în timpul cuvenit(art.36). Deosebirea dintre o simplă încetare a focului şi armistiţiu este aceea că pe cel din urmă îl caracterizează intenţia de a pregăti încheierea conflictului şi oprirea ostilităţilor pentru totdeauna. Chiar dacă un armistiţiu poate fi, conform art.37, general (fără să înceteze pretutindeni opraţiile) sau local(fără să înceteze opraţiile numai între anumite părţi ale armatelor beligerante şi într-un spaţiu determinat), el este menit să suspende acţiunile militare deschizînd calea tratativelor de pace[219]; spre deosebire de acesta, încetarea focului este doar o acţiune temporară a acţiunilor militare, limitată la anumite zone, decisă de comandanţi locali doar în scopuri umanitare, în special căutarea şi adunarea răniţilor, acordarea primului ajutor, îndepărtarea civililor dar reglementările privitoare la armistiţiu se aplică şi în aceste cazuri de încetare a focului. Potrivit principiului fundamental al nerecurgerii la forţă în relaţiile internaţionale, beligeranţii care ar deschide ostilităţile după încheierea unui armistiţiu ar putea fi calificaţi ca agresori deoarece încetarea focului decisă de Consiliul de Securitate şi acceptată de părţi este destinată găsirii modalităţilor de păstrare a păcii şi securităţii internaţionale.

Armistiţiul trebuie notificat oficial şi în timp util autorităţilor componente şi trupelor, întrerupînd ostilităţile îndată după notificare sau la termenul convenit (art.38). Părţile contractante pot stabili prin clauzele armistiţiului raporturile viitoare dintre beligeranţi sau ale acestora faţă de populaţia civilă (art.39) cu respecarea integrală a dreptului persoanelor protejate deoarece Convenţiile de la Gevena din 1949 (în art.6 comun pentru

[219] Astfel armistiţiul din 1918 de la Rothondes a fost condiţie preliminară a începerii negocierilor ca au condus în final la Tratatul de la Versailles din 1919. Pentru România sunt de menţionat armistiţiul de la Focşani din 1917 încheiat de subşeful MCG prevăzînd obigaţia reciprocă de a nu relua ostilităţile decît prin denunţarea prealabilă cu 72 de ore înainte, precum şi convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944.

Convenţiile I, II şi III şi art.7 pentru Convenţia aIV-a) precizează că ele nu pot fi restrînse. Clauzele convenţiei de armistiţiu trebuie strict respectate de către semnatari, fiiind intrzis să se execute acţiuni care să confere avantaje asupra adversarului (redislocarea forţelor, patrule de recunoaştere în contact cu inamicul înaintat) dar find permise activităţile de întărire a dispozitivului existent deja. În cazul armistiţiilor limitate în spaţiu trebuie delimitate precis zonele de aplicabilitate, spre exemplu, pînă la ce aliniament ar putea fi admise bombardamentele pentru a nu prejudicia situaţia răniţilor ce trebuie recuperaţi. Orice violare gravă a armistiţului de către una din părţi îi dă celeilalte dreptul de a-l denunţa şi, în caz de urgenţă, chiar să reia de îndată ostilităţile (art.40); totuşi nescocotirea clauzelor de armistiţiu din partea unor particular care acţionează din iniţiativa lor dă dreptul nuami la cererea de pedepsire a vinovaţilor şi, dacă e cazul, la o depăgubire pentru daunele suferite. Doctrina de drept al războiului aprecieză în ceea ce priveşte conţinutul convenţiilor de armistiţiu, că acesta nu poate fi dinainte reglementat prin legile războiului pentru simplu motiv că e vorba de raportul de forţe dintre beligeranţi ce rezultă din faptul luptelor; N.Drașcovici arată că acest raport îşi găseşte expresia cvasifotografic întîi în textul armistiţului şi apoi în tratatele de pace.

Capitularea este o încheiere a ostilităţilor unilaterală sau negociată între părţi care trebuie să ţină seama de regulile onoarei militare[220]; capitularea odată încheiată(declarată) trebuie respectată în mod scrupulos de către părţi (art.35), cei care îi încalcă termenii avînd responsabilitatea faptelor lor. Ca şi în cazul armistiţiului, există o capitulare general, aplicabilă tuturor forţelor armateale unui stat ca şi o capitulare parţială, limitată la anumite unităţi. Comandanţii pot accepta capitularea numai pentu zona asupra căreia deţin comanda. De obicei statele încriminează în legislaţia lor penală fapta comandanţilor de a capitula fără a fi întrebuinţat toate mijloacele de apărare[221]. Capitularea necondiţionată apărută în timpul celui de-al

---

[220] Acestă obligaţie se referă la trataul ce trebuie aplicat militarilor care se predau, adică să li se recunoască statutul de prizonier de război.

[221] "***Codul Justiţiei Militare***" din 1937 încrimina capitularea ca fiind fapta oricărui general sau comandant care s-a predat inamicului fără a fi

doilea război mondial nu mai este, în fapt, o convenţie negociată şi se realizează prin supunerea deplină a învinsului la exigenţele învingătorului; statele învingătoare nu mai sunt legate la sfîrşitul ostilităţilor de nici un impediment juridic faţă de statele care au capitulat, singurele condiţii fiind cele de ordin moral[222]. Înţelegerea prin cae se realizează capitularea necondiţionată este numai aparent un acord convenţional, în fapt ea fiind un act unilateral, aşa cum s-a întîmplat în cazul capitulări necondiţionate a Germaniei şi Japoniei[223]. Doctrina de drept a războiului subliniază că orice capitulare presupune lipsa oricărei alte posibilităţi de a salva onoarea militară prin continuarea luptei şi vărsarea sîngelui fără nici o speranţă de izbîndă, adică fără nici o perspectivă de a scăpa încercuirii duşmane prin retragere şi alăturare la forţe proprii; de obicei, se face disticţie între capitularea care uneori nu putea fi evitată prin jertfe suplimentare şi cu mai multă energie din partea comandamentului forţelor încercuite şi predarea îndreptăţită a unei trupe în faţa superiorităţii zdrobitoare a inamicului ori din cauza lipsei muniţiilor, cînd orice eforturi ar fi fost zadarnice şi nici retragerea nu mai era cu putinţă[224].

Codul penal în vigoare încriminează capitularea ca o infracţiune pe cîmpul de luptă, alături de art.339 Părăsirea cîmpului de luptă săvîrşită de orice combatant şi care include predarea în captivitate, în art. 338: "*Predarea în mîinile inamicului de către comandant a forţelor militare pe care la comandă, lăsarea în mîinile duşmanului, distrugerea sau aducerea în stare de neîntrebuinţare de către comandant a mijlocelor de luptă sau a altor mijloace necesare pentru purtarea războiului, fără*

întrebuinţat, pînă la ultima extremitatetoate mijloacele posibile de apărare (art.519)sau aceea prin care s-a predat în cîmp deschis fie că eistau sau nu lusrări şi dacă el nu a făcut tot ce-I prescria onoarea şi datoria(art.520).

[222] Teoria capitulării necondiţionate a fost expusă prima dată de către premierul britanic W.Churchill în Camera Comunelor la 22 februarie 1944.

[223] Actul de predare de la Reims din 7 mai 1945 şi Actul de predare a Berlinului din 8 mai 1945 în ceea ce priveşte Germania şi Actul de predare din 14 august 1945 şi Actul de predare necondiţionată din 2 septembrie 1945 în ceea ce priveşte Japonia.

[224] N.Draşcovici, op.cit.,p.47-48.

ca aceasta să fi fost determinată de condiţiile de luptă se pedepseşte cu detenţie pe viaţă sau cu închisoare de 15 la 25 de ani şi interzicerea unor drepturi. Tentativa se pedepseşte". În lumina celor arătate mai sus, este clar că acest text va trebui revizuit într-o reglementare viitoare.

28. Tratatul de pace.

În concepţia tradiţională a încetării stării de război, armistiţiul şi tratatul de pace formau cele două componente ale unui întreg. După încetarea ostilităţilor prin armistiţiu şi pînă la rstabilirea păcii prin tratatul de pace există o fază intermediară numită "preliminările păcii" care avea fie forma unui armistiţiu general sau a unei capitulări (cu prevederi nu numai militare ci şi politice şi economice), fie pe aceea a unui tratat de pace provizoriu (care conţinea şi prvederi militare) şi predetermina tratatul de pace definitiv. În acest fel s-a încheiat Tratatul de pace de la Bucureşti din 7 mai 1918 între România şi Germania prin preliminariile de la Buftea din 5 martie acelaşi an, care, la rîndul lor, au fost consecinţa armistiţiului din 9 decembrie 1917 revizuit în 5 februareie 1918 cu clauzele politice. În prezent procedura preliminariilor a ieşit din uz. Tratatul de pace este instrumentul juridic care pune capăt oficial stării de beligeranţă marcînd momentul de la care efectele juridice ale războiului încetează. Nu toate conflictele armate s-au încheiat prin tratate de pace, exoistînd şi procedura reluării relaţiilor paşnice normale după armistiţiu sau după încetarea de facto a ostilităţilor prin acord tacit sau prin act unilateral. Ca regulă generală conţinutul tratatelor de pace cuprinde un preambul (care enumeră părţile contractante, consemnează restabilirea păcii şi reluarea relaţiilor diplomatice) precum şi clauzele generale şi speciale referitoare la frontiere, restabilirea tratatelor suspendate pe timpul războiului, restituirea bunurilor private rechiziţionate, repartiţia daunelor provocate, garanţii de executare, clauze militare[225] etc. În tratatele

[225] Tratatul de pace cu Germania din 1919 avea 15 părţi: Pactul Societăţii Naţiunilor, frontierele Germaniei; clauzele politice europene; clauzele militare; navale sau aeriene; prizonierii de război şi morminte; sancţiuni; reparaţii; clauze financiare; clauze economice; navigaţie aeriană; garanţii de

mai vechi era inserată şi clauza amnistiei prin care cei vinovaţi de declanşarea şi ducerea războiului erau absolviţi de răspundere; după primul război mondial, această clauză a fost abolită consacrîndu-se principiul răspunderii penale internaţionale a autorilor războiului în baza căruia toate persoanele vinovate de crime contra păcii şi crime de război trebuie să compară în faţa instanţelor de judecată. Tratatele de pace ale primului război mondial a înlocuit şi practica indemnizaţiilor de război ("răscumpărarea înfrîngerii") cu reparaţiile de război adică plata daunelor pe care statul învins le-a comis şi la care au dreptul doar statele existente ca atare la începutul ostilităţilor[226]. O altă clauză inserată frecvent în tratatele de pace se referă la ocuparea, pentru o anumită perioadă de timp a teritoriului statului învins. Ultimile tratate de pace legate de lichidarea urmărilor celui de-al doilea război mondial sunt cele încheiate cu Japonia (1 septembrie 1951). Au fost însă încheiate unele acorduri bilaterale pentru reglementarea unor consecinţe ale războiului cum sunt convenţia germano-sovietică din 1971 pentru acceptarea de către RFG a unor urmări ale conflictului şi tratatului gemano-polon din acelaşi an prin care se recunoaşte frontiera pe Oder-Neisse. După conflictele postbelice nu s-au mai încheiat tratate de pace. Termenul este utilizat în continuare în limbajul diplomatic pentru a desemna relaţiile paşnice dintre state cum este "Tratatul de pace şi prietenie" dintre China şi Japonia din 1972. Avem însă de a aface cu adevărate tratate de pace atunci cînd e vorba de restabilirea păcii în urma unor demersuri multilaterale care pun capăt războiului în Vietnam (1973), între Egipt şi Isrel (Camp David, 1979), fosta Iugoslavie (Dayton, 1995) ş.a.; uneori însă, starea de pace instituită prin acordurile respective s-a dovedit deosebit de fragilă pentru părţile interesante.

Conform Constituţiei României, autoritatea publică autorizată să decidă asupra suspendării sau încetării ostilităţilor militare este Parlamentul în şedinţa comună a camerelor. Iar Legea nr.39/1990 a CSAT a inclus între atribuţiile acestui organism şi pe

---

execuţie; porturi; cursuri de apă şi căi ferate; munca; clauze diverse; interese germane în afara Europei.

[226] Israelel (creat în 1948) a fost o excepţie primind în baza Acordului de la Luxemburg din 1952 de la RFG 3,45 milioane de mărci plătibile în 12 ani, drept reparaţie pentru persecuţiile naziste asupra evreilor.

aceea de a propune Parlamentului spre aprobare suspendarea, în caz de război, a ostilităţilor, încheierea armistiţiului sau încetarea stării conflictuale. În ceea ce priveşte tratatele de pace, Constituţia prevede că Preşedintele României încheie tratate internaţionale negociate de guvern şi le supune spre aprobare Parlamentului în termen de 60 de zile. Din păcate în afare acestor (ralativ puţine) dispoziţii referitoare la încheierea conflictelor armate nu aven alte disspoziţii referitoare la încheirea conflictelor armate. Nu avem alte dispoziţii legale şi regulamentare; nici chiar regulamentele militare nu fac vreun fel de referiri la posibilitatea încheierii de acorduri cu adversarul prin intermediul parlamentarilor, nici la armistiţii, capitulări sau tratate de pace, situaţie ce va trebui remediată în reglementările viitoare care trebuie să aibă în vedere armonizarea legislaţiei militare româneşti cu cea occidentală ca urmare a interoperabilităţi ce trebuie realizată prin integrarea europeană şi euroatlantică.

SECȚIUNEA a II-a

ARME NELELTALE

EMIL STRĂINU

ÎNTREBUINŢAREA ARMAMENTULUI NELETAL ÎN RĂZBOIUL ANTITERORIST ŞI ÎN OPERAŢIUNILE DE MENŢINERE A PĂCII

Col.Dr. Emil Străinu

Schimbările situaţiei politico-militare în lume, concomitent cu diminuarea încordării la scară globală, duc la ascuţirea contradicţiilor regionale între ţări şi între naţiuni, în interiorul statelor multinaţionale, ce se pot solda cu unele conficte armate locale cu caracter socio-politic şi etnico-religios. Pentru reglementarea lor se impune adeseori desfăşurarea unor operaţii de menţinere a păcii. Însă, aşa cum arată experienţa participării unor unităţi regulate la asenemea acţiuni, ele sunt legate de mari cheltuieli materiale, de pierderi de personal, de distrugeri masive şi de pierderi colaterale mari în rîndul populaţiei. Astfel, întrebuinţarea armamentului din dotare în Somalia, după aprecierile experţilor NATO, a luat viaţa a circa 10.000 de civili.[227]

În timpul conflictului din Balcani din 1992-1993, conform datelor Departamentului de Stat al SUA, au murit 35.000 de oameni (după comunicările altor surse – pînă la 200 de mii). Atacurile cu rachete şi bombe de aviaţie, din timpul desfăşurării în toamna anului 1995 a operaţiilor NATO din Bosnia au făcut numeroase victime în

[227] ***Întrebuinţarea armamentului neletal în conflictele armate limitate****,* Zarubejnoie Voennoe Obozrenie, Rusia, nr.7/1996, pag.2-5.

rîndul populaţiei. De asemenea, în timpul bombardamentelor NATO împotriva R.S.F.Iugoslavia deşi s-a folosit armament de înaltă precizie pierderile colaterale în rîndul civililor au fost deosebit de mari.

Conform opiniilor conducerilor militare ale ţărilor occidentale, tipurile de armament şi procedeele de întrebuinţare a acestora trebuie să fie adecvate la amploarea acţiunilor de luptă. Pentru soluţionarea conflictelor internaţionale şi a altor conflicte, la fel ca şi pentru operaţiile militare clasice, sunt necesare categorii principial noi de armament, a căror întrebuinţare nu produce o pagubă ireversibilă în forţa vie şi în tehnica inamicului sau ale părţilor în conflict şi nu atrage după sine distrugerea valorilor materiale şi pierderi în rîndurile populaţiei civile.

În legătură cu aceasta se face o propagandă activă ideii de proiectare a armamentului neletal, promovată pentru prima oară în SUA şi susţinută intens de oamenii de ştiinţă "pacifişti"şi de activiştii pe tărîm social. Posibilităţile largi de întrebuinţare ale unui asemenea armament pentru lupta cu terorismul, cu contrabanda crima organizată, şi cu comerţul cu droguri au dat un impuls suplimentar proiectării acestuia.

Dezvoltarea şi exploatarea operaţională a tehnologiilor neletale de scoatere din luptă (NDT- Non Lethal Disabling Technologies) ca sisteme funcţionale integrate vor putea oferi factorilor de decizie sau celor care se află în linia întîi, atît din domeniul aplicării legilor, cît şi din cel militar, o alternativă la armele de foc şi de nimicire în masă utilizate în prezent.

În condiţiile încheierii războiului rece, este tot mai important ca inamicul să fie învins protejîndu-se vieţile oamenilor. Prin urmare, tehnologiile NDT pot deveni armele ideale în multe conflicte militare şi acţiuni ale poliţiei în care daunele produse terţilor şi victimelor nevinovate ar fi inaceptabil.

Acum, după încetarea războiului rece lumea nu este mai stabilă decît în perioada tensiunilor dintre superputeri. Mass-media din întreaga lume prezintă mereu acte teroriste şi desfăşurate cu o regulalitate înspăimîntătoare ce au culminat cu atacul terorist de la 11 septembrie 2001 din SUA.

Aceste atentate întăresc preocuparea statelor de a putea controla grupările radicale, cartelurile traficanţilor de droguri organizaţiile internaţionale ale crimei organizate şi grupările teroriste în situaţii în care utilizarea armamentului convenţional este fie ineficace, fie inoportună.

Această ameninţare externă la adresa instituţuulor sociale se complică şi mai mult atît prin creşterea numărului de acte de violenţă şi teroriste ce au loc în interiorul unor graniţe considerate cîndva sigure, cît şi prin răspîndirea convingerii că terorismul şi criminalitatea pot fi combătute şi înfrănte cu ajutorul celor mai înalte tehnologii, cu un minimum de violenţă şi de pierderi omeneşti.

Atît ONU cît şi NATO, care în situaţii de criză (vezi Iugoslavia şi Somalia) recurgeau în mod curent la armametul convenţional, au început şi ele, să-şi reconsidere politica şi tactica. Tehnologiile nelatale de scoatere din luptă (NDT) pot oferi autorităţilor mijloace alternative de soluţionare a incidentelor în situaţii în care utilizarea unor mijloace letale, ori numai potenţial letale, s-ar putea dovedi contraproductivă din punct de vedere politic.

Avînd ca punct de plecare aceste onsideraţii diferite agenţii guvernamentale[228] şi de poliţie din SUA şi din alte ţări şi-au manifetat un interes din ce în ce mai mare pentru dezvoltarea unor arme neletale eficace împotriva persoanelor, construcţiilor, avioanelor, autovehiculelor şi navelor. Se desfăşoară în prezent, efortuiri de dezvoltare a unor domenii tehnologice foarte sofisticate care necesită fonduri considerabile. Multe tehnologii existente astăzi, disponibile fără dificultăţi pot fi utilizate ca tehnologii neletate, fie direct fie după modificarea lor în acest scop prin unele adaptări tehnice.

În prezent atrmamentul neletal este reprezentat de mijloacele de acţiune asupra oamenilor şi tehnicii, create pe baza principiilor chimice, biologice, fizice, etc. care îl fac pe inamic incapabil de luptă un anumit timp. Cercetări preliminare în acest

[228] ***Arme neletale pentru războaiele viitorului***, Rivista Italiana Difesa, Italia, nr.10 oct. 1994, pag.52-55.

domeniu au fost făcute începînd cu anii ’80 perioadă în care au avut un caracter sporadic. La începutul anilor ’90 ţările membre NATO (SUA, iar apoi Marea Britanie, Germania, Franţa şi altele) au trecut la lucrări de cercetare ştiinţifică şi constructiv experimentale desfăşurate pe baza diferitelor cercetări aplicative în domeniul militar. Mai tîrziu pentru coordonarea lor a fost constituită o grupă specială de lucru. Conform prezentării unor surse străine, au fost realizate deja modelele experimentale ale acestui armament. Datele despre diferitele categorii de armament vor fi prezentate în continuare.

În cadrul modernizării ulterioare a armamentului neletal se prevede diminuarea greutăţii şi a gabaritului acestuia, creşterea eficacităţii sale, extinderea numărului posibil de obiective lovite, crearea unor modele combinate. Acest fapt permite după opinia specialiştilor militari occidentali, creşterea mobilităţii şi a razei de acţiune a acestuia, extinderea zonei de lovire, înzestrarea cu acestea a rachetelor, bombelor de aviaţie, a proiectilelor de artilerie, precum şi a muniţiilor în casete cu gabarit redus. La proiectarea armamentului destinat întrebuinţării în acţiunile de luptă limitate participă specialişti care anterior au făcut cercetări în alte domenii. Printre altele, oamenii de ştiinţă occidentali, avînd la bază tehnologii moderne, crează compoziţii cu mirosuri greu de suportat, care exercită o puternică influenţă asupra simţurilor oamenilor, precum şi dispozitive care redau zgomote “tăioase”, deosebit de stridente şi intense pentru auz. După opinia lor, cu ajutorul unor asemenea mirosuri şi zgomote care provoacă perturbarea coordonării mişcărilor, vomă şi deranjamente ale stomacului este posibil, de exemplu, să se anihileze teroriştii lunetişti din clădirile cu o valoare istorică sau artistică şi chiar să se creeze zone foarte întinse nefavorabile pentru acţiunile trupelor inamicului.

În calitate de mijloace de bază de transportare a armamentului neletal experţii militari examinează armamentul de mare precizie. Din majoritatea mijloacelor de care dispun ţările dezvoltate, cele mai acceptabile pentru întrebuinţare în cadrul conflictelor cu caracter limitat sunt cosiderate a fi rachetele de croazieră bazate pe nave Tomahawk şi bombele de avion dirjate GBU-10 şi GBU-12 precum şi proiectilele de artilerie de mare

precizie Copperhead- 2, calibrul 155 mm (SUA) şi bombele Merlyn (Marea Britanie), deja încercate în timpul războiului din Irak şi operaţiilor militatare NATO din Boznia şi R.S.F. Iugslavia. Cu asemenea mijloace este indicat să se execute lovituri selective împotriva punctelor de comandă şi de transmisiuni, instalaţiilor de lansare a rachetelor, locurilor de concenrare a armamentului greu şi a altor ţinte punctiforme. În operaţiile de menţinere a păcii întrebuinţarea acestora poate să contribuie la constrîngerea părţilor în conflict în vederea încheierii unui armistiţiu.

Diferite modele de armament neletal au fost întrebuinţate în conflictele armate din Somalia, Haiti, Irak şi RSF Iugoslavia. Asfel, în timpul operaţiei Furtună în deşert, a fost folosit un armament electromagnetic (mai precis bomba cu fibre cu conţinut de carbon- grafit), transportat spre obiectivele de lovit cu rachetele de croazieră Tomahawk[229]. Ca urmare a acestui fapt au fost scurtcircuitate circuitele de ieşire ale centralelor electrice şi liniile de transport a energiei electrice, ceea ce a dus în ultimă instanţă la perturbarea alimentării cu energie a sistemelor de conducere şi de apărarea antiareiană a Irak-ului şi Iugoslaviei în perioadele decisive ale operaţiilor.

Dezvoltării acestor categorii de arme experţii occidentali le dau cele mai optimiste prognoze. Astfel se va urmări lovirea personalului pe cîmpul de luptă cu armament cu laser, realizarea barajelor cu ajutorul compoziţiilor spumogene şi pulverizarea gazelor inhibitoare asupra coloanelor de tehnică blindată ale inamicului care înaintează, acţiunea în masă a armamentului acustic şi electromagnetic asupra celor care se apără, aflaţi în adăposturile tip unitate şi subunitate.

Există mai mult de 12 categorii de arme şi tehnologii neletale cărora li s-au dat nume exotice ca: arme laser cu joasă energie, emiţătoare de radiaţii izotropice, impulsuri electromagnetice nenucleare, microunde de mare putere, infrasunete, arma electromagnetică de înaltă frecvenţă, friabilizarea metalelor cu ajutorul lichidelor, substanţe super-caustice, tehnologii de reducere a

---

[229] Col. Emil Străinu , Mr. Sorin Topor***, Războiul Radioelectronic – Kosovo 1999***, Editura Z 2002, Bucuresti 2000, pag.117-123.

aderenţei, agenţi polimerici, tehnologii de alterare a combustiei, agenţi calmanţi precum şi tehnologii de simulare şi iluzionare vizuală. Aceste tehnologii pot fi combinate şi adaptate pentru utilizări specifice. Ele pot fi mult mai puternice şi mai sigure decît armele letale utilizate în prezent de poliţişti şi militari.

Dar lista posibilelor variante de întrebuinţare a armamentului respectiv este departe de a fi completă. Totodată, se asigură diminuarea substanţială a eficienţei şi chiar întreruperea temporară a acţiunilor de luptă ale părţii adverse, deoarece personalul şi tehnica devin inapte de luptă. Se perturbă, de asemenea conducerea armamentului şi a trupelor şi, ceea ce este cel mai important, se poate evita distrugerea punctelor populate şi se poate salva viaţa multor cetăţeni paşnici.

Avantajele armamentului respectiv sunt caracterul ascuns şi rapiditatea desfăşurării, întrebuinţarea fără zgomot şi prin surprindere. Calităţile menţionate pun în dificultate descoperirea acestuia şi rezistenţa din partea inamicului. Paralel cu acestea se remarcă influenţa psihologică puternică a armamentului asupra comportamentului oamenilor chiar şi numai în previziunea întrebuinţării sale, în urma căreia apar dezechilibre şi tulburări emoţionale, neîncredere în sine şi frică instinctivă, tendinţa de a ieşi cît mai repede din zona de pericol şi de a se ascunde. Acest fapt duce în mod inevitabil la creşterea bruscă a nivelului de stres şi panică.

Spre deosebire de partizanii armamentului neletal, unii teoreticieni occidentali militari consideră că numai asemenea categorii de armament cum ar fi cel cu laser, electromagnetic şi cu scop informativ, pot fi introduse în dotare. Perspectiva dotării forţelor armate cu substanţe chimice (compoziţii spumogene, inhibitori, activatori, etc) le provoacă o mare îndoială.

După opinia experţilor militari străini, în conflictele locale şi în operaţiile de menţinere a păcii armamentul neletal trebuie întrebuinţat independent, iar în operaţiile militare de amploare acesta poate servii ca mijloc de acţiune atît asupra inamicului care atacă, cît şi a celui care se apără, concomitent cu folosirea mijloacelor clasice de lovire cu foc. În afară de acesta, armamentul neletal se recomandă a fi întrebuinţat pentru scoaterea din luptă a

obiectivelor logistice şi a comunicaţiilor inamicului în cazul desfăşurării operaţiilor speciale.

Totuşi, unii experţi militari nu împărtăşec această opinie, considerînd că lucrurile sunt mult mai complicate şi că este încă devreme să se vorbească despre realizarea practică a planurilor proiectanţilor de armament neletal. Conform aprecierii acestora, armamentul neletal este realizabil şi va fi eficient, dar deocamdată nu a fost experimentat şi verificat în practică. În plus, nu sunt cunoscute cheltuielile legate de fabricarea şi întrebuinţarea lui. Chiar şi termenul de armament "neletal" nu reflectă pe deplin caracterul acţiunii şi urmările întrebuinţării, întrucît acesta provoacă îmbolnăviri în masă a oamenilor şi animalelor şi distrugerea florei uneori iremediabil. Totodată, oamenii de ştiinţă care lucrează în acest domeniu îşi exprimă temerea că fabricarea şi întrebuinţarea armamentului neletal pot deveni necotrolabile, proliferarea unor anumite categorii ale sale putînd duce la efecte şi situaţii dezastruaoase sau de neacceptat printre acestea numărîndu-.se şi utilizarea lui de către grupările terorist – extremiste şi crima organizată.

O preocupare deosebită au specialiştii în ceea ce priveşte aspectele internaţionale ale folosirii formulelor chimice, a agenţilor biologici şi a laserilor. Aceasta rezultă din necesitatea respectării Convenţiei intenaţionale privind interzicerea întrebuinţării armamentului chimic şi biologic din 1972.

Ieşirea din situaţia creată ar consta în reducera la minim a urmărilor nefaste ale acţiunii acestui armament asupra mediului înconjurător şi în adoptarea unor acte normative stricte care să reglementeze întrebuinţarea sa.

Apar o serie de probleme care se referă la tactica ducerii acţiunilor de luptă cu întrebuinţatea armamentului neletal, mai ales în condiţii meteorologice şi climatice nefavorabile şi în cazul unei concentraţii mici a componentelor, precum şi al ripostei la măsurile luate de adversar.

Pentru protecţia personalului împotriva acţiunii armamentului electeromagnetic şi cu laser de energii înalte şi cu alte radiaţii, de care nu scapă (nu protejează) nici blindajul nici adăpostuile, se crează, printre altele, perdele de aerosoli, aparate care

permit stabilirea momentului începerii radiaţiei şi a dozei administrate, precum şi ochelari şi îmbrăcăminte specială. În afară de acestea, se impune constituirea unor subunităţi speciale care trebuie să fie dotate cu aparatură de măsură şi control, precum şi cu complete de mijloace de protecţie individuală şi colectivă.

Securitatea trupelor proprii depinde de corectitudinea hotărîrii privind întrebuinţarea armamentului neletal şi de gradul de concentrare a componentelor acestuia în zona acţiunilor de luptă. Este necesar ca hotărîrile comandanţilor să corespundă concepţiei generale a operaţiei. Trebuie să se stabilească rolul şi locul diferitelor categorii de armament neletal după acţiunea distructivă , coordonarea în funcţie de scop şi timp, a succesiunii întrebuinţării acestora cu categoriile clasice de armament, să se dea misiuni, sarcini concrete subordonaţilor executanţi. Experţii militari occidentali subliniază faptul că pentru adoptarea unor hotărîri optime, comandanţii trebuie să cunoască în detaliu caracteristicile de luptă ale armamentului încredinţat lor, posibilele rezultate ale întrebuinţării acestuia în diferite condiţii ale situaţiei, să dispună de informaţii complete despre proprietăţile de protecţie ale terenului şi despre starea straturilor inferioare ale atmosferei (viteza şi directia vîntului, temperatura şi umiditatea aerului).

Complexitatea problemelor menţionate întîrzie deocamdată dezvoltarea armamentului neletal. Numai soluţionarea acestora va permite să se realizeze proiectarea şi mai ales producerea lui la scară largă. În continuare facem o scurtă prezentare a cîtorva categorii de arme neletale.

1. Armele laser cu joasă energie. LEL (Low Energy Laser) sunt mai puţin eficace dar mai uşor de transportat decît variantele cu energie înaltă. Cele mai multe dintre acestea utilizează un laser multicolor, care emite maximum cinci culori (roşu, galben, verde, albastru şi ultraviolet), deoarece ochiul uman este mai sensibil la această gamă cromatică şi, deci, mai uşor de vătămat. Scopul urmărit prin utilizarea acestui laser este orbirea temporară sau – în cazuri extreme – permanentă a persoanelor. Laserul multicolor afectează diferite părţi ale ochiului şi deteriorează chiar şi sistemele optice de supraveghere, de descoperire şi de urmărire a ţintelor, aparatele de vedere pe timp de noapte şi telemetrele. Apărarea

împotriva acestor lasere este dificilă şi costisitoare, protecţia ochilor şi a sistemelor optice împotriva efectelor unui laser convenţional monocromatic se obţine cu ajutorul unor filtre, similare ochelarilor de soare, care reţin o anumită culoare. Datorită faptului că, gama cromatică a acestor arme se poate modifica, ochii unui terorist ar trebui să fie protejaţi cu filtre (ochelari) care să acoperea acest spectru larg de culori. Astfel de lentile filtrante sunt scumpe, au dimensiuni mari şi pot fi găsite doar la producătorii de materiale sofisticate. Actualele arme laser cu joasă energie, destul de mici pentru a putea fi montate pe o puşcă, sunt alimentate de la baterii portabile, dar pot fi legate prin cablu şi la sursele electrice ale autovehiculelor, avioanelor sau navelor, pentru operaţii de lungă durată.

2. Emiţătoare de radiaţii izotropice. Sunt arme de iluminare specială sau cu o luminozitate puternică – a căror lumină laser intensă provoacă aceleaşi efecte asupra retinei sau aparaturii optice ca şi armele laser de joasă energie. Radiaţia izotropică este generată de o explozie care supraîncălzeşte plasma gazoasă înconjurătoare, creînd o "lampă" care emite lumină tip laser. Efectul asupra vederii persoanelor din jur este acelaşi ca în cazul trecerii bruşte dintr-o cameră întunecoasă la privirea directă a soarelui, urmată de încercarea de a privi alte obiecte. Aceste arme speciale, proiectate pentru a radia unidirecţional sau omnidirecţional, au fost deja construite şi pot fi folosite cu armamentul convenţional. Acestă tehnologie poate fi exploatată prin realizarea unor dispozitive ce pot fi aruncate din aeronave, trase cu tunul ori cu obuzierul sau cu lansatorul de grenade. Emiţătoarele de radiaţii izotropice pot fi făcute să explodeze pe verticala ţintelor, prin trageri indirecte, în zone construite sau în munţi, unde armele laser convenţionale, în cazul cărora ţinta trebuie să se afle pe linia de ochire, nu pot fi folosite. Emiţătoarele de radiaţii izotropice portative pot fi realizate şi în variante adaptate pentru forţele de operaţii speciale sau pentru poliţie ca arme neletale cu risc scăzut, dar foarte eficace. Grenade generatoare de lumină orbitală s-au uitlizat relativ fecvent în operaţii de recupereare a ostaticilor, realizate de formaţiuni de comando antiteroriste din ţări occidentale, dar există date că şi ruşii au utilizat în Afganistan o variantă

puternică a acestui tip de armă. Ca urmare a operaţiilor ofensive ale forţelor ruse, medicii au fost puşi în situaţia de a trebui să trateze mulţi ţărani din satele afgane care sufereau de diferite grade de orbire, prezentînd afecţiuni ale retinei, caracteristice celor provocate de radiaţiile laser sau izotropice. Ocidentalii ar trebui să fie preocupaţi de proliferarea acestor arme, deoarece fostele republici sovietice exercită un control insuficient al arsenalelor moştenite de la URSS, multe astfel de arme încăpînd în mîinile traficanţilor de armament din mafia rusă.

3. Impulsuri electomagnetice nenucleare, similar ca efecte cu impulsul electromagnetic provocat de o explozie nucleară, poate fi produs de generatoare puternice de radiaţii. Un generator care emite radiaţii cu o putere de ieşire de un gigawat poate fi utilizat pentru a realiza un impuls electromagnetic direcţionat capabil de a face inutilizabile majoritatea sistemelor electronice neprotejate. Vor putea fi scoase din funcţiune sistemele de comunicaţie, de navigaţie, radar, de prelucrarea datelor şi reţelele de calculatoare. Aproape toate sistemele electronice militare ale SUA şi ale NATO sunt protejate împotriva impulsului electromagnetic dar, în schimb, sistemele civile şi militare ale ţărilor din lumea a treia sunt vulnerabile. Înainte de a putea utiliza această tehnologie în scopuri opraţionale, trebuie rezolvate probleme legate de sursa de energie si de capacitatea de încărcare a condensatoarelor. Generatoarele cu puteri de aproximativ un gigawat deocamdată nu sunt mobile. Cel mai puternic generator mobil care a fost construit pînă în prezent care produce o putere de 0,5 GW este montat pe o semiremorcă cu nu mai puţin de 18 roţi. Pentru a produce un impuls electromagnetic puternic, sursa de energie trebuie să poată descărca cîţiva megajouli în interval de microsecunde. În lipsa unor generatoare portative de 1 GW, va trebui utilizată o sursă de energie mult mai slabă şi prin urmare mai mică pentru a se încărca o baterie mare de condensatoare. Aceste condensatoare, destinate să înmagazineze puterea necesară de 1GW, au limitări datorate problemelor de disipare a căldurii, duratei încărcării şi dimensiunilor fizice. Acestea vor putea fi rezolvate aplicînd tehnologiile materialelor supra conductoare.

4. Microundele de mare putere. Reprezintă un sistem de energie orientată, proiectat pentru a topi sistemele electronice neprotejate. Ele se prezintă sub forma unei emisii de microunde de mare putere, cu frecvenţă mare de repetiţie, care pătrunde în componentele electronice. Pulsaţia excită din interior componentele, generînd rapid o temperatură ridicată care fie că le dezlipeşte, fie că le topeşte distrugînd circuitul. Dintr-un anumit punct de vedere, generatorul de microunde da mare putere se comportă ca un cuptor cu microunde care, însă acţionează spre exterior. Microundele de mare putere pot întîlni părţile vunerabile ale unui avion sau ale unei rachete, scoţîndu-i definitiv din funcţiune sistemele electronice de control al zborului, motoarelor, al aparaturii de navigaţie, al aparaturii de transmisiuni sau al armamentului[230]. Guvernul SUA a finanţat cercertări în domeniul microundelor de mare putere pentru a dezvolta această tehnologie în vederea aplicării ei la sisteme de arme ofensive şi defensive. Acestea pot fi arme ambarcate pentru apărarea apropiată împotriva rachetelor antinavă, sisteme terestre de luptă antiaeriană ori de luptă împotriva autovehiculelor uşoare şi sistemelor de transmisiuni ale inamicului sau chiar sisteme ce pot fi utilizate împotriva sateliţilor de cercetare, spionaj şi de telecomunicaţi aflaţi pe orbită. Micronundele de mare putere pot avea si o gamă largă de aplicaţii în operaţiile speciale. Principalele obstacole în dezvoltarea unei variante portative sunt constituite de dificultatea de a realiza miniaturizarea sursei de energie şi realizarea puterii necesare.

5. Infrasunetele sunt sunete puternice, cu o frecvenţă ultrajoasă sub 20 Hertzi, care, dacă sunt îndreptate spre o persoană, îi provoacă dezorientare şi stare de greaţă. Deoarece pătrund cu uşurinţă în majoritatea clădirilor şi autovehiculelor, sunetele cu frevcenţe extrem de joase pot fi folosite[231] în operaţiile de eliberare a ostaticilor, în controlul maselor, sau al dezordinilor, precum şi în operaţiile psihologice. Pentru producerea acestor unde sonore de mare putere la frecvenţe ultrajoase sunt necesare baterii de

[230] Pentru detalii vezi Emil Străinu, ***Săbiiile Zeului Marte***, Editura AISM, Bucuresti 1995,pag. 105-112.

[231] Vezi în detaliu Aron Liviu Deac, Emil Străinu, ***Războiul geoclimatic***, Editura Sophia Bucureşti 2000

difuzoare speciale, alimentate de amplificatoare de mare putere. Pînă în prezent sunt foarte dificil de realizat practic, atât unele cât şi celelalte. Un astfel de echipament ar putea fi construit, relativ uşor dar atît difuzoarele cît şi amplificatoarele ridică probleme de răcire neobişnuite, care impun o nouă strategie de abordare a proiectării şi a materialelor, neîntîlnite încă în domeniul surselor sonore. Atunci cînd utilizarea infrasunetelor a fost demonstrată experimental cu difuzoare convenţionale şi staţii de amplificare puternice acestea au trezit interesul forţelor de poliţie şi ordine pentru a le utiliza pe scară largă în viitor. În SUA şi Franţa ca şi în fosta URSS au fost folosite ca generatoare de infrasunete motoare cu reacţie recuperate de la unele tipuri de avioane dezafectate, care au dat rezultate spectaculoase în crearea unor astfel de oscilaţii. Ca o curiozitate menţionăm că pe coperta **Revistei Energia nr.2** din februarie 1921 ce apărea la Bucureşti este prezentată imaginea unui tun cu infrasunete numit tunul sonic inventat de George (Gogu) Constantinescu, inventatorul sonicităţii, şi a cărei descriere este readată în paginile publicaţiei respective. Principiile enunţate atunci de savantul român stau şi astăzi la baza creerii armelor sonice. În ţările occidentale un astfel de tun a fost realizat în mai multe variante în anii '80 şi era numit Tunul Bass.

6. Friabilizarea metalelor cu ajutorul lichidelor schimbă din punct de vedere chimic, structura moleculară a metalelor şi aliajelor slăbindu-le grav rezistenţa. În general transparenţi, agenţii lichizi de friabrilizare sunt cu puţine reziduuri, adesea nedetectabili, ei pot fi utilizaţi pentru atacarea majorităţii metalelor şi se pot aplica sub formă de spray, prin pulverizare dintr-un container sau prin pensulare, putînd fi fabricaţi pentru un efect imediat sau întârziat. Acestă ultimă caracteristică este deosebit de importantă în cazul în care agenţii lichizi de friabilizare sunt utilizaţi împotriva avioanelor, navelor, autovehiculelor, vagoanelor şi structurilor feroviare, podurilor şi structurilor de rezistenţă a clădirilor. Aplicaţiile posibile ale agenţilor lichizi de friabilizare, în prezent numai intuite, acoperă o gamă foarte largă de operaţii speciale. În afară de deteriorările structurale, ei pot reprezenta şi agenţi de blocaj psihologic: este vorba de şocul resimţit de piloţii care au observat efectele distructive chiar şi asupra unui singur avion din unitatea lor. Un

singur avion afectat de agenţi lichizi de friabilizare poate conduce la oprirea de la zbor a unei întregi escadrile. Aceşti agenţi există deja, efectele depăşind pînă şi imaginaţia cineaştilor de la Hollywood. Date privind formulele acestor agenţi sunt disponibile în laboratoarele de metalurgie ale universităţilor sau alte instituţii similatre, chiar şi în ţările lumii a treia.

7. Substanţele supercaustice sunt notate cu simbolul "C+". Aceste produse caustice se pot prepara astfel încît să fie mai corozive cu cîteva ordine de mărime decît acidul flourohidric. Agenţii supercaustici sunt substanţe care pot fi produse şi sub formă de compuşi binari, pentru a face manipularea mai sigură. Ei pot fi aplicaţi pe suprafeţe în scopul de a împiedica contacte umane sau mecanice cu tehnica. Astfel, există substanţe "C+" care atacă anvelopele automobilelor şi tălpile de la pantofi. Pot fi realizate şi compoziţii care să distrugă suprafeţele asfaltate ale drumurilor, îmbrăcămintea acoperişurilor sau sistemelor optice (deschiderile protejate, orificiile de supraveghere). Aceşti agenţi deosebit de agresivi se pot prezenta sub formă lichidă, gazoasă, de pulbere sau gel, pentru a putea fi împrăştiaţi din avioane, dispersaţi cu ajutorul proiectilelor de artilerie sau aplicaţi de soldaţi. Similare agenţilor lichizi de friabilizare a metalelor, substanţele supercaustice au posibilităţi multiple de utilizare împotriva unor obiective ca arme, autovehicule, construcţii şi echipamente.

8. Tehnologia de reducere a aderenţei utilizează întreaga gamă de superlubrifianţi. După cum sugerează şi numele, această tehnologie - o adevărată "coajă de banană" lichidă – face suprafeţele atît de alunecoase încît deplasarea pe acestea devine, practic, imposibilă. Este evident că ţintele acestei tehnologii sunt pistele, drumurile, căile ferate, rampele, scările şi trecerile pentru pietoni.

Dacă, de exemplu, pe trotuarul din faţa unui mare magazin se aplică superlubrifianţă în timpul unei agitaţii, acesta va face mult mai dificilă pătrunderea în magazin. Substanţele pentru reducerea aderenţei pot fi împrăştiate din avion, din autovehicule, de către artilerie sau aplicate manual. Aceste substanţe există deja, deşi încă nu au fost utilizate cu scopul de a reduce aderenţa. Pentru obţinerea unui efect optim, reţeta unui astfel de agent cuprinde un amestec de

multe substanţe. Aceste substanţe nu sunt sensibile la condiţiile termice şi meteorologice extreme; pentru a-şi păstra caracteristicile şi a reduce cît mai mult aderenţa. Formula trebuie adaptată în funcţie de ţinte şi de condiţiile atmosferice specifice. Utilizarea substanţei pentru reducerea aderenţei va fi limitată şi de cantităţile mari necesare unei aplicari pe scară largă. Cu toate acestea, ele pot îngreuna deplasările.

9. Agenţi polimerici, sau superadezivii pe bază de polimeri pot fi aplicaţi direct pe arme, echipamente ori autovehicule pentru a îngreuna sau împiedica utilizarea acestora. Dacă sunt lansaţi, de exemplu, sub formă de aerosoli dintr-un avion sau împrăştiaţi din muniţii aflate în zbor, agenţii polimerici pot să blocheze prizele de aer ale motoarelor cu explozie sau cu reacţie ori sistemele de răcire ale propulsoarelor, aparatelor de transmisiuni sau instalaţiilor. Pot fi folosiţi şi împotriva personalului, producînd lipirea unei persoane de orice atinge, inclusiv de o altă persoană. Perspectivele utilizării acestor substanţe în situaţii impuse de controlul mulţimilor agitate sunt practic nelimitate, avînd ca urmare o capturare mai uşoară şi mai sigură.

10. Tehnologii de alterare a combustiei, aceste tehnologii constau în aditivi chimici care modifică caracteristcile de vîscozitate a carburanţilor în scopul degradării funcţionării motoarelor cu aspiraţie de aer. Astfel de aditivi pot fi aspiraţi de motoare prin prizele de aer şi amestecaţi cu carburatorul în faza de aspiraţie sau pot fi introduşi direct în carburanţi la punctele de distribuţie. Substanţele care alternează combustia pot fi aplicate de o persoană, aruncate din avioane sau împrăştiate cu muniţii de artilerie pe un aeroport, un cîmp de luptă sau în instalaţiile portuare. Dacă sunt dispersate sub formă de nor sub palele elicopterelor care zboară la joasă altitudine, pot provoca oprirea apropape instantanee a motoarelor. Împrăştiate uniform pe instalaţiile portuare, pot bloca aproape toate operaţiile bazate pe combustie. Aceste tehnologii sunt deja disponibile. Unii dintre aditivi acţionează ca şi zahărul: introduşi în carburanţă şi agitaţi , transformă foarte rapid soluţia în gel, împiedicînd curgerea şi ducînd la oprirea motorului. Astfel de substanţe ar putea fi utile poliţiei în scopul de a împiedica fuga infractorilor cu autovehiculele.

11. Agenţi calmanţi, sunt sedative sau somnifere. Mulţi dintre aceştia reprezintă opţiunea ideală pentru acţiunile neletale dacă au în compoziţie dimetilsulfatul, care provoacă absorbirea lor direct prin piele pentru a calma rapid persoana sau persoanele atinse. Dimetilsulfatul este elementul fundamental al acestei tehnologii, deoarece introduce rapid agentul calmant în circuitul sangvin, mărind la aproximativ 1000 de ori rata de absorbţie prin piele. În mod curent, dimetilsulfatul este utilizat de veterinari, ca alternativă la injecţii, pentru a administra medicamente animalelor şi este folosit şi în medicina sportivă, pentru a reduce umflăturile articulaţiilor. Posibilitatea de a calma indivizi, grupuri sau militari a fost urmărită pe parcursul întregii istorii: un inamic sedat este mai uşor de manipulat sau învins. În prezent, dimetilsulfatul face posibilă această aplicare. Agenţii calmanţi pot fi utilizaţi cu eficienţă la recuperarea ostaticilor şi la controlul maselor agitate sau pentru a-i neutraliza pe cei aflaţi în căldură, autovehicule, buncăre, instalaţii etc. Această tehnologie se poate aplica în mai multe feluri, de la lansarea din aeronave sub formă de aerosoli pînă la compuşii sub formă de pulbere. Agenţii calmanţi pot fi introduşi cu uşurinţă în edificii, autovehicule, nave sau aparate de zbor, prin intermediul instalaţiilor de ventilare. Încă nu s-au făcut cercetări cu privire la depistarea prezenţei agenţilor calmanţi, pînă acum întreaga atenţie fiind concentrată asupra detectării agenţilor chimici letali. Agenţii calmanţi nu au fost încă utilizaţi operaţional - cel puţin oficial - iar pînă cînd nu vor fi percepuţi ca un pericol real, se va acorda puţină atenţie dezvoltării unor mecanisme de detectare.

12. Tehnologii de stimulare şi iluzionare vizuală, această categorie cuprinde cîteva tehnologii, similare efectului Bucha, care utilizează lumini stereoscopice de înaltă intensitatea ce clipesc cu aceeaşi (sau la valori apropiate) frecvenţă cu lungimea de undă a creierului uman, producînd ameţeli dezorientarea şi greaţă. Efectul Bucha este un fenomen cunoscut piloţilor de elicoptere: lumina soarelui venită de sus este intersectată (şi întreruptă) de palele rotorului, producînd un efect steroscopic care are ca urmare ameţeli şi greaţă. În prezent piloţii de elicoptere sunt antrenaţi să recunoască simptomele pentru a putea evita consecinţele. Aceată tehnologie se poate aplica în interiorul terminalelor aeroporturilor,

în punctele de control sau chiar în bărci. Se pot imagina, de asemenea, automobile ale poliţiei dotate cu baterii de lămpi stroboscopice puternice, ce se pot utiliza în caz de dezordini, luări de ostatici sau ridicări de baricade. Acest sistem împreună cu utilizarea infrasunatelor, ar putea constitui o parte dintr-un pachet de măsuri neletale foarte eficace de scoatere din funcţiune. Tehnologiile de stimulare şi iluzionare vizuală cuprind şi tehnologia folosită în proiectarea imaginii virtuale şi în "mimetizarea activă". Holografia poate fi utilizată, de exemplu, pentru proiectarea de iluzii optice şi imagini înşelătoare în scopul controlării dezordinlor sau pentru a proiecta un "dumnezeu mînios" pe un nor aflat deasupra cîmpului de luptă[232]. Mimetizarea activă creează un "efect de cameleon", adaptînd dinamic obiectul ce trebuie mimetizat la coloritul şi nivelul de iluminare a fondului, făcîndu-l astfel practic invizibil ochiului omenesc. Acţiunea este posibilă datorită unui grup de sesizoare pentru culori şi lumină, care stabilesc compoziţia coloristică şi gradul de iluminare a fondului. Datele astfel recepţionate sunt reproduse şi adaptate pe o reţea de pixeli care acoperă suprafaţa vizibilă a obiectului ce trebuie mimetizat. Acest procedeu de mascare activă permite obiectului – de exemplu un autovehicul – să se deplaseze practic invizibil pînă la o anumită distanţă de observator. Acesta ar putea fi "atuul" în cazul apropierii de un avion sechestrat pe pista unui aeroport sau de un obiectiv bine păzit. Se mai poate obţine in astfel de " efect de cameleon" şi prin utilizarea colorării metamorfice a uniformelor şi a tehnicii. Mimetizarea metamorfică poate fi proiectată astfel încît să fie sensibilă la variaţiile de luminozitate şi/sau de temperatură, care vor induce modificarea culorilor. Este vorba de o tehnologie utilizată deja la jucării şi la unele articole de îmbrăcăminte, putînd fi uşor transferată la uniformele de mascare sau la vopselele pentru autovehicule, care ăşi vor schimba culoarea şi desenul de la zi la noapte şi în funcţie de temperatură şi de intensitatea luminoasă. Tehnologiile de stimulare şi iluzionare optică precum şi

[232] Emil Străinu, ***Războiul Magicienilor, Porunci cereşti în variantă electronică***, Editura Gamian Bucuresti 1993, pag.59-61

mimetizarea, ca sistem de mascare activă, pot da aparenţa de invizibilitate.

13. Sfidarea cercetării şi evoluţiei tehnologiilor incapacitante, întrucît se poate presupune că, cel puţin în unele din domeniile ilustrate anterior, cercetările sunt în curs de desfăşurare, nimeni nu înglobează în prezent tehnologiile neletale de scoatere din funcţiune într-un sistem ofensiv funcţional. Sunt încă necesare cercetări şi studii privind integrarea sistemului, strategiile de utilizare, tactica şi contramăsurile pentru arme de acest tip. Trebuie avute în vedere şi aspectele legale ale utilizăriii noilor tipuri de arme. Care ar fi, de exemplu, posibilitatea ca un spectator epileptic, ajuns victima unui atac indus de efectul Bucha, să inducă o acţiune în justiţie? Ce se întîmplă dacă un suspect , alergic la sedative, intră în comă ca urmare a expunerii la un agent calmant sau în cazul în care un participant la o revoltă, care fuge să nu fie prins de poliţie, cade pe o suprafaţă tratată cu substanţe pentru reducerea aderenţei şi îşi rupe coloana vertebrală ?!

14. Contramăsurile. Trebuie să se facă cercetări riguroase şi asupra contramăsurilor la armele neletale incapacitante şi să se acorde atenţie evoluţiei acestora. Deoarece cea mai mare parte a armelor neletale se aşează pe tehnologii deja disponibile, modificate în acest scop, este necesar să se stabilească contramăsuri împotriva celor care folosesc aceste arme atît inegal, pentru a comite delicte, cît şi militar. Trebuie verificat nivelul de eficacitate a armelor neletale împotriva contramăsurilor şi reciproc. Deocamdată nu există contramăsuri adecvate pentru majoritatea armelor neletale. În funcţie de cel care foloseşte armele neletale, absenţa contramăsurilor poate fi în favoarea sau în defavoarea utilizatorului sau a ţintei.

15. Determinarea eficacităţii. Trebuie însă evoluate şi stabilite cu precizie, atît din punct de vedere tehnic cît şi operaţional, eficacitatea operativă prevăzută şi cea efectivă a dispozitivelor şi armelor neletale aflate în serviciu sau în fază de prototip. În acest domeniu nu este uşor nici procesul de definire a încercărilor şi evaluărilor cerute înainte de folosire unor arme individuale cu componente neletale, a unor sisteme simbiotice sau a contramăsurilor la armele neletale. Aceasta ar putea să ducă la stabilirea unor cerinţe atît de abstracte, încît procedeele de

omologare tradiţionale, bazate pe eficacitate, timp mediu de bună funcţionare, siguranţă în funcţionare, disponibilitate şi caracteristicile întreţinerii, ar putea deveni inaplicabile. Fără îndoială pentru a valida efectele majorităţii armelor bazate pe tehnologii neletale vor fi necesare experienţe pe oameni, care constituie ţinta principală a acestora. Efectele ce se observă la trecerea unui glonţ printr-un bloc de gelatină sau la trecerea sa printr-o placă metalică subţire cu producere de schije pot fi corelate cu efectele probabile în cazul traversării ţesuturilor corpului uman şi al impactului cu un os, dar experimentarea efectelor infrasunetelor asupra unei mulţimi agitate, de exemplu, necesită metode total diferite.

16. Viitorul armelor bazate pe tehnologii incapacitante neletale, oferă noi alternative în domeniul armelor pentru poliţie şi forţele armate. Conform mai multor articole apărute în presa occidentală[233], Pentagonul intenţionează să folosească o armă britanică ce poate să perturbe şi/sau să neutralizeze sistemele electrice şi electronice fără să provoace nici o pierdere de vieţi omeneşti pentru a ataca depozitele de arme chimice şi biologice irakiene. Bomba electronică sau "arma de radiofrecvenţă" cum mai este numită se află în curs de testare, la o bază secretă din sud-vestul Angliei. Această armă este capabilă să emită unde electromagnetice de mare intensitate şi putere, care produc aceleaşi efecte ca impulsul electromegnetic provenit de la o explozie termonucleară. Unda este capabilă să pătrundă prin pereţii groşi ai buncărelor subterane distrugînd prin scurtcircuitare aparatura electrică şi electronică. Bomba electronică poate fi construită astfel încît să aibă o rază de acţiune controlabilă şi să fie lansată cu ajutorul rachetelor de croazieră TOMAHAWK al bombelor de aviaţie, proiectilelor de mare calibru şi poate fi transportată de oricare dintre vehiculele aeriene, navale sau terestre care şi-au dovedit eficienţa în timpul campaniei din Afganistan desfăşurată împotriva teroriştilor. Conform surselor occidentale arma a fost concepută de Departamentul de Cercetare Tehnologică al Companiei Matra B.Ae. Dynamics. Această armă neletală îndreptată împotriva tehnicii militare ultrasofisticate conferă credibilitate scenariului de coşmar al

[233] The Daily Telegraph, 7 august 2002

unui război cu mijloace de înaltă tehnologie, cînd dușmanul poate să perturbe radiocomunicaţiile, radarele şi sistemele de computere[234] de care depind mijloacele moderne de apărare. Arma poate aduce, de asemenea, infrastructura civilă la nefuncţionare, oprind sistemul naţional de electricitate, telefoanele, sistemele de radio şi de televiziune. Conform publicaţiei "The Telegraph" după ce în urmă cu cîtva timp s-a aflat că Rusia este foarte aproape de a produce o bombă electronică s-a declanşat o adevărată cursă contracrometru pentru crearea unor arme de acest tip mult mai performante, precum şi pentru realizarea unor sisteme de contramăsuri, deci de contracarare a efectelor produse de acestea, cursă în care SUA şi Marea Britanie sunt liderii mondiali de necontestat. Aceste arme vor fi utilizate şi pentru neutralizarea rachetelor balistice irakiene de tip Scud cît şi a celorlalte tipuri de vectori dirijaţi care pot transporta la distanţă arme chimice şi biologice.

În memoriile sale, generalul Alexandr Korjakov, fost şef al gărzii personale a preşedintelui Boris Elţîn[235], relatează că în timpul puciului antidemocratic din septembrie 1991 de la Moscova şefului statului rus i s-a propus de către doi din consilierii săi, (Filatov şi Burbulis) folosirea pentru neutralizarea puciştilor a unei arme ce consta dintr-un generator de radiaţii. Ofiţerii din garda preşedintelui numeau dispozitivul Hiperboloidul inginerului Garin. Instalaţia funcţiona pe bază de radiaţii laser ce trebuiau direcţionate asupra mulţimilor dezlănţuite, turbulente sau militarilor rebeli. Funcţionarea era posibilă, conform sursei citate, numai dacă instalaţia era amplasată pe o suprafaţă complet netedă ca o oglindă. După instalare şi declanşare dispozitivul ar fi putut scoate "din luptă" prin orbire temporară, parţială sau totală pe oricine intra în raza sa de acţiune. Numai imposibilitatea transportării în timp util a armei la Moscova a făcut ca aceasta să nu fie folosită cu acel prilej. Este de aşteptat ca între timp arma să fi fost perfecţionată eliminîndu-i-se din handicapuri devenind operaţională suplă şi mult mai mobilă. Este ciudat totuşi cum unor democraţi şi umanişti

---

[234] Col.Stan Emil, col. Emil Străinu, ***War in cyberspace***, Editura Sophia,Bucureşti 2001, pag.58-190.

[235] Alexandr Korjakov, Boris Elţîn – ***Din zori pînă în amurg***, Interbook, Moscova 1997, pag.155-165.

consecvenţi cum erau Filatov şi Burbulis le-a venit în minte să folosească o formă atît de inumană de represiune contra concetăţenilor lor

In încheierea acestei succinte prezentări, ne exprimăm convingerea că avînd în vedere, că, în prezent, după încetarea războiului rece, învingerea inamicului, lupta cu organizaţiile teroriste, grupările mafiote şi crima organizată se duce protejîndu-se vieţile umane, a devenit o cerinţă din ce în ce mai stringentă, dezvoltarea armamentului neletal care este posibil să devină mijlocul de luptă ideal al viitorului.

Bibliografie

1. "***Dicţionar de drept internaţional public***" Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p.290.
2. ***Dreptul internaţional al Conflictelor armate, documente***", ARDU, Casa de editură şi presă "Şansa"SRL, Bucureşti, 1993, p.12.
3. ***Manualul de la San Remo privind dreptul internaţional aplicabil în conflictele pe mare***", supliment al RRDU nr. 12-13/1996, p.5.
4. ***Humanitarian Law in Armed Conflicts. Manual***", The Federal Ministry of Defence of the Federal Republic of Germany, 1992, p.11.
5. Antoine Philippe, "***Droit internaţional humanitaire de l'environnement en cas de conflict armee***", în "Revue internaţionale de la Croix-Rouge" nr.798 din 1992,p.537-540.
6. Aron, Raymond, "***Istoria şi dialectica violenţei***", Ed. Babel, Bucureşti, 1995, p.259.
7. Arrsen Mahomed, "***Conduite des ostilites***", Bruylant, Bruxelles, 1986, p.65
8. Bolintineanu Alexandru, Adrian Năstase, "***Drept internaţional contemporan***", R.A.Monitorul Oficial Bucureşti, 1995,p.42.
9. Bory Francoise, "***Geneza şi dezvoltarea dreptului internaţional umanitar***", CICR, 1982, p.6.
10. Bothe Michel, ***Le droit de la guerre et les Nations Unites***, Etudes et travaux de I' Institut universitaire de hautes etudes internationales No.5, Geneve, 1967, p.137-239.
11. Gaston Bouthoul, "***Le phenomene guerre***", Payot, 1962.
12. Bouvier Antoine, "***Travaux, recentes a la protection de l'environnement en periode de conflit armee***", în RICR, nr.798 /1992, p.581.
13. Karl von Clausewitz, "***De la guerre***", Editions du Minuit, Paris 1950, p.51.
14. Buergenthal T., Renate Weber, "***Dreptul internaţional al drepturilor omului***", Editura ALL, Bucureşti 1996, p.21.
15. Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Dreptul internaţional umanitar***", Casa de Editură şi Presă "Şansa" SRL, Bucureşti, 1992, p. 15.
16. Ionel Cloşcă, Ion Suceavă, "***Tratat de drepturile omului***" Editura Europa Nova, Bucureşti,1995, p. 34.
17. Ionel Cloşcă, "***Omul şi drepturile sale***", RRDU nr.3/1994,p.1-3.
18. Creţu V., "***Nerecurgerea la forţă în relaţiile internaţionale***", Editura politică, Bucureşti 1972, p.22.

19. Daniker Gustav, "***The guardian soldier: on the nature and use of future Armed Forces***", United Nations, New York and Geneva, 1995, p.91-106.
20. Nicolae Dașcovici, ***"Războiul, neutralitatea şi mijloacele de constrîngere dintre state***", Institutul de Arte Grafice, N.V. Ştefăniu, Bucureşti, 1934, p.21.
21. N.Dașcovici, "***Dreptul războiului şi neutralitatea***", colecţia textelor convenţionale, Tipografia Alexandru A. Terek, Iaşi, 1941, p.XIII.
22. David Eric, "***Principes de droit des conflicts armes***", Bruylant, Bruxelles, 1994,p.32.
23. Doswald Beck L., "***Le manuel de San Remo***", RICR, nr. 816, 1995, p.646.
24. Dragoman Ion, "***Drept internaţional aplicabil în conflictele armate***" Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993, p.8-9.
25. Ion Dragoman, "***Drept internaţional aplicabil în opraţiunile de menţinere a păcii***", Editura ASIM, Bucureşti, 1996,p.85.
26. Ion Dragoman. "***Câteva consideraţii juridice asupra trădării***" în revista Spirit Militar Modern, nr.5 /1998,p.40-42.
27. Doswald-Beck Louise, "***Le Manuel de San Remo sur le droit internaţional applicable aux conflicts armees sur mer***", în RICR no.816, novembre-decembre 1995, p. 637.
28. Duculescu Victor, "***Diplomaţia secretă***", Editura Casa Europeană, Bucureşti, 1992, p.47-60.
29. D.Fleck, "***The handbook of humanitarian law in armed conlicts***", Oxford University Press, 1995, p.20.
30. M.F.Foret, J.C.Martinez, H.Dorandeu, "***La guerre et le droit***", Editions A.Pedone, Paris, 1979, p.16-25.
31. Geamănu G, "***Drept internaţional public***", Editura didactică şi Pedagocică, Bucureşti 1981 vol., p.11.
32. Carmen Grigore, "***O reevaluare a dreptului internaţional umanitar apicabil în conflictele navale***", în suplimentul RRDU nr.12-13, 1996, p.2.
33. Grigore Geamănu, "***Dreptul internaţional penal şi infracţiunile internaţionale***" Editura Academiei, Bucureşti, 1977, p.168.
34. Gasser Hans Peter, "***Interdiction des actes de terrorisme das le droit international humanitaire***", RICR, 1986.
35. Grotius, Hugo, "***Despre dreptul războiului şi al păcii***", Ed. Ştiinţifică, Bucureşti 1968, p.221.
36. Howard Michel, "***Războiul în istoria Europei***", Ed. Sedona, Timişoara 1997, p.9.

37. Kant Immanuel,"***Scrieri moral –politice***", Ed. Ştiinţifică, Bucureşti 1991, p.
38. Karlshofen F., Sandoz Y. "***Mise en ouvre du droit internaţional humanitaire***" Martinus Nijhoff Publisher, Dordrecht, 1989, p.405.
39. Kirițescu Constantin, ***"Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919***" Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1989, p.49.
40. Viorel Marcu, "***Originile, evoluţia şi conţinutul dreptului internaţional al drepturilor omului şi ale dreptului internaţional umanitar***", în volumul "***Drepturile omului şi activitatea forţelor de ordine publică***", Ministerul de Interne, Bucureşti, 1995, p.11.
41. Miga-Beşteliu Raluca, "***Drept internaţional, Introducere în dreptul internaţional public***", Editura ALL, Bucureşti, 1997, p.45.
42. Moroianu, Gheorghe Emil, "***Actualitatea normativismului kelsian***" Editura ALL Beck, Bucureşti, 1998, p.109.
43. Motoc I, "***Interpreter la guerre, les exceptions de l' article 2par.4 de la Charte de l'ONU dans le practique de Conseil de Securite***", Editions Babel , Bucureşti 1997, p.10-11.
44. Năstase A., "***Drepturile omului, religie a sfîrşitului de secol***", IRDO, Bucureşti, 1992.
45. Niciu Martian I., "***Drept internaţional public***", Editura Servo Sat, Arad, 1997, p.25.
46. Oscar Niculescu, "***Rezumat al cursului de drept intrnaţional public***", SSR, Bucureşti, 1902 , p.211-212.
47. Nitabe Inazo, "***Bushido, Codul samurailor***", Princeps, Bucureşti, 1991, p.17.
48. Palwankar Umesh,"***Applicabilite du droit humanitaire aux Foeces des Nations Unites pour le maintien de la paix***" RICR nr.801/ 1993, p.245-258;
49. Panaite Viorel, "***Pace, război şi comreț în Islam, Țările române şi dreptul otoman al popoarelor (sec. XV-XVIII)***, Ed. All, Bucureşti 1997, p.87.
50. Poenaru Constantin, "***Legea armelor nucleare şi dreptul internaţional umanitar***. Comentarii pe marginea unui aviz al Curţii Internaţionale de Justiţie în RRDU nr.17/1997, p.41 şi nr.19/1998, p.33.
51. Roberts Adam, "***La destruction de l'enviorement pendant la guerre du Golf de 1991***" , în "Revue Internationale de la Croix-Rouge", nr. 798 din 1992, p.559-577.

52. Rousseau Charles, "***Le droit des conflicts armees***", Editions A. Pedone, Paris, 1993, p.238.
53. Sandoz Yvez, "***L' application du droit humanitaire par les forces armees de l'ONU***, RICR nr. 208/ 1978, p.274-284.
54. Emil Străinu, ***Războiul Magicienilor, Porunci cereşti în variantă electronică***, Editura Gamian Bucuresti 1993, pag.59-61
55. Emil Străinu, Sorin Topor***, Războiul Radioelectronic – Kosovo 1999***, Editura Z 2002, Bucuresti 2000, pag.117-123.
56. Sun Tzu, "***Arta războiului***", Antet XX Press, Bucureşti, 1993, p.7.
57. Alvin şi Heidi Toffler, "Războiul şi antirăzboi, Supraviețuire în zorii secolului XXI", Ed. Antet 1995, p.46-101.
58. Venthey Michel, "***Guerilla et droit humanitaire***", CICR, Geneve, 1983, p.97.

ISBN 973 - 85886 -3 - 4